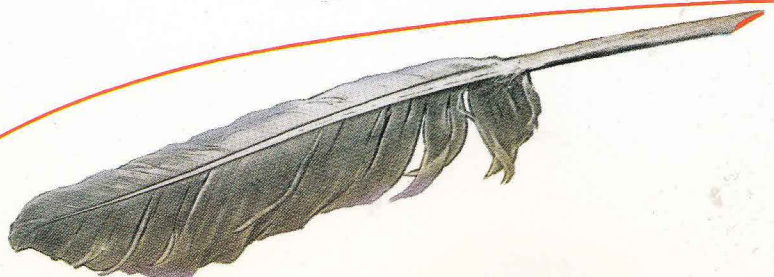

Војно

ДЕЛО

6/1998

50
година

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 6/1998.

ГОДИНА L

новембар – децембар

Издаје двомесечно

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

ДИРЕКТОР

Славко БРСТИНА, пуковник

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Славолуб ШУШИЋ, генерал-потпуковник (председник); проф. др Андреја МИЛЕТИЋ; мр Душан ВИШЊИЋ, пуковник; др Радомир ЈАНКОВИЋ, пуковник; проф. др Александар ДРАШКОВИЋ; проф. др Мирољуб ЈЕВТИЋ; др Радован ИЛИЋ, пуковник; др Милорад ЂОРЂЕВИЋ, пуковник; мр Милован ВЛАЈКОВИЋ, пуковник; проф. др Радосав АНЂЕЛКОВИЋ, пуковник; мр Петар ДРАЖИЋ, пуковник; др Радосав ШУЉАГИЋ; др Светозар РАДИШИЋ, пуковник (секретар); мр Слободан ЈАУКОВИЋ; др Миљинко СТИШОВИЋ, пуковник; мр Јан МАРЧЕК, потпуковник; мр Милан ШУМОЊА, мајор

РЕДАКЦИЈА

Главни и одговорни уредник

др Светозар РАДИШИЋ, пуковник

Уредници

Станислав АРСИЋ, потпуковник

Нада ДРАГИШИЋ, проф.

Адреса: Редакција часописа „Војно дело“, (ВЕ) 11002 Београд, Ул. Бирчанинова бр. 5 * Главни и одговорни уредник: 681-565, 2358-487 (војни 29-487); уредници: 2359-060 (војни 33-060); технички секретар 2359-258 (војни 33-258) * Претплата: 2359-738 (војни 33-738) (за часопис „Војно дело“) * Пошт. фах 692 * Жиро-рачун РЦ ГШ ВЈ „Топчидер“ 40818-637-9-6319 за ВИЗ шифра 963 * Цена броја 20,00 динара; за иностранство 8 USD, 13 DM.

Уводник

Војно дело од оснивања (1948–1998) . 23

Реч главних уредника

Боко Јованић, генерал-пуковник у пензији	Први дани „Војног дела“	29
Вељко Кадијевић, генерал армије у пензији	Подсећање на рад у часопису „Војно дело“	30
Михаило Брајовић, пуковник у пензији	„Војно дело“ (1962–1965)	32
Проф. др Михајло Вучинић, пуковник у пензији	„Војно дело“ и савремена војна мисао	39
Јован М. Чанак, пуковник у пензији	Печат развоју војнотеоријске мисли	44
Милорад Пантелић, пуковник	Препознатљива војна мисао	50

Погледи

Академик Михаило Марковић	Динамика односа светских центара економске и политичке моћи	52
Проф. др Живојин Ракочевић	Геополитика и „Realpolitik“ међу играчкама капитализма	60
Проф. др Ранко Петковић	Непрестана прилагођавања војне науке	81
Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији	Ратови у 21. веку	88
Мр Душан Вишњић, пуковник	Принципи опште стратегије	106
Василије Церовић, пуковник у пензији	Нове стратегијске идеје	114

**Хронологија „Војног дела“ (1949–
–1998)**

Генерал-лајтнант Славко Родић	„Место и улога оперативних ваздухо- пловних десаната у савременој напад- ној операцији“ (1949)	122
Генерал-лајтнант Душан Кведер	„О неким основним појмовима и изво- рима наше војне мисли“ (1950)	124

Мајор Радко Мочивник	„Оружане снаге Атлантског пакта“ (1951)	131
Пуковник др Ђорђе Драгић	„Биолошки рат“ (1952)	132
Пуковник Мирко Симић	„О другом ешелону и резерви“ (1953)	133
Генерал-мајор Велимир Кнежевић	„Појам маневра“ (1954)	134
Генерал-потпуковник Велимир Терзић	„О неким карактеристикама немачко- совјетског рата 1941. године“ (1955) .	136
Професор Стојан Цмелић	„Психолошки рат“ (1956)	138
Пешадиски потпуковник Милоје Секулић	„Обмањивање у рату“ (1957)	139
Генерал-потпуковник Виктор Бубањ	„О утицају новог наоружања на при- преме за рат“ (1958)	141
Генерал-мајор Милија Станишић	„Иницијатива старешина“ (1959) . . .	143
Капетан I класе Љубомир Петровић	„Ратни потенцијал“ (1960)	144
Пуковник Богдан Зајшек	„Немачки потпалјивачи рата поново на делу“ (1961)	145
Пуковник Миливоје Станковић	„Ватра и маневар“ (1962)	146
Потпуковник Вуко Михаиловић	„Значај воље у војничком позиву“ (1963)	148
Пуковник Стево Јовановић	„Обука и ратна стварност“ (1964) . .	149
Генерал-мајор Милојица Пантелић	„Темпо напада у савременим услови- ма“ (1965)	151
Мајор Миливој Југин, дипл. вазд. инж.	„Борба против вештачких сателита“ (1966)	152
Пуковник Владимир Стојановић	„Противваздушна одбрана командних места“ (1967)	154
Капетан фрегате Љубиша М. Михајловић	„Погледи на задатке и могућности са- времених ратних морнарица“ (1968) .	156
Генерал-потпуковник Душан Пекић	„Оцењивање и контрола“ (1969) . . .	158
Др Гојко Николиш	„Наука и модернизација оружаних сна- га“ (1970)	159
Генерал-пуковник Рајко Танасковић	„Економика као фактор изградње и организације оружаних снага“ (1971) .	160
Потпуковник авијације Михајло Томић	„Трупна ПВО у борби против хеликоп- тера“ (1972)	161

Пуковник Миљенко Живковић	„Улога научног предвиђања у области ратне вештине“ (1973)	162
Пуковник Душан Вилић	„Генеза, садржај и облици 'специјалног рата'“ (1974)	163
Потпуковник мр Бранислав Јовановић	„Однос руковођења и командовања у теорији и пракси војне организације“ (1975)	164
Генерал-потпуковник др инж. Златко Рендулић	„Ренесанса улоге пешадије“ (1976) . .	165
Адмирал Бранко Мамула	„Развој савремених поморских снага и средстава у свијету и њихов утицај на наше поморске снаге и њихову доктри- ну“ (1977)	167
Пуковник Михајло Вучинић	„Војностратегијски аспекти трке у нао- ружању“ (1978)	168
Јово Нинковић	„Неки актуелни проблеми разраде и обликовања теорије оператике“ (1979)	170
Генерал-потпуковник у пензији Душан Дозет	„О врстама агресије“ (1980)	171
Др Немања Божић	„Америчка политика и SALT II“ (1981)	173
Потпуковник мр Вулета Вулетић, дипл. инж.	„Неутронско оружје и проблеми за- штите“ (1982)	175
Пуковник мр Тодор Мирковић	„Друштвено-економски аспекти специ- јалног рата“ (1983)	177
Проф. др Радмила Стојановић	„Проблеми технолошког развоја у на- шој земљи – економски аспект“ (1984)	180
Генерал-пуковник Никола Пејновић	„Нуклеарне супер стратегије“ (1985) .	182
Пуковник мр Душан Вишњић	„Прилог теоријској расправи о оружа- ној борби, њеним облицима и садржа- јима“ (1986)	184
Капетан фрегате мр Радосав Шуљагић и мр Наташа Мркић	„Дистанциона дејства и оружана агре- сија са дистанце“ (1987)	186
Пуковник проф. др Милован Стојиљковић и потпуковник мр Симиша Боровић, виши предавач	„Примена Бајесовог одлучивања при анализи борбених ситуација и избору одлуке“ (1988)	188
Пуковник др Вук Обрадовић	„Национализам и оружане снаге“ (1989)	189
Пуковник у пензији проф. др Гавро Перaziћ	„О континуитету општенародне одбра- не“ (1990)	191

Др Предраг Симић	„Југославија и 'нова европска архитектура'“ (1991)	193
Оливер Потежица	„Борба за совјетско наслеђе у Азији“ (1992)	194
Драгош Калајић	„На бранику Европе, против новог светског поретка“ (1993)	197
Капетан бојног брода Живко Лукић	„Доктринарно правило копнене војске САД – FM-105“ (1994)	198
Академик Михаило Марковић	„Фашизам и 'нови светски' поредак“ (1995)	200
Проф. др Велимир Абрамовић	„Теслино схватање рата и будућност ратних процеса“ (1996)	202
Божидар Јововић	„Матија Бан – први српски војни теоретичар“ (1997)	204
Академик Владо Стругар	„Један поглед, историчарев, на разлоге сарадње међу научницима у југоисточној Европи“ (1998)	206

Добитници награде „Војно дело“

Генерал-пуковник Иван Долничар	„Основне карактеристике система руковођења општенородном одбраном СФРЈ“ (1975)	208
Капетан бојног брода Душан Миљанић	„Јадранско војиште и морнарица НОВЈ у војнополитичкој стратегији НОР-а“ (1976)	209
Пуковник мр Миливоје Ореб	„Титово дјело и развој наше научне мисли“ (1977)	211
Пуковник проф. др Ђорђе Станић	„Могућности и ограничења експериментата у ратној вештини“ (1988)	213
Потпуковник др Војислав Стојковић	„Импликације научно-техничке револуције и физиономије савременог рата на даљи развој система васпитања и образовања у оружаним снагама“ (1989)	214
Генерал-мајор проф. др Радован Радиновић	Промене у савременом свету и њихове импликације на доградњу концепције општенородне одбране и оружаних снага СФРЈ“ (1990)	216
Проф. др Живојин Ракочевић	„Корени и геополитичка димензија југословенске кризе“ (1991)	218
Пуковник мр Радован Грубач	„Нека актуелна питања војне стратегије“ (1992)	220

CONTENTS

Introduction

„Vojno delo“ from its establishment to date (1948–1998) 23

Discourses of chief editors

Doko Jovanić, Colonel General, retd „First days of „Vojno delo“ 29

Veljko Kadijević, Army General, retd „Remembrances of my work in the „Vojno delo“ magazine“ 30

Mihailo Brajović, Colonel, retd „Vojno delo“ 1962–1965“ 32

Prof. D Sc Mihajlo Vučinić, Colonel, retd „Vojno delo“ and the modern military thought“ 39

Jovan M. Čanak, Colonel, retd „Seal on the development of military-theoretical thought“ 44

Milorad Pantelić, Colonel „Recognizable military thought“ 50

Views

Mihailo Marković, Academician „Dynamics of relations between world centres of economic and political power“ 52

Prof. D Sc Živojin Rakočević „Geopolitics and 'Realpolitik' among the toys of capitalism“ 60

Prof. D Sc Ranko Petković „Perpetual adaptations of military science“ 81

D Sc Todor Mirković, Colonel, retd „Wars in XXI century“ 88

M Sc Dušan Višnjić, Colonel „Principles of strategy“ 106

Vasilije Cerović, Colonel, retd „New ideas of strategy“ 114

Chronology of „Vojno delo“ (1949–1998)

Slavko Rodić, Lt. General „Place and role of operational air landings in a modern offensive operation“ (1949) 122

Dušan Kveder, Lt. General „On some basic ideas and sources of our Army“ (1950) 124

Radko Močivnik, Major „Armed forces of the Atlantic pact“ (1951) 131

Dorđe Dragić, Colonel „Biological warfare“ (1952) 132

Mirko Simić, Colonel „On second echelon and reserve“ (1953) 133

Velimir Knežević, Major General	„Notion of manoeuvre“ (1954)	134
Velimir Terzić, Lt. General	„On some characteristics of the German-Soviet war in 1941“ (1955)	136
Prof. Stojan Cmelić	„Psychological warfare“ (1956)	138
Miloje Sekulić, Lt. Colonel	„Deception in war“ (1957)	139
Viktor Bubanaj, Lt. General	„On the impact of new armaments on preparations for war“ (1958)	141
Milija Stanišić, Major General	„Initiative of military leaders“ (1959) .	143
Ljubomir Petrović, Captain 1st Class	„War potential“ (1960)	144
Bogdan Zajšek, Colonel	„German warmongers again at work“ (1961)	145
Milivoje Stanković, Colonel	„Fire and manoeuvre“ (1962)	146
Vuko Mihailović, Lt. Colonel	„Significance of will in military profession“ (1963)	148
Stevo Jovanović, Colonel	„Training and war reality“ (1964)	149
Milojica Pantelić, Major General	„Tempo of attack in modern conditions“ (1965)	151
Eng. of aircraft technology Milivoj Jugin, Major	„Combat action against artificial satellites“ (1966)	152
Vladimir Stojanović, Colonel	„Air defence of command posts“ (1967)	154
Ljubiša Mihajlović, Commander	„Views on tasks and possibilities of modern navies“ (1968)	156
Dušan Pekić, Lt. General	„Assessment and checking“ (1969) . . .	158
Dr Gojko Nikoliš, Lt. General	„Science and modernization of armed forces“ (1970)	159
Rajko Tanasković, Colonel General	„Economy as a factor of upbuilding and organization of armed forces“ (1971) .	160
Mihajlo Tomić, Lt. Colonel, AF	„Troop air defence in combat against helicopters“ (1972)	161
Miljenko Živković, Colonel	„Role of scientific prognostication in the art of war domain“ (1973)	162
Dušan Vilić, Colonel	„Genesis, contents and forms of special warfare“ (1974)	163
M Sc Branislav Jovanović, Lt. Colonel	„Relations between command and control in the theory and practice of military organization“ (1975)	164
D Sc. Eng. Zlatko Rendulić, Lt. General	„Renaissance of the role of infantry“ (1976)	165

Branko Mamula, Admiral	„Development of modern naval forces and matériel in the world and their impact on our naval forces and their doctrine“ (1977)	167
Mihajlo Vučinić, Colonel	„Military strategic aspects of the arms race“ (1978)	168
Jovo Ninković, Major General	„Some actual problems of the upbuilding and shaping of the theory of operations“ (1979)	170
Dušan Dozet, Lt. General, retd	„On kinds of aggression“ (1980)	171
D Sc Nemanja Božić	„American policy and SALT-2“ (1981)	173
M Sc, Eng., Vuleta Vuletić, Lt. Colonel	„Neutron weapons and problems of protection“ (1982)	175
M Sc Todor Mirković, Colonel	„Social-economic aspects of special warfare“ (1983)	177
Prof. D Sc Radmila Stojanović	„Problems of technological development in our country – economic aspect“ (1984)	180
Nikola Pejnović, Colonel General	„Nuclear super-strategies“ (1985)	182
M Sc Dušan Višnjić, Colonel	„A contribution to the theoretical debate on the armed struggle, their forms and contents“ (1986)	184
M Sc Radosav Šuljagić, Commander, Nataša Mrkić	„Combat actions from distance and armed aggression from distance“ (1987)	186
Prof. D Sc Milovan Stojiljković, Colonel,	„Application of Bayes’s decision-making in the analysis of combat situations and selection of decision“ (1988)	188
M Sc Siniša Borović, Lt. Colonel, senior lecturer		
D Sc Vuk Obradović, Colonel	„Nationalism and armed forces“ (1989)	189
Prof. D Sc Gavro Perazić, Colonel, retd	„On continuity of general national defence“ (1990)	191
D Sc Predrag Simić	„Yugoslavia and new architecture of Europe“ (1991)	193
Oliver Potežica	„Competition for the Soviet inheritance in Asia“ (1992)	194
Dragoš Kalajić	„On the rampart of Europe, against the new world order“ (1993)	197
Živko Lukić, Captain, YN	„Doctrinal regulation of the US Army FM–105“ (1994)	198
Mihailo Marković, Academician	„Fascism and the new world order“ (1995)	200

Prof. D Sc Velimir Abramović	„Tesla's perception of war and the future of war processes“ (1996)	202
Božidar Jovović	„Matija Ban – first Serbian military theorist“ (1997)	204
Vlado Strugar, Academician	„A view of a historian on the reasons for cooperation between scientists in South-eastern Europe“ (1998)	206
<i>Recipients of the „Vojno delo“ reward</i>		
Ivan Dolničar, Colonel General	„Basic characteristics of the system of directing the general national defence“ (1975)	208
Dušan Miljanić, Captain, YN	„Adriatic theatre of operations and the Navy of the National Liberation Army of Yugoslavia in the military-political strategy of the National Liberation Movement of Yugoslavia“ (1976)	209
M Sc Milivoje Oreb, Colonel	„Tito's work and development of our scientific thought“ (1977)	211
Prof. D Sc Đorđe Stanić, Colonel	„Possibilities and limitations of the experiment in the art of war“ (1988)	213
D Sc Vojislav Stojković, Lt. Colonel	„Implications of the scientific-technological revolution and the physiognomy of modern war on further development of the system of education and training in the armed forces“ (1989)	214
Prof. D. Sc Radovan Radinović, Major General	„Changes in the modern world and their implications on the upbuilding of the concept of general national defence and the armed forces of SFRY“ (1990) . . .	216
Prof. D Sc Živojin Rakočević	„Roots and geopolitical dimension of the Yugoslav crisis“ (1991)	218
M Sc Radovan Grubač, Colonel	„Some actual questions of military strategy“ (1992)	220

SOMMAIRE

Introduction

„Vojno delo“ depuis sa création (1948–1998) 23

Lettre des rédacteurs en chef

Đoko Jovanić, général de corps d'armée en retraite Premiers jours du „Vojno delo“ 29

Veljko Kadjević, général d'armée en retraite Aide-mémoire concernant mon travail dans „Vojno delo“ 30

Mihailo Brajović, colonel en retraite „Vojno delo“ (1962–1965) 32

Prof. dr Mihajlo Vučinić, colonel en retraite „Vojno delo“ et la pensée militaire moderne 39

Jovan M. Čanak, colonel en retraite Sel de développement de la pensée théorique militaire 44

Milorad Pantelić, colonel La pensée militaire reconnue 50

Points de vue

Académicien Mihailo Marković Dynamique des rapports des centres mondiaux du pouvoir politique et économique 52

Prof. dr Živojin Rakočević Géopolitique et „Realpolitik“ parmi les jouets du capitalisme 60

Prof. dr Ranko Petković Accomodation incessante de la science militaire 81

Dr Todor Mirković, colonel en retraite Les guerres dans le 21. siècle 88

Mr Dušan Višnjić, colonel Les principes de la stratégie 106

Vasilije Cerović, colonel en retraite Nouvelles idées stratégiques 114

Chronologie du „Vojno delo“

Général-lieutenant Slavko Rodić „Place et rôle des descentes aériennes opérationnelles durant une opération offensive moderne“ (1949) 122

Général-lieutenant Dušan Kveder „Des certains notions de base et des sources de notre armée“ (1950) 124

Commandant Radko Močivnik „Forces armées de l'OTAN“ (1951) . . 131

Colonel dr Đorđe Dragić	„Guerre biologique“ (1952)	132
Colonel Mirko Simić	„Du deuxième échelon et de la réserve“ (1953)	133
Général de brigade, Velimir Knežević	„Notion de la manoeuvre“ (1954) . . .	134
Général de division Velimir Terzić	„De certaines caractéristiques de la guerre soviéto-allemande en 1941“ (1955) . . .	136
Professeur Stojan Cmelić	„Guerre psychologique“ (1956)	138
Lieutenant-colonel d'infanterie Miloje Sekulić	„Mensonges dans la guerre“ (1957) . .	139
Général de division Viktor Bubanj	„De l'influence du nouvel armement sur les préparatifs de la guerre“ (1958) . .	141
Général de brigade Milija Stanišić	„Iniciative des autorités“ (1959)	143
Capitaine de 1 ^{ère} classe Ljubomir Petrović	„Potenciel de guerre“ (1960)	144
Colonel Bogdan Zajšek	„Iniciateurs allemands de guerre travail- lent de nouveau“ (1961)	145
Colonel Milivoje Stanković	„Feu et manoeuvre“ (1962)	146
Lieutenant-colonel Vuko Mihailović	„Importance de la volonté dans la car- rière militaire“ (1963)	148
Colonel Stevo Jovanović	„Entraînement et réalité de guerre“ (1964)	149
Général de brigade Milojica Pantelić	„Tempo de l'attaque dans les conditions contemporaines“ (1965)	151
Commandant Milivoj Jugin, ing. aé. dipl.	„Combat contre les satellites artificiels“ (1966)	152
Colonel Vladimir Stojanović	„Défense antiaérienne des postes de com- mandements“ (1967)	154
Capitaine de frégate Ljubiša Mihajlović	„Points de vue concernant les devoirs et les possibilités des marines de guerre“ (1968)	156
Général de division Dušan Pekić	„Notation et contrôle“ (1969)	158
Général de corps d'armée dr Gojko Nikoliš	„Science et modernisation des forces ar- mées“ (1970)	159
Général de corps d'armée Rajko Tanasković	„Economique comme le fait de construc- tion et de l'organisation des forces ar- mées“ (1971)	160
Lieutenant-colonel de l'aviation Mihajlo Tomić	„DCA de corps des troupes contre les hélicoptères“ (1972)	161

Colonel Miljenko Živković	„Role de la prévision scientifique dans le domaine de l'art de guerre“ (1973) . . .	162
Colonel Dušan Vilić	„Génésis, contenu et formes de la guerre spéciale“ (1974)	163
Lieutenant-colonel mr Branislav Jovanović	„Rapport de gestion et de commandement dans la théorie et dans la pratique de l'organisation militaire“ (1975) . . .	164
Général de division dr. ing. Zlatko Rendulić	„Renaissance du rôle de l'infanterie“ (1976)	165
Amiral Branko Mamula	„Développement des forces maritimes et de leurs moyens dans le monde et leur influence sur nos forces maritimes et sur leur doctrine“ (1977)	167
Colonel Mihajlo Vučinić	„Aspects militaires et stratégiques de la course aux armements“ (1978)	168
Général de brigade Jovo Ninković	„Certains aspects actuels de formulation de la théorie de l'opératique“ (1979) .	170
Général de division en retraite Dušan Dozet	„Des formes de l'agression“ (1980) . . .	171
Dr Nemanja Božić	„Politique américaine et SALT II“ (1981)	173
Lieutenant-colonel mr Vuleta Vuletić, ing. dipl.	„Armement à neutron et problèmes de protection“ (1982)	175
Colonel mr Todor Mirković	„Aspects socio-économiques de la guerre spéciale“ (1983)	177
Prof. dr Radmila Stojanović	„Problèmes du développement technologique dans notre pays – aspects économiques“ (1984)	180
Général de corps d'armée Nikola Pejnović	„Les superstratégies nucléaires“ (1985) .	182
Colonel mr Dušan Višnjić	„Contribution à la discussion de combat armé, ses formes et ses contenus“ (1986)	184
Capitaine de frégate mr Radosav Šuljagić et Nataša Mrkić	„Frappes de distance et agression armée de distance“ (1987)	186
Colonel prof. dr Milovan Stojiljković et lieutenant-colonel Siniša Borović, conférencier supérieur	„Application du système de décision de Bailles durant l'analyse de situations de combat et de choix de décision“ (1988) .	188
Colonel dr Vuk Obradović	„Nationalisme et forces armées“ (1989) .	189
Colonel en retraite prof. dr Gavro Perazić	„De la continuité de défense populaire généralisée“ (1990)	191

Dr Predrag Simić	„Yougoslavie et la nouvelle architecture européenne“ (1991)	193
Oliver Potežica	„Combat pour l'heritage soviétique en Asie“ (1992)	194
Dragoš Kalajić	„Sur la rédoute de l'Evrope, contre le nouvel ordre mondial“ (1993)	197
Capitaine de vaisseau Živko Lukić	„Le reglement doctrinal de l'Armée de Terre des EUA FM 100-5“ (1994) . . .	198
Académicien Mihailo Marković	„Fascisme et nouvel ordre mondial“ (1995)	200
Prof. dr Velimir Abramović	„Notion de la guerre et du futur des processus de guerre selon Tesla“ (1996) .	202
Božidar Jovović	„Matija Ban – premier théoréticien militaire serbe“ (1997)	204
Académicien Vlado Strugar	„Une vue de l'historien des causes de coopération entre les savants de l'Europe de Sud-Est“ (1998)	206

Laureats du prix „Vojno delo“

Général de corps d'armée Ivan Dolničar	„Caractéristiques de base du système de gestion de défense populaire généralisée de la RSFY“ (1975)	208
Capitaine de vaisseau Dušan Miljanić	„Le théâtre d'opérations adriatique et la marine de l'ALNY durant la GLP et sa stratégie militaïro-politique“ (1976) . .	209
Colonel mr Milivoje Oreb	„Oeuvre de Tito et développement de notre pensée militaire“ (1977)	211
Colonel prof. dr Đorđe Stanić	„Possibilités et limites des expérimentations dans l'art de guerre“ (1988)	213
Lieutenant-colonel dr Vojislav Stojković	„Implications de la révolution scientifico-technique et phisionomie de la guerre moderne sur le développement du système de l'éducation dans forces armées (1989)	214
Général de brigade prof. dr Radovan Radinović	„Changements dans le monde contemporaine et leurs implications sur la construction de conception de défense populaire généralisée et des forces armées de la RSFY“ (1990)	216
Prof. dr Živojin Rakočević	„Racines et dimension géopolitique de la crise yougoslave“ (1991)	218
Colonel mr Radovan Grubač	„Certains questions actuelles de la stratégie militaire“ (1992)	220

INHALT

Editorial

„Vojno delo“ von der Gründung her
(1948–1998) 23

Die Worte der ehemaligen Chefredakteure

Generaloberst a. D. Đoko Jovanić	Die ersten Tage von „Vojno delo“ . . .	29
Armeegeneral a. D. Veljko Kadijević	Meine Erinnerungen an die Arbeit in der Zeitschrift „Vojno delo“	30
Oberst a. D. Mihailo Brajović	„Vojno delo“ 1962–1965	32
Oberst a. D. Prof. Dr. Mihajlo Vučinić	„Vojno delo“ und das gegenwärtige Mili- tärdenken	39
Oberst a. D. Jovan M. Čanak	Eine Prägung auf dem militärtheoretischen Denken	44
Oberst Milorad Pantelić	Ein erkennbares Militärdenken	50

Ansichten

Akademienmitglied Mihailo Marković	Dynamik der Verhältnisse zwischen den Weltzentren der wirtschaftlichen und poli- tischen Macht	52
Prof. Dr. Živojin Rakočević	Geopolitik und Realpolitik als Spielzeuge des Kapitalismus	60
Prof. Dr. Ranko Petković	Die ständigen Anpassungen der Militä- rwissenschaft	81
Oberst a. D. Dr. Todor Mirković	Die Kriege im 21. Jahrhundert	88
Oberst M. Sc. Dušan Višnjić	Die Prinzipien der Strategie	106
Oberst a. D. Vasilije Cerović	Neue strategische Ideen	114

Die Chronologie von „Vojno delo“

Generalleutnant Slavko Rodić	„Die Stelle und Rolle der operativen Luftlandungen in der gegenwärtigen An- griffsoperation“ (1949)	122
Generalleutnant Dušan Kveder	„Von einigen Grundbegriffen und Aus- gangspunkten unserer Armee“ (1950) .	124
Major Radko Močivnik	„Die Streitkräfte des Nordatlantikkpak- tes“ (1951)	131
Oberst Dr. Đorđe Dragić	„Der biologische Krieg“ (1952)	132

Oberst Mirko Simić	„Von den Truppen der zweiten Klassifikation und der Reserve“ (1953)	133
Generalmajor Velimir Knežević	„Der Begriff des Manövers“ (1954) . .	134
Generalleutnant Velimir Terzić	„Von einigen Merkmalen des deutsch-sowjetischen Krieges 1941“ (1955) . . .	136
Prof. Stojan Cmelić	„Der Psychokrieg“ (1956)	138
Oberstleutnant der Infanterie Miloje Sekulić	„Die Irreführung im Krieg“ (1957) . . .	139
Generalleutnant Viktor Bubanj	„Von der Einwirkung der neuen Waffen auf die Vorbereitung für den Krieg“ (1958)	141
Generalmajor Milija Stanišić	„Die Initiative der Kommandierenden“ (1959)	143
Kapitän I. Klasse Ljubomir Petrović	„Das Kriegspotential“ (1960)	144
Oberst Bogdan Zajšek	„Deutsche Kriegsbrandstifter wieder tätig“ (1961)	145
Oberst Milivoje Stanković	„Das Feuer und Manöver“ (1962) . . .	146
Oberstleutnant Vuko Mihailović	„Die Bedeutung des Willens im militärischen Beruf“ (1963)	148
Oberst Stevo Jovanović	„Die Ausbildung und die Realität des Krieges“ (1964)	149
Generalmajor Milojica Pantelić	„Das Tempo des Angriffs in den gegenwärtigen Umständen“ (1965)	151
Dipl.-Ing. der Luftfahrt Major Milivoj Jugin	„Der Kampf gegen die künstlichen Satelliten“ (1966)	152
Oberst Vladimir Stojanović	„Die Luftverteidigung der Kommandostellen“ (1967)	154
Fregattenkapitän Ljubiša Mihajlović	„Die Betrachtungen über die Aufgaben und Möglichkeiten der gegenwärtigen Kriegsmarinen“ (1968)	156
Generalleutnant Dušan Pekić	„Die Notengebung und Kontrolle“ (1969)	158
Generaloberst Dr. Gojko Nikoliš	„Die Wissenschaft und die Modernisierung der Streitkräfte“ (1970)	159
Generaloberst Rajko Tanasković	„Die Ökonomik als Faktor des Ausbaus und der Organisation der Streitkräfte“ (1971)	160
Oberstleutnant der Luftwaffe Mihajlo Tomić	„Die Truppenluftverteidigung im Kampf gegen die Hubschrauber“ (1972)	161
Oberst Miljenko Živković	„Die Rolle des wissenschaftlichen Vorschagens im Bereich der Kriegskunst“ (1973)	162

Oberst Dušan Vilić	„Die Entstehung, das Inhalt und die Formen des speziellen Krieges“ (1974) . .	163
Oberstleutnant M. Sc. Branislav Jovanović	„Das Verhältnis zwischen der Führung und Kommandierung in der Theorie und Praxis der Militärorganisation“ (1975) .	164
Generalleutnant Dipl.-Ing. Zlatko Rendulić	„Die Renaissance der Rolle der Infanterie“ (1976)	165
Admiral Branko Mamula	„Die Entwicklung der gegenwärtigen maritimen Streitkräfte und – mittel in der Welt und ihre Einwirkung auf unsere maritime Streitkräfte und ihre Doktrin“ (1977)	167
Oberst Mihajlo Vučinić	„Die militärstrategischen Aspekte des Wettrüstens“ (1978)	168
Generalmajor Jovo Ninković	„Einige aktuelle Probleme der Ausarbeitung und Gestaltung der Theorie der Operatik“ (1979)	170
Generalleutnant a. D. Dušan Dozet	„Von den Arten der Aggression“ (1980)	171
Dr. Nemanja Božić	„Die amerikanische Politik und SALT II“ (1981)	173
Dipl.-Ing. Oberstleutnant M. Sc. Vuleta Vuletić	„Die Neutronenwaffe und die Probleme des Schutzes“ (1982)	175
Oberst M. Se. Todor Mirković	„Die gesellschaftlich-wirtschaftlichen Aspekte des speziellen Krieges“ (1983) .	177
Prof. Dr. Radmila Stojanović	„Die Probleme der technologischen Entwicklung in unserem Land. Ein wirtschaftlicher Aspekt“ (1984)	180
Generaloberst Nikola Pejnović	„Die nuklearen Superstrategien“ (1985)	182
Oberst M. Sc. Dušan Višnjić	„Ein Beitrag zur theoretischen Diskussion über den bewaffneten Kampf, seine Formen und Inhalte“ (1986)	184
Fregattenkapitän M. Sc. Radosav Šuljagić und Nataša Mrkić	„Distanztätigkeiten und die bewaffnete Aggression von Distanz her“ (1987) . .	186
Oberst Prof. Dr. Milovan Stojiljković und Studienrat Oberstleutnant M. Sc. Siniša Borović	„Die Anwendung der Beschlissung nach Beyes bei der Kampfsituationsanalyse und dem Treffen der Entscheidung“ (1988)	188
Oberst Dr. Vuk Obradović	„Nationalismus und die Streitkräfte“ (1989)	189
Oberst a. D. Prof. Dr. Gavro Perazić	„Von der Kontinuität der allgemeinen Volksverteidigung“ (1990)	191
Dr. Predrag Simić	„Jugoslawien und die neue Architektur Europas“ (1991)	193

Oliver Potežica	„Der Kampf um die Nachfolgerschaft in Asien nach den Sowjeten“ (1992)	194
Dragoš Kalajić	„Europa gegen die neue Weltordnung verteidigend“ (1993)	197
Kapitän zur See Živko Lukić	„FM-105 – Doktrinärregel des Heeres der USA“ (1994)	198
Akademiemitglied Mihailo Marković	„Faschismus und die neue Weltordnung“ (1995)	200
Prof. Dr. Velimir Abramović	„Teslas Verstehen des Krieges und die Zukunft der Kriegsprozesse“ (1996) . .	202
Božidar Jovović	„Matija Ban, der erste serbische Militärtheoretiker“ (1997)	204
Akademiemitglied Vlado Strugar	„Ein Anblick des Historikers über die Gründe für die Zusammenarbeit zwischen den Wissenschaftlern im südöstlichen Europa“ (1998)	206
Die Träger des „Vojno delo“-Preises		
Generaloberst Ivan Dolničar	„Die Grundmerkmale des Systems der Führung der allgemeinen Volkserteidigung in SFRJ“ (1975)	208
Kapitän zur See Dušan Miljanić	„Der adriatische Kampfraum und die Kriegsmarine der Volksbefreiungsarmee Jugoslawiens in der militärpolitischen Strategie des Volksbefreiungskrieges“ (1976)	209
Oberst M. Sc. Milivoje Oreb	„Titos Werk und die Entwicklung unseres wissenschaftlichen Denkens“ (1977) . .	211
Oberst Prof. Dr. Đorđe Stanić	„Die Möglichkeiten und die Beschränktheit des Experimentes in der Kriegskunst“ (1988)	213
Oberstleutnant Dr. Vojislav Stojković	„Die Auswirkungen der wissenschaftlich-technologischen Revolution und der Physiognomie des modernen Krieges auf die Weiterentwicklung des Systems der Erziehung und Ausbildung in Streitkräften“ (1989)	214
Generalmajor Prof. Dr. Radovan Radinović	„Die Änderungen in der gegenwärtigen Welt und ihre Auswirkungen auf den weiteren Ausbau der Konzeption der allgemeinen Volksverteidigung und der Streitkräfte in SFRJ“ (1990)	216
Prof. Dr. Živojin Rakočević	„Die Wurzeln und die geopolitische Dimension der jugoslawischen Krise“ (1991)	218
Oberst M. Sc. Radovan Grubač	„Einige aktuelle Fragen der Militärstrategie“ (1992)	220

СОДЕРЖАНИЕ

Введение

Военное дело со дня основания (1948–1998) 23

Слово главных редакторов

Джоко Йованич, генерал-полковник в отставке	Первые дни „Военного дела“	29
Велько Кадиевич, генерал армии в отставке	Напоминание о моей работе в журнале „Военное дело“	30
Михаило Брајович, полковник в отставке	„Военное дело“ (1962–1965)	32
Проф. д-р Михайло Вучинич, полковник в отставке	„Военное дело“ и современная военная мысль	39
Йован М. Чанак, полковник в отставке	Печать развитию военно-теоретиче- ской мысли	44
Милорад Пантелич, полковник	Узнаваемая военная мысль	50

Взгляды

Академик Михаило Маркович	Динамика отношений мировых цен- тров экономической и политической мощи	52
Проф. д-р Живоин Ракочевич	Геополитика и „Realpolitik“ среди игрушек капитализма	60
Проф. д-р Ранко Петкович	Постоянные приспособления военной науки	81
Д-р Тодор Миркович, полковник в отставке	Войны в XXI веке	88
Канд. наук Душан Вишнич, полковник	Принципы стратегии	106
Василие Церович, полковник в отставке	Новые стратегические идеи	114

Хронология „Военного дела“ (1949–1998)

Генерал-лейтенант Славко Родич	„Место и роль оперативных авиа- ционных десантов в современной на- ступающей операции“ (1949)	122
Генерал-лейтенант Душан Кведер	„О некоторых основных понятиях и истоках нашего войска“ (1950)	124

Майор Радко Мочивник	„Вооруженные силы Атлантического пакта“ (1951)	131
Полковник д-р Джордже Драгич	„Биологическая война“ (1952)	132
Полковник Мирко Симич	„О втором эшелоне и резерве“ (1953)	133
Генерал-майор Велимир Кнежевич	„Понятие маневра“ (1954)	134
Генерал-полковник Велимир Терзич	„О некоторых характеристиках немецко-советской войны 1941 года“ (1955)	136
Проф. Стоян Цмелич	„Психологическая война“ (1956) . . .	138
Пехотный подполковник Милое Секулич	„Обман в войне“ (1957)	139
Генерал-подполковник Виктор Бубань	„О влиянии вооружения на подготовки к войне“ (1958)	141
Генерал-майор Милия Станишич	„Инициатива офицеров“ (1959)	143
Капитан Любомир Петрович	„Военный потенциал“ (1960)	144
Полковник Богдан Зайшек	„Немецкие поджигатели войны снова действуют“ (1961)	145
Полковник Миливое Станкович	„Огонь и маневр“ (1962)	146
Подполковник Вуко Михаилович	„Значение воли в военной профессии“ (1963)	148
Полковник Стево Йованович	„Обучение и военная действительность“ (1964)	149
Генерал-майор Милоица Пантелич	„Темпы наступления в современных условиях“ (1965)	151
Майор Миливой Югин, дипл. авиаинженер	„Борьба с искусственными спутниками“ (1966)	152
Полковник Владимир Стоянович	„Противовоздушная оборона командных пунктов“ (1967)	154
Капитан Ц ранга Любиша Михайлович	„Взгляды на задачи и возможности современных военно-морских флотов“ (1968)	156
Генерал-подполковник Душан Пекич	„Оценка и контроль“ (1969)	158
Генерал-подполковник д-р Гойко Николиш	„Наука и модернизация вооруженных сил“ (1970)	159
Генерал-полковник Райко Танаскович	„Экономика как фактор строительства и организации вооруженных сил“ (1971)	160

Подполковник авиации Михайло Томич	„Войсковая ПВО в борьбе с вертолетами“ (1972)	161
Полковник Миленко Живкович	„Роль научного предвидения в области военного искусства (1973)	162
Полковник Душан Вилич	„Генезис, содержание и формы специальной войны“ (1974)	163
Подполковник канд. наук Бранислав Йованович	„Взаимоотношение руководства и командования в теории и на практике военной организации“ (1975)	164
Генерал-подполковник д-р инж. Златко Рендулич	„Ренессанс роли пехоты“ (1976) . . .	165
Адмирал Бранко Мамула	„Развитие современных военно-морских сил и средств в мирное время и их влияние на наши военно-морские силы и их доктрину“ (1977)	167
Полковник Михайло Вучинич	„Военно-стратегический аспект гонки вооружений“ (1978)	168
Генерал-майор Йово Нинкович	„Некоторые актуальные проблемы разработки и оформления теории оперативного искусства“ (1979)	170
Генерал-подполковник в отставке Душан Дозет	„О видах агрессии“ (1980)	171
Д-р Неманя Божич	„Американская политика и ОСВ-2“ (1981)	173
Подполковник канд. наук Вулета Вулетич, дипл. инж.	„Нейтронное оружие и проблемы защиты“ (1982)	175
Полковник канд. наук Тодор Миркович	„Общественно-экономические аспекты специальной войны“ (1983) .	177
Проф. д-р Радмила Стоянович	„Проблемы технологического развития в нашей стране – экономический аспект“ (1984)	180
Генерал-полковник Никола Пейнович	„Ядерные сверхстратегии“ (1985) . .	182
Полковник канд. наук Душан Вишнич	„К вопросу о теоретической дискуссии о вооруженной борьбе, ее формах и содержаниях“ (1986)	184
Капитан II ранга канд. наук Радосав Шулягич и Наташа Мркич	„Дистанционные действия и вооруженная агрессия на дистанции“ (1987)	186
Полковник проф. д-р Милован Стоилькович и подполковник канд. наук Синиша Борович, высший преподаватель	„Применение решения Баеса при анализе боевой ситуации и выборе решения“ (1988)	188

Полковник д-р Вук Обрадович	„Национализм и вооруженные силы“ (1989)	189
Полковник в отставке проф. д-р Гавро Перазич	„О непрерывности всенародной обо- роны“ (1990)	191
Д-р Предраг Симич	„Югославия и новая европейская архи- тектура“ (1991)	193
Оливер Потезица	„Борьба за советское наследство в Азии“ (1992)	194
Драгош Калаич	„На страже Европы, против нового мирового порядка“ (1993)	197
Капитан I ранга Живко Лукич	„Доктринальное правило сухопутных войск США – ФМ-105“ (1994)	198
Академик Михаило Маркович	„Фашизм и новый мировой порядок“ (1995)	200
Проф. д-р Велимир Абрамович	„Тесла, его понимание войны и бу- дущее военных процессов“ (1996) . . .	202
Божидар Йовович	„Матия Бан – первый сербский военный теоретик“ (1997)	204
Академик Владо Стругар	„Один взгляд, историка, на причины сотрудничества среди ученых в юго-во- сточной Европе“ (1998)	206

Лауреаты премии „Военное дело“

Генерал-полковник Иван Долничар	„Основные характеристики системы управления всенародной обороной СФРЮ“ (1975)	208
Капитан I ранга Душан Милянич	„Адриатический театр военных действий и военно-морской флот НОАЮ в военно-политической страте- гии НОВ“ (1976)	209
Полковник канд. наук Миливое Ореб	„Дело Тито и развитие нашей научной мысли“ (1977)	211
Полковник проф. д-р Джордже Станич	„Возможности и ограничения эспери- мета в военном искусстве“ (1988) . .	213
Подполковник д-р Воислав Стойкович	„Импlications научно-технической ре- волюции и характера современной войны на дальнейшее развитие си- стемы воспитания и образования в во- оруженных силах“ (1989)	214
Генерал-майор проф. д-р Радован Радинович	„Изменения в современном мире и их импликации на достройку концепции всенародной обороны и вооруженных сил СФРЮ“ (1990)	216
Проф. д-р Живоин Ракочевич	„Корни и геополитическое измерение югославского кризиса“ (1991)	218
Полковник канд. наук Радован Грубач	„Некоторые актуальные вопросы военной стратегии“ (1992)	220

„Војно дело“ од оснивања (1948–1998)

Педесет година се у општевојном теоријском часопису „Војно дело“ одсликава развој војне науке, а бројни реномирани аутори помажу у усавршавању и пропагирању одбрамбене мисли. Борећи се да одрже традицију еминентног часописа, Уређивачки одбор и Редакција „Војног дела“ покушавају да субјектима одбрамбеног система учине доступним информације о доктринама које се сада примењују у свету и које ће се примењивати у следећем веку, тражећи теоријске и доктринарне одговоре на све садашње и већину процењених, предвиђених и прогнозира-них ратних изазова.

Општевојни теоријски часопис „Војно дело“ основан је Наредбом врховног команданта оружаних снага и министра народне одбране ФНР Југославије 13. децембра 1948. године. Први број изашао је из штампе при Војној академији Југословенске армије 1. фебруара 1949, уз значајну помоћ Војнонаучног и издавачког института. Ентузијазам и одлучност пробраних официра окупљених у Редакцију, успели први бројеви часописа, његов значај и потреба за даљим развојем војноиздавачке делатности условили су да се Војноиздавачки завод Министарства народне одбране крајем 1949. године преформира у Издавачку кућу „Војно дело“, а затим је та институција трансформисана, крајем 1950, у Војноиздавачки завод „Војно дело“, у чијем саставу су остале редакције часописа „Војно дело“ и „Војни гласник“. Од 1950. до првих месеци 1953. године издавачка кућа „Војно дело“ објављивала је, у „Војној библиотеци“, дела војних класика и савременика и, у „Малој војној библиотеци“, мања дела и брошуре. И након преформирања Војноиздавачког завода „Војно дело“ у Војноиздавачки завод, 1952. године, све до маја 1965. године, као издавачи вредних издања појављивали су се Библиотека „Војно дело“, Редакција „Војног дела“ и Војноиздавачки завод „Војно дело“ (или ВИЗ ЈНА „Војно дело“). Редакција „Војног дела“ најдуже је остала у ВИЗ-у (од 1950. до краја 1971. године). Од 1972. до половине 1980. године Редакција је била најсамосталнија, пошто је била непосредно потчињена Генералштабу Југословенске народне армије. Затим је одлучено да се повеже с одговарајућим војнонаучним институцијама: од половине 1980. издавач часописа био је

Центар за стратегијска истраживања ГШ ЈНА, а потом – од 1984. године – Центар оружаних снага за стратегијска истраживања и студије „Маршал Тито“. Уследило је редуковање издања и груписање издавачких институција након трансформисања ЈНА у Војску Југославије. Прилагођавајући се новим условима, Редакција „Војног дела“ ушла је, маја 1994. године, у састав НИУ „Војска“, под Управом за информисање и ППД ГШ ВЈ, а од јуна 1998. у поново формирану Војноиздавачки завод, под Управом за научноиздавачку делатност Сектора за школство, научну и издавачку делатност (ШОНИД).

Издавачи „Војног дела“ били су: Министарство одбране ФНРЈ, Војна академија, Савезни секретаријат за народну одбрану, Војноиздавачки завод и Новинско-издавачка установа „Војска“. У Савету часописа укупно је било 877, а у Уређивачком (редакцијском) одбору 209 чланова. До сада су објављена 354 броја „Војног дела“, са 5.958 написа на 86.371 страници. Поводом 35-годишњице, израђена је и Библиографија „Војног дела“ (1949–1983). Преводи сажетака објављују се на француском, руском и енглеском од броја 1/1986, а од броја 4–5/1996. и на немачком језику. Ознака YU ISSN уведена је у броју 1/1976, УДК ознака за часопис у броју 1/1988, а УДК за сваки напис (у сарадњи са Југословенским библиографским и информацијским институтом) од броја 1/1996. Уведен је и бар-код у броју 6/1996. Од 1994. године Уређивачки одбор чине искључиво научници, а од 19. јуна 1995. „Војно дело“ је ослобођено од пореза на промет. Логотип часописа заштићен је у Савезном заводу за заштиту интелектуалне средине у јануару 1998. године. Часопис је штампан ћириличним писмом од броја 1 до броја 15, а затим и од броја 1–2/1993, а на латиничном писму од броја 16 закључно с бројем 6/1992.

*

До 1963. године часопис је излазио у различитим временским интервалима: месечно, двомесечно и тромесечно, а од те године – непрекидно двомесечно. У кризним годинама, за време економске блокаде (1993. и 1994), изашла су по два двоброја, а у последњих неколико година штампана су по четири броја (од тога један тематски) и један двоброј. Између 1973. и 1993. године Савет часописа и Редакција додељивали су награду „Војно дело“ ауторима најбољих радова објављених у часопису у протеклој години. Добитници награда били су: Иван Долничар, генерал-пуковник (1975), Душан Миљанић, капетан бојног брода (1976), мр Миливоје Ореб, пуковник (1977), проф. др Ђорђе Станић, пуковник (1988), др Војислав Стојковић, потпуковник (1989), проф. др Радован Радиновић, генерал-мајор (1990), проф. др Живојин Ракочевић (1991) и мр Радован Грубач, пуковник (1992).

Редакција „Војног дела“ иницирала је бројне тематске расправе и организовала „округле столове“ и научне трибине, на којима су зачете или разрађиване многе идеје и опредељења, која су, потом, постајала саставни и незаобилазни део војне теорије, доктрине и праксе. Тиме је часопис утицао на формирање свести и теоријског и стручног знања

читалаца о савременим војно-политичким и одбрамбеним феноменима. На тај начин је доприносио изградњи војнонаучне мисли, али и ширењу свог тематског подручја, што је учинило да тематика часописа буде разноврснија и свеобухватнија. Тематски бројеви су постали литература за све више војне школе. Поред осталих, теме су биле: „Специјални рат као супстанција оружане агресије“ (1983), „Техничко-технолошки развој и одбрамбене припреме друштва“ (1984), „Југословенска криза – расплет и могуће последице“ (1991), „Међународни односи и криза у Југославији“ (1992), „Нови светски поредак и политика одбране Савезне Републике Југославије“ (1993), „Педесет година победе над фашизмом“ (1995) и „Научна утемељеност војне науке“ (1996).

Једини часопис с којим се „Војно дело“ може упоредити на нашем простору јесте лист за војне науке и културу „Ратник“, који је 1879. године, при историјском одељењу Министарства за одбрану, основао министар војни Јован Мишковић. Тај часопис, који је у војним круговима веома цењен, излазио је у континуитету, с краћим прекидима у току балканских и за време Првог светског рата, до марта 1941. године. Дакле, 62 године. У њему су радове објављивали војводе Радомир Путник, Степа Степановић, Живојин Мишић и Петар Бојовић, и многи чувени генерали и официри академици, међу којима је најпознатији управо Јован Мишковић, који је био и председник Српске академије наука од 1901. до 1903. године. С обзиром на тематску област и начин обраде тема, није спорно да је „Војно дело“, уз „Војноисторијски гласник“, наставило традиције прослављеног часописа.

Не постоји ниједан часопис на тлу Југославије који се може поредити с „Војним делом“ по подацима које пружа истраживачима у области војне политике, организације одбрамбених система и ратне вештине. Аутори у „Војном делу“ били су: више од 50 команданата армија, сви послератни савезни секретари за народну одбрану и начелници Генералштаба, више од 250 генерала и адмирала, угледни академици, професори универзитета, високи руководиоци органа федерације, председници Председништва СФРЈ и Председништва ЦК СКЈ и председник СР Југославије. Изузетно су значајни и актуелни били и бројни интервјуи с угледним иностраним представницима.

*

У часопису се објављују оригинални научни написи, претходна саопштења, прегледни и стручни написи из области војне науке, стратегије, концепције и доктрине одбране. Садржај „Војног дела“ оријентационо је усмерен следећом структуром: 1) *војно-политички коментари* (о померању центара моћи; сукобу ниског интензитета на економској, политичкој, технолошкој, информативној, психолошкој, верској и културолошкој основи; сукобљеним интересима разних земаља на подручју претходне Југославије; судбини нових интеграционих и дезинтеграционих процеса у свету; утицају постојећих светских ресурса на политику великих сила; савременим економским трендовима с аспекта кретања

технолозија; предвиђањима даљих друштвених промена у свету итд.); 2) *теорија о рату и ратној вештини* (о утицају деидеологизације, департизације и ратних искустава на нашу теорију ратне вештине; борбеној готовости; физиономији евентуалне оружане борбе на тлу Савезне Републике Југославије после насталих промена у окружењу и Војсци Југославије; потреби за изменама у приступу ратној вештини и методологији ратне вештине у пракси Војске Југославије; мобилизацијској готовости; мобилизацији; управљању: системом војног школства, системом кадровања, информатичким системом, системом безбедности, логистичким системом); 3) *концепције и доктрине* (промене у доктринама западних земаља, посебно НАТО-а; доктрине земаља бивших чланица ВУ; војностратегијске концепције суседних земаља; утицај савремених збивања у свету на концепцију одбране СРЈ); 4) *ратна искуства, наша и страна* (о руковођењу и командовању по нивоима општости; моралу; школству и борбеној обуци; мобилизацијској готовости и мобилизацији; безбедности и заштити; логистици); 5) *информације о савременој ратној техници* (о савременим средствима ратне технике и њиховој вероватној употреби, као и о могућностима да се употребе на нашем војишту; савременим методама операционих истраживања у техничким наукама; раду војнотехничких института и школа); 6) *информације из страних армија* (прикази најинтересантнијих књига и написа који су објављени последњих месеци; значајније промене у нормативним документима ОУН, НАТО-а, Европске уније, ОЕБС-а и оружаних снага суседних земаља); 7) *историја ратне вештине*; 8) *рубрике „Ликови великана“ и „Историјске личности“*, и 9) *прикази* (подаци о књигама с тематиком која је у вези са проблемима одбране).

Сада је „Војно дело“ савремено дизајниран и актуелан часопис, високо оцењен у научним круговима, пре свега због редовног излагања, уважавања међународних норми и испуњавања техничких услова у складу са захтевима ЈУС-а и међународним стандардима ИСО утврђеним за примарне публикације. Укључено је у научни фонд Министарства за науку. Сврстава се уз бок најпознатијих часописа такве врсте у свету, као што су: *RUSI Journal, Military technology, Military Review, International Defense Review, Defense Nationale, British Army Review, Armada International, Strategy and Tactics magazine, Military Affairs, International Security, Foreign Policy.*

*

„Војно дело“ може да се похвали ексклузивним написима какве друге земље не могу да објаве из идеолошких разлога. Такви написи су, на пример: „Фашизам и ’нови светски поредак““, „Војни аспекти политике Ватикана (војна доктрина Ватикана)“, „Политика пантурцизма као идеолошко оружје“, „Теорија завере“ и политика одбране“, „Антиратни профитер“, и слично.

Захваљујући успешном раду претходних генерација бројна признања чине занимљиву изложбу у витрини Редакције. Најзначајнија су:

Орден народне армије са лорововим венцем (1978), Орден за војне заслуге са великом звездом (1968), Велика плакета ЈНА (1973), Златна плакета РВ и ПВО (1983) и Средња плакета ЈРМ (1973). Редакција је проглашена за најбољу редакцију у НИУ „Војска“ за 1995. годину. Осим тога, француски генерал Пјер Мари Галоа добио је 22. марта 1996. одликовање „Српски витез“ на основу написа под насловом „Не може се славити победа над Трећим рајхом без Срба у првим редовима“, објављеног у „Војном делу“ број 3/1995. Редакцији су посебно значајна признања која се односе на вредност објављених написа, који су стигли и до Дизелдорфа, Кембриџа, Торонта и јапанског острва Хокајдо, а постали су препоручена литература на неколико факултета Београдског универзитета. Све до рата на простору претходне Југославије „Војно дело“ размењивало је своја издања са 12 најпознатијих светских војних часописа из седам земаља које имају развијену и познату војну мисао. Занимљиво је да редакције шест угледних светских часописа (*Terre, Armees d'aujourd'hui, Europäische Sicherheit, Revue militaire Suisse, Gandirea militara Romaneasca* и *Revista militare*), из Француске, Немачке, Италије, Швајцарске и Румуније, нису прекидале сарадњу са „Војним делом“ ни за време ембарга против СР Југославије.

Неретко, Редакција је добијала похвале од академика из САНУ, истраживача Београдског универзитета, различитих министарстава, од свих београдских института који се баве истраживањима различитих компонената одбране и сталних сарадника. Бројни написи објављени у часопису преведени су на светске језике, преузети у стране часописе, увршћени у међународну размену, или су упућени као поучан и користан материјал нашим дипломатским представницима. Изузетно високе оцене дали су часопису и војнодипломатски представници приликом посета Редакцији. Осим тога, „Војно дело“ се налази при самом врху листе најцитиранијих часописа у Југославији. Његовом високом угледу неоспорно су допринели и сви претходни чланови Редакције, на чијем челу су били Ђоко Јованић, Душан Кведер, Милутин Шушовић, Вељко Кадијевић, Милисав Никић, Михаило Брајовић, Теодосије Парезановић, Михајло Вучинић, Мираш Стожинић, Јован Чанак и Милорад Пантелић.

*

У последње време веома се оштро испољава потреба за теоријским основама које треба да понуди ратна вештина као наука, пре свега због постбилоларног војнополитичког светског поретка и промена условљених разбијањем и распадом претходне Југославије, а и због трансформације оружаних снага и одбрамбеног система СР Југославије. Редакција часописа покушава да, у условима који су одређени скромним материјалним могућностима и узроковани општом кризом, подржи неопходне промене у области војних наука. Због тога су предузети кораци ка успостављању тешње сарадње с последипломским студијама на Београдском универзитету, а посебно са ПДС ратне вештине у Војној академији

Војске Југославије. У току је успостављање и проширивање сарадње с научним институтима и институцијама у земљи, а у плану је и сарадња с одговарајућим институцијама у иностранству. С друге стране, Редакција чини све да унапреди садржај часописа у сарадњи с управама у Министарству одбране и управама родова, и са другим редакцијама које уређују сличну тематику.

С обзиром на наведене чињенице, може се оправдано утврдити да је „Војно дело“ од почетка остваривало намењену улогу, и то вишеструко: *прво*, постало је трибина око које су се окупљале најкреативније снаге у војном стваралаштву, које су, преко њега, утицале на основне токове и процесе у развоју наше војне науке и доктрине одбране, дајући свему томе особен печат и допринос; *друго*, посредством „Војног дела“ актуелна војна мисао, која је увек негована, постајала је доступна свим њеним поклоницима, и *треће*, часопис је створио услове да се наша војнонаучна мисао и војна пракса подведу под најстроже светске критеријуме ради подизања на виши ниво.

*
* *

Свечани број „Војног дела“ својеврсна је ретроспектива часописа.¹ На молбу Редакције претходни главни и одговорни уредници углавном су писали о периоду у којем су пресудно утицали на његов садржај и физиономију. У другом блоку су написи аутора који су више година сарађивали са „Војним делом“, а у трећем и четвртном блоку су изабрани делови текстова за хронологију часописа и делови награђених радова.

„Хронологија (1949–1998)“ требало би да буде приказ концепције часописа, веома занимљив за читаоце јер је при одабиру текстова основни критеријум био да су, независно од времена када су настали, још увек актуелни. Реч је, дакле, о приказу дела а не аутора. То је разлог што има непознатих аутора и што је велики распон између чинова. Посебно је значајно да изабрани текстови одражавају основну идеју оснивача, која је актуелна и након педесет година. „Војно дело“ захваљује великанима војнонаучне мисли чија дела овом приликом нису приказана због одабраног наведеног критеријума, јер је реч о ауторима који су му створили постојећи реноме.

Надамо се да ће „Војно дело“ 63-годишњицу, када ће по стажу претећи часопис „Ратник“, а затим и 100-годишњицу, прославити у миру и повољним условима. Ускоро ће се прикази часописа појавити на Интернету, а затим ће Редакција учинити све да се наметне и светској јавности с актуелним и вредним радовима познатих југословенских аутора.

¹ Завршне припреме за обележавање дана оснивања „Војног дела“ биле су у време када је НАТО претио становништву Србије бомбардовањем због наводне „хуманитарне катастрофе на Косову“ (од 28. маја до 27. октобра 1998. године). На жалост, показало се да су оправдани разлози због којих је већина институција и угледника, које је Редакција замолила за прилоге поводом 50-годишњице оснивања, била спречена да део времена посвети часопису.

Први дани „Војног дела“

Боко Јованић, генерал-пуковник у пензији

У јесен 1948. године, после завршене Генералштабне академије у Москви, налазио сам се на дужности начелника Војноисторијског института у Београду и био непосредно потчињен другу Кочи Поповићу, начелнику Генералштаба Југословенске армије.

Једног дана друг Коча ме позвао у Генералштаб и саопштио да је одлучено да покренемо нови војни часопис, попут руског часописа „Војна мисао“: „Ти си предвиђен за одговорног уредника. Размисли какво бисмо име дали часопису. Не може војна мисао, па дођи с предлогом.“

У Совјетској војној енциклопедији пронашао сам да је пре „Војне мисли“ у Русији излазило више војних часописа, а међу њима и часопис „Војно дело“, који је неко време уређивао познати војни руководиоцац Михаел В. Фрунзе. Допало ми се то име и предложио сам га.

Уследило је формирање уже редакције око одговорног уредника и ширег редакцијског одбора из Политичке управе ЈА, Генералштаба, Војне академије, техничких служби итд. Главни проблем су били нови аутори и актуелни чланци.

Први број „Војног дела“ изишао је 1. фебруара 1949. с уводним чланком друга Коче Поповића.

Пратио сам редовно писање „Војног дела“ у протеклих 50 година, наравно, с времена на време, и радовао се његовим успесима. Прошле, 1997. године, читајући бројеве часописа које сам добио на поклон, био сам пријатно изненађен разноврсношћу, актуелношћу и квалитетом чланака у њему, те сам закључио: „Војно дело“ остаје, аутори долазе и одлазе, а квалитет чланака се одржава на завидној висини. И расте, и треба да расте према захтевима новог времена.

Вељко Кадијевић, генерал армије у пензији

Крај педесетих година – време када сам радио у часопису „Војно дело“ – карактерисале су неке изразите специфичности, како у изградњи наше војне мисли, тако и у тражењу места и улоге самог часописа у том задатку. Нека искуства из тог времена могу бити корисна сада и у будућности.

Познат је и у нашој војној литератури често обрађиван пут развоја наше војне мисли и ратне доктрине после Другог светског рата. Посебно су веома свестрано анализирани сви битни чиниоци који су утицали на тај развој. Од бројних догађања само ћу подсетити да крај педесетих година карактерише потпуна валоризација искустава из НОР-а у изградњи наше сопствене војне мисли. То је био фундаменталан заокрет у односу на дотадашњу праксу, која је, под видом „модернизације“ и истеривања „партизанштине“, у ствари, наметнула страни, нама непримерени концепт одбране, па следствено томе и одговарајућу војну теорију и војну праксу – од организације војске и њеног опремања наоружањем до обуке и школовања.

Истина, у валоризацији искустава из НОР-а у том периоду било је и претеривања. Она су се најчешће испољавала у два правца: један, који је искуства из НОР-а апсолутизовао при изградњи наше тадашње ратне доктрине дотле да је потпуно игнорисао све друге чиниоце који, иначе, увек утичу на формирање ратне доктрине сваке земље (развој савремене ратне технике, однос снага с могућим непријатељима, економска моћ земље, савезници итд.); и други, који је ратну вештину НОР-а проглашавао врхунским достигнућем војне мисли за сва времена, за све услове и за све земље. Док би се тај други вид претеривања могао сврстати у „дечије болести“ и није могао произвести никакве озбиљније практичне негативне последице, осим понеких неугодности у контактима и расправама с представницима других земаља и армија, дотле је први вид претеривања био веома опасан по ваљану изградњу наше ратне доктрине.

И заиста, апсолутизација искустава из НОР-а, и то не целокупних, већ само оних из почетног периода НОР-а, када је партизански облик оружане борбе доминирао, послужиће као мост, спона или алиби за доцније лансирање теорије о „наоружаном народу“ као једино исправном концепту наше одбране. Познато је ко су били носиоци тог концепта одбране и са каквим циљем. Исто тако је добро познато какву

је погубну улогу тај концепт имао у разбијању претходне Југославије. Интересантно је, али нимало чудно, да се и у садашњем времену део бившег армијског кадра који се здушно залагао за концепт „наоружаног народа“ сада опет здушно залаже за професионалну војску. Узгред, нама ни тада, ни данас, ни сутра није одговарао и неће одговарати нити концепт „наоружаног народа“, нити концепт само професионалне војске. Нама је увек била потребна, а тако ће бити и убудуће, војска способна да води рат против свих нових и веома сложених видова агресије из широке лепезе доктрине ниског интензитета, као и да води класични фронтални, али и комбиновани облик оружане борбе. Зато је потребна добро обучена и увежбана војска, с мањим професионалним делом активних старешина и војника, али и с адекватно обученим и увежбаним резервним саставом.

Сваки значајнији период – било по времену или по догађајима – у животу једне земље, а тиме и њене одбране, има више или мање изражене специфичности. Исто тако, посебно када је реч о концепту одбране, постоје принципи и чиниоци који имају трајну вредност. Превирања у развоју наше војне мисли крајем педесетих година и тражења најбољих решења, разуме се, битно се разликују од садашњих околности и стања војног дела. Упркос тим разликама, постоје и неки заједнички дејствујући чиниоци, као што су: нестабилност и релативно брза променљивост утицаја спољних чинилаца на безбедност наше земље, затим, императив заснивања одбране првенствено на сопственим снагама и потреба брзог прилагођавања измењеним спољним и унутрашњим околностима. Те, као и многе друге чињенице, релевантне за концепт одбране, упућују на то да би искуства из периода о којем је реч, као и из других још бурнијих периода, ваљало искористити на прави начин. То је једна од оних области у којој теоријски часопис као што је „Војно дело“ може и треба много да уради.

Крајем педесетих година часопис „Војно дело“ успешно се борио и у тражењу свога места и улоге у изградњи наше војне мисли и наше ратне доктрине. То је постигано, пре свега, кроз релативно планско бирање тема за обраду и кроз ангажовање аутора који су могли на прави начин обрадити одабране теме. Тиме се, наравно, није исцрпљивала тематика часописа. Увек је часопис био отворен и за различите иницијативе.

Пратећи часопис „Војно дело“ и пре него што сам у њему радио, а и после тога, мислим да је успевао да одслика кретања у развоју наше војне мисли, али и да иницира трагања за будућим догађајима на пољу војног дела.

Рад у часопису, иако временски релативно кратак, за мене је био вишестрано користан.

„Војно дело“ (1962–1965)

Михаило Брајовић, пуковник у пензији

Развој „Војног дела“, као војног општетеоријског часописа ЈНА, крајем 1961, током 1962, 1963, 1964. и почетком 1965 (када сам обављао дужност одговорног уредника),¹ битно је био предидејен тадашњим стањем и кретањем у нашем друштву, у ФНРЈ (СФРЈ), а посебно у Југословенској народној армији. Политика врха државе у области народне одбране и, особито, ставови врха ЈНА у погледу развоја армије, војне доктрине и војне мисли пресудно су предидејили оријентацију у раду и квалитет часописа. „Војно дело“ се успјешно уклапало у наведену политику и ставове, доприносећи развоју војне мисли, а на квалитет часописа утицао је радни тим: одговорни уредник и редактори, односно Редакција, као и технички уредник, лектори, коректори и штампари. У тим оквирима видим заслуге и одговорност свих тих чинилаца за развој „Војног дела“. Мислим, такође, да се етапе у развоју „Војног дела“ не могу омеђити периодима у којима су га припремали и одређивали поједини одговорни уредници, односно наведени радни тимови. Наиме, пресудне су биле етапе развоја ЈНА, војне доктрине и нове војне мисли у цјелини. При томе, не желим да умањим ни одговорност и допринос појединих одговорних уредника (па ни свој), али само у оквирима и условима дјеловања свих других чинилаца, прије свега Уређивачког одбора часописа и других унутрашњих, армијских и спољњих, тзв. цивилних чинилаца.

¹ У „Војном делу“ радио сам од краја 1961 (прекомандован сам у јулу или августу те године, а у септембру сам се јавио на дужност), до почетка 1965. године (када сам пошао на нову дужност). Године 1961, истовремено када сам прекомандован у „Војно дело“, пуковник Милисав Никић, тадашњи одговорни уредник, пошао је на нову дужност. Чим сам почео да радим у „Војном делу“ (септембар 1961) именован сам за редактора (мислим, од стране ВИЗ-а), а истовремено сам од пуковника Никића примио дужност одговорног уредника. Он је повремено долазио у Редакцију и помагао ми да уђем у посао, а редовно је долазио и на састанке Уређивачког одбора, чији је био члан. У улози одговорног уредника прво сам радио уз повремену помоћ пуковника Никића и сталну подршку начелника ВИЗ-а, генерал-потпуковника Милинка Ђуровића (на бројевима 10–11 и 12 у 1961. и на свим бројевима током 1962. године). Званично сам именован за одговорног уредника „Војног дела“ у јулу или августу 1962. године, премда сам то практично био све од септембра 1962. године. Пошто сам 1965 (април–мај) премјештен из „Војног дела“ на нову дужност, као одговорни уредник радио сам само на прва два, а дјелимично и на трећем броју издатом у тој години.

Уколико читаоци у приказу евентуално уоче неки пропуст треба да узму у обзир чињеницу да у кратком року у којем сам писао приказ нијесам могао да консултујем сву потребну документацију.

За вријеме од 1962. до 1965. године, као и за оно прије и после њега (од педесетих до осамдесетих–деведесетих година), карактеристично је да је Југославија успјешно превладала жестоке и многоструке нападе и притисак СССР-а и Варшавског пакта. Такође, и привремено настојање САД и НАТО-а да нас, пружајући нам значајну помоћ у том критичном времену, преко тзв. Балканског савеза (Југославија, Грчка и Турска), укључе у своју сферу утицаја. У тада оштро подијељеном свијету на земље које припадају Варшавском пакту и оне у Атлантском савезу, СФРЈ учврстила је своју независност с ослоном на сопствене снаге и учешћем у окупљању и организовању несврстаних земаља као све значајнијег чиниоца између тих блокова. Као независна и несврстана држава, јачала је своју унутрашњу кохезију и међународну позицију, и израстала у значајан чинилац међународне сцене. Одлучно крећући у градњу инфраструктуре, модернизацију и изградњу индустрије, као и у модернизацију пољопривреде, ушла је у најуспјешнију фазу свог економског развоја, у којој се, равноправно с другим развијеним земљама, укључила у индустријску револуцију, извукла из неразвијености и постала средње развијена земља са свестраном међународном економском сарадњом. Истовремено, убрзано је подизала животни стандард свог становништва.

Такође, Југославија је одлучно кренула путем превазилажења неодговарајућих, наслијеђених друштвених односа и, ширим коришћењем цивилизацијских тековина савремених капиталистичких земаља, у изградњу нових демократских односа и праксе у управљању друштвом – у хуманије варијанте социјалистичког система. Развијала је комунални систем, јачала локалну самоуправу, определијелила се за принцип награђивања према резултатима рада и, коначно, отпочела да уводи самоуправне социјалистичке односе (истина, с много пропуста и спорим реализовањем заузетих ставова). Радила је и на јачању равноправности република и народа (такође спорије него што су околности захтијевале и могућности дозвољавале, и уз грешке и пропусте у конкретним облицима и формама који су морали да прате такву оријентацију).

Југословенска народна армија, као ослонац независности земље, тада се развијала уз свестрану бригу друштва: држава је материјално издашно помагала, тј. издвајала је за њу знатна средства из свог буџета (што је тада, премда је значило велико оптерећење за друштво, било оправдано, што се не може, барем не сасвим, рећи за каснији период, јер је тај терет превазилазио објективне могућности друштва и умањивао његове моћи за улагање у нове приоритете). Углед Армије јачао је нарочито у нашем друштву, а и на међународној сцени.

Наша држава и Армија су се тада оријентисале на то да изградњом војне индустрије (и одговарајуће војне науке) обезбиједе из сопствених извора основно наоружање и друга војна средства, муницију и опрему за одбрану земље. У обезбјеђењу компликованијих војних средстава и система оријентисале су се на увоз, који је временом све више смањивао.

ван и све потпуније покриван средствима зарађеним извозом сопственог наоружања и војне опреме.

Такође, дограђена је нова војна доктрина Југославије, као независне и несврстане земље, с ослонцем на сопствене снаге, која је временом израсла у тзв. концепцију општенародне одбране. Југословенска народна армија се, упоредо са тим, оријентисала на развијање војне мисли и вјештине у складу с новом доктрином, богатим искуством из НОБ-а и употребом, у евентуалном рату, модерног класичног наоружања (нарочито авијације – млазни надзвучни авиони и модернизована и нова средства за борбу, нишањење и навођење), а вјероватно и новог атомског и ракетног оружја (с класичним и атомским главама, учинком и могућностима неслуђених размјера), као и новинама у војним доктринама, војној мисли и војној вјештини потенцијалних агресора.

Премда у ЈНА никада није занемариван велики значај морално-политичког чиниоца, у новој војној доктрини, у новим условима, када је он добио изузетан, пресудан значај, Армија је појачала напоре да га унапређује према убрзаном развоју телевизијске и радио-технике и плановима и праксом тзв. специјалног рата.

И у друштву и у ЈНА повећана је брига за развој цивилне заштите, тј. за припремљеност свих цивилних компонената друштва да у евентуалном рату сачувају своје потенцијале и да се што успјешније укључе у одбрану земље. Настојало се и да се унаприједи предвојничка обука и појача оружана сила новим елементима оружаног отпора, организована је и развијана Територијална одбрана, како би се на што широј основи припремило и укључило друштво у оружани отпор евентуалном агресору и проширили чиниоци који ће о томе бринути (републике, општине, привреда и други) и за то одговарати. Према томе, тежило се и постизању сразмјерне заступљености република и нација у старјешинском кадру Југословенске народне армије. У том духу, у Армији је појачана активност на унапређењу школовања војног кадра, војне обуке и старјешинског и војничког састава, као и на ширењу и побољшању квалитета укупне војноиздавачке дјелатности намијењене војничком и старјешинском саставу, све до ширих слојева друштва. Свакодневно је излазила „Народна армија“, а мјесечно или двомјесечно обласни војни листови у КоВ-у, Ваздухопловству и Морнарици. Штампани су и многи нови уџбеници, приручници, правилници, прописи и билтени; војни часописи – гласници (војни, ваздухопловни, РВ и ПВО, морнарички, војнотехнички, војнополитички и војноисторијски) и прегледи (војно-економски, војносанитетски, поморски зборник), „Билтен правне службе“ и књиге с војном тематиком наших и иностраних аутора. Поред јачања издавачких кућа с дужом традицијом: Војноиздавачки завод (редакција три војна гласника и „Војног дела“ и редакције библиотека – „Наши писци“, „Страни писци“, „Из ратне прошлости“, „Правила и уџбеници“), Војноисторијски институт (редакције и уређивачки одбори томова и књига зборника докумената и података о НОР-у југословенских народа, зборника сјећања, „Војноисторијског гласника“ итд.),

„Народна армија“, команде ваздухопловства и морнарице ЈНА, Политичка управа – основан је и Институт за војнотехничку документацију и информацију, непосредно усмјерен на информисање из области војне науке („Војнотехнички информативни преглед“ и „Војнотехнички информативни билтен“). Излазе и „Војна енциклопедија“ и више едиција и зборника сјећања.

„Војно дело“ у периоду 1962–1965. године развијало се у истом правцу као и до тада. Уређивао га је Уређивачки одбор састављен од истакнутих старјешина ЈНА високих чиновца – генерала и пуковника (Милинко Ђуровић, начелник ВИЗ-а, Виктор Бубањ, начелник Штаба, па командант Ваздухопловства, Ђоко Јованић, први његов уредник, начелник једне од управа Генералштаба, Ђуро Лончаревић и Јефто Шашић, начелници Политичке управе ЈНА, Мирко Јовановић, начелник Штаба Прве армије, Вељко Кадијевић, начелник Четврте управе Генералштаба, и Милисав Никић, одговорни уредник „Војног дела“). У том периоду у саставу Уређивачког одбора десиле су се одређене измјене због одласка појединих чланова на нове дужности, школовање и слично. Из Одбора су, поступно, отишли Милисав Никић, Мирко Јовановић, Ђуро Лончаревић, Вељко Кадијевић, Ђоко Јованић, Милинко Ђуровић, а нови чланови су постали Владо Шћекић, Милутин Морача, Богдан Пецотић, Рахмија Каденић, Душан Дозет, Бошко Ђуричковић, Михаило Бојовић... Уређивачки одбор је у том саставу наставио да уређује „Војно дело“ и након 1965. године. На припреми појединих бројева и прилога, уређивању и издавању ангажован је био радни тим: редактори, односно Редакција састављена од стручних и у том послу искусних војних старјешина, чиновца од мајора до пуковника (Велимир Христић, Станислав Миловановић, Сергеј Шарунац, а касније и Станко Штетић).

Наведене карактеристике развоја СФРЈ и, посебно, Армије јасно су одредиле оријентацију „Војног дела“: да се што боље уклопи у настојање ЈНА да разради и продуби војну доктрину независне, несврстане Југославије и да што више допринесе развоју војне мисли у складу са том доктрином и вјероватним одликама савременог рата. У том периоду, у ствари, настављена је дотадашња оријентација, с тим што је тежиште са сагледавања искустава из НОР-а у јубиларној 1961. години – двадесетогодишњици устанка народа Југославије – требало пребацити на разраду војне мисли и вјештине у условима употребе савременог оружја, атомског и ракетног, и нових ставова о употреби оружаних снага како у тзв. локалним, тако и у глобалном рату (томе је, што је посебно важно, и у 1961. и у ранијим годинама, часопис значајно допринео).

„Војно дело“ је дало велики допринос сагледавању искустава из устанака и НОБ-а прилозима – објављеним како у јубиларном 12. броју, тако и у свим другим бројевима објављеним 1961. године – из пера врских познавалаца развоја устанка и народноослободилачке борбе (Пеко Дапчевић, Перо Косовић, Бранко Боројевић, Милоје Добраши-

новић, Јово Вукотић, Никола Љубичић, Данило Комљеновић, Мара Нацева, Александар Спасовски и Трајко Стојчев, Данило Јауковић, Петар Матић, Владо Шћекић, др Миливоје Перовић, др Гојко Николиш, Милинко Ђуровић, Јефто Шашић, Иван Атанасовски, Перо Морача, Борис Шизек, Дане Петковски).

Међутим, колико год да је релативно лако могла да се сагледа основна оријентација у развоју часописа, при чему је већ било стечено одређено искуство, толико је било тешко прибавити добре прилоге за часопис у оквиру те оријентације. Наиме, није се лако могло доћи до аутора чије је прилоге карактерисао дубљи продор у развој војне мисли у разним областима иако је постојао широк круг потенцијалних аутора, старјешина ЈНА, који су у оквиру својих редовних дужности били упућени и у актуелна питања војне мисли. Већина старјешина Армије била је прошла кроз високе војне школе (Виша војна академија), али не и кроз оне највише (Ратна школа) и не у вријеме када су у њима били довољно осавремењени програми и садржаји (војна мисао се тада изузетно брзо развијала). Многи су прошли и кроз високо квалитетне војне школе у СССР-у, али не после 1948, када су у њима, вјероватно, боље сагледаване новине у војној мисли (сучељавањем искустава из Другог свјетског рата и ранијих ратова с развојем новог наоружања и технике) и измјене у војним доктринама, ратној вјештини и војној мисли других армија (искуства из рата у Вијетнаму и Кореји). Тек тада су наше старјешине кренуле на школовање у војне школе САД и других западних држава са великом традицијом и могућностима. У старјешинском кадру који је брзо усвајао новине војне вјештине и оспособљавао се да у пракси дјелује у складу са њима спорије су се исказивали они који су то могли зналачки да изразе у теорији, уз покретање нових проблема и представљање нових сазнања. Јер, није било значајније традиције, па ни искуства у његовању кадра који се могао успјешно бавити војном теоријом. Па ипак, на страницама „Војног дела“ у периоду 1962–1965. године, појавило се више прилога са темама значајним за развој наше војне мисли: „Психолошка припрема у савременом рату“, „Остваривање улоге и намене малог ратног ваздухопловства у рату“ („Војно дело“ 10–11 и 12 из 1961), „О операцијама армија малих земаља“, „Ловачка авијација у систему ПВО“, „Ватра и маневар“, „Борба окружених и одсечених снага“, „Дејство поморских снага у позадини непријатеља“, „Обука и ратна стварност“, „Темпо напада у савременом рату“, „Суштина војне силе“ у књизи генерал-пуковника Богдана Орешчанина *Војни аспект борбе за светски мир, националну независност и социјализам*, „Цивилна заштита – важна компонента одбране“, „Утицај нове ратне технике на физиономију рата и оружаних снага“, „Фактори моралне снаге Армије“, „Могућности тактичких јединица у противтенковској борби“, „Извиђање из ваздуха у савременим условима“, „Авијација у савременом рату“, „Карактеристике употребе атомског оружја у шуми и утицај на борбена дејства“, „Проблеми

страха у рату, значај воље у војном позиву“, „Заштита већих оклопних јединица од ловачко-бомбардерске авијације“, „Прегруписавање оперативних снага при преласку из одбрамбене у нападну операцију“, „Улога и могућност ПОО“, „Одбрана оклопне јединице у одбрани ноћу“, „Околности које утичу на темпо напада оклопних јединица“, „Рад команди на процени и отклањању последица од нуклеарног удара“, „Већа насељена места у систему одбране“, „Суштина и значај психолошког рата“, „Обука и ратна стварност“, „Активности које утичу на темпо напада оклопних јединица“, „Темпо напада у савременим условима“, „Метод и садржина процене ситуације у одбрани“ итд. Исклазао се и кадар способан за бављење војнотеоријским радом (Виктор Бубањ, Милија Станишић, Миливоје Станић, Манојло Бабић, Вуко Михаиловић, Иван Франко, Чедо Радовић, Милојица Пантелић, Божо Жарковић, Бранко Босанац, Љубо Мраовић, Ернест Мезга, а да би се подстакло критички дух и привукао нови кадар склон бављењу војнотеоријским радом, „Војно дело“ је у периоду 1962–1965. године организовало округле столове и покретало дискусије о појединим актуелним проблемима. Уведена је и посебна рубрика – „Одзиви“, односно „Одзиви и мишљења“. Ради бољег информисања старјешинског кадра о достигнућима војне мисли у другим земљама и армијама часопис је у том периоду отворен за преводе и приказе најзначајнијих прилога из скоро свих у свијету значајних војних часописа (из СССР-а, САД, Француске, Западне Њемачке, Италије, Пољске, Аустрије, Швајцарске, Белгије) и разних издања војних министарстава и војних школа. Уведена је и стална рубрика „Из војних часописа и књига“, која је обухватала знатан дио сваког броја часописа.

Све већим продором у актуелну војнотеоријску тематику и окупљањем нових аутора, који су се све више афирмисали као актери наше војне мисли, побољшан је квалитет часописа, а настојало се да се значај и углед часописа остварен у ранијем периоду стално повећавају. Такође, одлучено је да се часопис осавремени, модернизује и досегне виши технички и естетски ниво (изглед и прегледност часописа). Због тога је ангажован графички стручњак Александар де Мајо, који је израдио ново рјешење корица и насловне стране, направио нову подјелу садржаја и нови распоред рубрика, промијенио слова и урадио нови прелом. С обзиром на општејугословенски карактер ЈНА, тј. на равноправност република и народа у СФРЈ, „Војно дело“ је добило нову насловну страну с латиничним словима. Прилози су штампани на српскохрватском језику, као званичном језику, ћирилицом и латиницом, а аутори су се опредјељивали за екавски или ијекавски изговор. Истовремено, чињени су напори да се унаприједи припрема за објављивање добијених прилога (редактура, лектура), при чему се више водило рачуна о томе да се очува стил аутора и да се измјене у тексту – у настојању да мисли и ставови буду јаснији и сажетији – сведу на најмању мјеру, и то уз сагласност аутора.

На крају, у оквиру тенденције укупног југословенског војног издаваштва тежило се да се „Војно дело“ шире отвори и боље упозна и изван састава Армије. Због тога је организована изложба „Војно дело и београдски издавачи“ у Дому армије у Београду. На њој су изложена сва издања Војноиздавачког завода, Војноисторијског института, „Народне армије“, „Просвете“, „Културе“ итд. Тиме је, у ствари, ударен основ за будуће редовно учешће војних издавача на сајмовима књига у Београду, што је знатно допринело угледу и доступности тих издања широј читалачкој публици. Осим тога, организовањем изложбе у Варшави, заједно са војним издавачима НР Пољске, под називом „Војно дело Југославије“, допринело се угледу укупног југословенског војног издаваштва и сарадњи са сличним издавачима у другим државама.

Проф. др *Михајло Вучинић*, пуковник у пензији

Педесет година у животу једног часописа је велики и значајан јубилеј, поготову ако тај часопис, као „Војно дело“, има велику одговорност и утицај на тако важну друштвену делатност као што су одбрамбена политика, доктрина, ратна вештина, организација и припрема војних снага и друштва за рат и одбрану. Мени чини изузетну част што сам дуже од десет година радио у часопису као уредник, а од 1972. до 1979. године на функцији главног и одговорног уредника.

Међутим, време у којем се обележава тај значајни јубилеј очито није за славље, јер државе СФРЈ више нема, а њене оружане снаге нису обавиле своју уставну обавезу – одбрану суверенитета и територијалног интегритета земље. Због тога се поставља питање колико војна теорија, изражена кроз текстове у „Војном делу“, сноси одговорност за трагичну судбину СФРЈ и њене оружане силе. Научна, стручна и критичка оцена војне теорије и њене улоге у развоју доктрине, организације оружаних снага и других механизма одбране била би изузетно значајна за даљи развој војне науке, посебно ратне вештине и научних вредности у „Војном делу“, које треба у новим условима да остварује сложене задатке и научне обавезе.

Налазио сам се на дужности главног и одговорног уредника у веома сложенем периоду дубоке блоковске поделе света, интензивног „хладног рата“, јачања блоковских структура и њихових конфронтација, развоја нуклеарног оружја, озбиљних претњи од глобалног нуклеарног рата и великих напора наших оружаних снага и друштва за припрему за рат и одбрану. То је било време великих промена у доктринама, ратној вештини и организацији оружаних снага, не само великих сила већ и малих земаља, које су биле под сталним притисцима, уценама и претњама њиховој независности и самобитности. То је било време бројних локалних ратова, војних претњи и интервенција које су спроводиле САД и њихови савезници на азијским и афричким просторима. У Редакцији се осећала велика одговорност и свест о потреби да се старешине обавесте о свим друштвеним, економским и техничким проблемима, доктринарним решењима и захтевима ратне вештине у ширим размерама, како би се оспособиле за дужности у организацији оружаних снага, и за све задатке везане за одбрану земље. То није било лако, јер је политичка индоктринација доминирала и у сфери војног стваралаштва. Иако је још класична војна мисао веома јасно утврдила

однос политике и стратегије, тако се у југословенској пракси ипак није поступало. Политика није добро обавила свој посао, већ се нестручно, волунтаристички и политикантски мешала и у оне одбрамбене послове који су били у надлежности војног чиниоца, у функцији стратегије. То је имало катастрофалне последице по организацију оружаних снага, борбену готовост, ратну вештину и стручност кадра (честе реорганизације и дислокације јединица, фаворизовање неборбеног дела оружаних снага, лоша кадровска политика, супремација политичких и органа безбедности, демобилизација и пензионисање војног кадра изузетне војне стручности и квалитета итд.). Због политичке индоктринације, оцене и закључци политичких органа (конгреси и конференције СКЈ), самозадовољство стањем у армији и резултатима често импровизованих војних вежби, без стручне критике и објективне анализе, били су садржај текстова у многим бројевима „Војног дела“. Тешко су се пробијали натписи и текстови из домена ратне вештине, иако су имали високу стручну вредност, само зато што нису били апологетски написани и јер су садржали елементе реалне критике. Међутим, и поред бројних тешкоћа, „Војно дело“ је, ипак, успевало да на својим страницама објављује текстове трајне вредности, о чему су изрицани позитивни судови не само домаће већ и светске јавности, јер су били важан допринос војној науци, ратној вештини и војном стваралаштву у целини.

У то време на страницама „Војног дела“ покренута је веома значајна расправа (округли сто) „О војној науци“, која је имала широк одјек у земљи и свету. Тако смо се укључили у општу расправу о проблемима војне науке и ратне вештине која се водила у свим већим армијама света. У расправи у „Војном делу“ учествовали су еминентни стручњаци из друштва и наши истакнути војни теоретичари. Успели смо да афирмишемо војно стваралаштво и сагледамо све релевантне аспекте војне науке, с тежиштем на теорији ратне вештине, критички користећи искуства из страних армија (СССР, САД, Француска итд.), при чему нису запостављене трајне вредности познатих теоретичара класичне војне мисли. На жалост, корисне и вредне поруке са тих веома стручних и полемичких расправа нису наишле на одговарајуће разумевање код политичког и војног руководства, те нису предузете одговарајуће мере за модернизацију оружаних снага и осавремењавање доктрине и ратне вештине.

На страницама „Војног дела“, у бројним написима, посебна пажња посвећена је искуствима из НОР-а, што је била правилна и корисна оријентација, јер је било драгоцених искустава везаних за борбена дејства, моралне вредности бораца, ангажовање народа итд., што је морало наћи места и у нашој савременој доктрини и стратегији. Међутим, у многим написима превладало је самозадовољство, апологетика и политиканство, а потискивана је критика, при чему се самоуверено тврдило да искуства из нашег НОР-а дају одговоре на готово сва питања која је наметнула савремена војна мисао, доктрина и ратна вештина у потпуно измењеним геостратегијским, техничким и другим

условима. Корисни и креативни критички натписи из НОР-а, нарочито на нивоу стратегије, нису могли наћи места на страницама „Војног дела“, што је била велика штета.

Редакција је у том периоду изузетну пажњу посвећивала проблематици везаној за доктрину и стратегију великих сила и блокова, превентивно за глобалну стратегију САД, која је за наше услове, у то доба, имала изузетан значај. Полазна основа у расправи о америчкој глобалној стратегији била је став да она ни раније, ни у то време није била довољно усаглашена с *природом мира* (несагледавање и немирење с друштвеним променама после Другог светског рата), а још мање је била усаглашена с *природом рата* (неспособна за вођење рата у новим условима и за облике и начине вођења оружане борбе која се није поклапала са њиховим дотадашњим доктринарним схватањима). Међутим, она је увек, у суштини, имала јасан империјалистички, глобални (глобусни) карактер, у чему се изражавала и њена прагматичност. Отуда је важно уочити да је у америчкој теорији и доктрини, па и пракси, превладало схватање да је класична стратегија као вештина (чији је предмет рат као пуки чин силе) већ превазиђена, и да је дошло до својеврсне сложене спреге стратегије и науке (чији је предмет рат као комплексна друштвена појава), што је суштина америчке војне глобалне стратегије. При томе су амерички писци и доктринари желели да нагласе разлику између „класичне“ и савремене стратегије, али нису потцењивали теоријске и доктринарне вредности „класичне школе“, коју су прилагођавали новим условима. У нас није довољно праћена нити изучена полазна суштина америчке стратегије, коју су они схватили и спроводили као стратегију велике силе чији политички интереси обухватају цео свет: да се амерички национални интереси могу „угрозити“ где год они то процене и да је њихова војна, економска и друга моћ светских, глобалних размера, јер све државе не могу и немају исте геостратегијске интересе и циљеве. Тај глобализам требало је постепено оспоравати и СССР-у као главном конкуренту, што се и остваривало. Појмови као што су *глобална, гранд и национална* стратегија, у суштини, синоними су за политичке и војностратегијске аспирације у најширем смислу, ширем од једноставног збира америчке унутрашње и спољне политике. Синтеза војне политике и дипломатије (треба додати и војнообавештајне структуре – ЦИА) јесте основни атрибут и полазна тачка целокупне стратегије САД после рата, и она је стално била у континуитету, а конкретизовала се у разним облицима, под различитим називима (често веома компликованим и „нејасним“): од „масовне одмазде“, „еластичног одговора“ и „реалистичког одговора“ до „ваздушнокопнене битке“ и „стратегије ниског интензитета“. Америчка стратегијска мисао, ипак, није била оригинална, нити нерањива. Она то није ни могла бити због свог историјског развоја. Али, није била ни оптерећена традиционализмом, нити отпорима новим идејама и сугестијама.

Суштина америчке глобалне стратегије, њен карактер и глобусни интереси могли су се сагледати кроз бројне, веома квалитетне и

студиозне натписе у „Војном делу“. На основу њих, могла се уочити и непосредна опасност по безбедност СФРЈ, што, на жалост, није адекватно искориштено. У вези с глобалном америчком стратегијом, на страницама „Војног дела“ било је и чланака, расправа, полемика и анализа тзв. специјалног рата, као новог друштвеног феномена који је све више постајао средство политике САД и оних снага у свету које су у међународним односима деловале с позиције силе. Веома исцрпно и свестрано су анализирани сви његови облици и методи, полазећи од конкретног друштвено-политичког окружења и положаја земље. Смањење опасности од глобалног нуклеарног рата и повећавање опасности од локалних и ограничених ратова, као и неуспеси САД и других колонијалних сила у таквим ратовима, указивали су на све већи значај и улогу специјалног рата. Иако се кроз текстове у „Војном делу“ упозоравало на то да су готово све земље у сфери америчких глобалних интереса, укључујући и СФРЈ, озбиљно угрожене од специјалног рата, у земљи нису предузимане одговарајуће мере. Потцењивале су се опасности од таквог облика угрожавања земље, а више се размишљало и расправљало о спољној агресији. Истовремено, занемариване су веома сложене унутрашње противуречности у СФРЈ и рањивост нашег друштвеног система, иако су на њих веома упечатљиво указивали национални конфликти и кризе (мас-покрет у Хрватској, цестовна криза у Словенији, аутономаши у Војводини и, посебно, дубока криза на Косову). О специјалном рату се говорило као о опасности по некога другог, али не и по нашу земљу. Та проблематика није разрађивана кроз војне вежбе. Остајало се, углавном, у сфери теоретисања, при чему су главни теоретичари биле старешине из органа безбедности, што је, очито, значило сужавање целокупне проблематике. Због свега тога, а и многих других разлога, показало се да је наша земља била веома рањива баш са становишта употребе снага и метода специјалног рата.

Посебан значај и изузетну вредност, пре свега за теорију ратне вештине, имали су бројни чланци, расправе и полемике домаћих и страних аутора о искуствима из ослободилачких и локалних ратова на просторима Азије и Африке, који су у то време били веома актуелни, нарочито онај у Вијетнаму. Међутим, та корисна сазнања и драгоцене искуства нису довољно и адекватно третирана у нашој доктрини, ратној вештини и организацији оружаних снага. На тим ратиштима у борби су деловале репресивне модерне оружане снаге, пре свега САД, у специфичним геостратегијским и климатским условима. Горка искуства из Вијетнамског рата Американци су веома брзо уграђивали у своју доктрину и организацију оружаних снага, што је требало код нас студиозно да се изучава, а уочене новине да се уграђују у нашу доктрину и ратну вештину, уз модернизацију оружаних снага.

Тешке поразе у Вијетнамском рату Американци су користили за усавршавање своје глобалне стратегије, на основу чега су уследиле бројне промене у организацији оружаних снага, средствима везе, командовању, садејству, борбеној готовости, употреби савезника, стварању

партнерства итд. Промене у америчкој стратегији и велике могућности за кориштење специјалног рата у борби против малих народа нису, на жалост, у нашој средини довољно уочене, а још мање искориштене у припреми оружаних снага и народа за одбрану територијалног интегритета земље. Неким нашим ауторима карактер тих ратова и борбена дејства ослободилачких снага више су служили за политикантско надмудривање, апологетику и некритичко упоређивање и величање искустава из нашег НОР-а, као да су ослободилачке снаге на просторима изван Европе ратовале баш по принципима наше доктрине и организације војне силе, иако је у томе било много вредног и заједничког. Међутим, ситуација на тим ратиштима је ипак била другачија. Не само због општих услова и политичког окружења већ и због огромних промена, квалитетних иновација борбене технике, оружаних снага и јединица за интервенцију, пре свега Сједињених Држава. Та искуства из ослободилачких, односно локалних и ограничених ратова требало је више уважавати и градити сопствену стратегију, организацију оружаних снага, прилагођену новим облицима борбе, доктрини специјалног рата и свим веома сложеним облицима америчког деловања у таквим ратовима. Неактивност у том погледу, на жалост, скупо је плаћена у процесу разбијања СФРЈ и грађанског рата на простору претходне Југославије, уз сталне претње и притиске америчких оружаних снага и НАТО-а на територијални интегритет, независност и слободу Савезне Републике Југославије.

На крају, упућујем искрене честитке Уређивачком одбору и Редакцији „Војног дела“ поводом 50-годишњице. Желим да наставе успешан рад користећи све оно што је било вредно у „Ратнику“ и ранијим бројевима „Војног дела“, чије традиције настављају. Задаци пред којима се сада налази „Војно дело“ заиста су тешки и сложени, јер треба на научним сазнањима и позитивним искуствима из праксе доприносити деполитизацији и модернизацији Војске Југославије, и унапређивати стручност и моралне и људске квалитете старешинског кадра.

„Војно дело“ и сада охрабрује јер се представља као модерно обликован часопис, с флексибилном тематиком и научним прилазима међународним друштвеним проблемима и модерним аспектима војне доктрине и ратне вештине, што је гаранција успеха на том одговорном задатку. То, уосталом, претпоставља свестрану помоћ и подршку Генералштаба Војске Југославије и осталих чинилаца у друштву који се брину о одбрани земље и модерном развоју СР Југославије.

Јован М. Чанак, пуковник у пензији

Аутору ових редова није познато да је још неки часопис у све три Југославије, у било којој стручно-теоријској и научној области, непрекидно излазио педесет година. Тако постојана историја довољан је разлог да се о „Војном делу“ говори с поштовањем, поготову ако за то има довољно ваљаних стручних и публицистичких разлога и ако је аутор, током двадесет и две године уређивачког рада, успоставио нераскидиве емотивне везе како са људима који су били у „Војном делу“ или око њега, тако и са свим оним што је везано за часопис.

Од настанка „Војног дела“ до сада, током његове педесетогодишње стваралачке историје, времена су се мењала, чак и радикално, што је неминовно утицало и на часопис, тј. на његову уређивачку политику и стратегију. У првим годинама постојања „Војно дело“ је расло заједно са напорима милиона људи у том периоду политичке историје друге Југославије, којим је завршена тзв. обнова и изградња и отпочет прелаз на модерну федералну државу. Потом је уследила одбрана од стаљинизма, што је изазвало бројне опасности по опстанак државе. Тај период отворених претњи окончан је средином педесетих година, када су у другој Југославији отпочета два значајна друштвена процеса: *прво*, јачање међународног положаја и улоге Југославије путем ванблоковске оријентације и спољнополитичке доктрине несврставања и, *друго*, увођење и покушај афирмације самоуправљања као глобалног друштвеног пројекта и као алтернативе социјалистичкој и капиталистичкој држави. Тај пројекат би се можда сада, говорећи језиком Солжењицина, могао назвати „трећим путем“. Идеја је била веома племенита, али је њено остварење било неуспешно. Наиме, на тој идеји је свестрано развијен систем одбране и заштите на принципима, достигнућима и искуствима везаним за филозофију и доктрину народног рата, што је у нашој публицистици и пракси названо концепцијом општенородне одбране и друштвене самозаштите.

Оба процеса, без обзира на то што су грубо негирани у друштвеној и међународној пракси осамдесетих и деведесетих година, била су нешто сасвим ново и оригинално у односу на дотадашња искуства и решења. „Војно дело“ је тим идејама пружало потпуну подршку, посебно са становишта утицаја тих процеса на развој одбрамбене доктрине и праксе, нарочито у домену оружаних снага и војне науке.

„Војно дело“ је значајно доприносило развоју, изградњи и јачању одбрамбене моћи земље, и то на различите начине. Непристрасно и објективно је пратило сва значајна збивања у изградњи оружаних снага и најшире схваћеног одбрамбено-заштитног система. Својим расправима, написима, анализама и саопштењима часопис је подстицао напоре свих снага друштва, државног и војног руководства и старешинског кадра у целини на јачању одбране и заштите. Тако је постао хроника главних достигнућа у војнотеоријској мисли и пракси тог периода.

Часопис „Војно дело“ готово у целини може да се сматра својеврсном војном теоријом. На својим страницама пружао је пресек главних достигнућа у развоју војне науке у свету и пратио развој научнотеоријске свести војног кадра Југославије и стање наше војне науке.

Као општевојни теоријски часопис, „Војно дело“ је одувек било веома погодан извор за истраживање историје наше ратне вештине, као једног од битних конституената војне науке. На основу његове тематике и методологије, читаоци и истраживачке установе, посебно у оружаним снагама Југославије, имају могућности за веома различите класификације и теоријске експликације. Осим тога, анализом објављених текстова може се стећи увид у стање војнонаучне мисли и праксе у свим етапама послератног развоја претходне Југославије.

Врховни командант оружаних снага, који је уједно и оснивач, у Наредби за покретање часописа дао је и основна тематска усмерења, што је одредило профил и уређивачку политику „Војног дела“: 1) часопис треба да буде општевојног теоријског профила; 2) у њему треба да се разрађују (обрађују) основна питања из војне стратегије и војне економије, као и из оперативне вештине и тактике виших јединица; 3) у часопису треба да се проучавају искуства из прошлих ратова, посебно из народноослободилачког рата 1941–1945, како би се та искуства уградилa и у савремену војноодбрамбену теорију и праксу; 4) путем часописа руководећи кадар армије треба да се обавести о развоју војнонаучне мисли у иностраним армијама, начелима њихове стратегије, оперативне вештине и тактике, и 5) у часопису треба да се разматрају најзначајнији војно-политички догађаји у свету. Часопис је намењен старешинама почев од команде дивизије, па навише. Тиме је прекретач желео да нагласи његов општевојни и највиши доктринарно-стратегички ниво.

Временом, према променама основних чинилаца друштвеног бића оружаних снага Југославије, а посебно ратоводства и ратне вештине, „Војно дело“ је кориговало своју тематску структуру, уводило нове или прилагођавало постојеће рубрике и тематске блокове и мењало свој јавни изглед. Упркос тим прилагођавањима захтевима времена, свако непристрасно библиографско истраживање показало би да је „Војно дело“ очувало препознатљив теоријско-методолошки приступ у обради свих, па и најсложенијих и најопштијих тема и проблема везаних за војну моћ и војну изградњу. Његов теоријски и публицистички исказ су стрпљиво неговали и изграђивали како Редакција, на основу уређивачке

политике усмераване из врха војног руководства, тако и плејада његових сарадника и аутора. Несумњив квалитет часописа обезбеђиван је одговорном уређивачком политиком, на коју су утицали Генералштаб и Министарство одбране (раније државни и савезни секретаријат за народну одбрану). Пажљиво је биран Савет часописа и, посебно, његов челник, и то тако да поседује афинитет, жељу и енергију да стално доприноси порасту угледа часописа и његовој читаности међу официрима и стручњацима који се баве истраживањима из домена одбране и безбедности. „Војно дело“ је имало велики углед не само унутар армијских кругова него и шире, тако да су чланство у Савету или у Уређивачком одбору часописа и цивили и војници доживљавали као изузетну част и знак признања за остварене доприносе развоју науке уопште, а посебно војне науке.

На страницама „Војног дела“ појављивали су се најеминентнији аутори у области послератне војне мисли претходне Југославије, ратни команданти и највиши послератни војни руководиоци. Као значајна имена у војној теорији и пракси, они су својим прилозима утиснули неизбрисив печат часопису, а „Војно дело“, као трибина која је такве прилоге учинила доступним читалачкој публици, дало је немерљив допринос развоју наше војне науке. Без обзира на то што ће историја непогрешиво и без идеолошких пристрасности судити о свачијем доприносу, па и о доприносу „Војног дела“ и његових корифеја, може се са сигурношћу тврдити да би без тог часописа историја наше војне науке након Другог светског рата била сасвим другачија.

Основне тематске преокупације и теоријски допринос часописа у протеклом периоду били су:

– теоријска разрада концепције и доктрине општенародне одбране и друштвене самозаштите, што је иначе била официјелна стратешка концепција одбране претходне Југославије од средине педесетих година све до њеног разбијања, односно нестанка са политичке карте Европе. У оквиру тога, часопис је посебно допринео – на стручном, нормативном и теоријском плану – припремама целокупног друштва за народни рат;

– изградња оригиналне ратне вештине и ратоводства, и то тако што су њене основе, теоријска усмерења и опредељења тражени, и налажени, у синтези искустава из ослободилачког рата 1941–1945. и других савремених ратова, као и достигнућа у развоју војног чиниоца рата. При томе, часопис и његови сарадници увек су настојали да не робују прошлости, већ да пројекцијама и смелим прогнозама захвате будућност у мери у којој су могли теоријски и методолошки ваљано да их утемеље;

– изградња система одбране и заштите у области теоријске разраде и уобличавања основних опредељења и нормативних решења у појединим областима одбране и војне изградње. У томе су посебан значај имали теоријски доприноси „Војног дела“ у области припрема и из-

градње оружаних снага Југославије, од њихове доктрине до организације и борбене употребе.

Када се с ове временске дистанце процењују главни доприноси „Војног дела“ укупној одбрамбеној политици и доктрини претходне Југославије мора се уважити чињеница да су у друштвеној и међународној пракси потпуно обезвређени сви основни постулати од којих се у конципирању такве улоге часописа полазило. Но, за многе заблуде и утопије тешко да се могу окривити часопис и његова уређивачка тела. Усвојени глобални друштвени пројекат самоуправног социјализма, политике несврставања и федералног уређења садржао је тачно одређени тип стратешке концепције одбране, какав је имала претходна Југославија. Сваки други тип те концепције био би супротан основним карактеристикама тог глобалног друштвеног пројекта. Промашаји у избору стратешке концепције одбране, тј. опредељење за концепцију општенародне одбране, нису по себи теоријски промашај посленика војне мисли и праксе. Реч је о утопијском пројекту који је имплицирао промашаје, илузије и разочарења у свим областима друштвеног живота: економији, политици, култури, па и у одбрани. То је довело и до привредне неефикасности и политичког насиља над стварношћу. Политика несврставања је имала свој *raison d'être* све до престанка „хладног рата“ и успостављања Сједињених Држава као једине суперсиле. Тако уздрмана у својим темељним опредељењима и решењима држава није могла имати другачију судбину до да нестане у вихору унутрашњих сукоба и спољне подршке свим њеним разбијачима. Стратешка концепција одбране, ма колико била ефикасна, није ту државу могла да спаси од њених завађених политичких елита. Свакако, постоји велика одговорност и оних чинилаца који су безгранично веровали у концепцију општенародне одбране и из ње изведене и створене оружане снаге, које су имале сва негативна обележја наведеног глобалног друштвеног пројекта који је пропао. Наиме, све дотле док је тај пројекат функционисао, та концепција је исказивала максималну друштвену, самозаштитну и одбрамбену ефикасност, која се испољавала као снажно одвраћање од агресије на Југославију.

За даље јачање места и улоге „Војног дела“ у развоју војне мисли и одбрамбене праксе СР Југославије сматрамо да би било добро да се узимају у обзир искуства ранијих руководећих тела часописа. То се, пре свега, односи на избор облика и метода рада путем којих је часопис испуњавао мисију која му је намењена у оснивачком акту и у складу са којом је истрајно конципирана, организована и вођена целокупна уређивачка политика часописа.

Странице „Војног дела“ су непогрешиво најављивале нове „ветрове“ у нашој војнотеоријској мисли. У њему су најугледнији теоретичари или ауторитативни појединци износили сопствене оригиналне теоријске и доктринарне концепте. Душан Кведер, Петар Томац, Богдан Орешчанин, Никола Пејновић и Рајко Танасковић само су најистакнутији међу

значајним писцима у „Војном делу“. Око тих међаша покретала се теоријска расправа на страницама часописа, каткад и веома полемично, о чему најбоље сведочи *Библиографија „Војног дела“*, сачињена поводом његове 35-годишњице. Када би се путем јавне полемике сабрало довољно сазнања и искристалисали главни токови разумевања, приступало се новом облику колективног интелектуалног рада, а то су тематске расправе, округли столови и научни симпозијуми. Важно је уочити да се ниједна значајна стратегијска одлука у развоју одбране и војске није могла донети а да се претходно, у оквиру „Војног дела“, не провере њене главне идеје и планирана решења. На тај начин се постизала вишеструка корист: 1) „Војно дело“ је било незаобилазна трибина на којој се готово арбитрирало о ваљаности и заснованости теоријских концепата; 2) за најважније војне одлуке и решења анимирани су бројни ствараоци, чиме је на крајње озбиљан начин даван допринос побољшању планираних решења и одлука; 3) на трибинама „Војног дела“ су зачињане идеје и скице за нека нова и прихватљива, тј. времену и простору примеренија решења, и 4) „Војно дело“ је за многе младе старешине и истраживаче било теоријски образац, уџбеник и упутство како треба схватати главне војнотеоријске токове у нашој земљи и свету.

У својој дугој историји „Војно дело“ је више пута мењало установе које су му биле директно претпостављене – од Генералштаба, као покретача и оснивача, преко разних управа, истраживачких центара и издавачких установа, до сектора Генералштаба. Свако решење је имало добрих, али и лоших страна. Време које је писац ових редова провео у „Војном делу“ на разним функцијама даје му за право да нагласи да је „Војно дело“ највеће домете у доприносу војној науци и изградњи војске остваривало управо у време када је било под непосредном ингеренцијом начелника Генералштаба. То је сасвим разумљиво ако се има у виду да је Генералштаб био највише заинтересован за развој војне мисли и за њен утицај на праксу. Преко „Војног дела“, као општетеоријског војног гласила, Генералштаб је подстицао развој војне науке, и то тако што је војна наука довођена на ниво са којег може суверено да осветљава пут пракси, да јој претходи и да уопштава њено искуство. На тај начин је и наука добијала снажне развојне потицаје од вежбовне и ратне праксе, чиме је оствариван њихов узајамни утицај.

На основу тога, намеће се питање да ли садашње решење, према којем је „Војно дело“ подоста удаљено од начелника Генералштаба, треба разумети и као сигнал да се од „Војног дела“, а тиме и од војне науке, мало очекује у смислу унапређивања праксе. С друге стране, није ли и само „Војно дело“ у последњих пола деценије дало повода за такав став? Јер, претходном Југославијом већ готово деценију бесне кризе и ратови, али то у часопису није добило одговарајући војнотеоријски и војнодоктринарни третман. Наравно, не значи да одређени аспекти југословенске кризе нису нашли места у „Војном делу“, али та

криза, по нашем мишљењу, није довољно обрађивана ни са ратоводственог становишта, нити са становишта ратне вештине као војне науке у ужем смислу.

Ипак, можда се то нама, као избирљивим читаоцима који с дистанце пратимо часопис и његову уређивачку концепцију, само чини. Волели бисмо да нисмо у праву, да „Војно дело“ истраје на опредељењу да буде у средишту свих релевантних војностратешких збивања и да их на својим страницама разматра онако како то доликује угледу часописа и његовој мисији. У сваком случају, ми му то од свег срца желимо.

Препознатљива војна мисао

Милорад Пантелић, пуковник

На место главног и одговорног уредника општевојног теоријског часописа „Војно дело“ постављен сам у јесен 1994, једној од две изузетно тешке, кризне године, у време херметичке економске блокаде СР Југославије. У години у којој је, као и у претходној, часопис излазио ређе него што је требало и него што је било планирано.

Пошто сам добро знао – јер ми је, као главном и одговорном уреднику листа „Војска“ часопис био приступачан и веома близак, колико је то општевојно теоријско штиво значајно за одбрану и Војску Југославије и, уопште, у целој земљи препознатљиво по својој развијеној и познатој војној мисли, и колико га цене реномирани научници и институције у нас и у свету, као и због тога ко је све објављивао своје прилоге у њему: најистакнутији и најумнији наши послератни официри, генерали и адмирални, угледни академици, професори с универзитета, истакнути руководиоци у федерацији, веома ме је забринуло да ли ћу се и како снаћи на тој истакнутој коти, нарочито да ли ћу сачувати „Војно дело“ или допринети његовом нестајању, и какву ћу му будућност макар назначити. Јер, од новог главног и одговорног уредника и у новим условима очекивало се да учини бар мали искорак.

Захваљујући, међутим, помоћи малобројне редакције, као и претходног (и садашњег) главног и одговорног уредника, „Војно дело“ је ухватило динамику излагања и, што ме је посебно обрадовало, а што је била оцена меродавних, задржало је стари сјај: у „Војном делу“ су и тада „господарили“ текстови који красе једно такво гласило, а то су оригинални научни чланци, претходна саопштења, прегледни и стручни чланци из области војне науке, стратегије, концепције и доктрине одбране. У то време часопис је имао и савремен дизајн. Речју, имао је све атрибуте који треба да ресе једно такво општевојно теоријско јавно гласило.

Чланци из „Војног дела“ постали су неопходна и обавезна литература у ГШШ ВЈ и ШНО ВЈ, и препоручена на неколико факултета Београдског универзитета, а стижу и до интересената у најугледнијим и најудаљенијим универзитетским центрима у свету.

Многи текстови из „Војног дела“ преведени су на светске језике и преузети у стране часописе, а неки су уврштени у међународну размену или су постали незаобилазан материјал нашим дипломатским представницима. Часопис је међу југословенским часописима који се најчешће

цитурају у другим домаћим јавним гласилима. Захваљујући томе, тираж је знатно повећан, нарочито број продатих примерака, пре свега по наруџбини, и то из грађанства, што, без обзира на природу гласила, особито радује сваког главног и одговорног уредника. Осим тога, у годишње планирање чланака укључени су сви они који користе то штиво и пишу прилоге, а у Уређивачки одбор уврштени су само научници итд.

Сасвим је сигурно да је садашњи састав Редакције „Војно дело“ такође допринео квалитету и угледу тог цењеног гласила, па је природно очекивање да ће то изузетно корисно и цењено штиво за развој војне мисли стално ширити круг корисника и наставити да осветљава и утире пут нашој војној пракси.

Динамика односа светских центара економске и политичке моћи

Академик *Михаило Марковић*

Модерна еволуција светског поретка

Сада у свету постоји општа тенденција убрзавања историјских токова, бар када је реч о процесима техничког развоја и гомилања економске и политичке моћи (много мање кад је у питању стварање нових политичких институција адекватних нашем времену). Кад се стабилизовала Европа, после Француске револуције и Наполеонових ратова, победничка коалиција је у току целог једног века подржавала поредак који је био компромис традиционалног и модерног грађанског друштва, који је од великих револуционарних начела задржао принцип грађанске слободе а порекао начело социјалне једнакости. У њему је неколико великих сила суверено одлучивало о свим европским питањима. Тај поредак је доживео слом у току Првог светског рата и непосредно после њега, за време велике светске кризе 1929. године. Све три велике европске царевине (Турска отоманска, Аустроугарска Хабсбуршка, Руска Романових) нестале су с историјске позорнице. Радикални покрети (десни у Немачкој, Италији, Шпанији и Јапану и леви у Русији, а касније у Кини) угрозили су опстанак западне цивилизације. Она је, после бурног међуратног периода и још једног крвавог светског рата, преживела тако што се прилагодила. Запад је напустио традиционални либерализам (с начелима минималне државе, одсуства привредне и социјалне регулације, потпуне приватизације). У САД, нарочито у Европи, прокламована су нова (социјално-економска) људска права, донето законодавство за заштиту радника, конституисана „држава благостања“, уведени строги контролни механизми тржишних процеса и разни облици мешовите својине. Не само због равнотеже страха од нуклеарног оружја већ и због налажења заједничког језика (упркос свим супротностима званичних идеологија и политика) изграђен је релативно чврст светски поредак којим су доминирале две суперсиле – САД и СССР, и који се темељио на низу универзалних међународно-правних принципа.

После распада ауторитарног социјализма и разбијања Совјетског Савеза ишчезла је дотадашња равнотежа две водеће светске силе и ревидирано међународно право. Настао је потпуно нов светски поредак, заснован на доминацији једине преостале суперсиле – Сједињених Америчких Држава. Велике европске и континенталне силе су још увек: Немачка, Енглеска, Француска, Русија, Јапан и Кина. Међутим, ниједна од њих не сме да ризикује сукоб са Сједињеним Државама. Ако се нека и усуди да пружи отпор политици САД, чини то веома опрезно и, по правилу, повлачи се иза извесне линије. Последњих година су се одлучније супротставиле само две азијске велесиле: Јапан – контролом увоза америчке робе, и Кина – у вези са својом сувереношћу над Формозом.

Све остале државе света су у најбољем случају трећеразредне силе регионалног значаја: Аустралија, Канада, Бразил у Јужној Америци, Иран и Турска на Блиском истоку, Индија у Јужној Азији, и у мањој мери Италија, Индонезија и Пакистан.

Чиниоци од којих зависи динамика моћи тих центара

а) Неопходан, мада свакако не и довољан услов моћи једног светског центра јесте људски чинилац, пре свега величина становништва. Додуше, најмногољуднија земља света – Кина (која је имала више од 1.200 милиона становника у 1995. години), била је све до 1949. године толико слаба и нестабилна да је била играчка великих сила и стални објекат агресије у току целог 19. и у првој половини 20. века. Такође, Индија је, са својих око милијарду становника (1995), била британска колонија све до 1950. године. Русија, са 150 милиона становника (не рачунајући друге народе Совјетског Савеза), изгубила је неколико ратова у 19. веку и на почетку 20. века од знатно мањих земаља (Кримски рат 1855–1856, Јапан 1905, Немачка и Аустрија 1914–1917. године). Међутим, никада није било велике силе која није имала знатне демографске ресурсе који су доприносили њеном привредном и војном потенцијалу (Јапан – више од 120 милиона, Немачка близу 80, Велика Британија и Француска око 70 милиона становника). Према свим другим мерилима, нарочито према технолошком нивоу и образовању свог становништва, привредној и војној ефикасности, Израел би се могао сматрати регионалном великом силом. Он то ипак није, јер има мање од пет милиона становника.

б) Природна богатства су такође недовољан али веома значајан квалитет који једну државу може да учини изузетно утицајном. Истина, Јапан има минимална природна богатства, али то надокнађује јединственом способношћу прилагођавања свог народа неповољним условима. Изузетна вредноћа, самопрегор и патријархални односи послодаваца и запослених омогућавали су такву производњу извозних вишкова да је Јапан могао да набави све што му је требало и да обезбеди највишу

стопа раста на свету у току дугих периода у 20. веку (та времена су прошла; Јапан се тренутно налази у стагнацији).

Пример САД најбоље показује колико се статус једне велике силе може променити кад се исцрпу природни ресурси којима располаже. Захваљујући ирационалности потрошачке цивилизације, САД брзо приводе крају своје залихе нафте и неких других минерала. То у будућности може довести до ланчане реакције, до пропасти целих битних грана производње. Дотле расте непријатна зависност водеће светске силе од веома удаљених, туђих, често непријатељски расположених држава (на пример, у арапском свету). Једини могући, при том и оптимални излаз и за САД и за цео свет јесте техничко решење бројних, веома тешких проблема, које би омогућило експлоатацију фузионе нуклеарне енергије. (Два најтежа проблема су: трајно одржавање усијане плазме на температури од око 10 милиона Целзијусових степени и проналажење хомогеног магнетског поља, које би служило као једини могући контејнер усијаној плазми. На таквим проблемима се ради већ три деценије – без импресивног успеха.)

У међувремену Русија, која је економски и политички толико слаба да је многи више и не сврставају у велике силе, поседује непроцењиве залихе нафте, гаса, угља, гвожђа и других ресурса. У 21. веку, уколико се у међувремену стабилизује, Русија ће бити далеко најбогатија земља света, с огромним потенцијалом за свестрани развој.

с) Трећи значајни критеријум јесте ниво модерне технологије. Сједињене Америчке Државе, европске силе и Јапан су у том погледу веома измакле свим другим центрима, нарочито када је реч о серији електронских револуција, о примени све моћнијих и сићушнијих чипова, све више артикулисаних рачунарских програма и аутоматизацији процеса производње. Русија се нашла у парадоксалном положају, пре свега услед поларизације техничког развоја за војне и цивилне потребе. У цивилној технологији заостајање Русије је огромно – толико да у том погледу и не спада у велике силе. С друге стране, у погледу технологије васионског простора Русија је још увек једна од две суперсиле и моћи ће ту своју предност веома уносно да размењује за друге техничке предности својих могућих коалиционих партнера.

д) Статус велике силе је увек био условљен војном снагом. Истина, у односу на колонијални период ситуација се утолико променила што више није увек неопходно да се земље предмети доминације поразе оружјем, освоје и њима загосподари. Довољно је да се постигне монопол на тржишту роба и природних сировина, а у последње време да се потчине путем зајмова који се не могу вратити и за чије се одлагање плаћања постављају све крупнији политички и идеолошки услови. На тај начин су земље побеђене у Другом светском рату (Јапан и Немачка) брзо постале значајне привредне силе иако дуго нису имале веће оружане снаге. Оне су биле под заштитом својих великих савезника, а

они су били страховито наоружани и спремни да ратују не само из политичких и економских већ и из идеолошких разлога – да би казнили неистомишљенике (интервенције у Грчкој, Кореји, Вијетнаму, Мађарској, Чехословачкој, Авганистану итд.). Претња силом и повремена употреба силе, сем тога, обезбеђују готово безусловну послушност. Постоји арсенал средстава која једна суперсила примењује да би наметнула своју вољу: од политичког маргинализовања до ускраћивања привредних привилегија, финансијске и потпуне економске блокаде и, најзад, до оружаних удара ако је жртва упорна и „неразумна“.

У садашњим односима великих сила војна моћ је у знатној мери потенцијална величина. Први пут у светској историји изграђена су оружја која се уопште не могу употребити. Две велике силе поседују десетине хиљада нуклеарних ракета, а пар десетина је довољно да уништи сав живот на земљи за вечита времена. Последњих година људи почињу да заборављају на ту опасност. Из унутрашњих политичких разлога једна од две суперсиле је одустала од даље војне конфронтације. Али, нико не зна колико ће то дуго трајати и да ли ће недавна напетост бити обновљена. Чињеница је да обе војне суперсиле и даље располажу страховитом деструктивном силом, и да би било наивно мислити да ће се једна од њих дефинитивно и трајно повући пред другом.

е) Политичка моћ значајно доприноси статусу једне велике силе. Разуме се, тај статус је условљен другим облицима моћи (техничка, војна, економска), али и местом које је већ заузела у међународним организацијама. Најбољи пример су стална места у Савету безбедности Уједињених народа. Бивши ратни губитници (Јапан и Немачка) не налазе се међу сталним члановима. Међу њима су, уз САД, Русија, Кина и знатно слабије земље, као што су Француска и Енглеска.

ф) Најзад, економска моћ је најпоузданије мерило снаге једне земље; сви други облици моћи су њене функције. Битно је да се узму у обзир не само квантитативна мерила (социјални производ или национални доходак по глави становника) већ и квалитативни параметри као што су кредитна способност, извозни капацитети, економска стабилност итд. Донедавно је Немачка имала велики утицај у Европи јер је имала изузетно повољан платни биланс и могла је својим финансијским вишковима да сервисира политички повољне зајмове. На тај начин је доводила у зависност чак и Француску и Енглеску (на пример, у балканској политици Ханса Геншера), а поготову балканске и источноевропске земље. Тај утицај је сада ослабио јер је последњих година све своје вишкове морала да троши за реконструкцију Источне Немачке.

Моћно средство економског притиска САД јесте њихов негативни платни биланс с многим земљама (чак и с Кином). Земље које стичу вишкове конвертибилних девиза захваљујући повољном билансу са САД морају чинити политичке уступке да би га што дуже задржале. Парадоксално је да се оно што је по правилу слабост у том случају тренутно показује као снага и могуће средство политичког притиска.

Тек кад се такви чиниоци истражују дугорочно, јасно се открива да такве аномалије на крају доводе до болесног економског стања. У случају САД несумњиво је патолошка појава стално трошење изнад нивоа онога што се производи и само делимично покривање увоза извозом. Велики амерички дефицити платног биланса од око 300 милијарди долара годишње условљени су, с једне стране, константно већим увозом од извоза и, с друге стране, огромним трошковима за наоружање, који се значајно не смањују ни у време смањених ратних опасности (у ствари, енормни војни буџет САД није резултат потребе за одбраном већ израз неопходности да се огромна ратна машина, и посебно војна индустрија, непрестано алиментира и јача, чак и онда кад за новим оружјем више нема потребе).

Држава своје непокривене расходе покрива издавањем државних обвезница. Укупна сума тих папира, иза којих не стоји реалан новац, већ само обећање државе да ће за њих платити готов новац ако се то захтева, достигла је астрономску суму од око пет хиљада милијарди долара. Сваке године држава исплаћује на име камата више од 300 милијарди долара. Тај дуг, као и сума исплаћена на име камата, повећава се из године у годину. Таква привреда је у великој опасности од сваког већег друштвеног шока који би могао да подрије поверење грађана у финансијске институције своје државе. Било каква паника, која би довела до наглог повећања тражње готовине за обвезнице, могла би да изазове ланчану реакцију и прогресивно банкротство све већег броја банака, што би могло узроковати потпуни слом система. Такву појаву, у ограниченом обиму, доживели смо већ неколико пута, последњи пут 1990. године приликом пропасти стотина банака за кредит и штедњу. Требало је да држава хитно пронађе неколико стотина милијарди долара (према неким готово хиљаду милијарди) да би санирала тај финансијски земљотрес.

Привреда САД, наизглед најјача на свету, има других хроничних недостатака, као што су: застарела инфраструктура (мостови, локални друмови, локални железнички саобраћај), веома запуштени градски центри, занемарено и недовољно финансирано јавно школство. У односу на САД, западноевропске и северноевропске земље, у којима су војни издаци знатно мањи и у којима грађани плаћају сразмерно веће порезе, делују супериорно у сваком погледу.

Сарадња и напетости постојећих светских центара моћи

После распада Совјетског Савеза налазимо се у периоду кад је у односима постојећих великих сила више изражена сарадња него сукобљавање. Делимично, та чињеница се може објаснити неоспорном тренутном надмоћношћу једне суперсиле – САД, која ни речју ни делом не крије да тежи светској доминацији. Тај циљ је експлицитно формулисао водећи стратег америчке спољне политике, некадашњи амбасадор САД у СССР-у и у Југославији, Џорџ Кенан:

„Ми поседујемо око 50% светског богатства и само 6,3% светског становништва. У тој ситуацији ми не можемо избећи завист и презир других. Наш је највећи задатак у наступајућем периоду – створити један облик односа који би нам омогућио да задржимо овај несразмерни статус... Да бисмо то постигли морамо да се ослободимо сваке сентименталности и сањарења и да се концентришемо на непосредне циљеве Америке... Ми треба да престанемо да расправљамо о неодређеним и нејасним циљевима, као што су људска права, побољшање животног стандарда и афирмација демократије. Ускоро ћемо морати да деламо непосредно с позиција силе. Зато уколико нас мање буду ометале такве идеалистичке паролe – утолико боље“.¹

Тај егоистички, агресивни цинизам је карактеристичан за цео пројекат који је касније био окарактерисан као „нови светски поредак“, према којем је битно да неколико светских водећих сила обезбеди политичку доминацију и контролу над глобалним природним ресурсима. У питању су значајни заједнички економски и политички интереси, било да је реч о обезбеђењу неопходних количина сировина и енергије, контроли кључних саобраћајних артерија, освајању тржишта, ефикасном наплаћивању дугова, кажњавању непослушних малих земаља или осујећивању нежељених идеолошких покрета.

С друге стране, једина постојећа суперсила обезбеђује послушност мањих земаља методом „штапа и шаргарепе“. „Штап“ су редовне демонстрације силе – оружане интервенције од Вијетнама до Босне, или економске санкције – од Кубе до Југославије. Кад је Италија почела да се припрема за „историјски компромис“ демохришћана и комуниста стављено јој је јасно до знања да ће страни капитал у великој мери напустити земљу. Француска је годинама скупо плаћала своје одбијање да приступи НАТО-у и своју политику независног нуклеарног наоружавања. Кад се Кина одлучно супротставила процесу унутрашње дестабилизације аналогном источноевропској „перестројци“, САД укинуле су с њом све економске и политичке односе. Кад је Велика Британија недавно дозволила себи извесну дозу самосталности у односу на Босну, САД почеле су да замрзавају „специјалне“ савезничке односе с том земљом (који воде порекло још од времена Другог светског рата), а да такве специјалне односе успостављају са Немачком. Улогу „шаргарепе“ имају ситне и крупније америчке економске привилегије. Ту, пре свега, спада статус „најповлашћеније нације“ у трговини, улагање капитала и биланс плаћања који је најчешће повољан за америчке партнере.

За изучавање те сложене и амбивалентне динамике савезништва и прикривених сукоба веома је инструктиван однос САД и Немачке. Од америчког непријатеља у Другом светском рату Немачка се преко ноћи претворила у савезника чим је почео „хладни рат“ између САД и Совјетског Савеза. Први симптоми „хладног рата“ су били: проглаша-

¹ „Извештај о политичким смерницама“ Џорџ Кенан је написао за Стјет департамент 1948. године, а садржан је у књизи: Ноам Чомски, *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Институт за политичке студије, Београд, 1994, стр. 15.

вање политике „обуздавања“ Совјетског Савеза (доласком Џорџа Маршала за министра спољних послова САД у јануару 1947) и захтев председника Трумана Конгресу да се САД поново наоружају (6. јануара 1947). Совјетска блокада Берлина отпочета је 26. јуна 1948. и на њу је Запад реаговао увођењем ваздушног моста. Немачка се обновила, пре свега, захваљујући америчкој помоћи и улагањима америчког капитала. Она је веома брзо израсла у водећу европску економску силу, а после уједињења 1989. године постала је и најјача политичка сила Европе. До уједињења, упркос дискретном отпору Француске и Енглеске, није могло доћи без снажне подршке Сједињених Америчких Држава. У том тренутку Немачка је преценила своје могућности и покушала да успостави своју хегемонију у вакууму који је створен на простору Источне Европе и бившег Совјетског Савеза. Захваљујући свом позитивном платном билансу, једино је Немачка располагала готовином и могла да оде даље од обећања помоћи новоуспостављеним десничарским режимима. С релативно малим сумама и гестовима добре воље, она је успела да обезбеди знатан утицај у свим тим земљама – од Русије, Чешке и Мађарске до Бугарске, Албаније, Хрватске и Словеније. Тако, на пример, планирани сусрет председника Грчке, Србије и Бугарске 1993. године онемогућен је Бугарској на захтев Немачке. Била је то немачка идеја да се створи муслиманско-хрватска федерација у Босни и Херцеговини у часу док је беснео рат између Хрвата и босанских муслимана 1994. године. Али већ у то време се више ништа на Балкану није могло остварити без подршке Сједињених Америчких Држава. Осетивши колико се њихов савезник осилио на Балкану и у Источној Европи, енергичном акцијом САД потиснуле су га одасвуда. У Бугарској је формиран центар америчке обавештајне службе, у Македонији су америчке трупе поселе аеродром Криволак, у Румунији је образовано седиште НАТО-а, Јељцин и Козирјев су потпали у директну зависност од Вашингтона, као и Бериша у Албанији, Туђман у Хрватској и Валенса у Пољској. Свуда је амерички амбасадор преузео дотадашњу улогу немачког амбасадора. Било је у том часу наивних очекивања да се опет разгорева стари немачко-амерички сукоб око „продора на Исток“. Али политика је постала нешто суптилнија на крају 20. века. Немци су брзо увидели да су се истрчали и да се за сада још не могу конфронтирати с једином светском суперсилом. Сједињене Америчке Државе су то брутално избацивање Немачке с доминантних положаја у Источној Европи ублажиле бројним ситним гестовима и наглашеним истицањем својих „специјалних“ савезничких односа с Немачком.

Ипак, тренутак истине ће неизбежно доћи. Немци су тренутно у кризи јер их економска и социјална апсорпција источних области већ скупо кошта. Али ће они јачати у деценијама које долазе. Америчка криза има много дубље, структурне корене, и њена будућност је неизвесна. Немачка може да бира међу опцијама удруживања: Европска заједница је једна, Русија друга, а Јапан и Кина трећа могућност.

Посебно интересантна могућност је сарадња Немачке са Русијом. Привреде су им веома комплементарне: Русија је неисцрпан извор сировина и потенцијално огромно тржиште. Немачка располаже врхунском технологијом и обиљем капитала. Уместо САД, Русија јој може обезбедити „нуклеарни кишобран“ и васионску технологију потребну једној суперсили. Није за потцењивање ни право вета у Савету безбедности, које је неопходно свакој земљи у сукобу са садашњим господарем света. Друго је питање да ли се треба радовати или стрепити од таквог развоја.

Будућност би могла донети остварење Орвелове визије из његовог дела *1984*. У највећем делу овог века живели смо у бивалентном свету, који је донео два светска рата (Антанта против централних сила и антифашистичка коалиција против фашизма), а до трећег рата (Атлантски пакт против Варшавског пакта) није дошло једино зато што је човечанство створило оружје такве деструктивности да се не усуђује да га употреби. Период моновалентни – доминације једне суперсиле, биће кратак и по свој прилици само прелаз ка једној поливалентној епоси, у којој ће, као код Орвела, постојати плуралитет светских мегацентара моћи, с потпуно неизвесним последицама.

Геополитика и „Realpolitik“ међу играчкама

капитализма

– на метафизичко-дијалектичкој путањи излагања бића
и битка рата и мира у такозваној постхладноратовској ери –

Проф. др Живојин Ракочевић

„Светски ратови“ и њихова „тоталност“ већ су последнице напуштености бића. Они теже обезбеђењу стабилности сталне форме искоришћавања. У тај процес укључен је и човек који више не крије да је и сам најважнија сировина. Човек је „најважнија сировина“ зато што он остаје субјект свег искоришћавања, и то тако што допушта да му се воља безусловно изједначава с тим процесом и што тиме у исти мах постаје „објект“ напуштености „бића“.

Мартин Хајдегер

Увод

Неопходне су нам вајтхедовске географске мапе великих размера и *grosso modo* разматрања различитих геополитичких аспеката и карактеристичних момената светског капитала и „глобализованог“ финансијског тржишта – као својеврсна „предохрана“ или „противтежа“ сваковрсним узнемирењима, паници и општем погрешном разумевању актуелне светске ситуације, односно дијаболског „увођења у егзистенцију“ тзв. новог светског поретка.

„Барбарогенији“, новокрсташи, инквизитори и асасинатори из врхова светске трговачко-финансијске „републике“ спроводе у дело трећу овековну (а можда и последњу?!) асасинацију над људским родом; не, дакле, „само“ над ирачким, српским, руским итд. „оштрашћеним“ и „суицидним“ народом.

За „Рат у Заливу“, за *Постхеројски рат Запада против Југославије* (наслов и основна теза књиге Смиље Аврамов), за вишеструко разарање „Русије као Русије“, и за друге мегазлочине поменуте „републике“ и њене „светске владе“ „пронађено је оправдање“ у тзв. *антрополошкој чињеници*: извесне „неповесне“ или „неуљуђене“ и „оштрашћене“ народе „прожима осећање дуготрајне колективне увређености“ због њиховог инфериорног положаја у тзв. глобалном селу и у тзв. светским послови-

ма, и то их осећање „до дна разједа“. Стога опетовано и жељно ишчекују свога Бизмарка, Хитлера, Стаљина, Мао Цедунга, Садама Хусеина, Слободана Милошевића и друге вође „опијене смрћу“ и оптерећене сваковрсним ресантиманима и освајачким претензијама. Ти и такви лидери показују каткад „способности које се граниче са генијалношћу“, али увек и свугде имају „непогрешиви смисао да осете *несвесне мотиве* својих присталица“, „лудих“ Немаца, Ирачана, Срба, Руса итд.

Ханс Магнус Енцесбергер, немачки песник и публициста, добитник Златног венца струшких дана поезије, управо је тако фебруара 1991. године у недељнику „Der Spiegel“ направио геополитичку и антрополошку „паралелу“ између ирачког и немачког народа, те између Садама Хусеина и Адолфа Хитлера! „Помињање Садама Хусеина као Хитлеровог наследника (!?) није новинарска метафора нити пропагандистичко претеривање“, рекао је тај врли поета и мондијалистички „хуманиста“.

Све те „монструме светске повести“ Енцесбергер проглашава „непријатељима људског рода“ – и то „без *демонизирајуће намере*“. Дакле, сасвим дословно, без и најмањег зрнца метафоричког казивања.

„Немци су били *Ирачани* од 1933. до 1945. године“, „устврђује“ тај ултрамондијалиста, „задужен“ за ментално здравље Немаца. „Ништа за Немце данас не може бити тако *страно* (и *крајње опасно!*) – напомена Ж. Р.), него да се *поново препознају у арапским масама*“ – констатује и упозорава Енцесбергер.

Х. М. Енцесбергер се тада залагао за стварање *Cordon sanitarie* око територија садашњих и будућих „монструма“: треба их „подврћи непрестаној и сваковрсној контроли“, а њихове народе осудити на постепено умирање, на „*продужену Хиросиму*“. *Једино* што брине тог проузносиоца ултрамондијализма, псеудофилозофске антропологије и лажног хуманизма јесте *уништење градова и уметничких, архитектонских и других културних дела древних цивилизација*.

Франкенштајновске руке „новог светског поретка“ опињавају пулс и стање духа српског и руског народа, али и „света нација“ у целости. Мада *апсолутно неспособне* да *духовно* схвате оно што је *духовно и цивилизацијско* у томе свету који *нису* стварале, оне у „свет нација“ уносе своје неоварварске представе и догме, „инаугуришу“ моделе и сценарије хипостазиране тржишне економије, „дисциплинују“ људе и нације, вишеструко угрожавају човеков опстанак на планети и крше врат људскоме роду.

Чак је и тзв. *невидљива рука* светског тржишта устукнула пред тим франкенштајновским рукама. Економска учења Адама Смита и Џона Мајнарда Кејнза, али и методи англосаксонског критичког (научног) емпиризма који „метафизицира“, одгурнути су на маргине или потиснути у подземље „постиндустријских“ друштава које је изнедрила западна цивилизација. На стратешким позицијама тих друштава нема *виртуоза државне и ратне вештине*; нико чак и не помиње Франклина

Рузвелта, Винстона Черчила или Шарла де Гола, на једној, и Клаузевица и Жоминија, на другој страни.

„Сценом“ доминирају Бил Клинтон, Тони Блер, Лионел Жиспен, Герхард Шредер и други „новолевичари трећега пута“, а „научне“ геополитичке и геостратешке расправе актуелних „виртуоза тајне дипломатије“ Збигњева Бжежинског, Хенрија Кисинџера и других немају ни класично англосаксонско филозофско утемељење.

Категорије инструменталистичког ума западне цивилизације (давно „самопреобраћене“ у *играчку капитализма*) имају софистицирану самосталност и наопаку делотворност, „ефикасност“.

Хенри Кисинџер с „поносом“ и лажним патосом говори о „мисионарском духу“ једне једине преостале суперсиле. Делотворно забашурује круцијалну чињеницу да тзв. *светска влада*, а не Сједињене Америчке Државе и „амерички народ“, *нагони саму себе на крсташки поход* на „свет нација“, и при том ђаволски ремети и изобличује „планетарни ход и код човечанства“.

Тај „виртуоз тајне дипломатије“ и високи функционер „светске владе“ (ма под којим ликом и емпиријским називом она у пракси егзистира) увелико *подваљује* „обичним“ Американцима; они готово уопште или по неком неписаном правилу не разумеју тзв. светске послове, геополитику и тајну дипломатију. Не разумеју ни фабулозну и фамозну „*Realpolitik*“ на начин Клеменса фон Метерниха и Хенрија Кисинџера. „Метернихов систем“ и „светска влада“ су за „обичне“ Американце *terra incognita*.

О *пакосним лажима* којима неки људи „уносе извесну забуну у друштво“ расправљао је *Имануел Кант* у бесмртној *Критици чистога ума*. Реч је била о *илустрацији* или упечатљивом *примеру* „емпиричке употребе *регулативног принципа ума*“. Кант пледира да се пакосне лажи критички испитују „по њиховим *мотивима* из којих су *постале*“. Виновнике таквих непочинстава ни на који начин не „аболира“ нити допушта њиховим адвокатима да траже изговоре у *рђавом васпитању* починитеља или, пак, у *лошем друштву* којем припадају.

Кантовски речено, *ум* тзв. господара света и њихових сарадника у сферама тајне дипломатије, финансијских послова, тзв. трансфера нових технологија, НАТО-а, *ad hoc* трибунала за ратне злочине у различитим регионима света итд. – „*детерминира*, али сам не може бити *детерминиран*“!

И кад се узму у обзир *емпирички услови* и *геополитичке сврхе* тзв. медијског рата против Срба и Србије – остаје питање о *интелигибилном узроку* тога рата преображеног у *потпуну сатанизацију* тога народа. Одговор на то питање „далеко премаша сваку моћ нашег ума“, приметио би Кант. Веродостојан одговор би, евентуално, могли дати *психијатри* „формата“ и *луцидности* Јозефа Бреуера, Сигмунда Фројда и Карла Јунга. И то под неизоставним условом да заору дубљу бразду на

¹ Упоредити: Имануел Кант, *Критика чистога ума*, БИГЗ, Београд, 1990, стр. 346 (курзив Кантов).

земљишту „фројдовске социологије политике“, која би укључила геополитику, тајну дипломатију, „службену“ економску политику унутар земаља Северне Америке, Европске уније и Јапана, и још неке важне области тзв. међународних односа и „светских послова“.

Природа – коју савремени англосаксонски инструменталистички ум схвата и третира као властиту звечку – „не стоји у сукобу са каузалитетом слободе“ људи и нација диљем Земљиног шара, кантовски речено. „То је једино“ што је већ Кант могао „учинити“, односно закључити у том погледу, и до чега му је у наведеним филозофским разматрањима „само и једино било стало“.²

„Ми нисмо независна нација, нити ћемо то бити, све док нашем земљом управља невидљива влада – комитет 300“, каже др Џон Колеман, „некадашњи високи функционер САД (CIA)“.³

„Идеја о владавини из једног центра јавила се пре много векова, у оквиру трију монотеистичких религија: хришћанства, јудаизма и ислама“, каже Смиља Аврамов у Закључку књиге *Трилатерална комисија*. Реч је о тзв. глобалистичком концепту у „пројектовању“ и практичком владању „светом нација“. „Носиоци“ и протагонисти *технологије друштвеног инжењеринга* или *планетарног „мелтинг пота“* јесу „транснационалне банкарске куће Европе и Америке“, констатује Смиља Аврамов.⁴

Ротшилди, Рокфелери, Моргани и други мегабанкари „не ломе мозак“ над загонеткама, антиномијама и ограничењима Кантовог „решења космолошке идеје“. Они не знају нити их интересује Кантово разматрање „*тоталитета зависности појава у њиховој егзистенцији уопште*“. Посежу за „*математичком регресијом*“ када Србију, Русију, Кину и друге земље и народе „уклапају у целину“ свог „новог светског поретка“, и *vice versa* – када ту дијаболску „целину“ разлажу на мање или више „уљуђене“ или „пацификоване“ делове. Њима не пада на ум да „заједно са Кантом“ признају: „*ми не познајемо свет у његовој целокупној садржини, а још мање можемо проценити његову величину упоређујући га са свим оним што је могуће*“.⁵

Зато је „*биланс досадашње активности Трилатерале крајње негативан*“. „Крај хладног рата“ и почетних десет година „новог светског поретка“ донели су претежном делу човечанства *масовно сиромаштво*, нове и/или обновљене *етничке сукобе*, *стравичне грађанске ратове* и „ратове ниског интензитета“, *распрострањење* и *пароксизме различитих врста тероризма* (укључив и *државни тероризам* на многим геополитичким тачкама света), *разарање држава* и тенденцију стварања *патуљастих националних и племенских квазидржава*, итд.⁶ Земље у којима се

² Исто, стр. 347.

³ Цитат и „референца“ Колеманова узети су из књиге проф. др Смиље Аврамов *Трилатерална комисија*, Идиј, Ветерник, 1998, стр. 7.

⁴ Исто, стр. 119 (курзив Ж. Р.).

⁵ Кант, исто, стр. 381 (курзив Ж. Р.).

⁶ Упоредити *Закључак* цитиране књиге др Смиље Аврамов, стр. 120 и пасим.

збива инверзивна транзиција постале су жртва прихватања „изазова Запада на његовом властитом терену“.⁷

„Тугаја слоновост“ њихових идеологијски префарбаних „номенклатура“, агилних „младореформатора“, „кључних“ официјала и политичких „лидера“ сажета је у питању и максими: зашто да се бавимо абecedом капитализма и зашто да *хајдегеровски мозгамо* о односима технике и бића и битка робе, новца и капитала кад смо већ у прилици да нам мисије Међународног монетарног фонда и ученици и следбеници Фридриха фон Хајека и Милтона Фридмана доносе софистициране и делотворне моделе, матрице и методе тржишне економије?! Не пада им на памет да роба, новац, капитал и тржишна економија у свакој својој битној димензији и карактеристичном моменту садрже и *криптогенетичне* елементе, те нужно изискују не „само“ хајдегеровско мозгање већ и хердерлиновску, односно уметничку машту и одважност да се „крене путем којим се није ишло“.

„Надржави“ или „светској влади“ „потребни су људи – ствари који се могу замењивати, као резервни делови у машини“, каже Ернесто Сабато у књизи *Појединац и универзум*. „Троуглови и челик, логаритми и електрицитет, синус (косинус, тангенс и други тригонометријски појмови – „допуна“ Ж. Р.) и атомска енергија, заједно са *најтајанственијим и најћаволијским облицима новца*, створили су на крају Велики Зупчаник, а људска бића су коначно постала његови безначајни и немоћни делови“.⁸

Треба се одупрети чарима *софизма* да су „човечанство“ и „маса“ синонимни изрази, односно појмови, сматра Сабато. „Савремене“ лоптице скочице и играчке капитализма у „погону светске повести“ припадају „маси“, а уметници – „јединствени створови *par excellence*“ и такорећи „лудаци“ – спасавају душу људскоме роду или, пак, само живо сведоче о томе да је на овој планети *постојало ЧОВЕЧАНСТВО*.

Наука о геополитици не хипостазира *територију колективитета* званог „нација“; она не може бити сведена на тзв. *политичку географију*, али ни на „политику међу нацијама“ у смислу давнашње тезе и теорије Ханса Моргентауа. Та критичка и позитивна наука доводи у питање симетрију, математичку строгост, дијаграме, логичке алгоритме, шеме, моделе и ланце силогизама „господара света“ и њихових експерата за различита питања и аспекте *геополитике* и „реалполитике“ међу играчкама капитализма. И то само ако је и сама спремна и способна за кризу властитих принципа и метода.

Древне цивилизације су створиле *архетипове* робе, новца и „игре размене“. Западна цивилизација је „кроз“ или посредством епохалних дела Адама Смита, Давида Рикарда, Карла Маркса, Џона Мајнарда Кејнза и Јозефа Шумпетера створила *симулакруме* тих архетипова.

⁷ Теза Жана Бодријара саопштена у књизи *Прозирност зла*, „Светови“, Нови Сад, 1994, стр. 134.

⁸ Ернесто Сабато *Појединац и универзум*, „Градац“, Дом културе Чачак, 1995, стр. 38 (курзив Ж. Р.).

Фридрих фон Хајек, Милтон Фридман и њихови најважнији ученици и следбеници стварају симулакруме тих симулакрума. Кобни резултат: ишчезавање правих и делотворних појмова и метода науке политичке економије, те утирање широког пута англосаксонској *economics* без и најмањег зрнца појмовног мишљења или мишљења мишљења, без могућности пробијања љуштуре англосаксонске „емпиристичке спекулације о пореклу и развоју сазнања“, с којом се у драматском и великом сукобу нашла следећа Кантова круцијална теза: „схематизам нашег разумевања у својој примени на појаве и њихове облике јесте уметност скривена дубоко у људској души, а чије нам праве начине деловања природа неће никада открити“.

Ноам Чомски увелико инхерира том Кантовом сазнању. У предавању у спомен *Бертранда Расела* на Тринити колеџу (наслов предавања: „Проблеми знања и слободе: Како објаснити свет“) Чомски каже: идеја о урођеним принципима ума који омогућавају сазнање, али, „у исти мах“, одређују и ограничавају волумен сазнања – налази извесну потврду у новијим лингвистичким сазнањима „о специфичном случају постулираних урођених принципа језичке структуре која карактерише неке врсте“. „Препушта“ коментар Жаку Моноу: „Ова концепција је скандализовала неке филозофе и антропологе који у њој виде повратак картезијанској метафизици, али ако прихватимо њен имплицитни биолошки садржај ова концепција ме уопште не шокира.“ Моно има у виду сазнања о повезаности еволуције човекових *кортикалних структура и језичког капацитета*. Артикулисани језик је „омогућио еволуцију културе и на одлучујући начин допринео физичкој еволуцији човека“.

Хегелова идеја сазнавања из епохалне *Науке логике* (трећи том) конгруентна је с основним питањем *метафизике*: „Зашто је уопште оно што бива, а не чак ништа“. Или овако формулисано: „Зашто уопште бивствујуће, а не напросто ништа“?!

Мартин Хајдегер сматра да постављањем тог питања супсумира: „1) одређено навођење онога што се доводи у питање, што се испитује; 2) навођење онога по чему се то – што – се – испитује испитује, за шта се испитује“. Он је „у више махова“ критички указивао на *меродавно господарење раздвајања* „бића и мишљења“ у западњачком опстајању. „Постајање и привид леже такоређи у истој равни са бићем онога што бива“.⁹

Ту и такву раван има у виду и Карл Маркс у својој беспопштедној критици *вулгарне економије*: „Не смемо се дакле зачудити што се вулгарна економија осећа потпуно код своје куће баш у појавном облику економских односа, који је од њих отуђен, и у коме су ови *prima facie* (очигледно) бесмислени и потпуне противречности (Хегел би рекао: „савршене ирационалности“, напомена Ж. Р.) – а свака би наука била

⁹ Цитати из Хајдегерових предавања под насловом „Увод у метафизику“, која је одржао током летњег семестра 1935. године на Универзитету у Фрајбургу.

излишна кад би се појавни облик и суштина ствари непосредно подударали...¹⁰

Бивствовање робе, новца и капитала унутар западне цивилизације су и својеврсни светско-повесни догађаји, хајдегеровски речено. Догађаји или удеси?! – хамлетовско питање на које је покушао да одговори Мартин Хајдегер. Имамо у виду следећи његов глобални критички налаз: западна цивилизација је постала играчка капитализма; а то је заправо и сама хтела!

Геополитика и микроелектроника међу играчкама капитализма

Архитекти или „барбарогенији“ тзв. новог светског поретка воде „ничеовску“ највећу борбу. За њу су им потребна нова оруђа и оружја. Углавном их већ имају: микроелектроника; електронски рачунари с више десетина процесора и брзинама које се приближавају брзини светлости; тзв. информационе технологије; атомска енергија и фабулозна и фамозна *Dooms Day machine* – модерни англосаксонски препев назива: „оружје судњег дана“ – из библијске *Књиге страшног суда*, рачунајуће мишљење и буржоаски калкулус светске трговачко-финансијске „републике“ итд. итд. Сва та оруђа и оружја увелико сучељавају Запад не само с врхунском „логичком последицом“, тј. с дефинитивним прихватањем математичког нацрта природе и „света нација“, већ и с хамлетовском недоумицом и питањем свих питања: да ли ће у том свом науку успети, и то садашњим путем и методима, или воља Запада и поменуте „републике“ „жели“ нешто сасвим друго? Наиме, да ли њихова воља „жели“ пропаст савременог „света нација“: а у том апокалиптичком удесу, и властиту пропаст?

Ниче је предказао: „Долази час када ће започети борба за превласт на Земљи“. Сада још и у „дохватљивом“ космосу. Баш у једној таквој борби наука, са своје стране, постаје математичка представа феномена, са намером да иде, како каже Ниче, ка „све суптилнијој прорачунатости, самим тим, све изразитијом превлашћу над природом“. Заратустра је учио да ниједно знање није „чисто“. Под тим је подразумевао да нико није ослобођен „задње“ мисли о превласти, каже Жан Бофре у књизи *Увод у филозофије егзистенције*.¹¹

Ничеово питање и предказање упућује Запад на дијалог с Истоком. До таквог дијалога до овог тренутка није дошло. У извесним тобожњим дијалозима „западни брбљивци почињу дијалог имајући лошу савест која, као мршава надокнада, стоји уместо изворног греха“, каже Бофре у наведеној књизи, и наставља своју критику одсуства тога дијалога: нису ли саговорници у тим спорадичним и „фалш“ дијалозима својевремено колонизовани од стране предака тих западних брбљиваца? „О

¹⁰ К. Маркс, *Капитал*, трећи том, „Култура“, Београд, 1948, стр. 708 (курзив Ж. Р.).

¹¹ Ту Бофреову књигу публиковао је БИГЗ, 1977. године.

ужаса! У томе ће обе стране у 'капитализму' пронаћи жртвеног јарца. То је мало поједностављено, али је бар, умирујуће".¹²

„Светска доминација Запада“ више је филозофска, а мање капиталистичка, сматра Бофре. Та, може бити, исхитрена и на први поглед невероватна теза о самој „суштини“ светске доминације Запада има упориште у Хајдегеровој филозофији: у Хајдегеровом поимању технике. „Моћ, скривена у модерној техници, одређује однос човека према ономе што јесте“, каже Хајдегер. „Она влада целом Земљом. Човек већ почиње да напредује од Земље према космосу. Међутим, тек пре непуне две деценије (ове мисли и критичке рефлексије Хајдегер је саопштио у предавању одржаном 30. октобра 1955. у Мескирху – напомена Ж. Р.) постали су, с атомском енергијом, познати тако огромни извори енергије да је, у догледном времену, светска потреба за енергијом сваке врсте заувек покривена“.¹³

„Људи не схватају да се средствима технике (ту и тзв. техникама цепања гена – напомена Ж. Р.) спрема напад на живот и бит човека, у поређењу с којим експлозија водоничне бомбе значи заиста мало“.¹⁴

Пројектовање и „премеравање“ савременог „света нација“

Шта су парерга (споредни радови) главних архитеката тзв. новог светског поретка ако су уништавање СССР-а, Варшавског пакта, источноевропског савета за економску сарадњу (СЕВ алијас „социјалистички лагер“) и „Русије као Русије“ били њихови најважнији циљеви и највећи херкуловски подвизи? Јесу ли „Пустињска олуја“ 1991. године и гротескно али и перфидно изведена „Балканска олуја“ од 1991. до 1996 (а можда и „даље“ – упркос тзв. Дејтонском споразуму и „Малом Дејтону“ у Риму?!, и само са њиховог становишта) њихови парергони или ђаволске увертире и први дијаболски акорди њихове посмртне мелодије „стаљинизму“, тзв. „комунизму“ и „комунистичким режимима“ у „Совјетској империји зла“? Јесу ли поменути архитекти у својој „невидљивој руци“ имали *passé – partout* за све те „комунистичке браве“ или се тај њихов паспарту показао као чаробна *бесплатна карта* за све представе (драме, фарсе и трагедије) чији су режисери и извођачи били разни Горбачови, Кучани, Месићи итд.?

Сва та питања и све шифре тих и других питања која се око њих множе и развијају није могуће ваљано испитати и одгонетнути чак ни у светлу, односно „референтном контексту“ хајдегеровске филозофије, а још мање науке политичке економије или Маркс-Диркем Веберове социологије; мада без њих – и само у хајдегеровској струји „мишљења и певања“ – та питања апсолутно није могуће ни ваљано поставити, одговарајуће артикулисати.

¹² Исто, стр. 299.

¹³ Мартин Хајдегер, *Пољски пут/Опуштеност*, АЛЕФ-Градац, Дом културе Чачак, 1992, стр. 17 (курзив Ж. Р.).

¹⁴ Исто, стр. 18 (курзив Ж. Р.).

Реч је и о трима путањама по којима се креће испитујуће мишљење: прва је испитивање тзв. кључних речи или синтагми, а друга је критичко испитивање релевантних појмова, међу њима и особито: појма „геополитика“, појма „модерног“ и „постмодерног“, појма „микроелектронског“ и „софтверско-симулацијског“ рата и ратоводства, појма „наметање мира“, појма „војних интервенција“ оперважених хуманитарним акцијама и подупртих – перфидно потпомогнутих, делатношћу *ad hoc* трибунала за ратне злочине и злочинце у земљама где се „догађају“, и где ће се „догодити“, а потом и испитивање синтагми „локални ратови“ или „ратови ниског интензитета“ итд. Напослетку, и трећа путања: испитивање друштвених „ствари“ с обзиром на њихове означитеље (све до библијских или бодријаровских симулакрума). Реч је о ономе што се у „стварима“ означава, о тзв. референцијалима геополитичких, геостратешких, војних, економских или економско-технолошких, финансијских итд. друштвених „ствари“. При свему томе битне су и појмовне опозиције: *physis/tehne*, политика/економија, рат/мир, геополитика/врсте капитализма или геополитика/тзв. „посткапиталистичко“ односно „информацијско“ друштво диљем Земљиног шара итд.

Будући да Хајдегера, односно хајдегеровска филозофија „не пристаје више да буде жртва метафора и језика“, то она чињеницу разумевања бића (битка) уздиже на ниво проблема односа теорије и *praxisa* битно и консеквентно лоцираног у техници и већ увелико хипостазираног у микроелектронској и информацијској технологији шумпетеровског *капиталистичког процеса*, „место да се задовољава схватањем *Логоса* као некаквог дара који ова (савремена филозофија – напомена Ж. Р.) има да прими од некаквог *бивствујућег* пригодно промовисаног у суверена – било да се овај зове Бог, Материја, Супстанција или Субјект“.¹⁵

Човечанство запада, забасава, у ћорсокак у којем ход и основни код „послехладноратовског“ времена стварају култ англосаксонског разума, односно инструменталистичког ума који хоће све и наводно може све. То је „најопаснија и најискључивија верзија онога што су Грци били назвали именом „*logos*“, бофреовски речено – констатовно.¹⁶

Стари грчки мит и „веровања Старе Европе“ нису разрушени наиласком *logosa* или притиском „капиталистичког цивилизацијског процеса“. То је „труризам који се готово посвуда провлачи“, каже Бофре.

Геополитички и војни универзализам англо-саксонског света

Посматрано геополитички, војностратешки, економско-технолошки и идеологијски, односно пропагандно, англо-амерички свет и Русија (плава, црвена или нека трећа „боја дела“ њене државности и

¹⁵ Упоредити цитирану Бофреову књигу, стр. 170, 297 и пасим.

¹⁶ Исто., стр. 285.

империума) били су (и остали?!) тзв. природни непријатељи, и стога потребни један другоме. Тај привидни геополитички и високостратегички (претежно војни и дипломатски) парадокс потврђује целокупна повест та два по много чему различита „цивилизацијска круга“. Први и Други светски рат, тзв. хладни рат и актуелни геополитички процеси скривени под англосаксонским лозинкама, егидама и формулама: „Партнерство за мир“, „имплементација тржишног модела привређивања“ у тзв. посткомунистичким земљама, *UNPROFOR*, *IFOR*, *SFOR*, „Контакт-група“ итд. – јесу својеврсни пароксизми и „црвено усијање“ тог њиховог вишевековног геополитичког и цивилизацијског антагонизма, амбивалентности и надгорњавања.

Реч је не само о коренито различитим цивилизацијама „етаблираним“ као својеврсна светска царства већ и о њиховим мегагеополитичким циљевима, високим војним стратегијама и „ничеовским“ претензијама у смислу непрестаног развијања своје економско-технолошке и финансијске моћи и властите светске доминације. Њихова међусобна борба није некакво варварско сатирање „апсолутних антагониста“; није лиделхартовско „разарање непријатељевог меса“ (уништавање „живе силе“) и пустошење градова и села. Напротив, они су се често „налазили“ у тзв. геополитичким и геостратегијским оркестрима или чврстим геополитичким и војним коалицијама „савезничких земаља“, и допуштали су себи „луксуз“ да дође и до „унакрсних оплођавања“ њихових култура и цивилизација. А и посебно: да дође до „прожимања“ њихових различитих ратних вештина и војних знања, извесних грана уметности и спорта, космичке технологије и, чак, заједничких подухвата у космосу итд.

Извесне филозофско-научне расправе Јозефа Шумпетера и Лидела Харта у највишем су степену „денунцирале“ наведене геополитичке претензије и основни марцијално-камералистички карактер англосаксонског света. Пре свега, Шумпетерово епохално дело *Капитализам, социјализам и демократија* и Хартове расправе *Модерни рат*, односно *The British Way in Warfare* и *Стратегија посредног прилажења*.

Према Лиделу Харту, у зенитној тачки и звезди водили вођења рата садржан је и „далекосежни поглед на стање следећег мира“. И то као њихов коренити елеменат, и нешто што је „по природи ствари од пресудно важног значаја“. А тако нешто својствено је стратезима (ратовођама) који су „и вође и филозофи“.¹⁷ „Циљ високе стратегије треба да се састоји у проналажењу и рањавању Ахилове пете способности противничке владе да води рат“, каже Харт.¹⁸ Ради остварења тог циља треба ангажовати сва расположива војна и друга оружја – укључив и тајну дипломатију, пропаганду или тзв. морално бомбардовање непријатељског народа, такозвану пету и н-ту колону у непријатељевим редовима, различите методе и инструменте „пенетрације вируса страха“

¹⁷ Лидел Харт, *Стратегија посредног прилажења*, „Војно дело“, Београд, 1952, стр. 300.

¹⁸ Исто, стр. 291.

да би се противнику разорио нервни систем и да би му „мач испао из парализоване руке“, итд.

„Немачко војно мишљење“, од Карла фон Клаузевица до Паула фон Хинденбурга, било је усредсређено на борбу, на битку као „*punctum saliens*“ свакога „врућег“ рата, дакле, на „крваво решење кризе“, што изискује „напор за уништавање противничке снаге“. Клаузевиц је одбацивао мишљење да „постоји вешт метод за разоружавање и савлађивање непријатеља без великог крвопролића, и да баш то и представља праву тежњу ратне вештине“. ¹⁹ А управо том последњем – прагматичном и рационалном решењу исхода „датотога“ рата – били су склони Лидел Харт и многи други англосаксонски војни теоретичари и ратовође.

Неоварварско перпетуирање светских ратова:

антицивизацијска изобличења тзв. европизације света

Говор рата и емпиричко-метафизички и критичко-дијалектички разговор о рату су производи западне цивилизације. Готово апсолутно. Они спадају у њен зенит и у њен надир – уз мноштво других коренитих елемената, карактеристичних момената, механизма, тзв. специфичних околности и повесних мотива ове цивилизације која од свог искона тежи томе да дефинитивно поклопи, разбије, уништи или макар избаци из планетарне геополитичке, економско-технолошке и финансијске игре све остале цивилизације и нације које их „творе“. Те игре, укључив и актуелну банкарско-берзанску „трансмутацију“ света и тзв. транзицију („увођење у егзистенцију“ елемената и неких метода и облика тржишне економије у тзв. постсоцијалистичке земље), јесу пресудно важни чиниоци културе и уопште цивилизације Запада. И сам рат, уколико је борба према извесним писаним („кодификованим“) и неписаним правилима – јесте игра. ²⁰

Жозеф де Местро, хришћански конзервативац, рекао је: „Рат је божји!“ Целат је, али и спона свих људских друштава. Буржоаски „здрави разум“, тзв. трепераво светло и чак божанство Француске револуције, није способно да створи ред међу људима и нацијама. То трепераво светло производи само дискусије, некакав *ларпурлартизам*, па стога треба препустити научницима да „имају природне науке да би се забављали“. Зашто се и на шта они жале?! На шта се, на пример, може пожалити Хегел, који је – према заједљивој примедби Сорена Кјеркегора – васељену претворио у звечку?! Зар је Алберт Ајнштајн нешто стварно допринео наведеној спони оном својом поруком и ламентом из 1947. године: „Кроз (фисионо и експлозивно) ослобађање

¹⁹ Исто, стр. 287.

²⁰ О „сакралном и агоналном значају древног рата“ и светској цивилизацијској кривуљи ратовања и ратоводства која доводи до теорије и збиље тоталног рата, у којем својство „играчког у рату“ готово ишчежава видети књигу *Хомо луденс* Јохана Хуизинга („Напријед“ Загреб, 1992).

нуклеарне енергије, наша генерација је донела на свет најреволуционарнију снагу још од преисторијског човековог открића ватре. Ова основна сила универзума (Хегелове звечке – поново би забрундао Кјеркегор, примедба Ж. Р.) не може се прилагођавати сада деформисаном и ограниченом национализму. За то нема тајни ни одбране; нема могућности за контролу, осим кроз *пробуђено разумевање и настојање народа света*. Ернст Нолте, у књизи *Фашизам у својој епохи* (могао је дописати: и *у својој Европи*, и „одавде до вечности“, примедба Ж. Р.) протумачио нам је Де Местрове опскурне визије: „Племство и свештенство су ти који управљају суштинским истинама (могао је рећи: догмама, примедба Ж. Р.); ако су их (управљали) *инквизицијом*, онда су то чинили с правом“. Католички схваћен битак и то његово „везиво“ не траже припомоћ са стране, на пример, од критичко-филозофских иновација *битка и времена* у истоименом епохалном делу Мартина Хајдегера; и, особито, том католичком „битку“ не треба, не одговара, Хајдегерово тумачење немачког, англосаксонског, француског итд. *тубитка*.

Без тога „везива“ и ауторитета извесних енциклика светих отаца на Петровом престолу битак пада у „*сартровско*“ ништавило. Али и Волтер, „велики поборник толеранције“ и лични узор Франсоа Митерана, један од главних покретача *пропасти и уништења* свога доба: „Оно што наш јадни век назива сујеверјем, фанатизмом, нетолерантношћу итд., било је нужни саставни део *француске величине*“.²¹ Џон Кенет Галбрајт, у књизи *Доба неизвесности*²² говори о Другом светском рату као својеврсном *континуитету* друштвеног развоја и као „последњој борби“ (*battle*) Првог светског рата. Пети одељак те његове књиге носи оператско-„кундеровски“ наслов: *Лењин и велики распад*. „Распали су се (у неким случајевима у току само неколико недеља) политички и друштвени системи стварани вековима“. Лењинов лични велики и драматичан *rendez-vous* с историјом и светском повешћу (када се он сам томе најмање надао), Октобарска револуција, тзв. ратни комунизам, грађански рат и рат против западних инвазивних армија и њихових логистичких центара, *епоха Нове економске политике*, Стаљинова, односно стаљинистичка верзија тзв. азијског начина производње и његов неовизантијски аутократизам, Стаљинов велемајсторски потез тзв. „разумевања“ с Хитлеровом Немачком (то је израз и критички налаз Јозефа Шумпетера, неслужбеног али великог саветника Франклина Рузвелта и Хари Трумана; особито за питања односа САД са Стаљиновом Русијом – „Првеном империјом“) итд. Већ у тим епохама (укључив и специфична друштвена збивања на Западу, у Јапану, Кини и другде у свету) стварана је диспозиција за нове узлете западњачког *рачунајућег мишљења*, односно буржоаског калкулуса, за појаву и примену електронских рачунара, за различите примене најважнијих постигнућа теоријско-квантне физике, за микроелектронику, тзв. ин-

²¹ Упоредити Е. Нолте, исто, „Просвета“, Београд, 1990, стр. 44.

²² *The Age of Uncertainty*, Noughton Mifflin Company, Boston, 1977 (хрватски превод: *Доба неизвесности*, „Стварност“, Загреб, 1981).

формацијске технологије и „вештачку интелигенцију“ итд. Све то супсумира или само наговештава Галбрајтова *starting point* – слична Хегеловој клици, али и Шумпетеровим живим клицама капитализма које уче своје цивилизацијске лекције. Тако је започело „кенетгалбрајтовско“ и „наше“ Доба неизвесности.

Спољна политика САД и НАТО-а као „заштитни слојеви“ светске трговачко-финансијске републике

Геополитичке и геостратешке напетости и пароксизми тзв. детанта прелазе постепено у црвено усијање после пада Берлинског зида, рата у Персијском заливу, пропасти Совјетског Савеза, распада СФР Југославије и вишеструког рата унутар и око југословенског геополитичког простора (еуфемистички названо: „југословенска криза“) и због распрострањања НАТО-а далеко изван његових граница у време „хладног рата“. Такозвано *Партнерство за мир*, чији је основни циљ „ослобођење“ Русије од њеног „оружја судњег дана“, цинично је колико и провидно. Ма који Рус, чија кожа је „виђена“ за штавионицу звану „нови светски поредак“, не би требало да не види и не зна ту англосаксонски голу и несводљиву геополитичку и геостратешку чињеницу. Једино с ума сишавши и „суперевропејци“ могу са задовољством слушати мелодију чији су тонови: „реформе“, „транзиције“, „демократија“, „мир“, „људска права“ итд.

„Наполеон је тучен (несвесном) рационалношћу Руса“, каже Андре Гликсман – „разрађујући“ погрешно Клаузевица. Хитлер је тучен руским и њему наводно „сродним“ марксистичким умом Стаљина и његових главних ратовођа – могао је да примети, односно да допише ту априористичку Гликсманову констатацију Језеф Шумпетер у претпоследњој глави оне његове књиге која има типичан „хладноратовски“ наслов: *Руски империјализам и комунизам*.²³

Ричард Никсон је био на путу да најбоље схвати повезаност англоамеричког „ексклузивног лидерства“ с „*црном рупом*“ тзв. транзиције у постсоцијалистичким земљама, а особито у Русији. Властито *незнање* многих скривених момената, процеса и тенденција у тој и данас великој земљи, али и *нагон да не направе кобну и можда апокалиптичку грешку*, повезују Никсона, Хенрија Кисинџера и друге Американце с великим искуством и извесном имагинацијом када је реч о геополитици, „светским пословима“ и глобалној стратегији Запада с том застрашујућом *геополитичком „црном рупом*“ насталом тзв. урушавањем Совјетског Савеза. „Русија је једина земља на свету која може уништити САД“, рекао је Никсон почетком априла 1994. године. „Русија остаје

²³ Убрзо после појаве допуњеног трећег издања те Шумпетерове књиге, пропагандна машинерија ЦИЕ лансирала је књигу (зборник) Марксових и Енгелсових текстова и писама *о руској тајној дипломатији* и укупној спољној политици и делатности руске империје – од Петра Великог до њихових дана. Књизи су дали упечатљиво макартијевски наслов: *Руска претња Западној Европи*. Руси због тога нису престали да славе и узносе ту двојицу „утемељивача марксизма“.

највећи спољнополитички приоритет САД. Програм економске помоћи Русији! Руски реформисти могу пропасти чак и са нашом помоћи, али ће сасвим сигурно пропасти без ње!“ Никсон је тада предложио „двопартијску подршку председнику Билу Клинтону у помоћи Русији“.

„Руско-украјинска *конфронтација* учинила би да Босна (рат у тој међународно признатој“ софистикованој државној творевини – прим. Ж. Р.) изгледа као недељни школски пикник“ – зачињен безазленим деџим тучама.²⁴

Био је то последњи боравак Ричарда Никсона и његова опроштајна порука Американцима и целом Западу.

Цинична свест и ароганција водећих западних политичара знакаткад да устукне и да се, штавише, приклони и поклони пред нечим што далеко надмашује моћ политичких елита великих сила – узетих заједно, дакле, и с извесним синергијским ефектом њиховог „партнерско-миротворачког“ деловања.

Дејвид Андерсон, амерички амбасадор у Београду после Лоренса Иглбергера, а пре Џона Скенлона, дао је интервју листу „Борба“ од 10–11. јула 1993. године. Разговарао је са њим Мирко Кларин у Берлину у току „Семинара о етничким конфликтима“ у организацији и режији „езотеричког“ Аспен института. Андерсон каже: „Проблем (а и невоља – напомена Ж. Р.) је у томе што људима који доносе одлуке *недостају* знања, док експертима који то знање имају (а међу њих спада и ексамбасадор с „највише контаката са Слободаном Милошевићем“; ту Андерсонову „референцу“ читаоцима „Борбе“ саопштио је наведени стални извештач тога листа из Брисела, напомена Ж. Р.) *недостаје* приступ људима који доносе одлуку“. Уз ту констатацију и ламент, ваља навести и Андерсонову оцену и прогнозу збивања у овом нашем геополитичком простору – времену: „Србија је отворила много фронтова и мораће се борити на много места са много људи. Суочиће се и с партизанским и *терористичким акцијама* после рата у Босни и Херцеговини... Кроз 10 година неће бити Срба у Крајини и Босни“.

Прича (бајка) или, пак, доктрина о „новом светском поретку“ јавила се у време када је тзв. детант досегао своју зенитну тачку и када је Џорџ Буш објавио победу Запада у „хладноме рату“.

„Ултрамудрост“ англоамеричког позитивизма и прагматизма требало би да прожме свест људи који „уживају благодети“ савременог сужањства: финансијског, технолошког, информацијског итд. Па ипак, англосаксонски свет је задужио човечанство већ својом *класичном политичком економијом* (Џемс Стјуарт, Виљем Пети, Адам Смит и Давид Рикардо), а у извесном смислу и кејнзијанизмом и неокејнзијанизмом. Без Кејнзовог учења („кејнзијанске револуције“ у науци политичке економије) и без неокејнзијанске теорије економске политике не би било „спасавања капитализма“, а заправо – не би се догађало „спасавање западне цивилизације“. Не би било оне целовите и далекосежне западњачке „перестројке“ тридесетих и четрдесетих година 20. века.

²⁴ „Борба“, 4. април 1994. године.

Економија модерне државе и савремени државни капитализам уопште настали су на светском „земљишту робне производње“, дакле, на том цивилизацијском корену старом неколико хиљада година. Наука политичке економије схвата и „хвата“ блесак духа капиталистичке и „посткапиталистичке“, а заправо – послелесеферовске робне производње и „игре размене“. Она трага и проналази њихове законе, расветљава кључне економско-финансијске процесе, и механизме тих процеса, ствара и усавршава финансијско-монетарне матрице за идеално праћење и својеврсно *математичко одређивање* репродукционих процеса и најважнијих феномена оних друштава и цивилизација који почивају на поменутом „земљишту“.

Насупрот *лошој* држави у којој су економија и смишљено поступање по законима робне производње и светског тржишта девета рупа на свирали, стоји (егзистира) хегеловски *савршена* држава „која зна шта хоће“ и којој „припада свест, теоријско мишљење“, која се и сама труди око тога да „њено“ друштво, односно нација и њене оружане снаге имају и релативно поуздану (веродостојну и делотворну) *теоријску егзистенцију*.

Свака држава је у извесном смислу светска и коначна; њој, њима насупрот – робна производња, планетарна игра размене, а у извесном смислу и светска трговачко-финансијска република, показују сталност својих основних односа и метода, и, такође, теже бесконачности. У сваком случају, прекорачују, стварно превазилазе, границе епоха у развоју капиталистички и другачије организованих нација и друштава. Они су „дијалектичке константе“, карактеристични моменти и феномени великих цивилизација.

Рат, „тенденција светских ратова“, тзв. хладни рат, локални и регионални ратови после „тријумфа Запада у хладноме рату“, и слично, јесу злосрећно, тегобно, грозоморно, дијаболско „стање духова“ и стање свих друштвених односа погођених ратом. Различити „моменти рата“ и „говор рата“ сведоче о томе да човек није само *политичка* животиња у античком, односно аристотеловском значењу тог израза. Нешто ближе и потпуније га одређује израз *homo economicus*, а његову праву и исконску марцијалистичку и коцкарску (хазардерску) природу откривају филозофски изрази: *освајање* научних појмова, *математичко одређивање* друштвених односа, *администрацијско управљање* привредним животом људи и друштава, *вођење економских ратова* помоћу апстракција политичке економије, итд.

У том ђаволском огледалу планетарне геополитике нуклеарних суперсила зрцали апсолутно оружје које је искривао *homo sapiens* током неколико хиљада година. Све луче филозофске мисли и све велике и мале цивилизације као да су (свесно и подсвесно) тежиле том догађају над догађајима. Човек, а не Бог, одлучиће о брзој (тренутној) или „продуженој Хирошими“ људског рода и могућем нестанку многих других облика живота на овој планети.

Рат (ратови) увек се показује: а) као погибелно, крајње деструктивно друштвено стање; б) као збиљска противтежа миру и тзв. трајном миру (сада „планетарном детанту“); с) као умногостручено напрезање и усредсређивање на тзв. ратне циљеве свих интелектуалних и материјалних снага друштва у „борби на живот и смрт“; д) као збиљски прелаз на *ратну економику* уз потискивање економских разлога и критеријума итд.

Критичко разматрање и разумевање глобалних процеса и тенденција у светској привреди и у међународним економским односима узима у обзир бројне детаље, чињенице и конкретне појаве, а и њихову правну и институционалну страну.

Отуђени, „зачарани и изопачени“ свет међународних новчанокредитних односа и различитих процеса стварања друштвеног богатства развија се и даље у савременом државном капитализму, унутар „паклене реалности“ земаља које су разбиле различите љуштуре тзв. реалног социјализма и главачке улетеле у процесе „тржишне трансформације“ тзв. друштвене својине, и у мозаичној стварности „Трећег света“. Неопходно је пронаћи њихове стварне узроке и унутрашњу (закониту) везу. У том оквиру потребно је критички размотрити и разјаснити различите „намере мењања света“.

У светској привреди доминантну позицију и улогу имају транснационалне индустријске корпорације и финансијски капитал. У стратешкој позадини светског капитала делују интернационална профитна стопа (ппф) и „економија профита“ – упркос тенденцији монопола, државном економском интервенционизму и протекционизму и супранационалним групацијама држава и војно-политичких блокова. Различите есконтне и основне каматне стопе, девизни курсеви „кључних“ валута, „увођење у егзистенцију“ EURO-а и трошкови репродукције односних националних економија управљају се према кретању и гравитацији ппф на националном и међународном плану.

Неоколонијализам значи и уношење низа софистицираних елемената у процес образовања светских цена сировина, полупроизвода и производа високе техничке структуре. Наравно, на штету земаља произвођача сировина и полуфабриката. Томе на руку иду савремени рачунско-апстрактни новац и процес формирања и раздеобе фиктивног капитала. Томе доприноси и кретање каматних стопа на најважнијим међународним тржиштима новца и кредитног капитала, а повремено „прљаво флукутирање“ девизних курсева кључних валута јесте један од пароксизама тога процеса.

„Постоји привредни раскол између Севера и Југа“, рекао је, односно констатовао Роберт Макнамара већ 1972. године. „Та подела је права сеизмичка пукотина у слојевима социолошке коре планете. Због ње могу избити, због ње ће избити, ужасне грмљавине и потреси. Ако богате нације не пораде више на томе да затрпају ту пукотину између превише развијене северне половине планете и изгладнеле јужне полукугле, нико неће бити сасвим сигуран, ма колико велике биле

залихе оружја“. Тај Макнамарин „узвишени поклич“ и злослутно предвиђање остали су без одзива. У међувремену су раселине у „социолошкој кори планете“ постале још веће и кудикамо опасније. Појавиле су се с „великим праском“ и на геополитичкој линији Запад – Исток. Економско-политички потреси и пертурбације су у току. Региструју их ефектне и робне берзе, пословне и централне банке, научни институти, државни органи итд.

Технолошка и индустријска револуција седамдесетих и осамдесетих година има извесне аутономне карактеристике, али сама по себи не решава проблеме на поменутиим релацијама. Препреке нису само у духовима људи и у службеној политици развијених земаља Запада, како мисле Макнамара, *Servan-Schreiber* и многи искрено забринуте интелектуалци на Западу, већ поглавито у застарелим (неодговарајућим) продукционим односима и привредним институцијама. Њих је теже разбити него атом. Ајнштајнова резигнација има актуалитет.

Без напретка у технологији материјалне производње свих земаља нема стварних изгледа да се заустави, а затим и постепено смањи „планетарна беда“. Неизоставни услови за то су позитивне промене у светским *terms of trade*, уклањање највећих запрека у светском трансферу нове технологије, стварна економска и техничка помоћ најнеразвијенијим земљама, стварање нових и делотворнијих економско-технолошких и финансијских веза међу земљама у развоју, те унапређење процеса образовања и кадровске политике у тим земљама.

Општа и често понављана тврдња на Западу да без „револуционарног технолошког напретка“ нема виших стандарда живота, нити веће сигурности за све људе и нације савременог света, само је део велике истине, којој, на жалост, не теже многе земље Запада. Не тежи јој, на пример, ни *The Global 2000. Report* поднет председнику Џимију Картеру 1980. године, јер је у том извештају наведена тврдња саопштена у карактеристичном *неомалтузијанском контексту*. Међузависност раста производних снага рада, животног стандарда и кретања становништва приказује се ту сасвим у духу Малтусове *концепције „депопулације“* и некаквих „апсолутних“ закона кретања становништва, мада у нешто дотеранијем облику предлога (поруке): да се у наредним деценијама „стабилизује становништво“ у многим земљама у развоју.

Битно је да се схвати стварна улога и геополитичка димензија међународне трговине и светског тржишта. Они делују, или би требало да делују, на општој линији очувања и распрострањања плодова цивилизације; пре свега, да новим технологијама прокрче путеве до одређених грана материјалне производње, те да им „подаре“ континуитет и економски живот. Светско тржиште и економија имају стога још увек извесну превагу у односу на политику, правно-политичке институције, политичку филозофију, књижевност и културу уопште. Мада економија у тим областима „не ствара ништа непосредно из себе“, она даје импулсе, одређује *начин промене* и ствара материјалне услове за развитака свих тих друштвених делатности.

Савремена спољна трговина и „тотално“ светско тржиште јесу претпоставка, али и општи резултат развитка капитала и процеса конституисања националних економија с приватним, корпоративним или државним капиталом као својом окосницом, најважнијом друштвеном карактеристиком. Чак и најмоћније транснационалне индустријске корпорације имају за собом економско-технолошку моћ националних економија матичних земаља. Та моћ је каткад и вештачки (привидно) повећана различитим мерама и инструментима државног привредног протекционизма или, као у случају САД и још неколико земаља чије валуте имају карактер и функције тзв. резервних валута, деловањем свих земаља чланица ММФ-а, Светске банке, Банке за међународне обрачуне у Базелу итд. Међутим, повремене рецесије (кризе хиперпродукције) и актуелна светска финансијска криза доводе у питање „застарели“ државни протекционизам и изазивају мање или веће кризе *дирижизма* или кризе „регулације“ на националном и међународном плану. Државни нимбус почиње да тамни.

Резиме

Фридрих Ниче је 1881–1882. пророковао: „Долази време у којем ће се водити борба за господство над земљом – она ће се водити у име *филозофских темељних учења*“. Извесне велике религије и респективне цркве, пре него велике филозофије, воде то планетарно геополитичко и геостратешко врзино коло. У том колу су и господин Капитал и госпођа Тера. Капитал доба микроелектронике, рачунара и тзв. информацијских технологија, а Земља као човеково станиште у космо-су, као првобитно поље човековог рада, односно различитих метода технолошког рада, као „царство природних сила“, као „затечени арсенал свих предмета рада“ и *колосални предмет технике*, односно модерне индустрије и индустријализоване пољопривреде.

„*Цивилизацијски*“ *нихилизам* западних и позападњачених космократа и „барбарогенија“ увелико је надмашио разорне учинке и импликације *метафизичког нихилизма*. Ништа у животу људи и нација не постоји, или не треба да постоји, што није садржано у логичким алгоритмима, матрицама, сценаријима, тзв. софтверским програмима, моделима и геополитичкој архитектоници господара света. Они су практички, а не само идеологијско-пропагандистички, узурпирани место, улогу и „функције“ библијског Бога.

„*Велика шаховска (геополитичка) табла*“ Збигњева Бжежинског из 1997. године, волуминозни *Завршни извештај Carnegie Commission on Preventing Deadly Conflict* (датиран децембра 1997, а публикован почетком 1998. године) и најновији извештаји (*reports*) *Трилатералној комисији* о различитим горуће спорним питањима и стварним проблемима целога света у тзв. постхладноратовској ери – својеврсна су сведочанства и *упутства* о томе како да се *стваралаштво* – својствено библијском Богу – дефинитивно „етаблира“ у пракси космократа и

архитеката „новог светског поретка“; првенствено на хилијастичким позицијама или геополитичким средиштима светске трговачко-финансијске „републике“.

На планетарној геополитичкој-шаховској плочи Збигњева Бжежинског „поједене“ (одбачене) *фигуре не враћају се на њихова пређашња места*; та се ђаволска игра не може изнова започињати *другачијим* потезима. И у тој игри важи шаховско правило „такнуто-макнуто“. На делу су, такође, *необративи процеси*. А стога, за многе вољне и невољне учеснике те *агоналне игре* – велики удеси, драме, трагедије, катастрофе...

„Везе“ Русије са Северноатлантским савезом и Европском унијом јесу *starting point* и велики импулс у „*охрабривању Русије да коначно донесе дуго одлагану постимперијалну одлуку*“, сматра Бжежински. „*Самоустројство*“ Русије и њена „*тржишна оријентација*“ треба да детерминишу њену „*дугорочну улогу у Евроазији*“; на пресудно важној „*геополитичкој шаховској табли*“. Русија ће, према тој замисли, односно космократским сценаријима, бити претворена у *конфедерацију*. Наравно, ни налик на *швајцарску конфедерацију*, која има низ корених елемената и особина који су је учинили модерном *федерацијом par excellence*. Пустите дубоке корене тенденција стварања трију „самосталних“ и „суверених“ држава: требало би да настану тзв. суперевропска, увелико „стешњена“ или „московска“ Русија, „сибирска република“, односно франкенштајнска фалшдржава, и „далекоисточна република“.

Конфедерализацију руске федерације и њено *дезармирање* у погледу „оружја судњег дана“ треба схватити и поздравити као извршење „*историјског задатка Русије*“, каже Збигњев Бжежински, главни инспиратор и протагониста *трилатерализма* и *хередитарни русофоб*. Он, међутим, није оригиналан. Крајем четрдесетих година Јозеф Шумпетер је овако сажео свој глобални геополитички налаз: „Невоља са Русијом није у томе што је она социјалистичка, *већ у томе што је Русија*“.

„Ту његову дубоко утемељену и свестрано образложену оцену и поруку требало би да имамо непрестано на уму. Као какву дијалектичку константу, велики обрачунски кључ, један од главних путоказа, научну и војностратешку парадигму у процесу разматрања и разумевања свих других сличних и готово идентичних 'случајева' у којима је Запад западао и запада у невоље и неприлике с овом или оном земљом и групацијама земаља из 'остатка' света“.²⁵

²⁵ То подсећање и коментар аутор је изложио у геополитичком есеју „Замке и странпутице детанта“ почетком 1991. године. Била је то „пролегомена“ за следећи пасус: „Шумпетерову 'свечану изјаву', параболу и репрезентативну поенту његових критичких разматрања извесних светских процеса и трендова требало би да има на уму и Михаил Горбачов. Неизоставно у сваком иоле критичном тренутку тзв. детанта или, пак, напетости и заоштравања на неуралгичној линији Москва–Вашингтон. Дакле, у својим разговорима с Џорџом Бушом – посредством „првеног“ телефона и у непосредним сусретима (тзв. самитима)“ (Ж. Ракочевић, „Замке и странпутице детанта“, „Војно дело“ бр. 1–2 1991).

Горбачовљевој псеудовој доктрини „разумне довољности“ оружаних снага СССР-а и Јељцинову „велику понуду“ Западу да се „изврши редукција стратегијских (нуклеарних и других) јединица и смање волумена тзв. конвенционалне компоненте оружаних снага двеју суперсила Џорџ Буш и Бил Клинтон су потпуно игнорисали и наставили тзв. *рат звезда* и развитак „војноиндустријских комплекса“. Истоветно поступају Енглеска, Француска, Немачка и друге западноевропске земље.

Пре неколико година је генерал Александар Руцкој веома тачно „портретисао“ и оценио руске ministre – псеудотеоретичаре, „суперевропејце“ и „реформаторе“: разместили су се по шаховској плочи руске политике, „тајне“ дипломатије и економике – „видевши само *потез или два* унапред“ у веома сложеној геополитичкој, геостратешкој итд. светској агоналној игри. Не уочавају ни све „геостратешке играче и геополитичке стожере“ у савременом свету нација. „Не схватају да им *сам реални живот* у најскорије време може дати мат“ (задати дефинитиван пораз), упозоравао је Руцкој.²⁶

Међутим, спољнополитичка „доктрина“ и извесни „надреалистички поступци министра Андреја Козирева „запрепастили“ су чак и Михаила Горбачова – „црвеног Херострата“ или „највећег дурака на Кормилу Русије као империје“: у „Московским новостима“ од 15. октобра 1995. назвао је он руско Министарство за иностране послове „*огранком Стејт департамента*“!?!

„Европа је под америчким протекторатом“, каже Збигњев Бжежински у интервјуу листу „Наша Борба“ од 16–17. маја 1998. године. „Европа није само западна, Европа Карла Великог“. Под псеудопојмом *Европа* Бжежински супсумира фиктивне и стварне ентитете „групе држава које говоре *једним гласом* и које активно граде своје јединство“. Однос САД према таквој Европи „није само стратешки него и *филозофски*“!?! У консидарацијама и *рачунајућем мишљењу* Збигњева Бжежинског од филозофије Џона Лока, Френсиса Бекона, Дејвида Хјума, Адама Смита, Џона Мајнарда Кејнза и других из плејаде великих мислилаца и реформатора англосаксонске и шкотске филозофије – остала је само та *реч*.

Машинска техника и микроелектроника су релативно самостални преображаји друштвене праксе у овом столећу. Оне су највидљивији и најупечатљивији весници суштине нововековне технике, а унутар ње и тзв. војне технологије. Техника је – према Мартину Хајдегеру – битно идентична са суштином нововековне метафизике. А управо та и таква техника „изискује употребу *математичке* природне науке“, и има ту врсту егзактности и израчунљивости.

Неезактност науке о геополитици, за разлику од квантне физике и других „природно-математичких“ наука, није њен недостатак, већ „нешто“ што омогућује испуњење њених задатака постављених у више

²⁶ Из дописа новинара Ђуре Билбије из Москве, „Борба“ од 5. фебруара 1992. године.

или мање сложеним *нацртима* и *истраживачким пројектима*. Она критички прониче у „тврдоглаве“ и наоко несводљиве чињенице и криптогенетичне елементе помињаних друштвених и цивилизацијских процеса.

„Темпоралне структуре“ светског капитала и светског финансијског тржишта и „кључне“ одлуке Волстрига, „Феда“ и других центара светске финансијске моћи „прожете“ су и персистентном картезијанском метафизиком с њеном *неуздрмљивом* или непоколебљивом, „тврдокорном“ и сличном *основом истине*. Тајна „славног“ Декартовог *fundamentum inconcussum veritatis* налази разрешење и у савременом светском капиталу.

Напоследку, *слика света* „дочарана“ (представљена) у овоме чланку дијаметрално је супротна *слици света* коју стварају строго *хијерархијски* устројени масмедији у служби најмоћнијих транснационалних индустријско-финансијских корпорација, односно светског капитала. *Слика света* садржана у делима мислилаца са *викоовском склоношћу* суделује у великом послу критичког разумевања тзв. постхладноратовске и „постиндустријске“ ере, а она друга – *масмедијска* – увелико „доприноси“ „*новој непрозирности*“ и неизмерљивом „фонду“ мистификација, привида, различитих изопачења, обмана и самообмана, и „савршених ирационалности“.

Непрестана прилагођавања војне науке

Проф. др *Ранко Петковић*

Војна наука, као наука која обједињује и користи механизме и достигнућа готово свих осталих наука, неизбежно мора да буде на висини свог властитог задатка и циља. Мултидисциплинарност и интердисциплинарност не смеју да чине механички збир искустава и достигнућа у различитим сферама људске делатности, већ би требало да, у креативној синтези, доведу до новог научног квалитета. Ако се каже да је војна наука наука свих наука, то је обавезујуће због тога што војна наука, по самој својој природи, не сме да заостаје пред питањима, што је не само случај са свим осталим наукама већ и елементарни услов за њихов развој, већ мора да буде спремна и способна да у сваком часу даје праве, на аргументима засноване одговоре. Обавезујуће је и због тога што војна наука мора да враћа део знања и сазнања до којих је дошла у сфери својих активности осталим наукама, подстичући тиме и њихов развој.

Упоредо с унапређивањем супстанционалне жиле куцавице развоја војне науке у ужем смислу, од Сун Цуа и Клаузевица до Харта и Жофра, војна наука користи и усклађује са својим потребама остале науке и научне дисциплине, ради одбране националног суверенитета и територијалног интегритета земље, што је њен врхунски циљ, смисао њеног постојања.

Периодизација војне науке

Периодизација војне науке може се изводити према различитим критеријумима, али морални, правни и техничко-технолошки критеријуми имају посебан значај.

Ако се следе морални критеријуми, може се рећи да је војна наука до сада прошла кроз три фазе:

– у првој фази, до забране рата у првој половини 20. века, на основу различитих вредносних мерила, ратови су могли да се деле на праведне и неправедне, како их је квалификовала црква, на ослободилачке и поробљивачке, како их је постројавала комунистичка идеологија, и агресивне и одбрамбене, како их је оцењивала светска јавност;

– у другој фази, од Бријан-Келоговог пакта, Друштва народа и Уједињених нација, када су се државе одрекле права на рат и када су успостављене међународне организације засноване на принципу колек-

тивне безбедности, самовласна примена силе је проглашена за забрањени чин агресије, будући да силу може легитимно да примењује једино међународна заједница, и то против оних који проузрокују претњу миру, доводе до нарушавања мира и изводе агресију;

– у трећој фази, чија су врата тек одшкринута, на прелазу у 21. век, ставља се под упитник и легитимна примена силе од стране међународне заједнице, нарочито неки њени аспекти, будући да је умногоме подређена процедури у којој могу да преовладају интереси појединих светских сила, доводећи у питање њену оправданост и легитимност и, такође, да може да доведе до кршења људских права у широким размерама.

Према правним критеријумима може се, такође, установити да је војна наука до сада прошла кроз три фазе:

– у првој фази, до настанка и развоја међународног права у 17. веку и касније, војна наука је неограничену и неусловљену примену силе, у зависности од различитих околности, у одређеној мери усклађивала с обичајима рата, конституисаним у миленијској историји сукоба и ратова;

– у другој фази, обележеној увођењем ратног права, кодификованог нарочито поткрај 19. и почетком 20. века, војна наука је приморана да води рачуна о правилима која важе у рату, с тим што је рат остао дозвољен, али регулисан;

– у трећој фази, којој обележје дају међународне организације засноване на принципу колективне безбедности, војна наука је „распопућена“ на тај начин што се државе одричу права на рат, као дотадашњег битног обележја свог суверенитета, остављајући војној науци да се првенствено бави одбраном од војне агресије.

Ако се следе техничко-технолошки критеријуми, развој војне науке се може поделити на следеће фазе:

– прва фаза је трајала од најстаријих времена до 19. века, а била је дозвољена употреба свих оружја и оруђа у рату, у нападу и одбрани;

– друга фаза обухвата период од првих забрана неких врста оружја и муниције у 19. веку, и каснијих, све већих забрана и ограничења у употреби различитих врста наоружања, до проналаска нуклеарног оружја;

– трећа фаза јесте период од проналаска и употребе нуклеарног оружја у Другом светском рату до одређених ограничења у тестирању, производњи и ширењу нуклеарног оружја, као и забране хемијског, бактериолошког и неких других оружја за масовно уништавање.

Два лица бога Јануса: рат и мир

Војна наука је одувек имала два основна циља: мир и рат, или рат и мир. Од многих околности је зависило који ће од та два циља у одређеном тренутку имати предност. Основни критеријум је био државни интерес. Ако је држава имала интерес да поведе рат – да би

предухитрила непријатеља, да би уништила непријатеља, да би освојила нове територије, да би наметнула своју доминацију и хегемонију, и из многих других разлога – давала је примат рату. Ако је држава давала предност миру, њена политичка стратегија је била усмерена на избегавање поступака који би је могли увући у рат, као и на споразумевање о спорним питањима због којих би могла заратити. Према томе, може се рећи да војна наука, као и бог Јанус, има два лица. Из њених недара произлазиле су доктрине рата и доктрине мира, стратегије напада и стратегије одбране. Никада се није одрицала ни једних ни других, премда су фазе кроз које је пролазила током векова и миленијума чиниле да размешта поенте према интересима и циљевима државе, односима снага и општим стањем духа у владајућем поретку. У том дугом историјском ходу војна наука је прешла пут од аксиоме да је напад најбоља одбрана до доктрине застрашивања и одвраћања у нуклеарном добу. Али, врхунска особина и својство војне науке јесте то да се не лишава ниједне теорије о рату, припремању за рат и вођењу рата, јер су све резултат и налог искуства и јер све могу бити неопходне и неизбежне у рату као судару свих могућности. Због тога се, на пример, безброј пута дезавуисана контроверзна синтаagma *Si vis pacem para bellum* (Ако хоћеш мир, припремај се за рат) увек изнова рађа из свог пепела: изречену у доба старог Рима, нико не може ни дан данас да је изагна из војних буџета држава, како чланица војних савеза, тако и неутралних земаља; како богатих, тако и сиромашних, како великих, тако и малих; како демократских, тако и ауторитарних; како мирољубивих, тако и агресивних.

Искуства војне науке у другој половини 20. века

Искуства војне науке у другој половини 20. века могу да се поделе на она у доба поделе на блокове и на ова садашња искуства у периоду после „хладног рата“.

У периоду поделе на блокове војна наука је морала да уважава следеће реалности и да их узима за основно полазиште у конципирању својих доктрина и стратегија:

1) морала је да уважава постојање система Уједињених нација, са забраном рата и овлашћењем да једино оне могу да примене силу на основу одлуке Савета безбедности и његових овлашћења из главе VII Повеље;

2) морала је да води рачуна о томе да систем колективне безбедности у основи не функционише због блоковске конфронтације и парализе Савета безбедности која је главу VII Повеље учинила фактички мртвом;

3) морала је да води рачуна о могућности стављања у погон једног сурогатног система колективне безбедности, насталог на основу Резолуције за мир из 1950. године, као и о позитивним и негативним искуствима из мировних операција Уједињених нација;

4) морала је да извучи неопходне консеквенце из поделе света на блокове, конфронтације блокова и блоковске равнотеже снага, засноване првенствено на нуклеарном оружју;

5) морала је да узима у обзир постојање нуклеарног оружја и његову двоструку природу као оружја које угрожава и одржава мир;

6) морала је да буде будна у ситуацији у којој светски рат није фактички могућ због евентуалне употребе нуклеарног оружја, чија би разорна моћ збрисала субстанцијално битну разлику између победника и побеђеног, увлачећи их у вртлог свеопштег уништења, и могућих локалних ратова различитих видова, карактера и интензитета;

7) није могла да не увиди да рат, као наставаљање политике другим средствима, не мора обавезно да претпоставља и подразумева употребу оружане силе.

У поретку успостављеном после „хладног рата“ војна наука се суочава са неким старим, али и многим новим појавама:

1) основне одреднице постојећег међународноправног поретка и даље се заснивају на систему колективне безбедности УН, који забрањује самовласну употребу силе, сем у случају када Савет безбедности донесе одговарајућу одлуку на основу овлашћења из главе VII Повеље;

2) у постојећем униполарно-триполарном поретку, насталом после краха биполаризма, уместо равнотеже снага и конфронтације, у Савету безбедности УН постоји супрематија великих западних сила на челу са САД, тако да примена силе „у име Уједињених нација“ може да се преобрати у употребу силе према „интересима западних сила“;

3) ревитализација и проширење НАТО-а довели су до тога да се он, у неку руку, појави у улози „стајаће војске УН“ и владајућег система безбедности у евроазијском простору. Наиме, изашао је из „свог“ геополитичког подручја и попримио својства офанзивног војно-политичког савеза чије деловање не мора стриктно да буде условљено одговарајућим одлукама Савета безбедности Уједињених нација;

4) поједина основна начела међународног поретка, као што су национални суверенитет, територијални интегритет и немешање у унутрашње послове држава, потиснути су у позадину давањем предности различитим варијантама тзв. хуманитарне интервенције;

5) због новог распореда снага, нових идеја водила у свету и глобализације међународних односа, као и под дејством неких других чинилаца, избијање рата као међудржавног и међународног сукоба сведено је на најмању могућу меру, али се умножила појава унутрашњих сукоба с директним или индиректним учешћем међународних чинилаца, држава и међународних организација.

Искуства наше војне науке у раздобљу биполаризма

У раздобљу биполаризма наша војна наука била је у прилици да прикупи искуства без премца у поређењу с војном науком већине других земаља:

– имала је драгоцену искуства из НОР-а, офанзивних и дефанзивних дејстава, партизанског рата и борбе регуларних војних формација, оружане борбе против моћних сила из централне Европе, с Апенинског полуострва и Балкана, борбе против киселинских и супарничких оружаних групација итд. Све је то било сублимирано у војној победи, постигнутој сопственим снагама и у садејству с великим савезничким силама, посебно Совјетском армијом;

– извесна, значајна искуства наша војна наука је могла да црпе из прве послератне фазе сукобљавања са великим западним савезницима у вези с нерешеним националним територијалним питањима и на идеолошко-блоковској основи;

– специфична искуства су стечена у конфронтирању са СССР-ом и земљама Коминформа након 1948. године, као и у неким каснијим раздобљима заоштравања односа с Источним блоком;

– не би требало занемарити искуства до којих се дошло у оквиру војне сарадње са великим западним силама, посебно САД, као и из успостављања војног савеза са два чланица НАТО-а, Грчком и Турском;

– сакупљању разнородних искустава доприносио је широки увид у ослободилачку борбу колонија и остваривање права народа на самоопредељење;

– посебна југословенска привилегија, ако се тако може рећи, била је могућност несметаног праћења локалних сукоба и ратова, чији су актери, и са једне и са друге стране барикаде, често били у пријатељским односима са тадашњом нашом државом;

– са несврстаном позицијом, која је имала и добре и лоше стране, југословенска војна наука је могла да апсорбује и вреднује искуства Истока, Запада и Трећег света.

Наведена искуства и сазнања пратиле су и друге околности релевантне за „добро здравље“ војне науке. Углавном, она су произилазила из специфичне, али релативно снажне и престижне позиције коју је СФРЈ имала у међународним односима. Резултанту свих тих готово непоновљивих околности, у којима је једна невелика балканска земља стекла запажену позицију у светским пословима, чинила је чињеница да је југословенска војска у то време убрајана у једну од најјачих, најопремљенијих и најспособнијих армија у Европи.

За распад или разбијање претходне Југославије, изнутра или споља, могу бити криви или кривљи многи актери и чиниоци, али се мора констатовати да су војна наука и ЈНА, која се њоме руководила и инспирисала, у том одлучујућем часу показали да сва искуства нису „уграђена“ у концепцију општеномодног одбрамбеног рата, односно да та концепција није одговарала новонасталој војно-политичкој ситуацији. Наиме, ЈНА није одбранила национални суверенитет и територијални интегритет државе чији је била чувар и није ефикасно остварила важније стратешке ратне циљеве према концепцији општеномодног одбране. За то је, вероватно, разлог било то што је мултинационална

војска неизбежно била паралисана у мултинационалној држави која се суновратила у амбис дезинтеграције и што војном доктрином није предвиђена могућност грађанског рата или сецесије у идеолошки монолитној федералној заједници; што се саставни део војске, њена тзв. Територијална одбрана, појавила у улози оружаног непријатеља; што су искључиво политичари одлучивали о судбини земље, и слично. У сваком случају, било је то последње искуство наше војне науке, стечено приликом колапса биполарног система.

Наша војна наука у садашњем времену

Неке компоненте које су у саставу наше садашње војне науке нису на нивоу на којем су биле у прошлости, што потврђују следеће околности:

1) геополитичке, геостратешке, економске, техничко-технолошке, демографске и неке друге димензије војне науке сведене су не само према пропорцијама већ и према суштинским консеквенцама на две од шест некадашњих југословенских република – Србију и Црну Гору, као чланице „треће Југославије“;

2) Савезна Република Југославија је још у стању дубоке изолације, до које је дошло услед санкција Савета безбедности УН и, када су оне укинуте, услед тзв. спољног зида санкција;

3) односи снага у глобалном униполарно-триполарном поретку доприносе томе да СР Југославија нема релевантнијих савезника на светској сцени, што не значи да треба потцењивати значај и улогу оних који то донекле јесу, и да се фактички налази, на краћи или дужи рок, у недовољно пријатељском свету.

4) са великим, али помало и горким искуством које је стекла на прелазу из биполарног света у период после „хладног рата“, посебно у процесу дезинтеграције претходне Југославије, наша војна наука требало би да стиче нова сазнања на прави начин, посматрањем садашњег света отворених очију, без априорних ставова и било каквих предупређења, уз неопходно и флексибилно прилагођавање постојећим реалностима. При томе, војна наука мора помно да прати следеће појаве и процесе:

– константе и варијабле у систему колективне безбедности УН, које постоје и које су видљиве пре свега у Савету безбедности и приликом коришћења механизма из главе VII Повеље;

– промене у приступу неким основним одредницама међународног права и поретка, као што су национални суверенитет, територијални интегритет и немешање у унутрашње послове, с обзиром на мотиве који дају легитимност употреби, па и злоупотреби, различитих видова тзв. хуманитарне интервенције;

– ревитализацију и ширење НАТО-а, као „стајаће војске“ Уједињених нација и носиоца система евроатлантске безбедности, али и инструмента за остваривање интереса и циљева водећих западних сила;

– улогу других међународних универзалних и регионалних организација, као што су, на пример, ОЕБС или Европска унија, у одређивању и операционализовању шире схваћеног концепта међународне безбедности;

– тенденције развоја међународних односа од униполарно-триполарног ка пентагоналном систему, у неизбежном процесу мултиполаризације субјеката и актера деловања и одлучивања у међународној заједници;

– претпоставке и последице „европске опције“, „православне опције“ или неке друге могуће опције по безбедност СР Југославије;

– унутрашњи политички и правни поредак као основ безбедности СР Југославије.

Не доводећи у питање патетику у оживљавању и вредновању традиција и неговању патриотизма, али без samozаваравања и подржавања лажних нада, војна наука мора да буде храбра у трезвеном и реалистичном сагледавању проблема, појава и догађаја који утичу на њен основни задатак – одбрану независности и безбедности СР Југославије.

Др Тодор Мирковић, пуковник у пензији

На прагу уласка у нови век, али и у нови миленијум, питању да ли ће и каквих ратова може бити у 21. веку може се додати и питање да ли ће савремени свет у 21. век ући кроз „капију мира“ или на „врата пакла“. Тражење одговора и на једно и на друго питање изузетно је изазовно. Они се, у ствари, и не могу наћи, а и ако би се нашли тешко да би били прави и (или) довољно поуздани; могу једино да се граде као претпоставке на колико бројним, толико и компликованим основама.

У покушају тражења одговора (на питање да ли ће у 21. веку бити ратова) не могу да се заобиђу стазе развоја људског друштва, те стање у свету и могући правци развоја у међународним односима. Узрочници сукоба између народа и држава, вишевековни и тренутни, такође се не могу заобићи у тим трагањима.

Тражење одговора на питање каквих ратова може бити у 21. веку условљава посматрање усмерено у хоризонталном и у вертикалном смеру: на постојеће стање и могућу констелацију снага у свету и на развој нових технологија и њихову могућу војну примену. При томе, не могу да се занемаре ни веома брзе, често неочекиване промене како у равнотежи снага у свету, тако и у технолошким иновацијама, које тражење одговора на постављена питања отежавају, а претпоставке и закључке чине мање поузданим. Сем тога, 21. век, као и сваки претходни, имаће сто година, током којих ће се многи догађаји и појаве, па и погледи на рат и на начин његовог вођења, можда и суштински мењати. Извесно је да 21. век на крају, па и у средини, неће бити онакав какав ће бити на свом почетку; промене на свим пољима развоја људског друштва, укључујући и ратоводство, у 21. веку биће много веће и много брже ће настајати него у 20 веку. Због тога, тражење одговора на претходно постављена питања мора да буде ограничено, у начелу, на почетак 21. века, на пример, на његов први квартал, мада та граница не може бити чврсто постављена, поред осталог и због тога што ће многе ствари бити разматране и као тенденција без временског ограничења.

Рат као историјска и друштвена појава

Свет наше планете – Земље, настајао је и развијао се кроз вајолентне сукобе, кроз смене стања мира и периода ратовања. Из археолошких

налаза, графичких симбола, историјских списа, школских уџбеника и других писаних и неписаних докумената лако се може стећи утисак да су људи, народи и државе више ратовали него што су живели у миру и градили мир.¹ Такав утисак, међутим, могао би бити површан, па и погрешан, а стиче се на основу специфичности рата као друштвене појаве и последицама које он производи. Да је рат са својим разорним и смртоносним последицама заиста имао доминантно место и улогу у збивањима током развоја људског друштва, савремени свет вероватно не би био на садашњем степену привредног, културног и другог развоја. Ипак, чињеница је да је рат појава која прати развој људског друштва од његовог настанка;² што је то друштво постајало развијеније, то је рат бивао већи и деструктивнији. Има основа за веровање, барем када се посматра оптимистички, да се тај тренд неће наставити и у 21. веку, мада је мало вероватно да је савремени свет достигао такав степен развоја (друштвеног, културног, просветног) на којем се схвата и прихвата да рат није насушна животна човекова потреба и да се сви спорови између народа и држава могу решавати без посезања за насиљем.

Узроци рата

Питање порекла и узрока рата као друштвене појаве окупирало је највеће умове света од најстаријих времена. Они су тражили одговор на то исконско питање, али с недовољно успеха и много контроверзи. И даље остају без правих одговора питања као што су: да ли је рат, као посебан и најгрубљи вид насиља, у природи људског бића, па отуда и неизбежан? да ли је рат израз божије воље (највиша казна вишњег, која се „изриче“ непослушнима)? да ли је одраз нужности због нарасталих противуречности у развоју људског друштва? акт неуравнотежених, али моћних, лидера или је комбинација неких или већине тих и других услова и околности? Одговори на та и слична питања, по правилу, имају обележје времена у којем су настајали, а у објашњењима узрока и циљева рата често су садржани и посебни интереси, политичка опредељења теоретичара, њихова национална и верска осећања, и друго. Научно заснована објашњења порекла и узрока рата, уколико и постоје, замагљивана су објашњењима намењеним текућим потребама.

Још у време античке Грчке, на пример, Платон је тврдио да су ратови „природно стање народа“, а Аристотел – „природни начин стицања имовине“. Обе тезе садрже покушај правдања ратова које су водили робовласници њиховог доба и међусобно нису супротстављене:

¹ „Рат је отац и краљ свега“, писао је грчки философ Хераклит пет стотина година пре Нове ере, каже проф. Павле Бубања у својој књизи *Философија мира* („Народна књига“ Београд, 1993, стр. 40).

² Познати амерички теоретичар Квинси Рајт сматра да рат, као посебан вид насиља, није производ људског друштва, већ да је вођен (и води се) и између животиња, а водили су га и праљуди, пре садашње цивилизације (Quincy Wright, *Study on war*, University of Chicago Press, 1942, p. 27).

човекова тежња (порив) за стицањем имовине произилази, у основи, из његове посесивне уређености.

На поставкама античких мислилаца, али и историјских збивања и других околности, грађене су нове теорије о рату, његовом пореклу, узроцима и поводима. Временом, у позном средњем и раном новом веку, развијене су *биолошке* (Т. Хобс и други), *класне* (К. Маркс и следбеници), *расне* (Ф. Ниче), *етичке* (Ф. Хегел) и друге теорије, којима је рат најчешће објашњаван као природна и (или) неизбежна друштвена појава.

Насупрот теоријама о генетичкој, антрополошкој или другој природи, нужности и неизбежности, а према некима и корисности (Т. Р. Малтус) рата, многи умни људи (Кант, Монтескије, Волтер итд.) – немачки идеалисти и француски просветитељи, сматрали су да се рат може избећи и да га здрав разум може спречити. Међутим, веровања Имануела Канта,³ Жан Ф. М. Волтера, Жан Жак Русоа и њихових истомишљеника, на жалост, нису остварена. Пре би се могло рећи да су до већег изражаја дошле, и у многим аспектима потврђене, теорије Хобса, Лајбница, Макијавелија,⁴ Ничеа и њихових следбеника. На несигурним основама су и погледи о рату Карла Маркса и његових истомишљеника.⁵

Пролиферација и ескалација рата у 20. веку

У 20. веку, који је на измаку, вођено је неколико стотина малих, локалних, регионалних и три велика, светска рата, од којих два „врућа“ и један „хладни“ рат, а предузимано је и мноштво страних војних интервенција. Сваки од тих ратова могао би да се „објасни“ постулатима неке од наведених (и оних које нису поменуте) теорија о рату, његовом пореклу и природи. Главни узрочници тих ратова, међутим, биле су наслеђене и у 20. веку продубљене политичке, економске и друге противуречности, које су раздирале свет и односе у њему. На микропла-

³ Кантова философија „вечног мира“ привукла је велику пажњу његових савременика, али је ипак одражавала само његове идеалистичке погледе на свет и човекове моралне особине.

⁴ Италијански теоретичар и државник Николо Макијавели, познат посебно по својој девизи „да циљ оправдава средства“, у свом делу *Владар* писао је: „Владар, дакле, не сме имати никакве планове и друге мисли него изучавати ништа друго до рат и његове вештине и дисциплине, јер то је, заиста, једино занимање које му доликује... Он, с тога, никад не треба своје мисли да скреће са ратне вештине, ни у доба мира“ (видети: Лидел Харт, *Мач и перо*, ВИЗ, Београд, 1985, стр. 95). Многи владари данашњице, четири стотине педесет година после објављивања *Владара*, умногоме су окупирани питањима рата, војне стратегије и ратне доктрине.

⁵ Творци марксистичке мисли, у својим погледима на рат, полазили су од тога да је рат друштвена појава непосредно условљена и повезана с појавом класног друштва, „чији су основни закони и општи закони развитка рата... који увек има класни карактер, без обзира у каквом се облику јавља“. (*Војна енциклопедија*, Београд, 1966, том 8, стр. 38). Из наведеног и других извора из фонда марксистичке литературе произилази да би с нестанком класа нестало и ратова, што не може да се прихвати без резерве, како у случају када је реч о нестанку класа и класног друштва, тако и када је реч о рату, упоредо с тим.

ну, локалном и субрегионалном плану оне су се испољавале у већини случајева кроз борбе народа за ослобођење од колонијалне зависности и отпоре политичком потчињавању и економском израбљивању, а на макроплану (светски, планетарни) – кроз отпочињање и вођење великих освајачких ратова, у којима је долазила до изражаја тежња лидера неких великих сила да владају светом. „Хладни рат“ имао је изразито идеолошко обележје, а вођен је и завршен тако да супротстављене стране нису употребиле своју оружану силу непосредно у борби једна против друге, што је био увод у нови вид рата, који је означен као „бескрвни рат“.

За размере и интензитет ратова у 20. веку карактеристична су два временска периода: прва и друга половина тога века. Прву половину 20. века обележила су углавном два велика, светска рата, вођена између великих светских сила тежишно у Европи и на Далеком истоку, а другу половину – мноштво малих, локалних и регионалних ратова и страних војних интервенција претежно у тзв. Трећем свету, у неразвијеним и мање развијеним земљама и деловима света. У другој половини 20. века дошло је до одређене просторне експанзије ратова према подсахарској Африци и Латинској Америци, а оружани сукоби 20. века карактеристични су и по томе што су у њима примењена најновија техничка и технолошка открића: ослобођена нуклеарна енергија, електронска техника итд.

Скоро полувековни „хладни рат“ имао је посебне карактеристике, и његовим исходом суштински је измењен не само однос снага у свету него и начин ратовања, нарочито са становишта стратегије и ратне доктрине једине преостале светске суперсиле и њених савезника. Уместо масовне употребе оружане силе на бојишту, у борбу за постизање жељених циљева уводе се друга средства и методе: политички и дипломатски притисци, економске и војне блокаде, претње и застрашивања, и друго. Таква стратегија се тестира на појединим случајевима и са њом ће савремени свет вероватно ући и барем делимично закорачити у 21. век.

Стари и нови изазови – супротстављена гледишта

Историјска прошлост и кратак поглед на порекло, узроке и поводе за рат упућују на закључак да ће и у 21. веку вероватно бити ратова који ће се водити између народа, држава и група држава (савезништва), а колико и каквих ће ратова бити зависиће од бројних делимично предвидивих, али и непредвидивих околности.⁶ Постоје, међутим, извесни показатељи да би и у 21. веку могло да буде мање ратова и са

⁶ Никола Тесла, који је био не само велики научник него и пророк, у свом манифесту названом „Светски систем“ писао је: „Ратови ће се водити све дотле док све тачке на планети Земљи одједном не ступе у ратно стање“. Надајмо се да до таквог „стања“ свет неће доћи у 21. веку, а ваљда ни у вековима који ће уследити.

мање жртава и разарања него у 20. веку. У прилог томе обично се наводе неки чиниоци с израженом оптимистичком нотом, али без довољно аргумената и научне подлоге, па се иза тих оптимистичких погледа лако могу запазити и неки опскурни обриси.

1) *Антиколонијални и ослободилачки ратови вођени у 19. и 20. веку довели су до окончања класичног колонијалног система, па је – тврде неки аутори, престала потреба за вођењем таквих ратова и у 21. веку. Сходно томе, било би реално очекивање да ће у 21. веку бити мање унутрашњих сукоба и малих, субрегионалних ратова.*

Наведене тврдње демантоване су у другој половини 20. века. После окончања класичног колонијалног система, унутрашњи и мали међународни (међудржавни) сукоби су умножени, а многи политички и војни аналитичари главну опасност по мир и безбедност у 21. веку виде управо у могућности избијања нових локалних и регионалних ратова.

2) *После катастрофалних пораза у два светска рата, руководства и народи држава главних виновница тих ратова готово суштински су изменили своје понашање и односе према другим државама и народима. Народи и државе из њиховог непосредног окружења не морају више да страхују од експанзионистичких порива њихових лидера, а њихови порази могу да послуже и као пример или опомена и другима, евентуално новим лидерима склоним амбицијама немачких, јапанских и италијанских вођа из периода Првог и Другог светског рата.*

Немачка и Јапан, главне силе Осовине из два светска рата, не показују намере да помоћу јаке војне силе освајају нове позиције и просторе, али то чине помоћу јаких валута. Финансијско и економско потчињавање, међутим, може такође да изазове отпоре, регионалну и ширу међународну дестабилизацију, па и оружане сукобе.

3) *Исходом „хладног рата“ разбијен је биполарни светски поредак, чиме је престала да постоји идеолошко-политичка конфронтација, а отклоњена је и опасност од општег светског рата вођеног и нуклеарним оруђима.*

„Хладни рат се може обновити“ узвикује руски академик и политички аналитичар Георгиј Арбатов, очигледно незадовољан развојем односа у Русији и између Русије и Сједињених Држава.⁷ Сем тога, опасност од нуклеарног рата није уклоњена, она је само отклоњена. После индијских нуклеарних проба, маја 1998, и пакистанских одмах после тога, нико не може с довољно поузданости да каже када и где ће се пролиферација нуклеарног наоружавања зауставити и појавити нова опасност од нуклеарног рата.

4) *У 20. веку остварена су изузетно велика, може се рећи револуционарна достигнућа у економском, технолошком, културном, научно-просветном и демократском развоју. Такви развојни процеси, који ће се вероватно наставити и у 21. веку, требало би да делују у правцу отклањања опасности од нових оружаных сукоба; демократска и разви-*

⁷ „Механизам хладног рата“, „Политика“, Београд, 25. јун 1998. године.

јена друштва, тврде неки амерички аутори, мање су склона насиљу и ратовима.

Двадесети век је, неоспорно, век великих, револуционарних продора у тајне науке и далеке просторе. Међутим, та достигнућа, као и незапамћен брз економски раст, остваривани су у релативно малом делу света: на северозападном делу Земљине кугле и у деловима Далеког истока. Јаз у развоју између Севера и Југа, Запада и Истока није затворен; он је још више продубљен, а повећане су и разлике између богатих и сиромашних како на Северу, тако и на Југу, Истоку и Западу, с тенденцијом да се те неједнакости повећавају и у 21. веку. Све те и друге разлике, укључујући и неједнак демографски развој, изазивају одређене супротности и потенцијални су извори нових сукоба.⁸

5) У периоду после „хладног рата“ прокламован је концепт „новог светског поретка“. Архитекте и градитељи тог поретка обећавају свету мир и просперитетан развој. Уз то, они интензивно изграђују и „нови војни поредак“, оличен у систему (или системима) „колективне безбедности“, помоћу којег „желе“ да утичу на превенцију сукоба и гашење локалних и субрегионалних ратова.

У историји савременог света било је више покушаја изградње „новог“ светског поретка на основама унапред утврђених система вредности, који су проглашавани као универзални. То, у основи, чине и садашњи градитељи „новог светског поретка“. Они систем својих демократских и цивилизацијских вредности проглашавају универзалним и настоје да их наметну свим земљама и народима, од којих многи сматрају да и њихово наслеђе има одређене – опште или посебне, признате и прихваћене – системе вредности и нерадо их се одричу.

Када је о системима колективне безбедности реч, они би могли да буду корисни за очување мира и стабилности у свету под условом да се не користе у посебне сврхе. У садашњим условима, међутим, они (од универзалног преко регионалних система) стављени су у функцију изградње „новог светског поретка“, па се често јављају и као претња онима који се налазе или могу да се нађу на путу те изградње.

6) Као смањена опасност од нових ратова наводи се и то што је окончањем „хладног рата“ обустављена трка у наоружавању, која је била непрекидна претња и која је уносила страх у народ од могућег апокалиптичког страдања.

Трка у наоружавању, међутим, само је успорена. Она није заустављена; наставља се, пре свега, у свом вертикалном (технолошки) смеру. Сем тога, у неким деловима света (Далеки исток, Јужна Азија) она је чак и интензивирана. Тако, докле год постоји наоружање, још

⁸ Економске и социјалне неједнакости, и постојање угњетаваних и оних који угњетавају, као узрочнике рата запазили су и у своја капитална дела уградили још философи античког доба. Платон је, на пример, узроке буна и ратова видео у граничном тренутку између сиромаштва и богатства, а највећу бољку у друштву сматрао је несразмеру између богатих и сиромашних. Та готово секуларна бољка људског рода вероватно неће бити излечена на почетку, а можда ни на крају 21. века.

ако се и повећавају његова количина и убојност, постојаће и опасност да оно буде употребљено у ратне сврхе.⁹

Савремени свет је сувише сложен, супротности у интересима и циљевима појединих носилаца светске моћи и утицаја су велике, а друштвене и друге противуречности дубоке, тако да је нереално очекивање да би 21. век могао да буде век мира и међународне безбедности. Већа је вероватноћа да ће свет и у 21. веку бити суочен с новим изазовима и разним видовима насиља, укључујући и његов најгрубљи вид – оружане сукобе. *Размере тих сукоба* зависиће од развоја међународних односа и даље констелације снага у свету, а њихов *интензитет* – од нових технологија и њихове војне (ратне) примене.

Велики или мали ратови?

Еуфорија, која је на крају и због исхода „хладног рата“ била завладала код дела научника, јавних радника и футуролога о будућем хармоничном развоју савременог света, релативно брзо се показала као илузија, каквих је било и раније.¹⁰ Она је, у суштини, грађена у оквиру и око тзв. новог светског поретка, али се брзо „утопила“ у мноштву етничких и верских сукоба, локалних и субрегионалних ратова и страних војних интервенција, организованом и на широким основама постављеном тероризму, појавама неофашистичких и сличних покрета и разним фундаментализмима. Тако је релативно краткотрајна еуфорија о хармоничном развоју савременог света замењена опрезношћу, па и страховањима од могућих нових сукоба, разноврсних размера и интензитета, што се све чешће наводи у студијама и јавним гласилима многих земаља.¹¹

Могући противници у евентуалним будућим сукобима

Предвиђања према којима ће процес развоја савременог света у 21. веку вероватно бити прожет сукобима разних видова, размера и интензитета неизбежно траже одговоре на питања *ко ће против кога и зашто ратовати*.

⁹ „Мора се признати да нам највећа зла која притискају цивилизоване народе долазе од рата, и то не од оног који управо траје или који је прошао, већ од непрекидног и све јачег наоружавања за будући...“, говорио је немачки филозоф Имануел Кант (Павле Бубања, *исто*, стр. 118).

¹⁰ Први светски рат, на пример, означавао је као „рат вођен за окончање свих ратова“, а Други светски рат, према Ф. Рузвелту, требало је „да оконча систем унилатералне акције“ и да значи успостављање „универзалне организације мирољубивих земаља“ и почетак изградње „нове структуре трајног мира“.

¹¹ У америчком часопису „Одбрана“ (орган МО САД), бр. 6/97, посвећеном у целини теми „Путевима у будућност“, констатује се, поред осталог, да ће „двадесет први век бити век хаоса“ (стр. 21), а у немачком недељнику „Цајт“, наглашава се да „авет хаоса кружи Земљином куглом и прети да захвати све континенте“, и указује на „ширење насиља у свету, који све чешће потресају грађански ратови, терористичке акције, масакри“ („Политика“, 28. август 1998).

Чешки председник, Вацлав Хавел, и бивши председник Европске комисије, Француз Жак Делор, говоре о будућим сукобима култура, али недовољно јасно дефинишу појам и суштину потенцијално сукобљених култура, њихове битне разлике, просторне димензије и циљне одреднице.

Бивши амерички државник, садашњи политолог и афирмисани публициста Хенри Кисинџер, посматрајући свет у променама, предвиђа да ће свет већ у другој декади 21. века бити изразито мултиполаран. „Међународни систем 21. века“, каже Кисинџер, „сачињаваће најмање шест великих сила: САД, Европа, Кина, Јапан, Русија и, можда, Индија, као и мноштво средњих и малих држава, свака са својим посебним интересима и циљевима, који ће се међусобно сукобљавати“.¹²

Кисинџерово виђење геополитичке слике света 21. века, међутим, може да буде замагљено многим невидљивим околностима. Неизвесно је, на пример, да ли ће једна од нових светских сила бити Европа или Немачка, како ће се развијати Јапан, Русија, Кина и Индија, па чак и Америка, која све више постаје вишенационална и вишецивизацијска, а тиме и интерконфликтна.

Сукоб цивилизација и суперцивизација

У последње време посебну пажњу посматрача кретања у међународним односима привукла је теза америчког политолога Семјуела Хантингтона.¹³ Он сматра да не постоји непосредна опасност од великих сукоба између „друштвених класа“, пошто сиромашни Југ нема снага и средстава да води рат против богатог Севера. Не постоји опасност ни од великог идеолошког рата, јер се свет у периоду после „хладног рата“ све мање дели према идеолошкој опредељености, већ се „групише према културној и верској припадности“ – вредностима које Хантингтон узима као основу за цивилизацијско идентификовање и груписање народа и држава. Наиме, све државе и народе наше планете он разврстава у осам „цивизација“: хришћански (католичко-протестантски) Запад, православна Русија, конфучијанска Кина, (претежно) будистички Јапан, хиндуистичка Индија, исламистичка централна и југозападна Ази-

¹² Henry A. Kissinger, *Diplomacy*, Simon and Schuster, New York, 1994, pp. 23–24.

¹³ С. Хантингтон (Samuel P. Huntington) прво је у престижном америчком часопису „Спољни послови“ („Foreign Affairs“) бр. 3/93, објавио опширан чланак под насловом „Сукоб цивилизација“ (*The Clash of Civilizations*), који је изазвао веома велико интересовање америчке и светске академске јавности, политичких и војних аналитичара. Своју тезу о сукобу цивилизација касније је проширио и објавио у књизи (350 страница) под насловом *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка (The CLASH OF CIVILIZATIONS and Remaking of World Order)*, A Touchstone Book, New York, 1996). Погледи С. Хантингтона на развој савременог света кроз могући сукоб цивилизација привукли су пажњу не само због тога што је он добро познат тумач америчке спољне политике већ и зато што је креатор те политике и стратегије националне безбедности Сједињених Држава (креатор је, поред осталог, концепта о „заштити људских права“, који се више од двадесет година користи као важно „средство“ политике ширења утицаја и доминације САД у свету).

ја и северна Африка, и католичка Јужна Америка. У већини наведених „цивилизација“ постоји по једна водећа (патернистичка) и већи број мањих „рођачких“ држава. Сукоби у 21. веку, на микроплану, према Хантингтону, водиће се углавном унутар појединих цивилизација, а на макроплану – између цивилизација.

У мултиполарном, мултицивилизацијском свету,¹⁴ према С. Хантингтону, хришћанском Западу највећа опасност прети од ислама и конфуцијанске Кине, а затим, потенцијално, од Јапана и Русије.¹⁵ Ортодоксној Русији прете ислам и Јапан, потенцијално Кина и Запад, а Кина – Запад и Индија, и потенцијално Русија и Јапан. Хантингтонова теорија о сукобу цивилизација заснива се претежно на анализи стања у свету и кретања у међународним односима у периоду после „хладног рата“,¹⁶ и нема сигурнију историјску подлогу. (Велики ратови вођени су не само између цивилизација, како их дефинише Хантингтон, него и унутар појединачних цивилизација.) У предвиђањима карактера будућих сукоба Хантингтон занемарује економске и социјалне аспекте као узрочнике рата, као и његове поводе и циљеве. Отуда према његовој теорији о сукобу цивилизација имају критички однос неки политолози и војни аналитичари, међу којима и амерички футуролози, супружници Тофлер.¹⁷

Тофлерови такође сматрају да ће се убудуће сукобљавати цивилизације, али не „по линијама“ које повлачи Хантингтон, пошто се њихово поимање цивилизација битно разликује. Они сматрају, наиме, да је свет *homo sapiens* у свом развоју прошао кроз свега две велике или „суперцивилизације“: аграрну и индустријску, и сада улази у трећу – информатичку цивилизацију, односно на знању засновану цивилизацију „*tretheg talasa*“.

На достигнутом степену развоја људског друштва, међутим, не постоји ниједна „чиста“ суперцивилизација. Све три се у појединим деловима света међусобно преплићу и допуњавају, при чему индустријска потискује аграрну, а информатичка индустријску цивилизацију, са снажним утицајем на традиционалне норме. Брз продор индустријализа-

¹⁴ Хантингтон не верује у униполарност, јер „ни једна земља, укључујући и САД, нема тако велике безбедносне интересе“. „Свет ће бити постројен по цивилизацијској основи или уопште неће бити (постројен)“, каже Хантингтон (*исто*, стр. 159).

¹⁵ Позивајући се на опредељења америчког јавног мњења, Хантингтон каже да су Американци још 1991. године „први пут, као могућу претњу америчкој безбедности ставили Јапан испред Совјетског Савеза“, а то су учинили и Јапанци, стављајући САД испред СССР-а (*исто*, стр. 222). Хантингтон сматра, иначе, да је потенцијално најугроженија цивилизација ортодоксног хришћанства: „Ако би Русија прешла на Запад, онда би та цивилизација практично изгубила свој идентитет“.

¹⁶ У књизи *Сукоб цивилизација...* С. Хантингтон је много простора посветио анализи сукоба из периода после „хладног рата“, укључујући и сукобе на просторима претходне Југославије, а у оквиру тога: „цивилизацијској“ припадности сукобљених страна, ко их и зашто подржава и помаже.

¹⁷ Alvin and Heidi Toffler, своје дело *Pat и противрат (War and Anti War)* објавили су после објављивања Хантингтоновог чланка „Сукоб цивилизација“, а пре његове истоимене књиге.

ције у будистички Јапан, конфучијанску Кину, хиндуистичку Индију или католички Бразил, према Тофлеровима, слабио је традиционалне регионалне и моралне нити, а пољуљао је и многе културне моделе. „Индустриска суперцивилизација преплављивала је локалне цивилизације где год се појавила“, кажу Тофлери, и додају: „Слично томе, данашња цивилизација трећег таласа већ је развила Запад, Јапан и конфучијанску средину... и многи сукоби које Хантингтон предвиђа, ако се догоде, догодиће се у много већем обиму – у оквиру света који се убрзано дели на три различите и потенцијално сукобљавајуће суперцивилизације“.

Сукоб планетарних размера: сукоб Запада и осталих

Сукоб суперцивилизација, како га виде Тофлери, могао би да се окарактерише и као сукоб општих, планетарних размера, који – мада недовољно транспарентан, већ постоји и прети да почетком 21. века буде заострен с јасније идентификованим странама у сукобу и њиховим просторним разграничењем. Одмах после „хладног рата“, наиме, свет је практично подељен на Запад и остале (*The West and the Rest*). Таквој подели (која би могла да се огледа само у степену економског и технолошког развоја), са све видљивијим предзнацима сукоба, допринео је, пре свега, сам Запад својим понашањем у међународним односима.

Тријумфални успех Запада у „хладном рату“, демонстриран и ефикасношћу употребе војне силе у рату у Персијском заливу 1991. године, на Западу је, посебно у САД, створио осећај цивилизацијске супериорности и схватање да су стечени услови за настајање „глобалне демократске револуције“. Спровођењу те „револуције“ Запад је приступио с уверењем (или предрасудом) да је његова идеологија демократског либерализма *универзално* ваљана и да остале земље и народи треба да прихвате њене основне вредности: слободно тржиште, контролу власти, поштовање људских права и индивидуалних слобода, и друго. Тако, насупрот Хантингтоновој подели света на седам цивилизација или на три суперцивилизације Тофлерових, главни носиоци моћи и утицаја Запада, као свој примарни циљ поставили су уклањање готово свих цивилизацијских подела и *успостављање светског цивилизацијског универзализма* на принципима властитих критеријума вредности и западних форми политичке демократије. Постизање тог циља они покушавају да остваре помоћу агресивног политичко-пропагандног (медијског) деловања,¹⁸ с ослонцем на снажну економску моћ и војну способност, која је, као форма застрашивања, демонстрирана не само у рату у Персијском заливу већ и у дејствима према просторима претходне Југославије, Авганистана и Судана. Такав наступ Запада у разним деловима света доводи до конфликтних ситуација, које се испољавају кроз обострано иницирање сукоба: од стране Запада ради сламања отпора потчињавању

¹⁸ Говорећи о снази медија, Тофлери, поред осталог, кажу: „Људи који озбиљно мисле о ратовању убудуће знају да ће се неке од најважнијих битака сутрашњице одиграти на бојишту медија“ (*исто*, стр. 165).

његовој доминацији, који се јавља код неких држава и народа,¹⁹ а од „осталих“ ради демонстрирања незадовољстава према понашању Запада у покушајима успостављања светског цивилизацијског универзализма, познатог и као „нови светски поредак“.

Сукоби између Запада и „осталих“, који, у суштини, карактеришу војно-политичку ситуацију последње деценије 20. века, спорадични су и ниског интензитета, али по распрострањености имају општи, планетарни карактер и у 21. веку могли би да буду чешћи и већег интензитета. Сједињене Америчке Државе, као предводник у изградњи „новог светског поретка“, на пример, имају своје „националне интересе“ (виталне, важне) готово у свим деловима света и испољавају спремност да те интересе, у случају угрожености, штите и помоћу војне силе.²⁰ Њихови политички и војни стручњаци, с друге стране, процењују да амерички објекти и деташовани људски потенцијали могу да буду угрожени готово у свакој земљи и на свим морима и океанима. Они процењују, такође, да би већ првих деценија 21. века могла да буде угрожена и сама територија САД, не само од стране постојећих великих регионалних сила него и од земаља које теже да поседују нуклеарна оружја и средства за њихово лансирање, а нису пријатељски расположене према САД и њиховим савезницима.

Глобалну биполарну конфронтацију из друге половине 20. века замениће у 21. веку, изгледа, мноштво малих, етничких, верских, социјалних и других сукоба широм света, тежишно усмерених на релације Запад – Исток и Север – Југ, или обрнуто. Узрочник сукоба планетарних размера и на наведеним релацијама може да буде и *процес несразмерног демографског развоја*: стагнатог или негативног на Северу и Западу, а експлозивног на Југу и Истоку. Такав развој неизбежно ће водити ка заоштравању економских, социјалних, еколошких и других услова и стварању конфликтних ситуација на Југу и Истоку, и снажним миграционим притисцима према Северу и Западу, где се већ јављају сукоби између „староседелаца“ и досељеника из различитих цивилизацијских средина.

Локални сукоби и стране војне интервенције

Локални сукоби (унутрашњи и међудржавни) и стране војне и друге интервенције, с обзиром на учесталост и територијалну распрострањеност, део су и главни садржај општег, планетарног сукоба. У војној штампи страних земаља, нарочито америчкој и европских земаља НАТО-а, снажно се потенцира опасност од могућег интензивирања

¹⁹ Када на путу изградње „новог светског поретка“ његови градитељи наиђу на већу препреку или озбиљнији отпор, они покушају да га заобиђу, с настојањем да циљ остваре споредним путевима (посредним деловањем).

²⁰ „Наши витални интереси – интереси за које су САД спремне да се боре и помоћу оружане силе су на самим крајевима поморских путева или прилазних праваца, који се протежу од Сједињених Држава до најудаљенијих тачака Земљине кугле“, каже се у часопису „Одбрана“ („Defense“), 6/97, стр. 20.

унутрашњих и субрегионалних ратова у 21. веку, с нагласком да они могу озбиљно да угрозе међународни мир и безбедност. Да би та опасност била отклоњена, а последице од евентуалних сукоба ублажене, како се објашњава у тој штампи, главни чиниоци светске моћи и утицаја на међународна кретања интензивно раде на изградњи механизма за „контролу криза“ и „превенцију сукоба“. У вези с тим, поред система одлучивања о средствима и методама реаговања на појаве „угрожавања међународног мира и безбедности“, који је развијен у Савету за безбедност УН, највећи значај се придаје НАТО-у, чија се самопрокламована „одговорност“ за безбедност протеже на читаву Европу и део Азије, с тенденцијом да се прошири на Блиски исток и Северну Африку.

Још од 1990. године, Северноатлантски пакт је стално у процесу промена – прилагођавања измењеним условима и оспособљавања за „одговор на нове изазове“. Најновија мера у том процесу јесте усвајање нове, суштински измењене командне структуре, „која ће обезбедити ефикасан, трошковно рационалан одговор на војне потребе Савеза у новом столећу, а те потребе се односе првенствено на способност реаговања на локалне и субрегионалне сукобе“.²¹ Војно реаговање на унутрашње и мале међудржавне сукобе, уколико не дође до значајније измене односа снага у свету, у 21. веку значајно ће се разликовати од страних војних интервенција у време „хладног рата“, па и од оних у последњој декади 20. века. Њих ће, вероватно, обележавати неколико битних карактеристика: 1) употреба војне силе комбиноваће се с коришћењем других средстава моћи, с тим што ће политичке, економске и психолошке мере претходити дејствима оружаних снага; 2) интервендне снаге, које ће редовно бити мултинационалне и опремљене најсавременијим средствима ратне технике, оствариваће апсолутну супериорност над противником, пре свега у ваздушном простору, и 3) електронска дејства и удари с дистанце биће главни видови дејстава тих снага. Циљеви војних интервенција образлагаће се хуманитарним разлозима, мада ће увек бити мотивисани политичким интересима главних иницијатора интервенција. С обзиром на то, војне интервенције ће имати карактер подршке и помоћи оној страни у сукобу која је испољила наклоност према главном иницијатору и организатору војне интервенције, без обзира на то ко је главни виновник сукоба.²²

Технолошки аспекти рата у 21. веку

У покушајима да се сагледају карактер и слика рата у 21. веку погледи се обично усмеравају ка технолошким иновацијама и њиховом утицају на војну стратегију и ратну доктрину. Полазећи управо од тог утицаја, који је потврђен кроз векове, и промена у ратоводству због

²¹ Klaus Naumann, *NATO's new military structure*, „NATO Review“, spring 1998, pp. 10–14.

²² Опширније: Тодор Мирковић, *Рат у савременим условима – локални сукоби и војне интервенције*, „Војно дело“, бр. 3/98, стр. 28–46.

достигнућа везаних за војне технологије, многи војни аналитичари и стратеги наглашавају да су рововска војна, борбе из непосредног додира, па чак и масовна употреба оклопно-механизованих снага и средстава превазиђене форме ратовања. Њих замењују, или ће их у 21. веку заменити, дејства из ваздушног простора и космоса, борба електромагнетним таласима и слично. Такође, говори се о роботизованом и кибернетичком рату, дигитализованом бојишту, информатичком рату и рату медија – о могућностима постизања победе над противником чак и без оружане борбе, тј. о „бескрвном рату“.

Фикције и реалности

Бројни написи о могућој слици рата у 21. веку садрже фикције, али у њима има много рационалног. Технолошке иновације, неоспорно, снажно утичу на рат и на начин вођења рата. У прошлости, што су оне бивале брже и веће, то су и промене у ратоводству бивале брже и веће. Веома крупне, револуционарне технолошке иновације које су се догађале у другој половини 20. века нису могле да заобиђу ратоводство: под њиховим утицајем битно је измењен садржај основних борбених правила и упутстава за употребу видова и родова оружаних снага великих сила, али и других земаља. Међутим, како и чиме ће се ратовати у 21. веку умногоме ће зависити и од тога где ће се ратовати и ко ће против кога да ратује. Клаузевец је говорио да свако доба има своје посебне форме рата, али и да свако треба да изграђује своју теорију рата и доктрину ратовања зависно од постојећих околности. То опште правило важиће и у 21. веку.

Рат „трећег таласа“

Савремени свет уласком у 21. век на широка врата улази и у ново доба, које многи означавају као *доба информатике* или *компјутерске технике*. Сасвим је извесно да се рат у том добу неће водити на исти начин и истим средствима као што је вођен у претходном, индустријском добу, тј. у 19. и 20. веку. Футуролози Тофлер развили су теорију о *рату „трећег таласа“*, чију ће слику обликовати *оружја „трећег таласа“* и вештина (знање) њихове употребе.²³ Таква оружја, која су конструктивно заснована пре свега на *софтверу*, одликују се високом прецизношћу,²⁴ способношћу да неутралишу противникове командно-комуникацијске системе (C^2), спрече токове кретања информација и преношења

²³ Да би назначили значај вештине и знања у вођењу рата „трећег таласа“ или рата високих технологија („*High-Tech War*“), Тофлерови су у своја разматрања унели термине као што су „стратегија знања“, „ратовање знањем“, и слично, с нагласком да та стратегија, јасно дефинисана и добро примењена, „може да измени однос снага на бојишту“.

²⁴ Тофлерови наводе да су амерички пилоти на почетку Вијетнамског рата извели 800 полетања и изгубили 10 авиона у неуспелом покушају да сруше мост Тханк Хоа. Касније, четири авиона F-4, опремљена „паметним“ бомбама, срушила су тај мост у једном налету, а „данас то може да учини само један авион F-117 у једном налету и са једном бомбом“ (A. and H. Toffler, *исто*, стр. 73).

наређења и, у крајњем, чак и могућношћу да нанесу пораз противнику пре него што дође до непосредног судара снага на бојишту.

Мали ратови и високе војне технологије

Оружја „трећег таласа“ и способност (знање, вештина) да их ефикасно употребе имају углавном велике силе и развијене земље укључене у војне савезе – земље које су ушле или улазе у ново, информатичко доба. Земље на нижем нивоу технолошког развоја не могу успешно да воде рат „трећег таласа“, с обзиром на то да и не поседују најсавременија средства војне и војно применљиве технике. Сукоби у тим земљама (унутрашњи) и између њих (субрегионални) и у 21. веку претежно ће имати карактеристике рата из претходних периода (рата у 20. и у неким случајевима у 19. веку). У основи, ти ратови ће се одликовати: масовношћу у ангажовању живе силе и ватрене технике на бојишту, високим степеном губитака у људству и материјалу и високим степеном колатералних разарања. *Карактеристике рата из претходних периода имали би, пре свега, изоловани унутрашњи и међдржавни сукоби који би се водили у неразвијеним и мање развијеним деловима света.* Међутим, пошто у постојећим међународним условима, који се вероватно неће значајније мењати на почетку 21. века, унутрашњи и међдржавни сукоби тешко могу да остану изоловани, и у њима ће се користити елементи рата „трећег таласа“. Интервентне снаге, наиме, користеће оружја „трећег таласа“, пре свега она којима се дејствује с дистанце, из ваздушног простора и из космоса.

Рат у четири димензије

Развој нових технологија, током векова, утицао је не само на ширење и повећање дубине фронта и позадине него и на „освајање“ простора који претходно нису коришћени у војне сврхе. У 20. веку, на пример, борбена дејства са копна и са мора пренета су и у ваздушни простор, тако да је „борбени простор“²⁵ обухватио три димензије. Пред крај 20. века испољена је тенденција да „борбени простор“ обухвати и четврту димензију – *космос*.

У време „хладног рата“ две војне суперсиле интензивно су се припремале за „космички рат“ (рат у космосу и дејства из космоса). После „хладног рата“, САД наставиле су да раде на својим војним свемирским програмима, а на освајању и коришћењу космоса у војне сврхе ангажоване су и многе друге земље, укључујући и Руску Федерацију.²⁶ Војни космички програми САД, али и других земаља, обухватају:

²⁵ На енглеском „*Battlespace*“, на руском *сфера вооруженой борби*.

²⁶ Према руским изворима, око 130 земаља учествује у изради космичких станица или користи њихове услуге, а 20 земаља има своје орбиталне станице. Највеће домете у освајању космоса постигле су САД, које су од 1955. до 1995. године за то утрошиле 387 милијарди долара, а од тога 251 милијарду или 65 одсто за војне космичке програме (М. А. Борчев, *Околоземний космос как вазможная сфера вооруженой борби*, „Военная мисл“, лето 1998, стр. 20–26).

израду и коришћење извиђачких сателита и сателита који се користе у системима командовања, контроле, комуникација и обавештења (С³I), укључујући и усмеравање и/или навођење авиона и ракета на циљ; развој средстава за заштиту извиђачких, комуникацијских и других сателита; развој и могућу употребу сателита – платформи оружја класе „космос – космос“, „космос – ваздух“, „космос – копно/море“; развој и могуће коришћење противсателитских система оружја класе „земља – космос“ и „ваздух – космос“, и друго.

Сателитски војни програми имају приоритет у припремама САД за евентуални рат у 21. веку, а за њих се издваја, просечно, од 12 до 15 милијарди долара годишње. Сем припрема за одбрану и заштиту својих „постројења“ у свемиру и за одбрану од евентуалног напада из свемира, САД развијају разноврсна средства и методе и за дејства из космоса, настојећи, при томе, да обезбеде не само супериорност у космосу него и „владање космосом“, полазећи од девизе да „онај ко буде владао космосом, владаће и миром“.²⁷ Полазећи од те девизе и других премиса, САД формулисале су као примарни стратегијски циљ „устпостављање и одржавање супериорности у ваздушном простору и у космосу“, која је услов и за одржавање информационе супериорности – другог важног захтева и циља америчке војне стратегије.²⁸

Амерички концепт „стратегијске одбрамбене иницијативе“ из 1983. године замењен је новембра 1989. концептом „Националне политике у области свемира“, чија се суштина састоји у захтеву да САД задрже примат у освајању свемира и да не дозволе могућност да њихова територија буде угрожена дејствима из свемира.

Четврта димензија „борбеног простора“ и „мали ратови“

Када је реч о космосу као делу „борбеног простора“ или посебном ратишту мисли се, пре свега, на коришћење космоса у рату који би се водио између великих сила – земаља које су освојиле тај простор и обезбедиле своје присуство у њему или настоје да то постигну. Међутим, *космос се веома много користи и у „малим“ ратовима*, као и у *операцијама без оружане борбе*.

„Рат у Заливу“, пише пуковник Алан Цампмен, а преносе Тофлерови, „први је пример где су оперативне снаге биле распоређене, одржаване, командоване и усмераване путем сателита“. Сателити су имали велики значај и у „контроли“ сукоба на просторима претходне Југославије, наглашава се у америчкој војној штампи и додаје да су у Босни чак и мале „буш-буш“ јединице специјалних снага имале користи од података добијених из свемира.

²⁷ Ту девизу, према генералу Борчеву, формулисао је бивши председник САД Линдон Џонсон још давне 1964. године.

²⁸ Према америчким доктринарним концептима, средства С⁴I² у свемиру интегришу се с одговарајућим средствима на Земљи и у ваздушном простору да би се „обезбедила кохерентна, интегрисана слика земаљског, ваздушног и космичког простора и командантима главних команди омогућило да те просторе контролишу и предузимају интегрисану употребу ваздухопловних и свемирских снага у садејству са снагама на копну и на мору“ (Global Engagement – A Vision for the 21st Century Air Force, GPO, Washington, DC, 1997, pp 21–22).

Космос ће се у 21. веку, вероватно, све више користити у војне сврхе, а активности у космосу и из космоса и ваздушног простора добијаће нове форме и садржаје у „превенцији“ и „контроли“ локалних и регионалних сукоба.

Закључна разматрања

С обзиром на историјску прошлост, постојеће реалности и испољене трендове кретања у међународним односима, може се закључити да ће 21. век, као и двадесети, вероватно бити прожет ратовима, који ће, с обзиром на простор, бити ограничени на територију једне земље (унутрашњи), међудржавни (субрегионални), регионални (потконтинентални и/или континентални) и општи или светски, односно планетарни рат. Највећа опасност по мир и безбедност почетком 21. века биће тзв. мали (унутрашњи и субрегионални) ратови и војне интервенције. Временом, међутим, може да се повећа опасност од већих регионалних ратова, па и од општег светског рата. Сваки од тих ратова имаће одређене посебности, које ће детерминисати даља констелација и измена односа снага у свету, као и средства ратне технике која ће зараћене стране поседовати и која ће се у тим ратовима користити.

Глобализација и/или фрагментација света и могући нови сукоби

Свет ће ући и, вероватно, нешто даље закорачити у 21. век с постојећим светским поретком. Сједињене Америчке Државе, једина преостала светска суперсила, са својим савезницима, настојаће да истраје у покушајима изградње „новог светског поретка“. Све дотле док буду имали економску надмоћност, и технолошку и информатичку супериорност, а тежиће да ту супериорност што дуже одрже и, по могућности, повећају, мала је вероватноћа да би могло доћи до светског рата у којем би се сукобиле две стране једнаке или приближно једнаке моћи. Уколико би, ипак, до тога дошло, онда тај рат не би личио на два претходна рата. Пре би могао да има карактер „меког“ (електронски, информатички, медијски, уз повремене ватрене ударе) или крајње „тврдог“ рата (нуклеарни). Међутим, оно што градитељи „новог светског поретка“ називају светским глобализмом или универзализмом, многи други називају (и сматрају) „западним империјализмом“. Супротности које прате изградњу „новог светског поретка“ и процес светске глобализације могу да пређу у нове сукобе, и то не само између „западног империјализма“ и јужног и источног „антиимперијализма“ него и унутар саме „западне цивилизације“; честе трансатлантске (и транспацифичке) трзавице у 21. веку могу да поприме много оштрије форме, па и неке видове сукоба.

Упоредо са градњом „новог светског поретка“ и процесом економске глобализације, у свету се одвија и процес геополитичке фрагментације. Неки футуролози наговештавају да би савремени свет у 21. веку

могао да се трансформише у неких 2.000 државица. Тај процес могао би, такође, да буде праћен избијањем многих малих ратова, претежно ниског интензитета.

Нова биполаризација света?

Између и уместо глобализације и фрагментације може – са више изгледа, у 21. веку да настане неко средње решење. Однедавно је, наимае, видна тенденција преношења центра економске моћи са Запада на Исток. Како из економске моћи произилазе војна моћ и моћ политичког утицаја, то би временом могла да се формирају два главна центра економске и друге моћи: један на западној, други на источној хемисфери, и евентуално још један између, на Старом континенту. Да ли ће до такве констелације снага доћи зависиће од процеса интеграције, односно дезинтеграције, а ти процеси могу да буду кохезиона снага, али и извор нових сукоба.

Сједињене Америчке Државе уградиле су у своју глобалну стратегију циљну мисао да не дозволе поновно настајање силе (или сила) која би им била једнака или приближно једнака, као што је био Совјетски Савез. Тај циљ их неизбежно упућује на покушаје разграђивања и, у најмањем, ометања у развоју једине потенцијално такве силе – Кине, као и на даље слабљење Русије. При томе, према тим, као и према неким другим земљама, делују применом двоструких стандарда: званично их прихватају као партнере у међународним односима, а незванично (посредно, подземно) покушавају да их дестабилизују и дезинтегришу. Такав приступ САД могао би да доведе не само до сукоба унутар тих земаља него и до сукоба великих размера.

Војне технологије и ратне доктрине за 21. век

Између војне технологије и ратне доктрине вековима је успостављана каузална веза, која се наставља и учвршћује. Готово је извесно да ће због технолошког развоја наставити да се мења слика рата и у 21. веку, и то много брже и револуционарније него у 20. веку. Како у развоју и примени нових средстава ратне технике водећи значај имају велике светске силе, то оне имају главну реч и у изградњи ратне доктрине. Између два светска рата, на пример, то су били Велика Британија, Француска и Совјетски Савез, касније и Немачка, а после Другог светског рата – САД и Совјетски Савез. После „хладног рата“, својим гледиштима о рату и начину вођења рата снажно су се наметнули амерички теоретичари. Они су у америчку стратегију и ратну доктрину уградиле процену о властитој технолошкој супериорности и политичкој, економској и војној моћи САД и њихових савезника, и на тим основама су градили (и граде) принципе и методе деловања према противнику.

Војна стратегија и ратна доктрина САД вероватно ће доминирати војном мишљу у свету у 21. веку све дотле док САД буду имале економску, технолошку и војну супериорност у односу на потенцијалне

противнике. Особеност те стратегије, која се изграђује у два нивоа (као стратегија националне безбедности и национална војна стратегија), јесте у томе што се захтева комбиновано ангажовање политичких, економских, информационих, војних и других средстава моћи и утицаја на противника. Неки аутори је називају и *мултидимензионалном стратегијом*, не само због тога што се спроводи у сва четири амбијента (димензије) него и због тога што „обухвата такве проблеме као што су утицај на друштвено-економске промене, феномени глобалних финансијских и економских система, непредвидиви еколошки и други услови“, и друго. У оквиру такве стратегије велики, а у крајњем и одлучујући значај ипак имају оружане снаге, од којих се тражи да буду оспособљене за извођење операција у различитим сукобима – од најнижег (борба против тероризма и нелегалне трговине) до највишег нивоа.

Мада ће амерички погледи на рат вероватно доминирати војном мишљу у прве две деценије 21. века, то ипак не значи да ће се сви оружани сукоби, уколико (и колико) их буде у 21. веку, водити онако како предвиђају велике силе на основу најсавременијих средстава ратне технике. Наиме, у неким условима и географским срединама користиће се и класични начин ратовања, с масовном употребом живе силе и ватрених средстава.

Америчка стратегија, која је по карактеру офанзивна а по структури снага и начину извођења тотална, непосредно или посредно се тиче готово свих земаља и народа. Стога се стално праћење и добро познавање те стратегије намеће као неопходност како професионалним војницима, тако и политичарима, односно државницима. Стратегија САД и њихових савезника, наиме, упућује на закључак да ће рат у 21. веку све мање бити ствар само војника; он ће се испољавати у тоталитету, посебно када је реч о примени снага и средстава и начину ратовања.

Нова технолошка достигнућа и нови погледи на рат учинили су и то да је појам стратегије као науке о вођењу војске – вештине ратовања, изгубио своје првобитно значење. Из уских војних оквира она све више улази у политичке и друге сфере, обухватајући процене свеукупног положаја земље у постојећим међународним условима и изналажење решења за највиши степен безбедности, са најмање трошкова и жртава, уз истовремено очување неопходног националног суверенитета.

Мр Душан Вишњић, пуковник

Принципи стратегије су оне темељне филозофско-научне истине из којих се изводе остале стратегијске истине. Аристотел принципе сматра самоизвесним почецима спознаје. Реч је о посебном типу идеалних принципа као основних претпоставки стратегијског мишљења. Због апстрактности, стратегијски принципи се не могу непосредно проверавати ни доказивати, јер нема ничег фундаменталнијег из чега би се могли извести, и зато их не би требало сматрати законима. „Законима треба звати само оне ставове за које искуство показује да су општи и инваријантни, а њихово доказивање у оквиру неке ваљане потврђене теорије показују да су нужни. Основни филозофски ставови, који по природи ствари не задовољавају ниједан од ових услова, треба да буду сматрани *принципима који имају своју вредност ако успешно обављају организаторску и систематизаторску функцију која им је намењена, и ако теорије које се на њима заснивају нађу a posteriori своју практичну примену*“ (курзив Д. В.).¹

Стратегија је општа идеја о усмеравању моћи ентитета интердржавних или интрадржавних односа, у њиховим *virtualiter* или *realiter* сукобима, ради освајања задатог највишег добра и вредности, односно остварења интереса. Стратегија је целовита, рационална и критичка свест човека о сукобима малигнух последица по нацију и основним сврхама националне делатности, односно тежњи да нација надживи и бивствује. Основно у свакој стратешкој идеји је: знати да би се предвидело, предвидети да би се предупредило (*savoir pour prévoir, prévoir pour prevenir*), јер се догађајима мора управљати, а не препуштати да они управљају нама. Стратегија је *a priori* или *a posteriori* антистратегија. Без схватања судбинског значаја стратегијског (стратешког) континуума, опстанак нације постаје проблематичан. Стратегија тежи да објасни околности, услове, чиниоце, узроке и поводе настанка, тока и окончања друштвених сукоба, те да осмисли методе интегралног, превентивног националног деловања и оптимално рационалне поступке у неизбежним конфликтима. Стратегија је умна делатност, јер ирационалне тежње нације усклађује с целовитом свешћу о стратегијској (теоријској и практичној) стварности.² Стратегијско мишљење којем тежимо

¹ Михаило Марковић, *Изабрана дела*, том I, стр. 61.

² Користећи фундаментална филозофска разматрања М. Марковић, у делу *Хуманитарни мисао друштвене теорије* (део о принципима дијалектичког хуманизма) као инструментална, аналогијом сам извео наведену мисао као и низ наредних мисли.

појмовно је, дискурзивно и логички кохерентно, а у одређеном степену је образложено и искуствено примењиво. Стратегијски искази вреде онолико колико су истинити. Зато што трага за истином стратегија се конституише и као знање.³

Свака стратегија је донекле синтеза знања, а општа стратегија или стратегија националне државе требало би да буде (засад је далеко од тога) оптимална синтеза, јер мора да превазиђе све границе које је човек сам себи створио. Она би требало да буде знатно ближа универзалним, општим, него парцијалним (научним) знањима. Према Еуклидовој геометрији, две паралелне праве секу се у бесконачности. Националне стратегије не може бити ако се коначан број посебних стратегија националне државе, којима настоје да се остваре посебне вредности, не сече у извесној коначној тачки која се зове „највише добро нације“. (Најуверљивију илустрацију значаја синтезе посебних, државних стратегија у јединствену стратегију државе налазимо у народној приповеци „Седам прUTOва“. ПрUTOве повезане у чврст сноп, тј. стратегију државе, није могао сломити ниједан од седморице несложне, завађене браће; појединачне прUTOве, односно посебне државне стратегије, могло је сломити и нејако дете.) Али, стратегија не би требало да буде релативно целовито знање о одређеном типу конфликта који би могли да буду или онима који јесу. Она би требало да буде пројект онога што човек жели да створи – највишег добра нације. Реч је о идеалу као оптимално реалној могућности једног у суштини отвореног историјског процеса. Идеал је мисао водиља или регулатив живота (каква је национална стратегија, такав је живот нације), опстанка, хтења и деловања. Идеал као апстрактни постулат чије се достизање бесконачно одгађа „лоша је и тамна бесконачност“ (Хегел). Истински су и реални они идеали који се непосредно остварују и потврђују у садашњости и који усмеравају свако конкретно деловање.⁴ Човек не може трајно да трпи релативну ограниченост и скученост било којег облика свог бивствовања.⁵ Због тога је природна побуна против: 1) монопола доктринарне стратегије као мисли отуђене како од ума и разума, тако и од психо-социјалне стварности, и 2) стања стратешког мрака, бесперспективности и безнађа

³ Ради избегавања могућих неспоразума око појмова *стратегијско мишљење* и *стратегијско знање* дајемо кратко објашњење: 1) *стратегијско мишљење* је апстрактно мишљење, скуп спознајних процеса чији елементи су стратегијски појмови. За разлику од стратегијског мишљења као процеса, под значењем тог појма имамо у виду мишљење које је у другој равни, тј. оно што мислећи мислимо, оно што сматрамо истинитим, односно „мисао“. Облици стратегијског мишљења су поимање, суђење, закључивање и доказивање, а облици мисли су појам, суд, закључак и доказ; 2) *стратегијско знање* је објективно заснована увереност у истинитост неког стратегијског исказа. *Стратегијско мњење* (грчки докса) мишљење је у које нисмо субјективно уверени и које није довољно објективно засновано. *Стратегијско веровање* – субјективна увереност у нешто што није објективно засновано (видети детаљније о мишљењу у *Логичи* Гаје Петровића, а о знању у *Филозофском рјечнику* Владимира Филиповића).

⁴ Исто.

⁵ М. Марковић, *Изабрана дела*, том 4, одељак „Филозофски основи критичке друштвене науке“.

у које је доспела не само нација којој припадамо него и многе друге, и у којој ће се већ сутра наћи све оне нације које, несвесно или свесно, чекају да их „судбина вуче“ (Сенека), уместо да их води ако знају шта хоће, или пак чекају свој *deus ex machina*. Свест о будућности усмерава ка критици постојећег, па би стратегија морала да буде критичка свест у односу на било коју стратешку ситуацију нације.

Питање о стратегији у будућности није питање о будућности стратегије, већ о томе каква би она требало да буде, јер јој будућност „гарантују“ исти они услови, чиниоци и узроци који су довели до ње као практичне човекове потребе. Реч је о стратегији као теоријском пројекту; критичкој свести о позицији нације на планетарном (глобалном) сукобишту, те субпланетарним сукобиштима, с обзиром на граничне и почетне услове њеног стратешког система. Ако стратегијска мисао, а с њом и знање, остане на позицијама емпиријских, здраворазумских генерализација, односно ако се не буде развијала као филозофско научна дисциплина путем дискурзивног мишљења, она неће моћи да буде Аријаднина нит која нацију изводи из лавиринтног хаоса у којем се човечанство одавно налази и који сваким даном нараста. Без искрене научне жеље, воље и одлучности стратегиста да развију научно поуздан теоријски модел стратегије и да живе своју стратегију кроз активно ангажовање на остварењу својих идеја оне нације које су, у недостатку осталих облика моћи, принуђене да се ослоне на знање доспеваће у позицију „сламке међу вихорове“. Стратегисти нација мале, односно недовољне моћи у трагању за новим теоријским моделима развијају антистратешке идеје које, заједно са стратегом, аплицирају у пракси живота нације. Стратегист мора истрајати на превладавању немоћи свога мишљења, јер је то пут превазилажења отуђења чисте теорије стратегије.

Онтолошки принципи стратегије

За разлику од „чисто“ теоријске филозофије која се, поред осталог, бави најопштијом основном структуром стварности, основним начелима спознаје и типом пожељног друштва, стратегија као филозофска дисциплина бави се знатно ужим објектом: делом опште структуре човекове стварности – виртуелним и реалним сукобима ентитета, интердржавних или интрадржавних односа, методама спознаје сукоба, а кад је реч о типу пожељног друштва, оно је за стратегију константа, односно задато највише добро нације – здраво друштво.

Принцип тоталитета или тотализације процеса виртуелних и реалних сукоба, основних ентитета, интердржавних или интрадржавних односа

Тоталитет (тотализација) који је тематика филозофије не би требало поистоветити с универзумом самим по себи, како каже М. Марко-

вић.⁶ Постоје и посебнији процеси тотализације, а један од таквих јесте процес тотализације сукоба. Земља је планетарно, опште, константно сукобиште с мноштвом посебних и појединачних сукобишта, у које се може уврстити и стереотип „ратиште“.⁷ Сукоби су насилни додир посебних, али сличних друштвених ентитета (К. Рајт). Моћ је основно обележје читавог људског живота и основни појам друштвених наука, као енергија у физици. Дериват моћи је сила. Сила је векторска величина и користи се за остварење одређених циљева, а посредством њих за остварење вредности или интереса сукобљених страна. Немогућност хомогенизације света није потребно доказивати. Мислити о могућности хомогенизације човечанства не значи ништа друго него мислити о „могућности сумрака саме душе западне цивилизације“, како каже Емануеле Северино у свом прилогу у *Европском дискурсу рата*.

Гравитациони центри планетарне моћи репери су координатног система стратешке међузависности субјеката међународних односа

Човечанство је нетелеолошки скуп држава као система у константним и разноврсним међусобним сукобима. Због непостојања јединствене сврхе човечанство је, како је говорио Освалд Шпенглер (*Пропаст Запада*) слично роду лептирова или орхидеја. Односи држава нису правно регулисани, јер *de facto* не постоји право које бисмо могли назвати пренационалним, или наднационалним (термини су Жан Лик Нансија из његовог прилога у *Европском дискурсу рата*).⁸ Такозвано међународно право због оног *међу*, које је веома проблематично јер се може схватити као простор празан од права, празан од сваке заједнице, без које нема права, не може се назвати „правом“, пре свега зато што није ништа друго до мртво слово на папиру. На основу тога, може се поставити питање у којем смислу се о свету може говорити као о координатном систему стратегијске међузависности с, више или мање, јасно одређеним реперима. О свету као таквом може се говорити с теоријског и практичног становишта.

Теоријски аспект проблема⁹ обавезује нас да се подсетимо на разлике и сличности друштвених и природних појава. У друштвеним

⁶ Исто.

⁷ „Светски рат“ схваћен у традиционалном смислу простора захваћеног процесима оружане борбе који се идентификује с „ратом“, заправо своди на њега, никад се није догодио. У једном, другом, објективнијем смислу, о сукубу, тој друштвено деструктивној појави знатно широј од рата, у сваком погледу, може се говорити као о светској појави која, од како је настала (у оном периоду развоја људске заједнице када је дошло до диспропорције броја становника и природних извора хране на земљи) никад није ни престала. Напротив, само је постајала сложенија и злоћуднија.

⁸ Слично стање настаје у државама (системима) у којима подсистеми постану некомплементарни, односно изгубе јединствену сврху, и почну међусобно да се сукобљавају.

⁹ Видети: М. Марковић, *Изабрана дела*, том 4, одељак „Филозофски основи критичке друштвене науке“.

процесима учествују свесна бића којима ти догађаји нешто значе. То значење, ту важност неког збивања за његове актере, за обе стране у одређеном сукобу, ваља истраживати, јер је оно мотивациони чинилац усмеравања моћи и конкретних сила. Друштвене појаве су подложније променама од природних зато што свесни субјекти могу слободно одлучити да прекину са својим навикама или да измене своје уобичајене облике понашања, што доводи до знатних тешкоћа приликом покушаја да се примени научни закон у друштвеној сфери. Та чињеница наглашава релативност стратегијских односа било која два ентитета (*B* и *C*) међусобно или релативност њиховог појединачног, односно групног односа према неком од центара гравитационе моћи планете (*A*, *A1*...).

Разлике између природних и друштвених појава, међутим, нису тако оштре. Људска бића се често не понашају као слободни субјекти; њима се сувише често манипулише, често су приморана да прихвате одређена вредносна опредељења. Тада људско понашање поприма облик збивања у природи. Правилности по којима се тада одвијају стратешки догађаји омогућују и примену метода које се иначе користе у истраживању природних појава. За истраживача је веома значајно да зна под којим је условима једно друштвено понашање слободно и креативно, а под којим није. Када ти услови нису испуњени, ирелевантне су разлике између природних и друштвених појава. Стратешке појаве, појаве стратешких односа, нису превише далеко од природних. Нацијама, националним државама, у координатном систему стратешке међузависности, увек неко одреди највише национално добро и вредности. Народ није заинтересован за стратегију (свесно или несвесно одрицање од слободе није ништа друго него пристајање на манипулацију). Гравитациони центри и супцентри планетарне моћи лимитирају моћ једних, а јачају моћ других држава и тако их доводе у координатни систем стратешке међузависности.

У практичном животу нација и њихових држава гравитациони центри планетарне моћи репери су координатног система стратешке међузависности, слично неком од гравитационих поља једног планетарног, односно природног система. И као што положај мале планете одређују знатно јаче гравитационе силе великих планета, тако стратешки положај малих држава одређују моћније државе, које се у журналистичко-политичкој лексиси означавају као „суперсиле“. Човечанство доспева у озбиљне стратешке невоље при тзв. униполарности, постојању једног гравитационог центра моћи, слично положају у који би планета Земља физички доспела у случају хипотетичког нестанка једног њеног пола (последња деценија 21. века, деценија супремације Сједињених Америчких Држава у свету). Биполарност света, односно постојање два супротстављена гравитациона центра, доводи мање моћне државе у повољнији положај. Слично је с мултиполарношћу.

Принцип граничних и почетних услова стратегијског (стратешког) система државе

За Хегела је држава појам остварења слободе (аутор додаје реч *нације*). То Хегелово схватање државе може се узети као основни гранични услов, постулат стратегијског система и почетни, релативни услов стратегијског система државе. Јер држава је организација моћи одређеног друштва ради његовог опстанка, заштите и експанзије. Дакле, без државе – било реалитер, било виртуалитер – не може се говорити ни о стратешком систему, нити о стратегији.¹⁰

Гранични услови стратегијског система су, иначе, његове ванвременске претпоставке и постулати. Поред државе, као примарног постулата, остале претпоставке јесу: становништво, индустрија, храна, необновљиви природни ресурси, информације, стратегијска знања, животна средина, однос према центрима моћи и окружење. Почетни услови система су његове одредбе које одређују стање у неком времену T_0 од којег почињемо систем да разматрамо. Гранични услови и стање система у T_0 обезбеђују прогнозирање стања система у T_1 .

Принцип детерминизма

Принцип детерминизма је у логичкој вези с претходним принципом, јер се детерминизам објашњава посредством стања стратешког система (S). Кад знамо стање једног S у T_1 , нужно је одређен, како каже М. Марковић,¹¹ „један скуп могућих стања“ у S T_2 , односно у неком наредном времену. То „нужно“ је релативно, јер координатни систем стратешке међузависности подразумева да се о моћи једног стратешког субјекта може говорити само у односу на систем стратешких услова. Очекивана стања S у T_2 не могу се јавити у безброј варијација (битно различитих облика), јер тада не бисмо могли говорити о детерминизму. Та стања се јављају у ограниченом скупу могућности од којих ће се барем једна догодити.

Стратег је тај који, према схватању сопствене одговорности за нацију и њену будућност, бира једну од варијаната будућег стања S у T_2 и залаже се за остварење своје одлуке. Стратег може и другачије да поступи. Наиме, ако му околности допуштају, може да промени S , у целини, укључивањем чинилаца који првобитно нису постојали. Тада се не може очекивати наступање било које од наведених очекиваних варијаната, јер нови систем (S_1) у T_2 има мало заједничког са S у T_2 . На пример, једна мала држава која истрајава на самосталној стратешкој позицији радикално мења ту позицију приступањем неком од система колективне безбедности или избором „великог брата“, како каже Андре Гликсман (*Говор рата*).

¹⁰ Држава без стратегије је привид државе; она може само вегетирати („животарити“), у континуитету невоља, до нестанка.

¹¹ *Изабрана дела*, том 6, одељак о принципима дијалектичког хуманизма (у чланку се користе фундаменталне поставке о „принципу детерминизма“ као модел који се примењује за формулисање адекватног принципа стратегије).

Принцип развоја

Стратегијску позицију националне државе одређује њена укупна, општа, мултикомпонентна моћ. Моћ је релативно стабилна величина с тенденцијом раста, односно превазилажења унутрашњих ограничења, у стабилним, здравим националним државним заједницама. До обрнутих процеса долази у државама са супротним основним обележјима. Повећањем или смањивањем моћи позиција државе у координатном систему стратешке међузависности може остати иста, делимично или знатно промењена, што зависи од смера, квантитета и квалитета промена. О насталим променама може се говорити само с обзиром на критеријуме националних вредности и циљева, но ту онтологија већ уступа место аксиологији.

Гносеолошки принципи стратегије

Принцип објективности

Михаило Марковић¹² с правом тврди да је људска пракса увек била успешна, тј. доводила је до очекиваних резултата само у случајевима када је била вођена поузданим, објективним знањем о одговарајућим појавама. Објективна знања о стратешким појавама веома су ретка, а поуздана су још ређа. Но, садашње стање људских сазнања о стратешким појавама не може „остати“ бескрајно дуго без позитивног помака, јер нема границе расту знања уопште, па и стратегијском знању. Без стратегијских знања не може бити ни ваљане едукације стратега, а неедукован стратег може бити кобни случај субјективизма за нацију.

Критеријум објективности једног става конституишу следеће групе услова: а) друштвена комуникабилност одговарајућег језичког исказа, б) теоријска доказаност, тј. могућност извођења датог става из претходно усвојених ставова, и с) практична применљивост при решавању неког практичног или теоријског проблема. Поређењем постојећег теоријског фонда стратегије с тако формулисаним условима критеријума објективности није тешко закључити да тај теоријски фонд само донекле, делимично, испуњава услове објективности, те се критеријум може сматрати, засад, задатим а не датим.

Принцип јединства искуственог, разумског и интуитивног сазнања

Активно, креативно искуство извор је свих најзначајнијих информација о свету, па и стратегијских информација. Али, у стратегијској спознаји чулни подаци, без обзира на то да ли имају чисто емпиријски карактер или су изабрани према интуитивно постављеним хипотезама, имају знатно мањи значај од оних до којих се долази интуитивно, а посебно рационалним мишљењем.

¹² Због универзалности, гносеолошке принципе преузимати из наведеног 6. тома, уз скраћивање и могуће апликације.

Применом свих сазнајних моћи долази се до резултата који су плодни и креативни, прецизни, кохерентни и егзактни, искуствено проверени и практично применљиви.

Аксеолошки принцип стратегије

Аксеолошки принцип стратегије јесте ослобађање нације од свих облика спољњег и унутрашњег опресивног деловања и опресивних стања (политичких, економских, духовних). Нација може бити неслободна због немоћи, зато, највиша сврха деловања стратегиста и стратега мора да буде јачање моћи нације, моћи као врлине, како су је схватили грчки класици. Јер, врлине су неопходан, често и довољан услов остварења највишег добра нације, добра које је Цицерон сматрао врховним законом (*Salus populi suprema lex est*). Највише или опште добро нације јесте здраво друштво, недостижно без највиших, посебних вредности нације: дипломатско-политичких, економских, технолошких, демографских, правних, социјалних, културних, војних, професионалних, спортских и осталих вредности. Реч је о вредностима које важе или које би требало да важе за нацију као релативно велику заједницу људи. Вредности се разликују од нације до нације, и та чињеница је један од значајнијих узрока сукоба и борби између вредносно несагласних нација. Западни стратегисти и остали теоретичари који се бар тангентно баве стратегијом с невероватном лакоћом изједначавају вредности и интересе, занемарујући истину да су интереси потребе сведене на похлепу (Маркс). Хуманистички недеформисана друштвена заједница вредносно је а не похлепно (крематистички) оријентисана, и обратно. Нације и њихове државе у којима је контраст економске развијености и моралне неразвијености оптималан савремени су стратешки левијатани.

Закључак

Требало би што пре приступити планским припремама за реорганизацију Војске, поред наведеног, на основу најновијих достигнућа теорије ратне вештине, теорије организације и њима комплементарних знања, уз посебно уважавање оригиналних идеја и њихове научне верификације. Један од задатака истраживача у области војних наука јесте да испита питање опортуности постојања видова, неких родова и броја служби. Слично је са стереотипним организационим ланцем одељење – вод – чета (батерија) – батаљон (дивизион) – бригада – корпус – армија. У доктринарним решењима требало би предвидети тешњу сарадњу између Генералштаба и научних институција ради квалитетније припреме кадра, уз истовремено фундаментално истраживање матичне науке, а војну академију, као програмски поуздано утемељен факултет којем накнадне школе неће бити потребне, треба укључити у Београдски универзитет.

Не заваривајмо се угледајући се на друге. Њихов официр је пуки технички извршилац политичких наредби помоћу високо софистициране технологије и превелика знања би му само сметала.

Нове стратегијске идеје

Василије Церовић, пуковник у пензији

Човечанство, према једној инспиративној Ламартиновој мисли још из времена пешадијских и коњичких маневара, не живи од једне идеје, већ сваке вечери гаси ону која га је водила и пали другу на бескрајној буктињи. С већим разлогом то се може рећи за последњу деценију 20. века, у којој су се десиле промене које имају далекосежан значај. Распад Совјетског Савеза и неуспех социјализма на европском истоку подстакли су критичко преиспитивање суштинских претпоставки на којима је социјализам био заснован у областима друштвено-економских односа, политичке организације друштва, научнотехнолошког развоја, одбране и војске. Упоредно с тим, у Сједињеним Америчким Државама настала је идеја о „новом светском поретку“ под њиховим вођством и започет је процес реформи или транзиције у бившим социјалистичким земљама, уз подршку и утицај Запада. У том оквиру формулисана је и нова стратегијска идеја о „Партнерству за мир“, као подлога за превазилажење блоковских стратегијских образаца.

Нове стратегијске идеје тичу се „партнерства за мир“, компромиса као најделотворнијег начина за уравнотежавање укрштених интереса и окончавања постојећих сукоба без победника и побеђеног. О томе се изјашњавају Американци и Европљани, Руси и Кинези, и многи други актери међународног живота. У томе се огледа промена у начину мишљења и моћ нових идеја, не само као материјалне силе у марксистичкој интерпретацији већ и као интелектуалне инспирације у демократској традицији. Нове стратегијске идеје наговештавају нове могућности за смањивање опасности од рата и за гашење постојећих ратних жаришта. Насупрот томе, примена силе у решавању унутрашњих и међународних проблема опомиње на опрезност. У ствари, нема разлога за оптимизам да ће аутоматски деловати мирољубиве тенденције, нити је оправдан песимизам да се чини исто што и раније, упркос новим стратегијским идејама. Све зависи од удела бројних субјеката међународне заједнице у решавању конкретних проблема, на пример у Босни, на Блиском истоку, у појединим регионима Азије и Африке.

Партнерство за мир

Партнерство за мир је формула за уређивање међународних односа после престанка „хладног рата“. Она треба да значи нешто више од мирољубиве коегзистенције као принципа који је омогућавао упоредно

постојање два различита друштвена система без оружаних сукоба. Међутим, мирољубива коегзистенција није могла да изглади идеолошке супротности између два система, а трка у наоружавању служила је као предигра великих ратова између великих сила. Технологије с почетка 20. века и његовог претежног тока (механизација, аутоматизација, ракетна техника) учиниле су те ратове тежим од свих претходних. При крају Другог светског рата Сједињене Америчке Државе су употребиле и прве атомске бомбе, а после његовог завршетка остварена је најгушћа концентрација тенкова, авиона, топова и ракета на европском тлу, укључујући и ракете с нуклеарним бојним главама. Према екстремним стратегијским идејама рачунало се, чак, с нуклеарним потенцијалом на две супротстављене блоковске стране за вишеструко узајамно уништење. У ратовима на Корејском полуострву и у Вијетнаму – што непосредно, што посредно – биле су инволвиране велике силе, и ти су се ратови, према разорним ефектима и људским губицима, веома приближили раскрсници на којој се скреће с политичког пута.

Сада је другачије, али то не значи да је свет рекао „збогом оружје“. Учињени су значајни кораци ка смањењу најубојитијег нуклеарног оружја, али још увек има толико и нуклеарног и конвенционалног оружја да на разним тачкама „почиње само да пуца“. Осим тога, веома је важно опште прихватање формуле „партнерство за мир“ у условима промењене равнотеже снага с признатим статусом једине суперсиле за Сједињене Државе. Под партнерством се подразумева сагласност заинтересованих држава за заједничке напоре на учвршћењу мира. Та сагласност на примеру САД и Русије може да се посматра са становишта моћи првих и слабости друге а да, при том, две стране налазе довољан разлог за развијање свестране сарадње. Та неравнотежа је послужила као подлога за партнерске односе на курсу мира. С једне стране, САД и њихови европски савезници – Запад, показали су добру вољу да помогну Русији у процесу транзиције, настојећи да она спроведе промене у демократском духу и да, при томе, не буде понижена. Русији је дата значајна финансијска помоћ, економска и политичка подршка, и отворене су јој копче за везе с НАТО-ом, осим за формално чланство. Филозоф рата писао је у свом времену о томе да су бојеви (битке) у рату исто што и плаћање у готовом у трговини. После расплета блоковског сучељавања на европском тлу та се формула исказала у обрнутом виду: као да се плаћањем у готовом могу избећи тешки спорови, па и бојеви (битке) између великих сила. Подсећајући се некадашњих берлинских криза, када је изгледало да мир виси о концу, нема разлога да се види негативан предзнак у томе што је повлачење совјетских трупа из Источне Немачке „купљено“ новцем. Ако је подела Немачке била наметнута после страховитих бојева и битака при крају Другог светског рата, њено поновно уједињење без испаленог метка не може се оцењивати другачије осим као корак промишљености који отвара дугорочну перспективу мира на Старом континенту.

Најрационалнији потез у смислу „Партнерства за мир“ повукла је Русија. Она се одрекла целине пређашњег Совјетског Савеза, који се

није могао одржати на окупу ни милом, ни силом. Суочена са снажним тенденцијама национализма и сепаратизма, била је више склона да избегава него да замеће сукобе. У њој је преовладало гледиште да није време за претње и уцене с ослонцем на гигантски војни потенцијал, поготову не на онај у нуклеарном комплексу.

И у сукобу с Чеченијом Русија се одупрла инерцији силе. Иако то није било сасвим једноставно, савладала је таштину велике силе и потиснула тежњу да употреби средства стварана за веће и теже сукобе. Њено је искушење било велико, и она је из њега изишла уз помоћ самосавладавања и супротстављања залагањима за одлучну интервенцију. Противећи се настојању Чеченије да се издвоји, Русија је прва начинила корак ка обустављању војних операција. Трагајући за решењем које може задовољити Чечене а неће понизити Русе, отворила је пут за мирољубива решења међународних и унутрашњих проблема. У стратегијској проблематици, од античког доба, присутан је Есхилев парадокс, према којем лек не би смео да буде тежи него бол. Може се, местимично, догодити да се та поука занемари, али није мање вероватно да ће за то бити накнадно испостављен рачун историје. Пошто је одустала од тога да силом оружја наметне Чеченији своје услове, без обзира на цивилне жртве, Русија је смогла снаге да и другима скрене пажњу на трајну важност античке поуке о леку и болу.

Русија је прихватила „Партнерство за мир“ као форму и садржину односа са САД и Западном Европом. Такав став је израз стратегијске промишљености и реализма. Њена расуђивања нису више у блоковском кључу (и добро је што нису), јер тај кључ није био подешен за браву мира. Ако се, притом, на први поглед, учини да је мирољубивост Русије израз њене пролазне слабости, с разлогом би требало узети у обзир и претпоставку да она таквим држањем на бољи начин обнавља своју снагу. Исцрпљеност дуготрајном трком у наоружавању наметнула је закључак да се прекомерним јачањем војне силе у име социјалистичког прогреса поткопавају елементарне претпоставке друштвеног благостања, док се у међународним односима непрекидно понављају конфликтне ситуације до напетости какве воде до ивице нуклеарног рата.

Има једна дубока мисао Његошева: „Може сила, када добро стегне / учинити да плаче сушина“. Проток времена и промењене околности допуштају да се њеним ранијим тумачењима допишу нова. Једно од њих би могло да буде и то да војна сила не зна за меру и да у недостатку демократске контроле компромитује прокламовану одбрамбену сврху уништавањем општепризнатих друштвених вредности.

Пробни камен будућих односа САД, Западне Европе и НАТО-а, на једној, и Русије, на другој страни, биће вероватно обим и темпо ширења НАТО-а на Исток и, у вези с тим, функционисање веза између НАТО-а и Русије. Иницијатива Запада за ширење НАТО-а, као нека игра без граница, ставила је под знак сумње и концепт „Партнерства за мир“ када су у њега укључене и неке раније републике Совјетског Савеза. Противуречности тог процеса одсликавају питања о томе зашто

се толико инсистира на ширењу НАТО-а када је Русија толико ослабљена и склона сарадњи (питања која се постављају и на Западу), а оживљавају и сећања на санитарни кордон у Русији, сећања која су подстицала блоковске рефлексе.

„Партнерство за мир“, и поред местимичних застоја, задобија простор. Сједињене Државе развијају у том духу сарадњу с Украјином и Казахстаном, Русија с Кином, Кина с Француском, Немачка с Русијом. Та врста стратегијског партнерства има перспективу, будући да се уланчава формом супротстављених блоковских савеза и није управљена против трећих земаља. Приврженост „Партнерству за мир“ обавезује његове протагонисте на уздржаност од самоиницијативних и самовољних оружаных интервенција, а уколико такво понашање изостане, настају озбиљне сумње, после којих следи критика и вероватан отпор. „Партнерство за мир“ смањује опасности од ратова, али их не отклања у потпуности.

Кинеска мудрост

Удео Кине у примени нових стратегијских идеја има прворазредни значај. Кина је најмногољуднија земља на свету, с културом и традицијама које трају миленијумима, земља која се најбрже развија и друштво које у пракси испитује могућности (и немогућности) садржане у комбинацији два система. У времену опадања моћи и утицаја Русије, ставови и поступци Кине у међународном животу ослушкују се с највећом пажњом. Кина је, према многим мерилима, велика сила, али се тако не понаша. Њена политика је мирољубива и не узнемирава суседе; њена стратегија је транспарентна и не садржи претње. Она се ослободила крутих идеолошких мерила, познатих по омаловажавању потенцијалног противника. Наиме, одбацила је у складиште бесмислица познату метафору о „тигру од папира“ и посветила дужну пажњу реалистичким проценама постојећих великих сила и последицама које су наступиле с издвајањем САД као једине суперсиле.

Кинеско руководство је правовремено запазило повољну прилику за обуздавање рата уз помоћ савремене информативне технологије. Медији, као и свако друго средство, могу да буду употребљени у разне сврхе: у служби мира као и за ратну сврху. Језички отисак нове стратегијске ситуације, према кинеском виђењу, указао се најпластичније у оригиналним интерпретацијама. Можда се то тако догодило по неписаном правилу, према којем су пожељан тон у међународној комуникацији најпре нашли они који у време „хладног рата“ нису томе посвећивали дужну пажњу.

Кинески руководиоци, сада, као принцип, наглашавају избегавање, а не добијање рата и препоручују компромис као најмудрије решење за уравнотежење интереса између савремених држава. У кинеским интерпретацијама „нова мисао“ јесте то да ниједан победник не може да добије све, односно да добитак једне стране не треба да буде раван

губитку друге стране, већ да треба тежити епилозима с обостраним учешћем у добитку. У ствари, та мисао одриче могућност прибављања сопствене користи на рачун других. У истом духу је и резонување да је примена војне силе рђава стратегијска варијанта, која не може да буде економична.

Насупрот примени силе, кинески руководиоци виде у компромису начин да се спорови решавају усклађивањем интереса на обострану корист. Компромис, у најпопуларнијем тумачењу, значи: ако хоћеш нешто да добијеш, прво нешто дај. Следствено томе, у актуелним кинеским интерпретацијама, држава која не попушта или не чини уступке остаје без пријатеља, запада у национални ћорсокак и срља у изолацију. Кинеска наклоњеност компромису исказана је пошто је с америчке стране објављена спремност за успостављање искреног партнерства с Кином и за одустајање од намере да се Кина подвргне блокади. Блокада Кине оцењена је тамо као негативна стратегија. Али у САД има и другачијих размишљања, укључујући и захтеве да се међусобна сарадња услови побољшањем људских и мањинских права у Кини према западним стандардима. Кина не прихвата такво условљавање, али не престаје с напорима за развијање сарадње у интересу обе стране, верујући да се уравнотеженим интересима може надвладати инерција која их кочи.

Одустајање САД од негативне стратегије према Кини и од блокаде као главног средства за ту сврху добија двоструки значај услед готовости Кине да трага за компромисом где год се за то укаже могућност. За повољан ефекат неке иницијативе већа је заслуга оне стране која је прихвата. Дефинисање блокаде као негативне стратегије у перспективи америчко-кинеских односа, иако је тренутно ограничено на две државе, може да има велики одјек уколико се постојећа стратегија санкција и блокада сведе на најнужнију меру и критички преиспита да ли се тиме погађа режим против којег је управљена, или се наносе патње најнедужнијем делу становништва.

Кинески погледи на мир и безбедност нису сужени видиком с војне осматрачнице. Уздигнути су на вишу друштвену раван, с неускраћеним видиком на политику и дипломатију, привреду и културу, науку и технологију, екологију и природна богатства. Тако је и област стратегије проширена увидима који искључују једнострано довођење свих аспеката мира и безбедности у зависност од једног – војног аспекта. Свеобухватним стратегијским процењивањем битних елемената мира и безбедности постиже се оптималан развој сваког од њих, насупрот максимизацији једног елемента на штету осталих елемената.

Искушења Сједињених Америчких Држава

Сједињене Америчке Државе, као једина суперсила, стекле су прилику да верификују и обезбеде своје виталне интересе мимо превазиђене поделе на блоковске интересне сфере. Њихове форме демокра-

тије, економије и технологије задобиле су превагу у свету, док социјалистичке претпоставке о стицању и престижању најразвијенијих земаља Запада нису издржале суд времена. Напротив, обистинили су се наговештаји о виталности демократије и саморањавању једнопартијских система. Али, ма колико позиција једине суперсиле била пожељна, она наводи на кораке у супротним правцима, на акције у стилу светског миротворца и на интервенције у стилу светског полицајца.

У стратегији САД јасно је изражена идеја о комбиновању дипломатских корака и војних мера ради остварења водеће улоге у изградњи „новог светског поретка“. Односно, оне ће деловати помоћу дипломатије када је то могуће и уз помоћ силе када је то неопходно. Због тога, одржаваће најјаче, технички најбоље опремљене и најбоље обучене оружане снаге и тиме потврђивати америчко вођство и подржавати демократске процесе у свету. Недореченост што се тиче дипломатске иницијативе и интервенције оружјем огледа се у томе што и могућности за прву и неопходности за другу варијанту одређују оне саме. Тачније, одлучују о томе у крајњој линији или пресудним утицајем. За једину суперсилу најтеже је трпљење политичке немоћи у ситуацији апсолутне војне надмоћности. Отуда, Сједињене Државе су у искушењу да силом оружја, блокадама и санкцијама намећу демократске стандарде другим земљама и народима. Противречност у тим настојањима осветљавају поуке историје: није добро оно што се намеће силом, јер се силом мора и одржавати; неизнуђено прихватање предности које нуди демократија обећава бољу и мирнију перспективу.

Технолошка супериорност САД и Запада јесте неоспорна чињеница преко које се стичу предности у бројним другим делатностима. Ту чињеницу уважавају земље у транзицији, па испољавају спремност да се служе демократским тековинама, очекују и добијају сваковрсну помоћ од САД и Запада. Илузије о евентуалном повратку на преживеле социјалистичке обрасце су развејане, поготову што ни идеја о комбинацији капиталистичке економске ефикасности са социјалистичким социјалним старањем није практично потврђена. Испоставило се, наиме, у искуству социјалистичких земаља у транзицији, да се негативне стране једног и другог система лакше и брже комбинују.

Супериорност у модерним, софистицираним средствима ратне технике и у информативним технологијама наводи САД на краткотрајне оружане интервенције с прорачунатим ризиком и исходом. Електронски медији отворили су очи јавности за слику рата у савремености. Кад једна страна има апсолутну надмоћ (превласт у ваздушном простору, самоусмериве ракете и бомбе, беспилотне летелице, сателитско извиђање, неометана логистичка подршка) свеобухватне информативне мреже, друга нема могућности да ту надмоћност уравни.

У рату против Ирака (1991) и при крају рата у Босни (1992–1995) Сједињене Државе, са својим савезницима и партнерима, практично су испробале кумулативно дејство политичког притиска, економских санкција и интервенције оружјем. У оба случаја имале су потпуну подршку

Уједињених нација и свих западноевропских интеграција. Њима су ишли на руку заплети створени ирачком агресијом на Кувајт и грађанским ратом у Босни. Ангажујући се у оба случаја, САД имале су изговор да дејствују ратом против рата и разлог да себи припишу улогу миротворца. Оправданост интервенција, и у Ираку и у Босни, била је уоквирена незапамћеном медијском подршком. Тако је њихово војно ангажовање, после „хладног рата“, могло да буде представљено у функцији „новог светског поретка“ као, номинално, демократског избора.

Однос Сједињених Држава према новим стратегијским идејама је амбивалентан. У нашем искуству постоје извесни ослонци за разумевање промена. Изгледа да више нису могући локални ратови за локални рачун, поготову ако залазе у витални интерес једине суперсиле и њених савезника. Држава која занемари ту чињеницу ризикује губитке чије се дугорочне последице не могу лако сагледати. У садашњој ситуацији, у стратегији нема рационалног решења за уравнотежавање надмоћности једине суперсиле или државе коју она помаже у случају рата или интервенције. (Ирационални одговор, као што је тероризам, не може се уврстити у дисциплину стратегије.)

Надмоћност једине суперсиле није исто што и свемоћ, па САД показују да воде рачуна о томе шта мисле њихови савезници, како реагују нови партнери, шта очекује домаћа и међународна јавност. Наиме, не може се рачунати с једногласним одобравањем корака које оне чине на међународној сцени у сваком специфичном случају, као што је било с „Пустињском олујом“ и интервенцијом у Босни. Не би требало очекивати ни заоштравање односа између великих сила као у време „хладног рата“. Демократизација стратегије и њена медијска транспарентност обавезују САД на трагање за компромисом.

Однос Сједињених Држава према палестинско-израелском спору осветљава промену у њиховом ставу. И даље су наклоњене Израелу, као свом трајном савезнику, али пазе на то да не одбију од себе Палестинце и арапске земље, будући да је за мирно решење спора безусловно потребна сагласност актера с обе стране. С обзиром на то, амерички званичници су формулисали решење „без победника и побеђеног“ као излаз из стања дуготрајног непријатељства. То решење функционише и у Босни.

Прилагођавање

Стратегија се бави предвиђањима с обазривошћу која искључује детерминистичке крутости и с еластичношћу која допушта различите могућности. То не зауставља прогностичаре да иду у крајности. Једни виде чаробни штапић у једноличном окретању бивших социјалистичких земаља ка западним вредностима, интеграцијама и НАТО-у, занемарујући силу навика и традиција и друге препреке на том путу. Други сматрају да у наслањању САД на војну силу и умножавању њихових интервенција под фирмом Уједињених нација и НАТО-а постоје и

тенденције које се додирују с фашистичким тенденцијама. Трећи не верују у то да се свет може уредити као „француски врт“, па макар се за то залагала свим снагама и средствима једина суперсила. Далековиди аналитичари сложених односа између Запада и Истока узимали су у обзир филозофске и религиозне идеје на обе стране и назирали могућност да обе заједно пораде на уједињењу човечанства. У прилог томе су и нове стратегијске идеје, као што су „Партнерство за мир“, окончање локалних ратова и криза по формули без победника и побеђеног, и компромисно усаглашавање интереса у унутрашњем и међународном животу пре него што постану извор нових ратова. Њихова вредност и предност уочљива је чим се упореде са стратегијским идејама из времена „хладног рата“, као што су масовна одмазда, гарантовано узајамно уништење, неприхватљива штета, први и узвратни удар.

Промена у међународним односима изискује опште прилагођавање. О великом рату између великих сила сада се не говори, а не изгледају вероватни ни ратови какви су вођени на Корејском полуострву и у Вијетнаму, уз непосредно или посредно учешће великих сила. Ни у случају малих сукоба не може се избећи њихова контрола с осматрачнице Уједињених нација, где увек постоји, макар и сужен, простор за објективност, који се отима превласти најмоћније силе и њених савезника.

За мале земље, као што је Југославија, први услов за продуктивно стратегијско расуђивање у савремености јесте ослобађање од стереотипа из времена блоковске подељености и несврстаности. Тих околности више нема и у књизи националне стратегије мора се окренути нова страница. Задатак се састоји у томе да се сагледају промењени распоред и однос снага у свету и изведу одговарајући закључци о сврсисходном прилагођавању, као што су то учиниле (и чине) нама слични народи и државе. Како сада ствари стоје, сви се труде да прошире сарадњу са спољним светом у разним делатностима, укључујући и војну делатност. Исто тако, настоје да избегавају и стишавају спорове из којих произилазе сукоби. Ако о томе брину Русија и Кина, са својим неизмерним могућностима, малим државама и малобројним народима не остаје друго него да с удвострученом објективношћу процењују своје сопствене могућности. Послушајмо зато класичне војне писце, који су препоручивали да се предузима само оно што је могуће, а да се одбацује све што је имагинарно и варљиво. Да бисмо успоставили бољу комуникацију са светом потребно је да то претходно постигнемо међу нама. Савлађавањем искључивости у препиркама ојачаћемо стрпљивост у трагању за компромисима. Потискивањем идеолошких образаца и подела из прошлости ослободићемо простор за размах кооперативне енергије у генерацијама којима припада будућност.

1949.

Место и улога оперативних ваздухопловних десаната у савременој нападној операцији на брдско-планинском земљишту

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-лајтнант *Славко Родић*

... На основу могућности ваздухопловно-десантних трупа, детаљних података о браниоцу и земљишту и опште замисли нападне операције, претпостављено општевојно командовање одређује задатак ваздухопловно-десантним трупима и обезбеђује њихову концентрацију, укрцавање на десантна средства, пребацивање кроз ваздух, затим искрцавање и дејства на земљи. Поред тога, у току извршења ваздухопловно-десантних операција, авијација наноси бомбардерске ударе на комуникације, раскрснице, путеве, аеродроме, врши напад на противавионску артиљерију, трупе у предвиђеним рејонима искрцавања и позадинске установе, да би дезорганизовала постојећу одбрану и осујетила маневар других ешелона и браниочевих резерви. Авијација обавезно пружа и непосредну подршку ваздухопловно-десантним трупима у току целог периода ваздухопловно-десантне операције.

Искрцавање ваздухопловно-десантних трупа у оперативну дубину браниоца врши се непосредно после авијациске припреме. Искрцавање десанта треба да се изврши у што краћем року и у близини објекта који се напада да би се постигло изненађење и да би се искрчане трупе потпуно развиле за борбу до доласка браниочевих резерви. Прво се искрцавају мање групе извиђача, а затим делови падобранских јединица које заузимају места за слетање авиона и једрилица и за искрцавање средстава ојачања.

При оваквом обезбеђењу главнина десанта заузима главни објекат (прелаз преко реке, превоје, раскрснице путева, насељена места, теснаце, аеродроме и др.) и дејствује по начелима која важе за трупе на земљи. Чим се заузме одређени објекат, организује се кружна одбрана да би се одбио браниочев напад до доласка покретних трупа.

Да би се обезбедило дејство главног десанта и једновремено онемогућио маневар браниочевих других ешелона и резерве, поједини ваздухопловно-десантни одреди заузимају погодне објекте (теснаце, висове, мостове и др.) на најважнијим правцима.

При искрцавању крупног десанта у тактичку дубину одбране, ваздухопловно-десантна команда тежи да брзо заузме доминирајуће висове, артиљериске положаје, мостове, противавионске батерије, утврђења, командна места и осматрачнице, да би рашчланила браниочев борбени поредак и дејствовала из позадине при заузимању тактичке дубине одбране на одлучујућем правцу. У овој ситуацији, поред авијације, десант подржава и далекометна артиљерија.

И у првом и у другом случају искрцавање крупног ваздухопловног десанта претставља комбиновану операцију која захтева опште планирање и тесно садејство оперативног ваздухопловног десанта са тактичким десантима, ударном групом и борбеном авијацијом.

Да би се непријатељ довео у заблуду о месту искрцавања главних ваздухопловних десантних трупа употребљавају се разна средства за дезинформацију и бацају лажни десанти.

У свим случајевима ваздухопловно-десантна команда треба да има резерву ваздухопловно-десантних трупа у циљу нарастања снага при одбијању браниочевих противдејстава.

Команда ваздухопловно-десантних трупа налази се код главних снага десанта.

Није целисходно, а понекад није ни могуће, да се сасређено употребе крупни ваздухопловни десанти у свим условима планинског земљишта. Ако је земљиште јако испресецаано, биће понекад корисније да се на више места примене мањи ваздухопловни десанти, чије ће дејство, у крајњој линији обезбедити оперативни ефекат. Искрцавање и дејство мањих десаната много је простије и сигурније због тога што се они не морају упуштати у упорну борбу са надмоћнијим снагама браниоца. Они наносе диверзантске ударе по мостовима, путевима, центрима, и линијама везе, аеродромима, противавионским средствима, штабовима и другим објектима.

Снабдевање ваздухопловно-десантних јединица врши се помоћу авиона, једрилица и падобрана. Иако снабдевање помоћу падобрана није економично, оно ће се ипак доста често примењивати у планинским условима.

Главно средство везе је радио и авиони за везу...

О неким основним појмовима и изворима наше војне мисли

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-лајтнант *Душан Кведер*

... *Војна наука.* Наука, у најширем смислу речи, као један од видова друштвене надградње, обухвата цео низ научних грана које су се развиле у самосталне науке и које се, по својој сродности, предмету и методу, могу сврстати у специјалне групе, као на пр.: друштвене науке (политичка економија, наука о држави, итд.), техничке науке (грађевинарство, металургија, итд.), медицинске науке (анатомија, физиологија, итд.) и томе слично. Тако исто постоји низ наука које се односе на војну делатност и које можемо сврстати у војне науке.

У групу војних наука, или простије у војну науку, спада наука о рату, односно ратна наука, као главни, водећи елеменат. У смислу науке о рату код нас је уобичајено да се употребљава термин „војна наука“, у ужем смислу речи, што, по нашем мишљењу, није прецизно, ако узмемо у обзир да израз „војни“ претставља појам шири од појма „ратни“ који се односи само на рат.

Као што између науке не постоје и не могу да постоје строге границе, пошто се оне између себе преплићу, тј. елементи једних улазе у друге и обратно, тако и војне науке, у већој или мањој мери, садрже и елементе осталих (друштвених, техничких, природно-математичких, итд.) наука. Неке од војних наука се чак у целости ослањају на поједине науке из других група и у суштини претстављају једну од варијанти тих наука, као на пример: војна географија, војна топографија, фортификација, разне науке о изградњи ратне технике, балистика, војна педагогија и методика обуке, итд.

Између науке о рату и осталих војних наука постоји тесна повезаност и међусобна условљеност. Остале војне науке, а у првом реду наука о ратној техници, битно утичу на поставке науке о рату својим открићима и проналасцима. С друге стране, поставке и захтеви науке о рату утичу на развитак и правац осталих војних наука.

У групу војних наука, односно у војну науку, спада такође војна историја. Војна историја, која са своје стране претставља уједно и део опште историје човечанства, у ствари обухвата низ наука, односно научних дисциплина од којих су основне: Историја ратова, која проучава развитак ратова и ратних догађаја и Историја ратне вештине, која се бави проучавањем еволуције метода борбених дејстава. Те две основне дисциплине, које су се развиле у самосталне науке, тесно су везане једна

за другу, као што је пракса везана са теоријом, те се, обично, и проучавају заједно. Поред тога, свака од војних наука има своју историску дисциплину, као, на пример, историја артиљерије (тактика и техника), итд.

Наука о рату је наука о припреми народа и државе за рат, о вођењу рата и његовом обезбеђењу свим изворима и снагама државе, које јој политика ставља на расположење. Наука о рату се дели на три саставна дела: стратегију, оперативу и тактику, од којих свака претставља науку за себе.

Рат је продужење политике насилним средствима. Али ту дефиницију не треба схватити тако да је рат само продужење политике, коју су до избијања ратних дејстава водиле државе које су ступиле у рат; њу треба схватити и тако да је рат продужење политике коју и у току ратних дејстава воде државе међу собом. То значи да рат у целости зависи од политике владајуће класе у држави.

Политику делимо на политичку стратегију и политичку тактику. Однос између политике и рата, на тај начин, добија свој одраз у зависности њихових главних саставних делова, тј. ратне стратегије од политичке стратегије.

Конкретно: пошто савремени рат неминовно захтева ангажовање целокупних економских и морално-политичких снага народа и држава, природно је да се и ти фактори морају одражавати у науци о рату. Баш због тога се наука о рату у многоме приближава групи друштвених наука. Економска и морално-политичка питања, која, иначе, сама за себе, припадају посебним наукама, улазе истовремено, са одређеним својим поставкама, као интегралан део у ратну науку. Међутим, та питања не улазе и не могу да улазе у науку о рату као посебне дисциплине, одвојене и изоловане од других чисто војних питања. Економска и морално-политичка питања преплићу се са свим војним питањима, чине са њима дијалектичку целину како у науци о рату уопште, тако и у њеним саставним деловима – стратегији, оперативи и тактици. У савременим условима не можемо да замислимо да економска и морално-политичка питања претстављају делове само науке о рату уопште, а да не улазе као саставни делови у њене елементе – стратегију, оперативу и тактику. Или, конкретније речено: питања економске и морално-политичке природе, уколико се она тичу рата, данас не спадају само у делокруг највишег државног и војног руководства, које се бави општим проблемима рата, већ морају претстављати битни, интегрални део свих анализа и одлука руководиоца који решавају проблеме стратегије, оперативе и тактике. Стратегија је, на пример, већ давно изашла из оквира „чисте стратегије“, која се бави искључиво војним, „професионалним“ проблемима ван економских и морално-политичких елемената ситуације. То важи, иако у мањој мери, за оперативу, па чак и за тактику.

Наука о рату се састоји из две главне компоненте: теориског дела – теорије рата и примењеног дела – ратне вештине, тј. вештине примене теорије рата на пракси. Компоненте науке о рату конкретно долазе до

изражаја у њеним саставним деловима – стратегији, оператици и тактици. Оне имају своју теорију стратегије, теорију оператике и теорију тактике, а у својој примени изражавају се у стратегиској, оперативној и тактичкој вештини.

Теорија рата или ратна теорија. Свака наука има свој теориски део који истражује, уопштава и излаже збир закона, начела и поступака, којима су подређене све појаве из одређене области природе или друштва. Према томе, и наука о рату има свој теориски део, теорију рата, која истражује, уопштава и излаже опште законе, начела и поступке из области рата, или, конкретније, припреме и извођења ратних дејстава. У својим саставним деловима теорија рата се изражава у теорији стратегије, теорији оператике и теорији тактике.

Међутим, у историји развитка војне мисли нису сви идеолози и све армије признавали ратној вештини карактер науке, па према томе, и нису признавали вредност и оправданост теорије рата. Потцењивањем научног метода у ратној пракси долазило је чак и до његовог одрицања, признавања само ратне вештине, ратне умешности као продукта делатности генија и талента, као производат интуиције и воље војсковођа. Та су схватања резултат разних идеалистичких, субјективистичких и волунтаристичких погледа на свет оних идеолога који, не признавајући науку о друштву, преносе тај поглед и на војно дело, не признавајући му карактер науке. Природно је, да таква штетна схватања, отсуство сваке научне анализе, неминовно доводи до авантуризма у вођењу рата.

Ми смо далеко од тога да потцењујемо и умањујемо стварну улогу коју војсковође, војни руководиоци, њихова умешност, иницијатива и воља играју у ратној пракси. Исто тако би неправилно било сматрати да се вођење рата своди на просто, механичко, извршавање закона, правила и научних норми теорије рата.

Марксистички филозофски материјализам нас учи да историја друштва и савремени друштвени живот нису збир случајности нити производ само идеја, интуиције и воље појединих „великих“ личности, већ да проучавање друштва и његове историје претставља науку, ништа мање егзактну од осталих, на пример, природних наука. Према томе, и рат, као нека врста комбинације друштвених и техничких проблема (пошто у њему учествују и људи и техника), има своје законитости, које постоје у друштву и у техници. Те законитости, сложене и разгранате, безусловно постоје и могу се упознати и теориски уопштити, упркос тога што су појаве у ратној пракси у разним околностима тако разнообразне и богате по својим формама. Насупрот схватањима многих буржоаских идеолога, који су се, додуше, докопали до материјалистичког схватања научног карактера ратне теорије, али који метафизички гледају на њене законе и начела као на вечне и непроменљиве, дијалектички метод посматра те законе и начела у њиховом настајању, развитку, мењању и ишчезавању.

Ратна вештина. Ниједна се наука не изражава и не исцрпљује само у својој теорији. Ако би наука постојала само ради теорије, онда не би

имала ни свог оправдања, јер никоме не би била потребна. Свака теорија, да би била наука, постоји ради своје примене у пракси. Према томе, и наука о рату, односно њена теорија – теорија рата, постоји ради праксе, ради своје примене. Уколико о свакој науци можемо рећи да се састоји из две компоненте – из теориског и примењеног дела – утолико то можемо рећи и о науци о рату, јер и у њој видимо њен теориски део – теорију рата и њен примењени део – ратну вештину.

Било би вулгарно, механистички, тако схватити однос између теорије и примене, односно између теорије рата и ратне вештине, као да тобоже људска мисао најпре ствара и оформљује теорију, коју после, као готову човек примењује у пракси. Стварно, процес развитка теорије и примене претставља дијалектичку целину, чији елементи условљавају један другог и непрестано упливишу један на другог. Историски, прва ступа на позорницу ратна вештина. Из ње људска мисао изводи теориске закључке, проналази у њој законитости које примењује у даљој пракси, да би се њоме опет обогатила за нове теориске закључке, итд. Због тога су и закони, начела и поступци теорије рата, одређене историске етапе, правилни и корисни само у оној мери, уколико су у сагласности и уколико се заснивају на најновијим ратним искуствима. Теорија је утолико истинита, правилна и корисна, уколико се подудара са искуствима своје примене у пракси.

За разлику од других наука чије се теорије налазе у процесу непрекидне примене у пракси, и обрнуто, чија примена, увек, у вишој и савршенијој форми, непрестано обогаћује и развија теорију, наука о рату није у стању да непрекидно проверава и обогаћује своју теорију у ратној пракси. Због тога се и развитак науке о рату, њене теорије и њене вештине, врши у скоковима, од рата до рата. Да се не би у размацима између ратова нашла у стагнацији, теорија рата проналази средства у облику експеримената, ратних игара, маневара и томе слично, да би у њима проналазила и проверавала нове поставке и уз научне анализе и теориске комбинације задржала континуитет свога развитка.

Дакле, ратна пракса је сврха науке о рату, теорије рата. Теорија рата претвара се у ратну праксу преко ратне вештине, битне компоненте науке о рату. Вештина примењивања теорије рата у пракси претпоставља не само дубоко знање теорије, него и велику умешност у коришћењу теориских поставки за потребе конкретне ситуације. У ратној вештини долазе до изражаја високи квалитети ратника – знање, умешност, сналажљивост и воља.

Карактер науке о рату. Већ давно у историји човечанства наука је прешла границе између појединих народа и држава и постала је заједничка тековина и заједничко добро читавог човечанства. „Наука је општељудска“. Данас се не може замислити нека ограничена национална наука, која би била заснована само на свом властитом националном искуству и проналасцима. То исто важи и за науку о рату, у првом реду за њену теорију, за теорију рата. И она је заједничка својина

читавог човечанства, јер тековине једног народа врло брзо постају својина и осталих народа. На то не може битно утицати чак ни чињеница што поједине државе љубоморно крију своје проналаске и искуства путем најстрожијих мера чувања војних тајни.

Међутим, то не значи да је степен развика науке о рату и њена форма једнака код свих народа. Поготово то важи за практичан, примењени део науке о рату, за вештину примењивања теорије рата у пракси. Вештина примењивања теорије у пракси, примена науке, увек зависи од специфичних погледа на свет и конкретних историских, географских, економских, морално-политичких и других услова сваке земље. Због тога наука о рату, као општељудска својина, у својој примени, у појединим земљама, добија свој специфичан карактер: поготово ратна вештина, па према томе и њени саставни делови, стратемиска, оперативна и тактичка вештина, који поред својих општих, заједничких начела, добијају и своја специфична начела својствена појединим државама. Та специфична начела, на која наилазимо у војној науци у разним државама, у разним историским периодима, детерминисана су разним војним идеологијама и војним доктринама армија и држава.

Овде се постављају два питања.

Прво: да ли, и у којој мери, учења савремених буржоаских армија имају карактер науке? Анализом тих учења, чак и на први поглед, дошли бисмо до закључка да бисмо погрешили, ако их једноставно и у целости прогласимо за ненаучна. У њима се може наћи низ начела и поставки које су данас заједничке готово свим армијама света, а у многим гранама војних наука код њих су постигнути чак и крупни научни успеси и открића. Према томе, по извесним својим елементима њихово учење безусловно носи научни карактер. Међутим, по својим основним концепцијама, које извиру, у првом реду, из методологије њихове војне идеологије, то учење не може имати научни карактер, већ се претвара у псеудо-науку.

Друго: ако је наука општељудска својина, у којој се мери може говорити, на пример, о нашој, совјетској, америчкој науци о рату? Опште законитости војног дела данас су свуда исте. Међутим, као што опште у стварности постоји само кроз појединачно, тако се и опште законитости војног дела појављују кроз специфичне – нашу, совјетску, америчку, итд. – науке о рату.

Војна идеологија. Примена сваке науке у праксу и руководећа начела те примене у свакој појединој држави зависе, у првом реду, од идеологије руководеће класе у дотичној држави, од њеног погледа на свет. То важи за све, а у првом реду за друштвене науке, па, према томе, и за науку о рату. Онај део идеологије, тј. погледа на свет одређене класе, који се односи на војно дело, назива се војна идеологија. Односно, другим речима, војна идеологија је примена општих друштвено-политичких погледа на посебно подручје, на подручје војног дела. Према томе и војна идеологија је продукат одређених социјално-

-економских односа унутар друштва и господства одређене класе, и претставља специфичну форму друштвеног сазнања, одраз друштвеног бића. Њен предмет, објекат, је војно дело у најширем смислу речи.

Војна идеологија задира у сва принципијелна питања војног дела, конкретно, у питања науке о рату. Она решава питања карактера рата, карактера и основних проблема изградње армије, основних ратних задатака државе, основних начина њиховог решења, итд.

Владајућа војна идеологија главни је елемент који у науку о рату сваке земље уноси црте специфичности. Истовремено и наука о рату, њен развитак, њена открића и проналасци испољавају јак утицај на војну идеологију и упливишу на њене поставке. Војна идеологија одређене земље може бити правилна, не само ако одговара општим историским перспективама развитка друштва, него и ако је у складу са законима теорије рата и ратне вештине, научног предвиђања карактера будућег рата и тенденција у развоју ратне технике и оружаних снага. Војна идеологија, дакле, црпи своје поставке и у теорији рата и у ратној вештини, дајући им истовремено јединствену усмереност.

Свака војна идеологија, као и сваки поглед на свет, има изричито класни карактер. У савременим условима поделе друштва на две основне класе – пролетаријат и буржоазију, војна идеологија може бити само: пролетерска, прогресивна војна идеологија, која се заснива на марксизму–лењинизму и његовој филозофији, на дијалектичком материјализму, и буржоаска, реакционарна, која почива на идеалистичком погледу на свет. Унутар те принципијелне поделе постоји и мноштво разних варијаната у сагласности са сложеном класном структуром и историским развојем савременог друштва.

Пролетерска војна идеологија је једна и јединствена, као што је један и јединствен и марксистичко–лењинистички поглед на свет. Размишљање, које се данас појављује у погледима на војно дело између наше земље и Совјетског Савеза, не своди се, дакле, на то да постоји једна посебна совјетска и једна посебна наша пролетерска војна идеологија, већ на то, да наша земља, као претставник доследног марксистичко–лењинистичког погледа на свет, данас изграђује доследну пролетерску војну идеологију, док Совјетски Савез, идући путем ревизионизма, уноси у њу буржоаске погледе на свет.

Наша Партија је у идеолошкој борби против ревизионизма већ много допринела за изградњу пролетерске војне идеологије, која одговара садашњем стадију историског развитка друштва. Наш је задатак да продужимо теориска истраживања на том пољу и да допринесемо свој удео на изградњи пролетерске војне идеологије, пошто је то први и најважнији предуслов за правилност поставки наше војне доктрине и науке.

Војна доктрина. Под војном доктрином требало би подразумевати збир оних начела према којима се наука о рату прилагођава потребама одређене армије с обзиром на конкретне и специфичне историске,

географске, економске, морално-политичке и друге услове и могућности те земље и ратне традиције њене армије.

Између војне идеологије и војне доктрине постоји тесна повезаност и зависност (условљеност). Војна доктрина уствари претставља конкретизацију и примену опште, класне војне идеологије на конкретне, специфичне услове одређене земље. Војна идеологија руководеће класе провејава читаву војну доктрину армије. Зато пролетерска војна идеологија мора да прожима читаву нашу војну доктрину, јер без тога не може бити говора о правилној оцени свих националних специфичности земље и њиховог утицаја на конкретизацију поставки науке о рату, њене теорије, а поготово њене вештине, на наше специфичне услове.

Војна доктрина својим начелима провејава целокупну науку о рату одређене земље, тј. њену стратегију, оперативку и тактику, дајући им специфичан, национални карактер, тј. она уноси црте специфичности у све поставке науке о рату, од општих питања стратегије до тактике најнижих јединица. Према томе, стратегија, оперативка и тактика разних армија, поред заједничке основе, имају и низ посебних, специфичних црта и одлика...

1951.

Оружане снаге Атлантског пакта

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Мајор Радко Мочивник

... Питање поновног наоружања Западне Немачке првипут је расправљано у оквиру Атлантског пакта на септембарском заседању Савета у Њујорку. САД су се заузимале за стварање самосталне Немачке армије, док је Велика Британија сматрала да немачки допринос треба да буде у формацијама батаљона који би били укључени у јединице Америчке, Британске и Француске армије. Француска је била још уздржљивија и предлагала је да немачки допринос буде у облику радних батаљона. Овакав став Французи су мотивисали неповерењем у Немачку што је резултат горког искуства из прошлости, али ово претставља само један део истине, пошто узрок таквом ставу треба тражити и у бојазни од конкуренције немачке тешке индустрије, која би се развила на бази ремилитаризације, што важи и за опредељивање енглеског става. Међутим, код САД то није случај, пошто је амерички капитал после Другог светског рата у Западној Немачкој стекао веома јаке позиције.

Пошто су на децембарском заседању у Брислу Велика Британија и Француска донекле попустиле по том питању, постигнуто је компромисно решење према коме би немачке јединице требало да буду формиране у тактичке борбене групе јачине 4-5.000 људи, без тешког наоружања. Према бриселском договору целокупни немачки ефективи не смеју да превазиђу једну петину снага Атлантског пакта.

Међутим, влада у Бону била је свесна да је у овој ситуацији порасла вредност Западне Немачке. У преговорима са савезничком Високом комисијом, који су вођени по питању стварања немачких војних јединица, Бонска влада дала је до знања да наведене услове неће прихватити и у марту 1951 године затражила је да јој се дозволи образовање властите армије у јачини од дванаест дивизија са по 20.000 људи.

По питању ремилитаризације Западне Немачке, до данас није постигнут споразум. САД су остале при своме ранијем становишту да је Западно-немачка армија битна за одбрану Европе, што је потврдио и генерал Ајзенхауер после доласка у Европу, када је указао на потребу стварања Немачке армије у јачини од око 300.000 људи. Данас се већ може рећи да није више питање у томе да ли ће или неће доћи до стварања Немачке армије, него у томе када ће доћи и колики ће бити њени ефективи. Часопис „Military Review“ од марта 1951 године доноси вест да се предвиђа да Западна Немачка до краја 1953 године формира десет дивизија, што показује да Американци рачунају на доста брзо решење овог проблема...

Биолошки рат

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник др Ђорђе Драгић

... Иако многи сматрају да поред атомског оружја, с обзиром на његову ефикасност и брзину дејства, не треба тражити друго оружје и да, према томе, употреба биолошких средстава у ту сврху не долази у обзир, ипак треба имати у виду да атомско оружје разара и уништава не само људе већ и материјална добра (индустрију, градове итд.), док та материјална добра при употреби биолошких средстава остају нетакнута, што за нападача није свеједно, јер их може користити. Што се тиче напада са употребом бојних отрова треба истаћи да се и поред многих заједничких црта у погледу примене, основна карактеристика употребе биолошких средстава састоји у чињеници да инфицирана јединка постаје нови извор заразе за своју ближу и даљу околину, док последице напада бојним отровима остају ограничене само на повређено људство. Захваљујући употреби авиона, диригованих пројектила и других средстава која омогућавају да се биолошким средствима покрију велика пространства, ово оружје могло би ући у ред стратигских оружја – способних да доведу и до одлучујућих резултата рата. Биолошко оружје заузима данас једно од првих места, међу оружјима масовног уништавања, чија употреба долази нарочито у обзир против непријатеља чији је људски потенцијал несравњено већи. Уколико је таквих напада до сада и било, они по свему судећи нису прешли оквире експеримента; праве могућности овог оружја у том погледу показале можда тек један будући рат.

Према томе, ако се имају у виду све предности употребе биолошких средстава као средства напада, може се доћи до закључка, не преувеличавајући постојећу опасност од њих, да ће се и она, поред осталих средстава класичног и атомског наоружања, вероватно употребити у будућем рату и да због тога треба што пре приступити и предузимању свих потребних мера у циљу одбране...

О другом ешелону и резерви

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Мирко Симић*

... У часопису „Војно дело“, бр. 4/1952, изашао је чланак под насловом „Каква је разлика између ешелона и резерве?“, у коме је учињен покушај да се теориски објасне појмови „ешелон“ и „резерва“. Неоспорно је да правилно објашњење наведених термина има велики значај како у погледу теорије, тако и у погледу праксе, јер то мора имати утицаја и на планирање борбених дејстава (нарочито кроз примењену наставу у војним школама) и на оперативно-тактичку обуку у трупи. Другим речима, различито тумачење ових термина мора се одражавати и на стварању оперативно-тактичких гледишта, те је тиме одговорност при давању закључака и дефиниција већа. Пошто се не слажем са изнетим дефиницијама за резерве и ешелоне и закључцима и схватањима о њиховим задацима и начину употребе, то ћу покушати да изнесем своје мишљење.

Појмови „резерва“ и „ешелон“ (мисли се на други ешелон) већ су се прилично одомаћили у нашој војној терминологији и добили одређен садржај, те покушај њиховог „утапања“ – макар то било и на основу поставки класика, као што је Клаузевиц – не би донео ни теориске ни практичне користи. Нико неће негирати да и резерва и ешелон (други и трећи) претстављају „оне делове који су привремено задржани ван акције“, али ће поставити питање: шта треба подразумевати под појмом „резерва“, а шта под појмом „ешелон“? Да ли ће за одређивање појмова „ешелон“ и „резерва“ служити јачина „задржаног дела“, његова улога у плану претстојећих дејстава или његов формациски састав? Међутим, у поменутом чланку дат је само делимичан и недовољно одређен одговор на ова питања. Тако, на пример, као основу за одређивање појма „ешелон“ и „резерва“ писац је узео улогу „задржаног дела“ у плану претстојећих операција, што је, по мом мишљењу у основи правилно, али недовољно, јер се улога „задржаног дела“ не може посматрати изоловано од његове јачине и формациског састава. Међутим, анализа стварне улоге резерве и ешелона није вршена кроз карактеристику савременог боја, него је ограничена на поставку о двојној намени „задржаних делова“, на име, на њихову намену за „непредвиђене случајеве“ и за „продужење и обнављање борбе“, везујући један задатак за један појам. На тај начин, дошло се до такве поставке да „резерва и даље служи искључиво за непредвиђене случајеве“. То значи, да се њена употреба не планира (поготово не по неколико варијанти), да она не може да служи за продужење и обнављање боја на дубини, јер за то служи „друга резерва“ – други ешелон, итд., што није правилно...

Појам маневра

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-мајор *Велимир Кнежевић*

... Суштину оног што означава маневар можемо наћи још у најраније време, заправо од онда откад постоји организовано вођење рата. Тебански војсковођа Епаминонда формирао је „коси поредак“ са најјачим груписањем на левом крилу, чиме је створио и одредио тежиште битке. Он на тај начин најпре туче Спартанце, а затим и обједињене Атињане и Спартанце. Александар Македонски умешно повезује дејства коњице и пешадије стварајући тежиште тамо где то ситуација захтева, обично погодним груписањем снага изврсне коњице и на тај начин туче своје противнике у низу битака. И Ханибал је на сличан начин извео низ класичних маневара у Италији. Поред овога у историји има још низ примера из којих се јасно види да су и војсковође најстаријих времена биле проникле у суштину маневра (мада је сам термин „маневар“ новијег датума) и да су га знали умешно примењивати.

Када се у епохи ратова Фридриха Великог појавио термин „маневар“ он је тада искључиво означавао спретно извођење усмерених покрета на бојишту ради довођења главних снага према једном или другом боку противника. Другим речима, умешним постројавањем и покретима у току боја – битке вршена су наткриљавана и обухвати противника, што је обично доносило крупне резултате. Сам појам „маневар“ је временом даље еволуирао, знатно се мењао – проширивао, тако да данас – поред покрета – обухвата и многе друге елементе на основу којих се размишљањем, процењивањем и доношењем закључака о датој ситуацији ствара замисао о томе како треба извести бој или битку. То значи да командант, након добро процењене ситуације, одлучује како ће најкорисније употребити и ставити у дејство све те елементе и како ће их њиховим најцелисходнијим комбиновањем повезати у јединствену акцију ради постизања одређеног циља. Ти елементи су углавном садржани у снагама и средствима којима командант располаже у одређеној ситуацији. Но, ради погоднијег разматрања, ове снаге и средства су у теорији разложене на посебне тактичке елементе: ватру, покрет и удар, и то на основу посматрања тих снага и средстава у функцији за време њихове тактичке примене...

... Ма колико на први поглед изгледало оправдано мишљење да маневар у одбрани нема неке јаче идејности и да је ту све срачунато на ватру удружену са погодним земљиштем и утврђивањем, оно је ипак неприхватљиво, без обзира колико је бранилац инфериорнији у односу на противника. Напротив, ако се одбраном жели постићи позитиван

циљ, онда се она мора заснивати на пуној активности израженој у различитим комбинацијама ватре, покрета и удара. Треба имати у виду да је проналажење форми и извођења дејстава у одбрани много сложене и теже него у нападу и другим борбеним радњама. Бранилац нема толико иницијативе колико нападач тако да то мора надокнађивати много спретнијим и еластичнијим поступцима да би на време могао реаговати и брзо се оријентисати и прилагођавати условима које нападач и ситуација буду наметали, стварајући тиме услове и за преузимање иницијативе...

... Из изложеног се види да су маневар и начин одбране у највећој мери одређени самим груписањем главних снага. Ако су главне снаге одређене у први борбени ешелон, коме је нормално намењен више статичан карактер дејства, то се и маневар углавном своди на меру упорности коју ће ове снаге испољити. Ако главне снаге образују резервни ешелон, онда се оне тако групишу да могу благовремено извршити противудар на овом правцу – простору на коме се жели постићи решење. Таквим груписањем изражава се онај покретни и активни удео маневра који треба да доведе до одлучног удара, којим се постиже решење. Тако се проценом ситуације и размишљањем о најпогоднијој употреби снага ствара идеја маневра у одбрани. Другим речима, солидном проценом свих елемената ситуације и сагледавањем њихове међусобне везе долази се до закључка у којој мери, кад и како треба применити ватру, покрет и удар, да би се за најкраће време и са најмање жртава постигао циљ. На основу тога оформљује се борбени поредак, одређује прецизан састав и улога сваког појединог дела и прецизира начин како ће сваки део дејствовати у датим условима. Тај процес се даље наставља кроз припреме и постављање задатака почев од највише јединице па све до војника и борбеног средства, тако да се општа слика маневра у овим периферним деловима конкретизованих послова и задатака тешко може препознати. Ово зато, што су мере у циљу спровођења маневра у најнижим инстанцама толико разноврсне или личе једна на другу, да се из њих често не види да ли се ради о нападу или одбрани јединице која организује целу ствар.

У којој ће мери нека армија испољавати поједине елементе маневра и какав ће значај имати ти елементи, зависи од опште ситуације, а нарочито од стања и могућности дотичне армије. Природно је да армије индустриски и привредно снажних земаља располажу бројним и савременим ватреним и другим техничким средствима и да на њима заснивају свој начин дејства и доктрину уопште. Зато економски заосталије, али политички правилно вођене земље, морају придавати прворазредан значај моралном елементу који у првом реду долази до изражаја у удару – блиској борби...

О неким карактеристикама немачко- -совјетског рата 1941 године

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-потпуковник *Велимир Терзић*

... Пошто је рат сукоб двеју воља које хоће поштопото да униште једна другу, очевидно је да Немци у своме надирању на исток нису стали својевољно или под притиском неких привидних околности, већ су били принуђени да се зауставе несаломљивом вољом свога противника. Корени и узроци овог немачког неуспеха су далеко дубљи. Они се огледају у кризи читаве немачке стратегије, јер су се скоро сва немачка предвиђања показала необјективна и нереална. Уместо краткотрајног рата и брзе победе, после неуспеха зими 1941/42 године, немачка Врховна команда је већ била свесна ужасне перспективе дуготрајног рата, који није предвиђала и за који се није припремила. Због тога је потпуно разумљиво њено велико разочарање после првог повлачења. Али, то се не може правдати ни деспотско-диктаторским Хитлеровим руковођењем, који је, свакако, и са своје стране лично много допринео немачком неуспеху. Познато је да узроке победе, односно пораза у неком рату треба тражити, пре свега, у политици и војничком вођењу како пред рат тако и у току рата. Зато се и узроци немачког неуспеха у првој ратној години на Источном фронту могу открити ако се детаљно анализира не само начин вођења самог рата, већ и ако се реално сагледају и оцене сви они многобројни фактори фашистичке идеологије и политике који су довели хитлеровско војно вођство до тако погрешних и судбоносних одлука.

Корени основне концепције хитлеровске стратегије налазе се у фашистичкој идеологији: применити тотални, муњевити рат, уз ангажовање свих средстава, у циљу успостављања „новог поретка“ у Европи и доминације у свету. А да би се све то остварило, потребна је брутална инвазија, односно стратегиски препад, дакле, туђи непријатеља одмах, читавом расположивом људском снагом, тј. организованом армијом, и са потпуно развијеним ратним потенцијалом. То треба да донесе дефинитивну победу у „првом чину“. Зато се све ставља на коцку, очекујући успех од изненађења и снажног ефекта првог, почетног ударца. То је стратегија „кратког даха“, или „прве рунде“, коју су нацисти сматрали „једино исправном и генијалном“. Они су се надали да ће такву стратегију успешно спровести помоћу модерне, моторизоване и оклопљене армије која располаже дотле невиђеном покретљивошћу и великом ударном и продорном снагом, а тиме и могућношћу великог изненађења.

Нема сумње да свако тежи кратком трајању рата и да с најмање напора и жртава дође до коначне победе, јер је то био и остао основни закон ратне вештине од најстаријег времена. Само је при томе, у пракси, битно да се своји циљеви и могућности доведу у склад са стварношћу. Лаке шетње нацистичке војске по Европи у периоду између 1938 и пролећа 1941 године још више су учврстиле уверење хитлеровског војног вођства у исправност ових и оваквих оперативно-стратешких концепција. Другим речима, безусловна офанзива је била основна карактеристика фашистичке војне доктрине пред почетак Другог светског рата.

Међутим, треба истаћи да су Немци, у принципу, правилније него други схватили улогу модерне ратне технике у савременом ратовању, као и то да су баш савремена наука и техника битни фактори који ће учинити револуционарни покрет у модерној тактици и стратегији. Но, и поред тога, видели смо да се немачка доктрина у области стратегије већ у току прве ратне године на Источном фронту у основи показала као погрешна, нарочито у погледу тако брзог завршетка рата. То је, уствари, била авантуристичка стратегија, која је довела хитлеровску Немачку до пораза. Немци су опет изгубили из вида да се морају борити против надмоћнијих непријатељских снага и ратовати на више фронтова, тако да се и ефекат муњевитог удара морао угасити и брзо изгубити у огромном руском простору. Немачки војни шефови, са Хитлером на челу, нису схватили да се у савременим великим сукобима не могу одједном, „у првој рунди“, срушити велике и моћне државе са огромним људским и привредним потенцијалом. То им је очевидно показала прва година рата на Источном фронту, у којој лежи и клица дефинитивног пораза Немачке армије у Другом светском рату.

Психолошки рат

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Професор Стојан Цмелић

... Људи често немају јасну претставу о правом значењу термина „психолошки рат“. По моме мишљењу, може се прихватити Лернерово тумачење да је психолошки рат „ново име“ за пропаганду у току рата, те ће у том смислу тај термин бити употребљен и у овом чланку. Уосталом, у вези тога термина често се тактизира. У току Другог светског рата Американци су пропаганду за непријатељске земље звали „психолошки рат“, а за савезничке и неутралне земље „информације“. С друге стране, Енглези су у истом смислу чинили само вербалну разлику, тиме што су место израза „психолошки“ употребљавали „политички рат“. После Другог светског рата (установе за психолошки рат из Другог светског рата биле су укинуте), јула 1953. Д. Ајзенхауер је именовоа шефа (и чланове) „Отсека за психолошку стратегију“ (Psychological Strategy Board), који је имао задатак да координира пропаганду и политику на психолошкој бази. Међутим, исте године у септембру Ајзенхауер је укинуо ту установу и основао „Отсек за оперативну координацију“ (Operations Coordinating Board). У вези с тим П. Линебаргер објашњава да је назив „психолошки рат“ неприкладан, пошто се под психолошким ратом мисли на обмањивање и употребу нехуманих средстава, а то, како он каже, не доликује Американцима.

Психолошки рат – као саставни део војних операција – није ништа ново. Он се водио у прошлости откад се воде ратови уопште. Људи су се одувек, некад с више а некад с мање успеха, сналазили и користили своје искуство и лукавство. Уствари, циљ психолошког рата у прошлости и данашњици је исти, само се психолошки рат данас усавршио у погледу својих средстава и метода, јер се оснива на принципима научне психологије.

Циљ је сваког рата да се непријатељ порази, а до пораза обично долази када једна од ратујућих страна изгуби вољу да се даље бори. Да би се непријатељ принудио на капитулацију, примењују се различита средства за уништавање његове живе силе и материјала. Међутим, поред конвенционалних оружја, пропаганда има задатак да морално слаби и уништава непријатеља на фронту и у позадини. А пошто су и војне и психолошке акције срачунате на морално уништавање непријатеља, то се сваки рат може сматрати психолошким ратом. Наиме, дејство конвенционалних средстава: пушака, топова, бродова, авиона, тенкова, итд. комбинује се са дејством психолошких средстава: летача, штампе, радиоемисија, гласноговорника, итд. ...

Обмањивање у рату

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пешадиски потпуковник *Милоје Секулић*

... Обмањивање, а тиме и изненађивање непријатеља, одувек се сматрало саставним делом вештине ратовања. Историја потврђује да су обману примењивале многе војсковође, али ипак је мали број оних за које се може рећи да су у томе постали мајстори. Јер, обманути опрезног непријатеља није нимало лако ни једноставно. То захтева не само интелигенцију, смелост, сналажљивост, машту и свестрано познавање војне науке и ратне вештине, већ и добро познавање непријатеља, његове доктрине и намера. Обманом се служе обе стране – и слабија и јача. Јача – да што лакше и са мање губитака постигне победу, а слабија – да надокнади недостатак снага и средстава...

...У делатности за обмањивање, које су познате као контраобавештајне мере, спадају: дезинформације, демонстративни напади и диверзије, лажна средства и лажни радови, као и разноврсна лукавства. Све те делатности имају за циљ да се непријатељу пружи лажна слика сопствене ситуације или сопствених могућности да би се тиме навео да реагује на унапред одређени начин. Колику су важност у Другом светском рату Немци придавали обмани види се и из тога што су 1942 године у Генералштабу формирали отсек „за заваривање и обмањивање непријатеља.“

Дезинформације, односно лажни подаци и вести вешто достављени непријатељу имају за циљ да га увере у постојање извесних околности којих у стварности нема. Тако је, на пример, Монтгомери пред битку код Ел Аламејна, поред осталог, у Лондону намерно протурио глас да ће енглеска офанзива у Либији почети око 5 новембра, и то на јужном сектору фронта. Немачки агенти су доставили ту вест у Берлин и Ромел је насео. Уствари офанзива је почела 14 дана раније и на северном сектору фронта.

Ратна искуства показују да је корисно непријатељу подметнути лажне, добро смишљене планове, радиодепеше, заповести и друга борбена документа тако да створе утисак да су стварни и случајно откривени. На тај начин непријатељ ће бити обманут, а мере које ће предузети биће нецелисходне. У Првом светском рату, на пример, енглески адмирал Бити успео је да помоћу лажних радиодепеша обмане немачки Адмиралитет о стационарању британске ратне флоте. На основу таквих података Немци су својим бродовима наредили да исплове на отворено море не знајући све до битке код Јитланда где се енглеска ратна флота заиста налази.

И лажном застрашавајућом пропагандом може се у неким случајевима обманути непријатељ. Тако је лажна пропаганда нациста при крају

Другог светског рата о припремању „Редута у Алпима“ за давање последњег отпора била вешто припремљена обмана. Али тек када су операције биле завршене, Савезници су сазнали да „Редут“ није постојао. Међутим, по немачкој пропаганди он је био таквих размера да је, по речима самог Ајзенхауера, право чудо како су Савезници могли да верују у његово постојање и да о томе воде рачуна у плановима операција.

Врхунац вештине обмањивања састоји се у томе да се код непријатеља створи такво уверење да он, и поред тога што на било који начин сазна праве противничке намере и планове, остане у чврстом убеђењу да су они лажни.

Историја је богата примерима погрешних убеђења и самообмане. Тако је Стаљин, у пролеће 1941 године, и поред благовременог упозорења од стране Черчила, био, изгледа, убеђења да Хитлер неће напасти Совјетски Савез. Познато је и ово: „Мисао која је у мозговима команданата Хаваја надвладала све остале било је веровање и убеђење да Перл Харбур неће бити нападнут...“

И демонстративним нападима непријатељ се може обманути и довести у такву ситуацију да не очекује дејства на другим деловима фронта. Тако су Немци снажним противнападима на реци Реру, почетком децембра 1944, успели да код савезничке команде створе уверење да о некој офанзиви на другом делу фронта нема ни помена. Међутим, ускоро је уследила снажна немачка Арденска противофанзива на фронту јужно од реке Рера...

... Лажна средства и лажни радови имају за циљ да непријатеља обману у погледу јачине, места и распореда сопствених снага и технике, као и у погледу сопствених намера. Помоћу неких 15.000 макета коња, израђених од крпа и сламе, енглески генерал Аленби је за време битке код Армагедона (у Палестини) 1918 године обмануо Турке. Лажна средства за обмањивање непријатеља широко су примењивана и у Другом светском рату. Монтгомери је, на пример, пред битку код Ел Аламејна наредио да се изради на стотине лажних тенкова и на хиљаде лажних камиона. Помоћу њих он је успео да обмане непријатеља у погледу места концентрације својих оклопних снага, а самим тим и у погледу правца нашошења главног удара.

У тзв. „Курској избочини“ Руси су, израдом лажних положаја са мноштвом лажних фортификациских објеката (ровова, артиљериских положаја, осматрачница и др.), као и великим бројем лажних тенкова и авиона, навели Немце на погрешне закључке о распореду и јачини сопствених снага и „одвукли“ ватру њихове артиљерије и авијације са својих стварних положаја.

Рушење мостова на Неретви у Четвртој непријатељској офанзиви, које је извршено по наређењу Врховног штаба у циљу да се непријатељ обмане о правцу даљег наступања снага Главне оперативне групе, претставља јединствен начин обмане у ратној историји. Прелаз је извршен на импровизованом пешачком мосту код Јабланице, подигнутом поред порушеног железничког, тако да на Неретви, како је рекао Лер, није остало „ни плена ни заробљених, ни мртвих“...

1958.

О утицају новог наоружања на припреме за рат

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-потпуковник *Виктор Бубањ*

... Схватање да само модерна техника чини армију „модерном“ – опасно је, нарочито за мале земље, због тога што се тиме аутоматски иде линијом да армију треба опремити свим модерним средствима и да она треба да буде у минијатури копија армије неке велике силе. То би морало изазвати прихватање и копирање туђих стратезских и тактичких поступака и начела, тако да би се и битке у рату тукле на начин који највише одговара ономе који располаже са још више таквих средстава и још модернијом техником. Типичан пример за то имамо 1941 године у погледу изгледа, доктрине и стратегије бивше југословенске војске. У тој војсци све стране теорије (посебно француске и немачке, затим енглеске, па чак и руске) формално су нашле своје тло. Сопствена доктрина уствари није ни постојала, јер није био проучен и схваћен вероватни карактер претстојећег рата у односу на нашу земљу, па се у пракси остало на примени застарелих принципа из Првог светског рата. Под утицајем тих страних теорија развијала се и војска и све у њој, мада ни за једну од тих теорија није постојала реална, ни материјална ни психолошка база. И док је немачка армија сасвим олако разбила тог неуспелог компилатора, она се убрзо нашла пред нерешивим проблемом и изгубила је битку од слабо наоружаних јединица НОВ, чему је свакако био један од главних разлога: вођење рата на правилан начин – правилна стратегија и тактика јединица НОР. При овоме треба истаћи чињеницу (нарочито кад се ради о појму „модерне“ армије) да смо у току НОР узимали у руке само оно оружје које смо могли корисно употребити. Наиме, ми смо у низу случајева без жаљења бацаили или закопавали артиљерију и тенкове (Неретва) чим је постојала опасност да због њих будемо натерани да примимо битку у неповољним условима, да изгубимо иницијативу и слободу маневра. Чим су били створени услови за коришћење тешког оружја, ми смо га и имали, али никад нисмо били заслепљени модерном техником, никада нисмо сматрали да она одлучује о коначном исходу битке – рата и да се не може успешно ратовати на одређен начин и кад се њом не располаже. Непобитна је чињеница да техника утиче на избор стратегије и тактике, али баш због тога треба у армији имати само оно оружје које омогућује, а не спречава спровођење оне стратегије и тактике које тој земљи одговарају. О овоме „савремена армија“ мора водити рачуна.

Најзад, да се вратимо на почетак. Вероватно је да ће сваки будући рат по својој суштини, за народе који у њега буду уплетени, баш због нових средстава, постати одмах „тоталан рат“ у апсолутном смислу, па се према томе на проблем изучавања изгледа будућег рата, његове стратегије и тактике, не може гледати као на неки узан „војностручни“ проблем. Зато у савременим условима и нема питања које би се могло паметно решити само са гледишта „професионалног војника“ и по типу тзв. класичне армије. Најмање ће мале земље моћи то успешно решавати по методама и формулама великих сила (по теорији „одмазде“, рата „притиском на дугме“, „ваздушне премоћи“ итд.). Узимајући у обзир њихове норме и начин мишљења, што у суштини значи копирање, мале земље неће бити у могућности да виде сопствену снагу и најчешће ће упадати у хор-сокак, што неће бити случај ако успеју да сагледају ствари онакве какве оне заиста јесу...

Иницијатива старешина

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-мајор авијације *Милија Станишић*

... Успех у рату зависи поред осталих фактора и од борбеног морала народа и армије.

Карактер друштвено-економских односа претставља само општи оквир за изградњу борбеног морала. Борбени морал, као специфичан облик свести људи у борби, зависи и од читавог низа других фактора, као што су: убеђеност маса у неопходност рата; ефикасност сопствене доктрине и војне организације; утицај старешина, борбених традиција, властитих и савезничких успеха итд. – а поред свега тога, он се формира и његов квалитет се мери у непрекидној борби са противником. Зато борбени морал армије (јединице) није константна величина, већ је под утицајем стварности подложен чешћем мењању, што командама намеће задатак да непрекидно и активно раде на његовом развијању.

Висок борбени морал мобилише и активира свест, вољу и енергију појединаца, а непосредно у борби може да одигра одлучујућу улогу.

Јединица чврстог борбеног морала испољава висок степен активности у извођењу борбених дејстава. Њој се могу постављати пресудни циљеви и задаци, јер је спремна да у борби примењује смеле и одлучне маневре.

Старешина високог борбеног морала увек је спреман да доноси одважне одлуке, предузима дејства која ће противника најчешће изненадити, и тиме ствара услове да истргне иницијативу из руку непријатеља и да му наметне своју вољу.

Ратно искуство нам говори да су армије које су водиле прогресивне ратове имале објективне могућности да борбени морал подигну и одрже на вишем нивоу него агресор. Из таквог морала се рађала масовна иницијатива старешина и војника.

Природно је што је само човек високог борбеног морала у стању да у најтежим животним условима (у оружаном борби) испољи максималну активност, спремност и вољу да и по цену живота истраје у борби до победе.

Ако из тог аспекта посматрамо утицај борбеног морала на иницијативу у будућем рату, логично је претпоставити да ће он за њу и надаље бити од одлучујућег значаја...

... Активан у сложеним ситуацијама борбе може да буде само човек који поседује непоколебљиву вољу за победом...

Ратни потенцијал

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Капетан I класе Љубомир Петровић

... *Војни фактори.* Полазни елемент за процену војних фактора ратног потенцијала сваке земље претпоставља број и квалитет јединица које могу одмах ступити у дејство. Оне претстављају основну снагу у мирнодопском периоду и окосницу оружаних снага нације у периоду мобилизације и рата. У првим, најкритичнијим данима рата, те јединице треба да приме на себе паралисање почетних, најжешћих удара противника.

Међутим, мирнодопски контингент војске ни једне државе на свету, без обзира на степен њеног друштвеног богатства и висину националног дохотка, не може примити на себе целокупно вођење савременог рата, који захтева максимално и тотално ангажовање живе силе и материјалних средстава. Ради тога, величина и обученост резерви у људству претставља другу важну компоненту оперативне армије. Ради што бржег и квалитетнијег формирања јединица и установа армије у датом тренутку, веома је значајно сврсисходно деловање инструмената војне и морално-политичке мобилизације. Савремена државна мобилизација уопште, а војна посебно, претставља битку за време и од квалитета њених инструмената зависи даљи ток, па чак и исход рата. Данашњи услови диктирају извршење мобилизације у најкраћем могућном року, с обзиром на изненадност почетка рата, динамику и интензитет операција и др. Основни задатак мобилизације јесте да свако лице и свако средство што пре стигне на своје право, унапред одређено место. Предуслов за то је дуготрајан, стрпљив и студиозан рад за време мира.

Квалитет и квантитет наоружања и технике не може се посматрати издвојено, већ у склопу са нивоом војне науке и ратне вештине. Француска и Чехословачка су пред Други светски рат располагале наоружањем чији је квалитет био приближан немачком, али су неуобичајено брзо изгубиле рат услед подбацивања многих других фактора ратног потенцијала. Штавише, Француска је имала више тенкова од Немачке, али су они били погрешно употребљени, тако да се није постигао максимално могућан ефект. Насупрот томе Немци су, примењујући пробој масовним тенковским и оклопним јединицама, уз снажну подршку ваздухопловства, нарочито у првој трећини рата (1939–1941), постигли значајне војне успехе.

У рату најчешће побеђује онај противник који, поред осталог, на квалитативан начин успе да буде нов (у тактичко-оперативном или у техничком погледу)...

1961.

Немачки потпаљивачи рата поновно на делу

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Богдан Зајшек*

... Маја 1949. године генерал Мантојфел води разговоре са Аденауером и у виду једног меморандума предлаже му детаљни план ремилитаризације Западне Немачке. Новембра исте године Аденауер и високи комесари потписују петерсбершки споразум, који између осталог садржи и тајне клаузуле о успостављању западнонемачке армије. Истовремено се одобрава поновно организовање полиције и трупа безбедности.

Фебруара 1950. године је формирана, у оквиру америчких окупационих трупа, прва западнонемачка обавештајна јединица под називом „чета радне службе“. Августа те године вицеканцелар др Блихер изјављује новинарима: „Не би требало да ми Немци говоримо о поновном наоружању. Ми треба да дејствујемо без буке, али брзо“. Истог месеца Аденауер доставља, без знања владе, америчком високом комесару тајни план развоја западнонемачке војске у којем захтева: повећање окупационих трупа на најмање 15 дивизија; укључивање западнонемачких трупа у Европску армију и стварање јаких полицијских јединица као језгра за стварање кадрова будуће немачке армије. Истовремено су Шпајдел и Шверин постављени за Аденауерове саветнике за „полицијска питања“. Нешто касније Шверин је постао војни саветник канцелара Аденауера и први шеф новоформиране „Централе за домовинску службу“.

Октобра исте године организује се „Уред за преиспитивање – Годесберг“. Руководилац ове установе је Бахлин који је, са извесним бројем сарадника, бивших истакнутих нацистичких официра, био задужен да ради на персоналним питањима.

Нешто касније Аденауер одређује Теодора Бланка за свог опуномоћеника за „питања везана за повећање и смештај савезничких трупа“. Као сарадници одређени су му Шпајдел и Хојзингер и пуковник Килмансег. У новембру исте године америчка висока комисија одобрава рад „Савезу фронтовских војника“, који има задатак да окупља бивше војнике и одржава немачке „војне традиције“...

Ватра и маневар

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник Миливоје Станковић

... Структура ватреног система у нападу. У „оперативним центрима“, „центрима за координацију ватре“, односно оперативним одељењима и артиљеријским штабовима армија великих сила, постоје разрађени планови ватре тешког наоружања и авијације за извршење почетних удара. Постоје две врсте таквих планова: план ватрених удара по стратегијским и тактичко-оперативним циљевима. Први план разрађују врховне команде водећих блоковских сила (у последње време изгледа да ће овакве планове за поједина ратишта разрађивати команде војних пактова). Први план анализира циљеве за ракете великог домета и авијације за даљња бомбардовања. У овај план се уноси: локација циља са описом његових основних карактеристика, врста ракете (односно бојеве главе) са којом ће се циљ тући, којој јединици се додељује као основни а којој као допунски задатак, удаљеност и време летења ракете, какав се материјални ефекат очекује, начин провере материјалног ефекта и његова експлоатација, сигнал за лансирање ракете, ко има право наређивања лансирања и остало. Овим планом се предвиђа тучење сталних циљева који не могу да мењају свој положај (градови, индустријски објекти) или то могу да учине само после дужег времена (уређаји за лансирање ракета, аеродроми, поморске базе).

План ватрених удара по тактичкооперативним циљевима обично се ради у команди групе армија, армије и нижим командама. Њиме се предвиђа дејство по оним циљевима који се налазе у зони предстојеће операције и који могу непосредно да утичу на ток њеног извођења. Ту долазе лансирни уређаји за артиљеријске ракете, ракете средњег домета, аеродроми тактичке авијације, рејони распореда непријатељских трупа, елементи његове одбране (први ешелони, резерве, артиљерија), комуникацијски чворови, центри везе, команде места, складишта и остало. Ови планови се делом састављају још пре почетка непријатељстава, а допуњују непосредно пред почетак напада и у току самих дејстава.

За атомску муницију предвиђају се обично три врсте ватре: сталне, које се унапред планирају и остварују у време које је планом предвиђено; ватре по захтеву, које се планирају по одговарајућим циљевима, а остварују на захтев команданта здружених јединица, и евентуалне које се остварују на захтев команданта здружених тек у току борбе а са муницијом која се чува у резерви.

У доктринама армија које располажу атомским борбеним средствима или рачунају да ће таквим средствима бити подржане, доминира принцип да напад отпочиње из покрета. Снаге првог оперативног ешелона прелазе у напад из очекујућих рејона који могу бити удаљени од непријатеља, зависно од земљишта, петнаест и више километара. Почетни ватрени систем нападача ће сачињавати ракете средњег домета, артиљерија великог домета и ватра тактичке авијације. Овим ватреним системом обухвата се непријатељска одбрана на дубини до 500 км. Ватре су мешовите, атомске и класичне и представљају костур општег ватреног система нападача. Ватрена припрема треба да отпочне једновременим атомским ватреним ударом по целој дубини и да буде усклађена са отпочињањем покрета борбеног поретка трупа и спуштањем ваздушних десаната. Док се јединице првог ешелона приближавају непријатељу, крупнокалибарна ватрена средства систематски гађају важније циљеве (користећи ракете са класичним експлозивним пуњењем) и подржавају борбу ваздушних десаната...

Значај воље у војничком позиву

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Потпуковник *Вуко Михаиловић*

... *Процес воље.* Почетак сваке наше активности изазван је неком потребом материјалне или духовне природе. Та потреба, кад је поста-немо свесни, јавља се као представа циља за којим тежимо – то је у ствари наша жеља. Жељом је одређен циљ, али од жеље до циља понекад је веома далеко. То нам потврђују свакодневни примери и искуства. У нама се јављају многе жеље, али их све не остварујемо. Неко је, на пример, зажеleo да похађа курс енглеског језика. Почео је да га похађа, али је после извесног времена одустао и то објашњава овако: „Имао сам велику вољу да научим енглески језик, али не иде, немам смисла за језике“. То објашњење сасвим је погрешно. Дотични је имао само жељу, али не и довољно јаку вољу да ту жељу реализује, тј. његова воља била је слаба.

Оно унутрашње „ја желим“ не треба ни преценити ни потценити, јер то је полазна тачка у васпитавању наше воље. Да би се разумне и оправдане жеље испуниле, код нас се јављају стремљења, за чије остварење је потребна одговарајућа акција: планови, средства и активност за постизање одређеног циља. То је корак даље у јачању и васпитавању наше воље. Оно „ја желим“ прераста у „ја хоћу“. Сада је јасан не само циљ већ и начин – средства помоћу којих се до њега долази. Остваривање оног унутрашњег „ја хоћу“ један је од сложенијих елемената процеса воље.

У војном позиву, а нарочито кад су у питању борбени задаци, често су циљеви јасни, али се појављују разноврсне могућности да се до њих стигне. Од пута којим се пође умногоме зависи и успех целе акције.

Борба мотива за старешину је најсудбоноснији мисаони процес у доношењу одлуке, а одлука је решење за прелазак на дело, на акт вољне радње. Руководилачке способности војног старешине огледају се у томе да ли он у мисаоном процесу исправно води борбу мотива и да ли у тој борби обезбеђује превагу најреалнијих. Такође је потребно да старешина у правом моменту и одлучно оконча борбу мотива која може да ојача или ослаби његову вољу. Важно је да ли је дошло до потпуне победе једних, а коначног одбацивања других мотива, или је старешина прихватио мотиве у чију оправданост није потпуно сигуран. Ово је изванредно значајно за васпитавање воље старешина и због тога што се борба мотива у мисаоном процесу припремања одлуке огледа и касније – у издавању задатака јединицама, одређивању структуре борбеног поретка, доследности извођења одређених борбених поступака...

Обука и ратна стварност

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Стево Јовановић*

... *Заостајање теорије ратне вештине иза ратне праксе.* Кроз процес обуке војник се у ствари теоријски упознаје са ратом. Та теоријска уопштавања нису без значаја. Она имају важну улогу у унапређивању обуке и развијању конкретне праксе.

Сваки рат је практична провера ваљаности обуке која се базира на ратним и мирнодопским искуствима, на ономе што је показало најбоље резултате. Тако савремена војна обука користи искуства из другог светског рата, а делимично и ранијих. Проучавају се и научно анализирају борбена дејства сопствене, савезничких и противничких армија, уопштава се, критички оцењује и осветљава ратно искуство. Све је то од великог значаја за усавршавање обуке у садржајном и дидактичком смислу.

Међутим, основна објективна тешкоћа и недостатак у овоме је непрекидно заостајање теорије ратне вештине иза праксе, што условљава заостајање процеса обуке иза потреба и захтева рата. „Војна теорија највећим делом полази од искустава прошлих ратова, уопштавања метода и облика вођења борбе у њима, узрока победа и пораза, деловања и начина испољавања свих фактора рата и др. Из тога је резултирало да су се армије обучавале више ономе како се ратовало него како ће се ратовати. Познато је да је основна слабост армија у прошлости била у томе што су обучаване само на искуствима прошлих ратова.“ Такве тенденције у обуци биле су донекле објективно условљене и у прошлости, а и данас.

Теоријски се никада није у појединости могло сагледати и предвидети, и поред свестраних анализа свих познатих фактора који могу да делују у новом рату, како ће се одвијати борбена дејства и који све облици и начини борбе могу доћи до изражаја, итд. Карактеристично је за војну теорију и војнонаучну мисао да се њихови резултати чувају у државним оквирима те достигнућа на овом пољу спорије постају универзална својина него из других грана науке. Научнотехничка открића чувају се као војна тајна. Све то утиче на заостајање војне теорије од ратне праксе.

Међутим, с друге стране било би погрешно тврдити да војнонаучна мисао толико заостаје иза ратне праксе да није у могућности да предвиди основне контуре и елементе будућег начина ратовања. Напротив, војна мисао може да иде испред досадашњег искуства и праксе и да успешно осветљава основне проблеме будућег рата.

Изостајање војне теорије иза ратне праксе није последица само деловања опште законитости изостајања промена у свести људи иза промена у објективној стварности, него великим делом и слабости субјективног карактера. Познато је, на пример, да су ратне доктрине, теорија ратне вештине, стратегија и тактика оружане борбе неких европских армија пре другог светског рата, па упоредо са тим и обука оружаних снага, далеко заостајале иза потреба новог рата, не зато што није било услова да се сагледају, осветле и у основним цртама предвиде физиономија и карактеристике будућег светског рата, који је био на помолу, већ због неспособности и инертности војног командовања да сагледа ново. У обуци и припреми оружаних снага за рат доминирала су искуства из првог светског рата, заснована на позицијском начину ратовања. Није се, дакле, схватила суштина материјално-техничких промена насталих између два светска рата, нарочито у области наоружања, која је захтевала квалитетне промене у начину ратовања и обуци трупа. Али, у начелу, основни узрок заостајања теорије лежи у објективним факторима и законитостима гносеолошког карактера.

Представа будућег рата ствара се: прво, на бази анализе елемената ближег и даљег ратног искуства; друго, на основу степена развитка наоружања и ратних средстава и, треће, на основу елемената новог заснованих на научно-техничкој анализи савременог кретања друштва и развоја ратне технике. При овоме морају се узети у обзир и социјално-политички и идеолошки фактори који ће утицати на карактер будућег рата, његову физиономију и форме вођења борбе. Ако се ма који од елемената новог општег рата апсолутизује или фаворизује, занемарујући остале, може доћи до погрешног закључивања о његовој физиономији, а самим тим и до неправилног усмеравања практичног рада на обучавању и васпитавању оружаних снага за рат. Може се, дакле, рећи да успех у прилагођавању обуке будућем рату у највећој мери зависи од тога какав је у њој однос између искуства прошлих ратова, савремене ратне технике и војне вештине и онога што представља потенцијалну могућност, односно будућност...

Темпо напада у савременим условима

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-мајор *Милојица Пантелић*

... Једно од кључних актуелних питања савремене теорије напада јесте темпо напада. У ствари, проблем темпа напада у историји развитка ратне вештине везан је са појавом операције као основне форме оружане борбе. И он је постао актуелан управо у оној мери, колико се операција више афирмисала као основна форма оружане борбе. Најпуну афирмацију она је доживела у II светском рату и то у свим облицима оружане борбе: фронталном, партизанском, општенародном одбрамбеном. До сада су већ добрим делом сређени подаци у погледу темпа напада у многим операцијама II светског рата.

У Европи до отварања источног фронта. Немци су у нападним операцијама у Француској 1940. остваривали темпо 40–50 км дневно, у агресији на Пољску око 30 км, у агресији на Југославију око 40 км. Италијани су у неуспелој нападној операцији у области Пинд – Јањина у Грчкој 1940. имали дневни темпо око 7 км, а Грци у својој зимској нападној операцији у новембру и децембру 1940. 1,5–5 км дневно...

... Мислим да се најкраће може одговорити да одређивање темпа напада из свих тих аспеката има сасвим одређено практично значење. Тако, на пример, у оквиру једне нападне операције, команда која је организује и планира треба да предвиђа темпо напада не само на тежишном већ и на помоћним правцима. Разлози за то су многобројни, али су два основна: успех операције и те како зависи од тога какав ће се темпо напада остваривати на помоћним правцима, иако је, најчешће, за успех напада одлучујући темпо који се остварује на тежишном правцу дејства. Наиме, познато је да понекад изненадан и неочекиван успех снага на помоћном тактичком или оперативном правцу може битно утицати на даљи ток дејства главних снага – на тежишном правцу. Затим, ма како био „темпиран“ однос снага на појединим правцима у пракси сваке операције, темпо напада биће различит на сваком од праваца. Све су то разлози што посебно планирање и предвиђање темпа напада и на помоћним правцима нападне операције имају своје оправдање са становишта праксе.

Пуно оправдања имају и посебно планирање и предвиђање темпа напада за поједине елементе оперативног или стратегијског распореда јединице која изводи операцију...

Борба против вештачких сателита

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Мајор Миливој Југин, дипл. вазд. инж.

... Чињеница да је вештачки сателит у првој фази лета пасиван учесник указује на пут којим треба ићи у тражењу евентуалних средстава борбе против њега као оружја у овом периоду лета. Треба тражити средства и начине борбе не против сателита као васионске летелице, већ против ракете-носача као транспортног средства које треба да обави веома сложену процедуру његовог лансирања. Околности које онога ко жели да се заштити од евентуалног дејства вештачког сателита, уопште узев, стављају у још незавиднији положај за дејство против њега у првој фази лета јесу, пре свега, неизвесност тренутка и места његовог лансирања. У пракси, међутим, ове неизвесности нису тако непремостиве као што то на први поглед изгледа. Нарочито она у погледу места лансирања. Наиме, још увек се за лансирање вештачких сателита користи класичан начин старта ракете-носача са одређених узлетишта-космодрома чији је положај, због потребе за сложеним земаљским уређајима, практично немогуће сакрити. Што се тиче тренутка лансирања, њега је знатно теже установити пре полетања ракете. Извесне изгледе у том правцу пружа чињеница да је припремни период, од тренутка пристизања ракете-носача (у деловима) на космодром до њеног лансирања, још увек релативно дуг. Он обухвата, пре свега, састављање појединих ступњева ракете-носача, монтажу сателита, веома сложену процедуру испитивања исправности рада читаве инсталације и свих уређаја ракете и сателита као целине, пуњење резервоара погонским материјама, итд. Примера ради навешћемо да је читав процедура око лансирања космичког брода *Gemini* трајала неколико недеља. За инструменталне вештачке сателите она је знатно краћа, али се ипак мора рачунати на вишедневни период.

Ако бранилац поседује активне извиђачке сателите, реално је претпоставити да ће се ракета-носач моћи открити на лансирној платформи у припремној фази и, ако се „мотре“ припреме, може се одредити оријентациони период у коме се може очекивати њено лансирање.

Но, и под овим условима веома је тешко одредити ефикасне мере за дејство против ракете-носача у првој фази лета; овде се апстрахују позната средства за њено уништење на земљи – пре лансирања. Наиме, одређивање извесног „временског интервала“ у коме би ракета могла бити лансирана, ради ефикасног дејства против ње у првој фази лета, неминовно захтева присуство сопствене васионске летелице у близини васионског простора у коме се налази читав путања лансирања и

извођења вештачког сателита на путању. Тешко је претпоставити могућност коришћења ваздухоплова за борбу против ракете-носача у почетној фази лета, и то не због тога што то са одређених, специјално опремљених, авиона не би било могућно, него зато што део путање кроз доњи слој атмосфере, а често и читава путања изласка на орбиту (сателитска путања око Земље), леже у простору изнад земље којој припада сателит.

То практично значи да би се над подручјем космодрома непрекидно морао налазити бар један од противникових вештачких сателита да би, одмах по откривању лансирања, могао „ступити у дејство“. Овакву могућност теоријски пружа, пре свега, тзв. синхронизовани вештачки сателит чија је кружна путања удаљена 35.800 км од Земље. Пошто време једног обиласка оваквог сателита око Земље износи 24 часа, тј. управо онолико колико је потребно Земљи да се једанпут обрне око своје осе, сателит ће се, зависно од угла нагиба путање, налазити увек изнад једне одређене области на Земљиној површини. Садашње стање технике одбацује примену синхронизованих сателита за ове сврхе због тешкоће коју собом доноси огромна удаљеност њихове путање од Земље. Другу могућност пружа истовремено присуство већег броја одговарајућих сателита на једној или неколико путања са таквим распоредом да се сваког тренутка бар један од њих налази у одређеној „васионској околини“. Поред огромних материјалних издатака за овакав систем сателита, борба против ракете-носача у првој фази лета је данас готово немогућа због сложеног механизма оваквог подухвата. Наиме, након тога што су у командној станици на Земљи примљени подаци о откривању старта ракете, требало би сада из ове станице командовати радом вештачког сателита за дејство против ракете-носача. Велика удаљеност између сателита и командног центра, а посебно веома кратак временски интервал трајања целокупне прве фазе лета (од само неколико минута), чине подухват ове врсте практично неостварљивим.

Услови за борбу против сателита у првој фази лета знатно ће се изменити када се на путањи изнад Земље појаве васионске станице са посадом од неколико људи...

Противваздушна одбрана командних места

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник Владимир Стојановић

... *Осетљивост КМ на нападе из ваздуха.* Изложеност дејству из ваздуха не зависи само од важности објеката ПВО него и од њихове осетљивости. Два, по саставу и величини иста објекта ПВО (у овом случају два КМ истог степена), ако извршавају исти задатак и у истом времену, по важности могу бити слични, али с гледишта осетљивости на напад из ваздуха могу имати различити степен осетљивости, што у знатној мери предодређује колико ће одређени објекти бити циљ дејства нападних средстава из ваздуха.

Код два или више по важности сличних објеката ПВО, а при различитом степену осетљивости на дејство из ваздуха, пре ће се и са већим интензитетом нападати онај објект ПВО који је осетљивији и по коме се истим снагама постиже већи ефекат дејства. Ово треба имати у виду при одређивању средстава ПВО за обезбеђење објеката од дејства из ваздуха, па би средства ПВО требало најмасовније ангажовати за заштиту онога објекта који је у одређеној фази борбених дејстава најосетљивији на нападе из ваздуха.

Степен осетљивости КМ на напад из ваздуха одређује се проценом извесних чинилаца који умањују или повећавају ову осетљивост. То се постиже проценом врсте и састава КМ, могућношћу примене мера ПВЗ, могућношћу самоодбране сопственим средствима ПВО, проценом отпорности објекта ПВО и др.

КМ се, у основи, састоји од три групе различитих објеката ПВО (људства, радио и електронских уређаја и моторних возила), чија осетљивост на нападе из ваздуха није подједнака у свим ситуацијама и фазама борбе.

Људство има најповољније могућности за примену мера ПВЗ. Радне групе оперативног дела су по саставу мале, размештају се растресито у заклоне и склоништа и веома се лако могу маскирати. Брзо се и за релативно кратко време могу фортификацијски утврдити, а кад то није могућно, уз правремено узбуђивање, могу се успешно и брзо користити рељефом и покривеношћу земљишта, чиме се знатно умањује ефекат извиђања и дејства из ваздуха.

Осетљивост овог дела КМ највише је потенцирана мноштвом разних шатора и сличних објеката, те прилазних путева и стаза, као и честим саобраћајем курира и моторних возила, па се, тамо где нема маскирне и друге дисциплине, извиђањем и осматрањем из ваздуха и са земље рејони КМ веома лако откривају, после чега могу бити и циљеви

напада из ваздуха. За време премештања и постављања КМ на откривеном и претходно неприпремљеном месту, осетљивост КМ је доста велика.

Радио, радио-релејни и телеграфско-телефонски центри и други електронски уређаји представљају другу групу објеката, који се истичу по својој осетљивости на дејство из ваздуха. КМ су добрим делом засићена овим средствима (сваки од ових центара има десетине или више десетина разних уређаја), чија је отпорност на све врсте убојних средстава веома мала. Велики број разноврсних и често по неколико, па и до 15 метара високих антена и ленгера пружају повољне могућности да се извиђањем (осматрањем) из ваздуха и са земље одреде рејони КМ. Гониометрисањем рада радио-предајника и другим начином електронског извиђања могућно је одредити места ових уређаја, а преко њиховог броја и јачине емитованих таласа приближно величину и степен КМ. Фортификацијско уређење заклона и склоништа за радиоуређаје, а нарочито за оне који су уграђени на моторна возила изискују доста времена и радне снаге, што је скоро немогуће обезбедити увек и у свим борбеним условима.

Осетљивост овог дела КМ знатно је мања ако се правовремено и доследно спроведу све мере ПВЗ (растресит распоред, маскирање, укопавање, узбуњивање, ограничавање рада радио-предајника, спровођење дисциплине саобраћаја и кретања, итд.), чија је примена обавезна у свим ситуацијама.

Моторна возила, као трећа група објеката на КМ, по броју и важности за опслуживање и транспорт КМ представљају објекте знатне важности, чијим би се уништењем – оштећењем утицало на успешно функционисање и рад КМ. Моторна возила у рејону размештаја КМ имају повољне могућности да заузму растресит распоред и користе мере природног и вештачког маскирања, заклоне, итд., те им је осетљивост на нападе из ваздуха незнатна. Но, када се КМ премештају у току дана и ако се моторна возила нађу у рејону укрцавања (искрцавања) или у покрету, тада представљају најпривлачније објекте за напад из ваздуха и веома су осетљива на све врсте убојних средстава. Ова осетљивост је потенцирана и тиме што су она, у овој фази, оптерећена и другим средствима КМ (радио-електронским и другим уређајима и људством), па постају најрентабилнији циљеви напада из ваздуха.

Оваква осетљивост појединих елемената КМ доводи до закључка да су, у оквиру КМ, најосетљивији објекти за напад из ваздуха радио-релејни и радио-центри по којима треба очекивати највећи интензитет дејства нападних средстава из ваздуха одређених за дејство по КМ. Колико ће, у ком степену и којим нападним средствима из ваздуха КМ бити изложено дејству зависи, поред осталог, и од могућности ангажовања ових непријатељских средстава...

Поглед на задатке и могућности савремених ратних морнарица

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Капетан фрегате Љубиша М. Михајловић

... *Намена и задаци малих РМ на малим затвореним морима у савременом рату.* О намени и задацима малих РМ у затвореним морима постоје изнијансиране разлике, које се крећу у границама логичности. У ствари, намена и задаци тих РМ одређивана је у зависности од фактора који на њу утичу и о којима је већ било речи. Међутим, вредно је истаћи неколико карактеристичних гледања.

Прво, то су различита гледишта РМ на офанзивну или дефанзивну употребу РМ.

Било је и има, на пример, мишљења да би дејства мале РМ, односно њених ПС требало да буду „обалска“ да се изводе првенствено у близини властите обале и у властитом мору. По овим гледиштима море представља претпоље одбране земље са правца мора, па би одбрану требало организовати и пружити на обали и непосредно испред ње. Тако би, сматрају заговорници ових гледања, дејства РМ била дефанзивна, најуже повезана са дејствима КоВ на приморском фронту.

Оваква гледишта занемарују ударну моћ и оперативно-тактичке могућности ПС и значајан допринос који може да пружи КоВ дејствујући у обалном и на отвореном мору (па и ближе противничким обалама и комуникацијама уколико то ситуација на поморском војишту дозволи). Она занемарују поуке из прошлих ратова да се борба за заштиту властите обале може и треба да води на ближим прилазима властитој обали и даље од обале, на отвореном мору. Оваква гледања најчешће имају корена у слабој материјално-техничкој бази малих РМ и схватања да се таквим флотним снагама не може ефикасно дејствовати далеко од обале, на отвореном мору.

Друго гледиште које је супротно предњем фаворизује офанзивна дејства ПС на отвореном мору. По њему, дејства ПС требало би да се одвијају у рејонима што удаљенијим од властите обале и не би требало да имају чвршће везе са дејствима јединица КоВ на приморском фронту. Одбрана обалног појаса (обале и обалног мора) била би ствар властите КоВ и других снага.

Оваква гледања потичу и продукт су копирања улоге и задатака неких великих поморских сила које имају јаке ПС, које приликом дејстава немају везе са обалом и њеном одбраном, изузев у позадинском и морнаричко-техничком смислу (базирање, попуна, ремонт, одмор

људства и сл.). Међутим, заговорници таквих схватања предвиђају да велике РМ имају, осим поменутих ПС, и посебне морнаричке снаге за контролу и одбрану обале и обалног мора.

У тражењу равнотеже између употребе ПС у обалном или на отвореном мору вероватно је најбоље оно решење које ту употребу предвиђа на отвореном као и у обалном мору, дакле свуда где је противник и где испољава своја дејства, без бојазни да ће због тога ПС бити квалификоване као сувишно и ризично офанзивне, или забрињавајуће дефанзивне. На ову „равнотежу“ пресудну улогу имају квантитет и квалитет ПС које су у могућности да изводе дејства и ударе по противнику ближе или даље од властите операцијске основице, односно база и обале.

Активност и офанзивност се може испољити свуда, у обалном и на отвореном мору, под условом да се битка (бој) намеће и тражи и да се у њој има иницијатива. Ако тога нема, ПС ма где се налазиле, боравиле и кретале, макар по карактеру и тактичко-техничким особинама биле офанзивне снаге првог ешелона, фактички су дефанзивне и неактивне.

Други проблем око кога је долазило до размимоилажења земаља је начин одбране морске обале и организација снага које то треба да учине. Наиме, појављивала су се супротна мишљења око питања – ко је та снага и војна организација која треба да брани и одбрани морску обалу? Да ли је то РМ, КоВ, или неке друге снаге? Ако се томе дода да код неких РМ теоријски није рашчишћено шта је заправо обала, односно шта се у територијалном смислу подразумева под термином морска обала, онда се доста лако може схватити појава разних дилема, разилажења и нејасноћа у третирању поменутих проблематике. При томе се долазило до искључивости која никада није могла да буде база за сигурно решење овог проблема.

Сва ова и слична гледишта су, по мом мишљењу, дефектна, јер пренебрегавају неколико основних чињеница. Заштита земље са правца мора и одбрана морске обале је национални задатак ОС. Тај задатак може бити поверен РМ или КоВ, или једновремено једном и другом виду. У другом случају тачно се прецизира вид који је носилац одбране и вид који је обавезан да садејствује у одбрани...

Оцењивање и контрола

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-потпуковник *Душан Пекић*

... Оцењивање и контрола успеха и стања јединица и установа у оружаним снагама представљају веома важну и одговорну функцију руковођења. Вредновати нечији рад, учинак, успех, обуку, борбену готовост и слично, значи објективно и квалификовано судити о томе. То значи објективно и квалификовано снимање и констатовање стања у јединици (роду, служби) или знања појединаца.

Оцењивање појединаца (старешина) такође има велики значај. Оцене су официјелно мишљење о стручној квалификацији и другим квалитетима, те повлаче законске последице, одређујући положај, радно место, напредовање и развојне могућности појединаца. Објективност оцењивања и правилно решавање других кадровских питања може имати одлучујући утицај на морално-политичко стање и односе у оружаним снагама.

Све то намеће императивну потребу да за оцењивање свих делатности у Армији постоји научно изграђен систем који ће почивати на објективним показатељима (нормама, мерилима), који ће потпуно искључити субјективни утицај код оцењивања.

Досадашња истраживања су показала да у акту оцењивања суделује читав низ неуједначених или променљивих психичких чинилаца, као: карактер, стручност и лични став оцењивача према систему оцењивања, личности и учинку који се оцењује и слично. Због тога се догађало да смо врло често за исте резултате (учинак, стање) имали веома различите оцене, или за различите резултате исте оцене.

Исто тако, докимолошка испитивања су утврдила произвољност и непостојање критерија када оцењивач изриче свој суд без објективних мерила. Зато се докимолошка наука и залаже за увођење објективних мерила и критерија у оцењивању било које делатности (учинка, резултата, стања и др.) Она посебно истиче да ничија судбина не сме зависити од произвољности, површности, субјективизма и формализма оцењивача.

Шта значи искључити произвољност и субјективизам у оцењивању? То подразумева постојање објективне норме, стандарда, теста и слично, чије испуњење доноси позитивну оцену без обзира на став и вољу оцењивача. Важно је овде и то да ту норму (тест, стандард) није стварао оцењивач за конкретан случај, за оцену једне особе (јединице, службе), већ да је она израђена раније од одређеног научног колегија (команде, установе) за све особе (јединице, службе) од којих се захтева одређени степен знања или ефикасности. Те норме (стандарди) морају бити познати онима који ће се оцењивати...

Наука основна подлога модернизације

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Др Гојко Николиш

... Пре свега, о модернизацији армије нема данас осим веома оскудних текстова и званичних материјала из којих би се могло схватити шта се заправо под тим термином подразумева. Недостају опширније теоретске разраде овог питања. Али и оно што је написано говори сасвим експлицитно да се под модернизацијом армије данас подразумева претежно модернизација њене технике. Проблем човека, проблем руковођења, проблем науке као основне полуге модернизације, једва да се помиње и то више – мање као један додаток који није разрађен и нема своје право место у тим материјалима.

Као што ми данас, сасвим разумљиво, увозимо технику, савремену, модерну технику, као што је год пракса модернизације постављена на технику и на њен увоз, било из иностранства било из наше привреде, тако исто и на идејном пољу ми смо још увек у положају увозника. Ми „увозимо“ идеје из нашег друштва, „увозимо“ их у армију из основних докумената, одлука, резолуција наших конгреса, „увозимо“ делимично из наших научних установа, и ми те идеје унутар наше армије примењујемо, аплицирамо, израђујемо или „прорађујемо“. При томе је чињеница и то да су постојали и отпори при „увозу“ прогресивних идеја и да су се ти отпори морали нашем унутарњом борбом савлађивати. Кад говорим о „увозу“, ја то кажем сасвим глобално, при чему не желим негирати и наше унутарње иницијативе, наша унутарња самостална размишљања, па чак и извесне антиципације неких ставова које је друштво, у односу на армију, тек касније заузело. Међутим, те антиципације биле су доста тешке и скопчане са жртвама.

Овом „увозу“, модерног на свим подручјима нашега армијског живота, супротставио бих тезу, односно потребу, нужност *сталне репродукције модерног у самој нашој средини* и у свим срединама наше армије и на свим нивоима. Ако ми не створимо услове унутар армије за трајну репродукцију свега модерног, ми ћемо стално бити у заостатку, па чак, гледајући стратегијски, гледајући са становишта оног нашег крајњег циља, тј. оспособљења армије односно земље за одбрану, ми ћемо бити у једном стално подређеном положају у односу на наше потенцијалне противнике. Сматрам да то што треба да обезбеди сталну репродукцију модерног у свим видовима и на свим нивоима, требало би да буде наука...

Економика као фактор изградње и организације оружаних снага

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-пуковник *Рајко Танасковић*

... Савремено наоружање, нуклеарно и ракетно нарочито, потпуно је изменило класичну стратегијску поделу ратишта на фронт и позадину. Домет неких врста оружја практично није ограничен, што омогућава да се под ударом нађу енергетски извори, индустрија, велики депои и складишта, пољопривредни капацитети и рејони, саобраћај, везе, политички центри и други циљеви и објекти који су још и у другом светском рату били „у позадини фронта“. То, без сумње, доноси квалитетно нова и веома тешка искушења економици сваке земље јер намеће много нових проблема не само оружаним снагама него и земљи у целини. Ево само неких могућих проблема и тешкоћа економске природе: помањкање сировина и радне снаге, дефицитарност енергетике, нарушени саобраћајни и транспортни капацитети, затровани пољопривредни рејони, дезорганизована индустрија, итд.

У савременим условима прелазак земље са мирнодопских на ратне услове мора се извршити у кратком року а не постепено и у дужем периоду, како је то било у првом и, донекле, у другом светском рату. Данас се с правом сматра да одлука о рату може пасти и пре него што земља пређе на ратни колосек, уколико у време мира нису извршене неопходне организацијске, материјалне, кадровске и друге припреме, и уколико се у том периоду не ради плански, организовано и брзо. Исто тако је способност економике да обезбеђује снажне оружане снаге у миру и њихова ће максимална борбена спремност и виталност у почетном периоду рата *бити одлучујућа за успешно вођење рата у наредним етапама и за победу*. Према томе, економика треба још у миру да се припреми не само за брз прелазак на ратно стање него и да у том најкритичнијем периоду буде активни фактор обезбеђења оружаних снага, а и земље у целини, за успешну борбу и превладавање криза које су карактеристичне за почетни период рата. Управо због тога данас мање-више све земље још у миру изграђују своју економику тако да сачувају висок степен њене спремности за евентуални рат...

Трупна ПВО у борби против хеликоптера

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Потпуковник авијације *Михајло Томић*

... Постоје мишљења да је противхеликоптерска борба једноставна и лака, и да се хеликоптери могу обарати ватром стрељачког наоружања – „слободним гађањем“. Међутим, разна теоретска разматрања и искуствене анализе из ратова у Вијетнаму, Кореји и Алжиру демантују таква мишљења. У рату у Кореји, при евакуацији рањеника код Чосена, два хеликоптера типа „Бел-47“ била су озбиљно оштећена. Један је добио 10 погодака зрнима 37 мм, а други 18 погодака зрнима ЛПАА и стрељачког наоружања. Оба хеликоптера наставила су летење до краја дана. У периоду од септембра 1951. до јула 1953. год. транспортна хеликоптерска ескадрила морнаричке пешадије САД извршила је 18.607 борбених летова и у том периоду изгубила само 5 хеликоптера и 9 летача. У оружаним снагама САД, у авијацији КоВ, морнаричком корпусу и РВ у Вијетнаму налази се око 3.000 хеликоптера. Тврди се да су губици у току седмогодишњег ратовања изразито мали. До краја 1969. год. изгубљено је укупно 1.500 хеликоптера. Од тога половина отпада на губитке на земљи. Према америчким подацима један погодак у хеликоптер долазио је у просеку на 500 летова. Принудно слетање, или неизвршавање задатка, долазило је на 7.000 борбених летова; на 22.000 борбених летова оборен је један хеликоптер. Званична оцена америчких стручњака је да ослободилачка армија Ј. Вијетнама има добро организовану ПВО и да је она врло ефикасна. Интересантно је напоменути да се велики број хеликоптера враћао у базе са десетинама погодака стрељачког наоружања, од чега је у лопатицама ротора било и по 15 погодака.

И поред тога што изнете податке и оцене треба узимати са резервом, треба додати и чињеницу да Американци у Ј. Вијетнаму имају апсолутну превласт у ваздуху, односно да Ослободилачка армија Вијетнама нема никакву авијацију. Ако узмемо у обзир недостатак званичних теоретских решења за борбено обезбеђење дејства хеликоптерских јединица, недостатак тактичких поступака и апсолутну превласт америчке авијације на вијетнамском ратишту, може се рећи да су губици хеликоптера релативно мали, и нижи од губитака тенковских јединица. Међутим, у ратним сукобима у Лаосу, где је трупна и територијална ПВО боље организована и опремљена, Американци су изгубили више хеликоптера.

Из наведених примера види се да су хеликоптери отпорни на ватру стрељачког наоружања и ЛПАА...

Улога научног предвиђања у области ратне вештине

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Миљенко Живковић*

... Научно предвиђање данас постаје све доминантније у свим областима науке, па и у области ратне вештине. На то, поред осталих фактора, битно утиче нагли научно-технолошки развој који је захватио готово целокупну људску делатност. С друге стране, он је истовремено скратио технолошки циклус у свим техничким доменима, што је имало за последицу брзу замену оружја, односно застаривање не само појединих борбених средстава, већ и читавих система наоружања. Ово је, поред осталог, битно утицало да је научно предвиђање у области ратне вештине добило посебну улогу и значај.

Научно предвиђање претпоставља антиципацију будућих одлука заснованих на поузданом предвиђању ситуација, околности и услова у будућности. Прошлост и садашњост могу бити само део елемената на основу којих се изграђује и подстиче научно предвиђање. Када је реч о елементима прошлости и садашњости и њиховом утицају на научно предвиђање, онда су то за наше услове превасходно искуства из протеклих ратова, посебно из нашег НОР-а и других ослободилачких покрета. Познавање тога представља само предуслов за уопштавање искустава и сагледавање њихове применљивости у новим, сигурно далеко сложенијим, условима. При томе се мора имати у виду да се борбене ситуације из протеклих ратова никад не могу појавити у својој историјској конкретности, а и то да се нови рат никада не може успешно да води на фону протеклог рата. Да би се могла искористити одређена искуства из прошлости посебно је важно открити законитости и услове само одређених појава и догађаја, односно сагледати нове поступке и облике оружане борбе у будућности.

Познато је да постоје разни ненаучни методи предвиђања догађаја и кретања у будућности. Насупрот њима, постоје облици научног сазнања чији основни садржај чини управо научно предвиђање, које се одликује тиме што се заснива на претходном научно сазнању, што се остварује одређеним научним методама, формама и процесима научног сазнања, и најзад, што се одликује целисходношћу и планским прилазом проблемима које обрађује. Према томе, научно предвиђање је повезано са највишом формом човековог сазнања – са познавањем закона развика...

Генеза, садржај и облици „специјалног рата“

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник Душан Вилић

... Тактици „специјалног рата“ је, поред осталог, својствена „крађа туђих идеја“. То се чак и у неким страним правилима о специјалним дејствима отворено признаје. Прихватање израза „герила“, „герилска дејства“, „покрет отпора“ и сл., у таквој агресивној и завојевачкој концепцији није ништа друго до крупна „крађа туђих идеја“. У оквиру „неконвенционалне“ компоненте „специјалног рата“, предвиђа се, између осталог, развијање и вођење „покрета отпора“, односно „герилских дејстава“ на територијама већ декларисаног или потенцијалног противника. Међутим, познато је да су герилска дејства као борбени израз национално-ослободилачких, револуционарних и сличних покрета маса једино њима иманентна. Таква дејства могуће је стварно водити само у условима где постоји апсолутна подршка становништва одређеној националној, класној и политичкој идеји, односно идеологији. Вештачко пресађивање овог облика у коценцију „специјалног рата“, поред осталог, има за циљ да завара, да обмане, да прикрије своју стварну природу. Због тога, док се опредељујемо за термин „специјални рат“, истовремено, морамо бити одлучно против тога да за неке његове, у суштини диверзантско-терористичке активности, у нашој терминологији прихватимо израз „герила“, „герилска дејства“, „покрет отпора“ и сл. Ма шта организатори „специјалног рата“ желели и ма како покушавали да крсте поједине своје активности, оне ће у пракси бити само оно што стварно јесу. Све акције и поступци усмерени против развоја и јачања самоуправног социјализма у суштини су реакционарни, контрареволуционарни, лишени масовне подршке становништва, а тиме и осуђени да се од самог почетка у пракси манифестују као диверзантско-терористички.

Конечно, и са формално-правног становишта, герила је за активност агресора неправилно употребљен термин и као такав је неодржив. Активности које су усмерене на насилно обарање изнутра легално успостављеног уставног поретка у некој земљи, без обзира на то да ли су организоване или само подстакнуте из вана, не могу се никако квалификовати као герилске, већ једино као побуњеничке, диверзантско-терористичке и томе слично...

Однос руковођења и командовања у теорији и пракси војне организације

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Потпуковник мр *Бранислав Јовановић*

... Ако бисмо покушали да уопштимо поменуте теорије и ставове, посебно оне о суштини руковођења и командовања као делатности, чини се да их је све могућно свести у три групе: у првој су они аутори за које су руковођење и командовање синоними; други чине мишљења по којима су руковођење и командовање две функције истог садржаја, а у трећој групи су они за које је командовање само део процеса руковођења.

1. *Руковођење и командовање су синоними.* Друкчије речено, то је иста функција организације, само што је неко назива руковођењем, а неко командовањем. Заговорници ове теорије тврде да у сваком процесу рада постоји (пored осталих) скуп послова који се односи на доделу задатака, односно наређивање. Ти акти су формализовани, устаљени и прилагођени војној организацији и познати су као акти командовања. Будући да у оружаним снагама постоји командни однос на релацији претпостављени – потчињени, то се и овај процес назива командовањем, односно руковођењем.

Међутим, одмах се поставља питање: да ли је могућно командовати обухватом, борбеним дејствима, службом, састанком? Није у питању само правилно изражавање, већ и схватање појма командовања. То није само ствар конвенције, већ преиначавање једног смисла у други. Управо зато је ову теорију тешко прихватити. Посебну тешкоћу чини ограничена могућност употребе термина „командовање“, посебно за оне делатности (активности, задатке) за које је једино прихватљив термин „руковођење“.

2. *Руковођење и командовање постоје као две функције истог садржаја*, а шта ће преовладати у датој ситуацији (руковођење или командовање) зависи од старешине.

Мислимо да није тешко доказати неодрживост ове теорије. Колико је познато, она до сада нигде није верификована, јер је нелогично руковођење или командовање. Додуше, ни у овом погледу искључивост није препоручљива.

3. *Командовање је део процеса руковођења.* Суштина ове теорије се заснива на рашчлањавању процеса руковођења на групе послова, које су међусобно повезане и проистичу једна из друге, али се видно изражавају кроз целокупни процес и омогућавају извршавање посебног задатка у склопу општег...

Ренесанса улоге пешадије

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-потпуковник др инж. *Златко Рендулић*

... Амерички грађански рат био је најава да ће у дотадашњим густим борбеним порецима пешадије ускоро доћи до промене. Ту су се појавиле пушке са много краћим временом пуњења него до тада, као и мноштво добрих стрелаца бивших фармера, који су лако могли да погоде појединачни циљ на већој удаљености. Поред тога, ти војници су били слободни грађани са развијеном грађанском свести, који су могли успешно дејствовати и у расутом стрељачком строју. У феудалним војскама били су могући само врло збијени стрељачки стројеви ради остварења непосредне принуде старешина, које су се војници више бојали него непријатељске ватре. У европским армијама до тог времена биле су у наоружању пушке острагуше са неизолученом цеви, врло ниске прецизности, са дугачким временом поновног пуњења. Неки ефекат са тим пушкама могао се постићи само приликом гађања плотунуом.

У европској војној литератури тог времена нема готово никаквог трага да је нетко од професионалних војника проучавао амерички грађански рат. Могло би се рећи да су се европски војни писци према том рату односили као према „припуцавању кроз грмље“, које не завређује озбиљно проучавање. Начелник пруског Генералштаба генерал Молтке наводно је изјавио: „Не интересује ме проучавање кретања наоружаних руља“. Енгелс је једини озбиљно проучавао тај рат.

Француско-пруски рат 1871. године показао је да су европске војсковође имале много разлога да проучавају настале промене у наоружању. Ту су се на пруској страни појавиле пушке иглењаче...

... Пешадија, тај најстарији род међу родовима оружаних снага, имала је доста успона и падова у својој врло дугачкој историји. Ти падови и успони нарочито су изражени у њеној најновијој историји.

Једно време је изгледало да ће класична пешадија ишчезнути са бојишта европског типа и да ће само пешадија иза оклопа транспортера здружена са тенковима имати праву вредност. Данас се, пак, пешак који се креће својим ногама, али адекватно ојачан савременим ПТ и ПА-средствима које сам носи, поново суверено враћа на сцену. Ако ће се због претпоставке ограниченог нуклеарног сукоба захтевати да пешак буде у возилима са оклопом, то ће бити оклоп против блеска нуклеарне експлозије и за заштиту од радиоактивних падавина а не оклоп за заштиту од зрна. Али за један тип рата вођен само класичним средст-

вима, улога пешадије је већ обезбеђена, наравно под претпоставком адекватног обезбеђења ПТ и ПА-средствима.

Каквих то има реперкусија на нашу концепцију ОНОР-а. Без велике проницљивости може се одмах одговорити да тај тренд може бити од посебног значаја у јачању наших одбрамбених могућности. Томе треба додати да најновији развој пасивних ИЦ-уређаја за гледање ноћу, које пешак може носити, омогућује да ће у погледу гађања престати разлика између дана и ноћи. Такође, и најновији развој микроелектронике и ласерске технике омогућује да се данашња компликована средства већих димензија сведу на мале кутије које може носити пешак. Ти уређаји ће му омогућити да ванредном тачношћу мери удаљености до циља дању и ноћу и тиме осетно повећа вероватноћу погађања већ са првим зрном, а затим да и знатан број данашњих невођених зрна буде замењен зрнима која су вођена ласерским снопом.

Ипак треба мислити и на следећи корак. Стратегија уништења и наношења брзих концентrirаних удара и дубоких продора изгубила је због слабљења улоге тенка једну од својих моћних полуга. Сигурно је да ће заступници те стратегије тражити друга решења да надокнаде тај губитак...

Развој савремених поморских снага и средстава у свијету и њихов утицај на наше поморске снаге и њихову доктрину

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Адмирал *Бранко Мамула*

...Снаге употребљене у Вијетнаму биле су изграђене послје дугогодишњег искуства и изучавања доктрине рата и тактике ослободилачких покрета на обали мора, оточним архипелазима, токовима и ушћима ријека. Изграђене су посебне врсте и типови малих бродова и пловила, подесних за плитке воде, за заклањање и маскирање, с погонима на водени млаз, ваздушни јастук и слично, што им је омогућило мањи газ, излажење или извлачење на обалу и маскирање, распоне брзина од врло великих за лов, пресретање и маневар, до малих, трајних брзина за дуго патролирање, засједе, притајено подилажење и сличне задатке.

Наоружање постављено на бродове, чамце и пловила било је савремено, велике прецизности и домета, значајне ударне и разорне моћи. Радило се о лаком и врло прецизном стрељачком наоружању, специјалним минобацачима, ракетном вођењу оружја, лаким топовима са неизолученом цијеви, разним врстама морских и копнених мина итд. Посебно су били добро опремљени средствима извиђања, осматрања и мјерења даљина – радарским, инфрацрвеним и ласерским, са способношћу да у свим условима дана и ноћи откривају присуство пловила, групе и појединача ослободилачких снага. Само мањи дио средстава за осматрање, извиђање и борбу био је уграђен на бродовима, док је већи дио био преносан и могао се једнако употребљавати у акцијама на копну, дуж морских и ријечних обала. Бродови и пловила су на себи редовно носили групе морнаричке пјешадије за дејства на копну, и сачињавали јединствене тимове.

Специјалне морнаричке снаге у рату у Вијетнаму биле су, коначно, нарасле на око 15.000 разних бродова, чамаца и пловила са око 75.000 морнара, војника морнаричке пјешадије и других специјалних снага. Организоване су биле као посебне снаге са својом доктрином, посебно својом обавјештајно-извиђачком службом, оспособљене за повезивање са становништвом, изненађење и маскирање, тактичке и борбене поступке у сусрету с ослободилачким снагама.

Треба очекивати у будућности да ће се свака морнарица, која би учествовала у агресији, користити искуствима из рата у Вијетнаму, ако јој се супротставе снаге на обали, обалном мору, отоцима, ријекама и њиховим ушћима...

Војностратегијски аспекти трке у наоружању

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Михајло Вучинић*

... У САД се модернизују постојеће интерконтиненталне ракете, а развијају се и нове, које ће бити у стању да врше коректуру путање ради прецизнијег погађања циља. Развијају се крстареће ракете – универзално оружје које се може лансирати с копна, мора и ваздуха, способно да избегне постојеће системе ПВО. Бојева глава може бити нуклеарна и конвенционална. Ово оружје је предмет спора у SALT преговорима. Такође се развијају нови нуклеарни системи стратегијског нивоа у авијацији и морнарици.

У СССР-у се, такође, ради на усавршавању постојећих стратегијских нуклеарних система – повећањем прецизности и домета. Побољшава се сателитски систем за осматрање и извиђање. Модернизују се постојеће интерконтиненталне ракете и развија нова ракета великих могућности и живавости. Нова стратегијска подморничка ракета је прва совјетска ракета на мору са више бојевих глава. Посебну пажњу јавности привукао је бомбардер ТУ-26 („Backfire“) великих могућности, због чега је и он споран у SALT преговорима две суперсиле.

Важно је истаћи да је и развој тактичког нуклеарног оружја попримио нове димензије, што је важно уочити не само због глобалног односа снага суперсила, већ више због последица које то оружје може имати за безбедност земаља тзв. трећег света. Очито да су тактичка и тзв. мала нуклеарна средства намењена и тим земљама. То су, уосталом, показале све расправе око могућности употребе нуклеарног оружја мале снаге и оружја са појачаном радијацијом.

Развој нуклеарних борбених средстава довео је до равнотеже, иако у неким детаљима једна или друга страна може имати извесну предност, што за општи однос снага није одлучујуће. Кад је реч о равнотежи снага она се више изражава као политичка и психолошка, него као војна категорија, јер њен прави војностратегијски израз је трка у наоружавању у узлазној спирали, по квалитету и квантитету, тј. изражава се у равнотежи страха и неповерењу. Однос снага у стратегијском наоружању суперсила то најбоље илуструје.

Наиме, према подацима „Military Balance“ однос у интерконтиненталним ракетама је овакав: СССР има 1.607, а САД 1.054 ракете. Али, тај податак није потпун, јер највећи број совјетских ракета има само једну бојну главу, а од оних које имају више бојних глава само мањи део има независан систем вођења. Америчке ракете су, наиме, тако конструисане да носе по три бојне главе, способне за самонавођење.

Сличан је однос и у броју нуклеарних подморница; СССР има 60, а САД 41 такву подморницу. Међутим, 60 совјетских подморница има 740 ракета са 1.885 бојних глава, док америчке подморнице имају 665 ракета са 5.440 бојних глава. Ако се саберу све интерконтиненталне и подморничке ракете добија се однос 2.347 : 1.710 у корист СССР-а. Али, ако се саберу све бојне главе на ракетама – однос је 7.550 : 2.500 у корист САД. По прецизности је предност на америчкој страни, а по укупној мегатонажи бојних глава на страни СССР-а (4.300 : 4.150 МТ). У стратегијским бомбардерима бројчана предност је на страни САД које имају 530, а СССР око 150 таквих авиона.

Извесна предност у прецизности, односно мегатонажи, је производ геостратегијског положаја, величине територије, густине насељености и других стратегијских разлога, што се изражава и у доктринама и стратегијама сваке суперсиле и блока...

Неки актуелни проблеми разраде и обликовања теорије оператике

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Јово Нинковић

... *Циљ операције* којим се дефинише и прецизира шта треба постићи, односно какве резултате треба остварити у односу на непријатељеве снаге, простор, време или неке друге елементе – као једно од битних питања теорије операције, опредељен је, као што је познато, деловањем великог броја различитих чинилаца и услова конкретне стратегијско-оперативне ситуације на простору њеног извођења и шире, који чине оквир могућног.

Класична теорија операције је при анализи тих чинилаца и услова пре свега разматрала оне чисто „војног“ карактера као што су однос снага, вид дејства, опште могућности сопствених снага и непријатеља, природно-географске, временске и друге услове и на бази њих дефинисала одређене ставове, начела и критеријуме за одређивање величине циља.

Дефинисање циља у нашим операцијама ће, поред тих без сумње најзначајнијих чинилаца и услова, често бити опредељено и неким другим „невојним“, а пре свега политичким, економским, хуманитарним и сличним разлозима и потребама, што ће се увек значајно одражавати и на остала питања садржаја и начина извођења операције. То, међутим, није одраз само потреба већ и могућности, будући да ће војне активности, поготово у операцијама, бити увек најдиректније повезане и усаглашене са свим другим делатностима које се реализују на подручју њиховог извођења и шире...

О врстама агресије

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-потпуковник у пензији Душан Дозет

... Расправу о могућим врстама агресије уопште, и посебно о могућим врстама евентуалне агресије на СФРЈ, сматрам веома значајном: а) од тога како сагледавамо, дефинишемо и класификујемо могуће типове агресије у великој мјери ће зависити неки битни теоријски ставови наше стратегије оружане борбе; б) од тога ће зависити и многа наша практична рјешења у домену општенародне одбране и друштвене самозаштите – не само, дакле, у домену оружане борбе. Стога желим нагласити да класификовање агресије за нас има не само *теоријски*, већ и *практични* значај.

Прво питање које се неминовно намеће је: шта се под агресијом подразумева.

Мислим да, полазећи од наших интереса и сазнања, морамо тачно дефинисати агресију. Треба поћи од тога да је агресија оно што ради непријатељ: то је његов циљ, његова сврха, то су они његови методи и начини којима почиње агресију оружаним снагама, али не само њима. Међутим, то још није рат. Рат је тек када се тој агресији супротстави одговарајућа варијанта одбране нападнуте земље. Према томе, варијанта агресије и варијанта одбране у синтези дају варијанту рата. Та два антипода не можемо одвајати. Истина, као два пола дијалектичког и унутар себе противурјечног процеса који се међусобно негирају, ми их из методичких разлога можемо одвојено анализирати, али увијек водећи рачуна о томе да се синтеза међу њима успоставља на негативан начин.

Према томе, класификовањем рата, одређивањем врста ратова, посебно оних који могу наћи примјену на нашем простору – није могућно створити потпуну теоријску основу за закључивање о врстама агресије. Та два питања – врста рата и врста агресије – стоје у одређеној вези, али је, истовремено, врста агресије и посебно питање, које с гледишта одбране има највећи значај. Уосталом, ми ћемо у свакој врсти агресије водити општенародни одбрамбени рат, што је за нашу класификацију универзалан тип (врста) рата.

Када се претходно одговори на питање о појму агресије, намеће се друго: које врсте агресије је могућно очекивати у савременим условима и у догледној будућности. Очито је да се ту ради о одређивању евентуалног агресора за одређени тип (врсту) агресије, што ће рећи да је потпуно дефинисање могућих врста агресије неопходан услов за извођење било каквих претпоставки о могућим одређивањима агресора за поједине нама знане врсте агресије. Природно је при том да агресор

полази и од неких својих теоријских концепција, али је то превасходно практична ствар. Варијанта агресије је, у ствари, циљ који себи може поставити агресор и, сагласно томе, варијанта дејстава снага њихов распоред, начин употребе итд. Дедукцијом можемо из тога извући веома значајне елементе за теоријско уопштавање, али за нас је најважније да откријемо те варијанте агресије. Ако их, пак, не можемо открити, што је иначе веома тешко, морамо уопштавати примјере који се дешавају у пракси у посљедње вријеме широм свијета, и сачинити композицију из које ћемо извести закључке: које од тих варијанти долазе у обзир да буду примјењене против нас.

Наравно, то је ипак у сфери мање или више познатих претпоставки. Начас се враћам дефиницији појма агресије. Званично, и поред наших настојања да се тај појам прошири, он је и даље остао у оквиру класичног одређења за оружану агресију. Дефиниција агресије је усвојена у ОУН, и ми смо за њу гласали. Поставља се питање: хоћемо ли у нашој стратегији ширити тај појам агресије? Мислим да га морамо ширити. Међутим, ширећи појам агресије упуштамо се и у питање да ли је то само оружана борба или је знатно шири појава. Нека посредна дејства очигледно нису само оружана борба; она могу имати тежиште на оружаној борби, а некада чак ни то. Значи, агресија није само у вези са одбраном него и са заштитом, али је заштита понекад у вези са дјеловањем оружаних снага. За нас је тај случај веома занимљив, и мислим да га морамо дефинисати у нашој стратегији. Може се то назвати и стратегија оружане борбе, али мора имати и варијанте у којима се можда неће водити масовна оружана борба, али ће оружане снаге морати да имају веома крупне задатке.

Друго питање које се овдје поставља јесте *питање критеријума* које ћемо одабрати за одређивање тих различитих врста агресије. Сматрам да није довољан ни један критеријум узет појединачно: нити врста рата у оквиру којег може доћи до агресије на СФРЈ, јер нам такво одређење не би много значило, нити врста борбених дејстава, а ни циљеви агресора. Дакле, и према тим критеријумима ја имам становиште резерве, мада је за мене критеријум циљева агресора ипак бољи од других, јер се барем односи на агресију односно на агресора. Критеријум простора, према којем су ратови класификовани на локалне и свјетске, није само критеријум агресора, већ је општи критеријум. То има некаквог теоријског, можда чак и практичног значења, али мислим да за варијанту агресије није најважније. Међутим, са становишта критеријума, чини ми се да морамо ићи на комбиноване критеријуме, али оне који се тичу управо агресора, односно његових намјера, тј. појма агресије.

Да ли ћемо ту узети само војне критеријуме или и неке шире (рецимо, идеолошке, политичке, економске и друге моменте), исто је тако методолошко-теоријско питање. Увјерен сам да се у пракси и што вријеме даље тече, све више показује да овај комплекс елемената утиче на критеријум класификације и на варијанте агресије...

Америчка политика и SALT II

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Др Немања Божић

... У новије време се на прво место истиче то да уопштени нуклеарни паритет САД – СССР, који је уговорен 1974. у Владивостоку, није довољан за ту сврху, јер не узима у обзир и питање које је у међувремену SALT-а II искрсло, а то је све већа рањивост далекометних (интерконтиненталних) ракета типа ICBM, то јест сразмерно највећег дела нуклеарне ударне моћи обеју велесила смештеног на копну.

Полазећи са тог становишта, још је Картерова влада настојала да се у SALT-II унесе шири списак циљева и да се наводно периферна питања о америчким крстарећим ракетама (*Peršing 2*) и совјетским ваздухопловима великог долета (*Backfire*) оставе по страни. Тај је списак требало да обухвати: сразмерно смањење броја средстава за преношење нуклеарне ударне моћи до циља почев од броја носача уговорених у Владивостоку (обе стране по 2400), па до ограничења посебних врста совјетских тешких ICBM ракета; даље ограничавање проба нуклеарним оружјем; забрану размештаја нових оружја. То су била основна опредељења САД када је реч о SALT-у II. Полазећи од тога, влада у Вашингтону је покушала да из основа измени првобитне циљеве SALT-а предложивши СССР-у (30. марта 1977) нове могућности у погледу избора (*option*) у вези са SALT-ом II.

Владивосточки споразум је полазио од стварног стања нуклеарне ударне моћи, у првом реду од средстава за преношење ракета до циља. Он је, значи, узимао у обзир и постојећи несклад у тим средствима на двема странама. Ограничавајући њихов укупан број, споразум је претпоставио чињеницу да ако СССР има, рецимо, носача једне врсте за неколико стотина више од САД, друга страна то надокнађује својим упориштима (FBS) која се налазе надомак граница СССР-а, већим бројем подморница наоружаних ракетама SLBM, итд.

Совјетски Савез је крајем априла 1977. године, приликом посете тадашњег државног секретара Сајруса Венса Москви, одбио да прихвати амерички предлог од 30. марта 1977. као основ за наставак преговора. Због тога је Венс месец дана касније саопштио нови амерички предлог о SALT-II. Њиме се тежило да се нађе средина између владивосточког „плафона“, тековине дотадашњих преговора о ограничавању стратешког оружја, и нових циљева надзора над наоружавањем – онако како их види влада у Вашингтону (све већа рањивост ракета ICBM, итд.). Венс је том приликом предложио:

1. Уговор о SALT-у II са важношћу од осам година, односно бројчано ограничавање свих носача нуклеарних бојевих глава уз нека посебна ограничења за вишеглаве ракете типа MIRV;

2. Протокол на три године, за које време обе стране неће развијати нове врсте стратешког оружја, а поготову крстареће ракете и тешке, покретне или укопане ракете ICBM (SS-20);

3. Начелну заједничку изјаву о жељи обеју страна да се ограничи производња оружја и испробавање стратешког оружја.

Совјетски Савез је тај предлог прихватио као основ за преговоре о SALT-у II, с тим да се његове далекометне ракете SS-18 не сврстају у предложеном протоколу у тешке ICBM и да крстареће ракете буду обухваћене уговором о SALT-у II, а не тим протоколом. Суперсиле су се нагодиле већ у септембру 1977, приликом посете совјетског министра спољних послова Андреја Громика Вашингтону: сматраће се да су совјетске ракете SS-18 (укупно 313) обухваћене SALT-ом I (Привремени споразум о ограничавању офанзивних ракета од 1972), а крстареће ипак остају предмет протокола. Та је нагодба иначе била део много сложенијег споразумног ограничења укупног броја ракета и бомбардера (између 2.160 и 2.250).

Упркос томе, нека питања ни до 1978. године нису била решена. Није био толико споран уговор колико протокол. Спорно питање које је постављао СССР било је о домету крстарећих ракета – да ли је реч о „апсолутном“ домету од носача до циља или о „операцијском“ домету, то јест укупном лету рачунајући и скретање ради избегавања противавионске, односно противракетне ватре. Разлика је била 3.500 km (25 одсто), што је идеалан домет крстарећих ракета. Совјетски Савез је такође тражио да се САД обавезу да крстареће ракете (и технологију) неће давати на коришћење другима, пре свега чланицама НАТО. У исто време је настојао да из протокола искључи, као „нове“, једноглаве ICBM и SLMB ракете, јер их је већ био испробао. Протокол није требало никог да обавезује после три године, а дотле је имао да почне нови круг SALT-а (SALT-III). Питање крстарећих ракета било је, дакле, већ одгођено уз ризик брзог напретка технологије, који је увек „заводљив“ и опасан...

Неутронско оружје и проблеми заштите

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Потпуковник мр *Вулета Вулетић*, дипл. инж.

... Последњих деценија нуклеарно оружје даје основна обележја схватањима о рату и припремама за његово вођење, превасходно у стратегијским, а тиме и у оперативно-тактичким размерама. Равнотежа снага у нуклеарном оружју један је у низу фактора одвраћања од светског нуклеарног рата, што условљава пораст вероватноће да се нуклеарно оружје стратегијске намене употреби само у крајњем случају, уз даље задржавање функције застрашивања.

Време после другог светског рата се карактерише огромним научним достигнућима у истраживању, развоју и усавршавању нуклеарног оружја. У том периоду светски нуклеарни потенцијал – увођењем нових типова нуклеарног оружја који се разликују по конструкцији, начину дејства, снази и начину лансирања – постао је комплекснији и разноврснији.

У досадашњем развоју нуклеарног оружја у основи се могу издвојити два правца: (1) настојање да се произведу пројектили оперативно-стратегијске намене и развију и усаврше средства за њихов пренос и лансирање. Резултат тога је да се стратегијско нуклеарно оружје приближило природној граници оружја уопште, односно капацитету уништења човечанства, достигавши границу апсурда – не може се употребити а да не изазове сопствено уништење; (2) истраживање, развој и усавршавање тактичког нуклеарног оружја мале и веома мале снаге на фисионим принципима ослобађања енергије...

... Идеја о реализацији неутронског оружја стара је колико и идеја о реализацији термонуклеарног оружја. Још тада је уочено да се спајањем лаких језгара може добити пројектил хиљаду пута мање снаге, са другачијом расподелом ослобођене енергије и различито израженим ефектима дејства, што би омогућавало борбену примену и у тактичким оквирима. На материјализацији ове идеје, са променљивим интензитетом, радило се веома дуго, о чему у научној, стручној и другој литератури постоје бројни показатељи. Седмог јула 1977. године јавност је обавештена да је на полигону за тестирање нуклеарног оружја у Невади извршена прва проба тог оружја. Тиме је и званично потврђено да су САД развиле неутронске пројектиле за систем „Lance“ и неке друге артиљеријске системе.

После развоја и експеримената са тим оружјем у литератури се наводе бројне и различите тврдње о његовој конструкцији. Техничко-технолошка решења неутронског оружја треба да задовоље различите,

па и контраверзне захтеве као што су: најмање могућа критична маса „упаљача“; ограничење енергије „упаљача“ до нивоа нужног за отпочињање фузије; максимално смањење тежине; веома ограничена запремина; што дуже задржавање неутрона у зони реакције и слично. Најмање има дилема око термонуклеарне реакције. Могуће су шест врста термонуклеарне реакције, али је највероватнија фузија изотопа водоника – деутеријума и трицијума, при којој се ослобађа енергија од око 17,6 милиона електронволта, при чему неутрон (снаге 14,1 MeV) односно приближно 80 одсто а језгра хелијума – алфа-честице 20 одсто (3,5 MeV), од укупно ослобођене енергије.

Са становишта заштите од неутронског оружја није неопходна елаборација могућих конструкционих решења јер су прилично дискутабилна и, што је знатно важније, за заштиту немају већег значаја. Битно је уочити да се ради о термонуклеарној реакцији приликом које се ослобађа велики број брзих неутрона и да је основни проблем заштите живе силе и материјалних и других добара – заштита од неутронског зрачења.

Осим тога, треба имати на уму да брзи неутрони квалитативно и квантитативно знатно премашују неутроне који настају приликом експлозија фисионих пројектила исте снаге, тако да се простиру на већим растојањима и изазивају веће последице. Приликом конципирања, развоја и производње неутронског оружја настојало се да се радијус средње смртне дозе учини максимално могућим уз минимизирање механичко-термалног дејства и накнадне радиолошке контаминације...

Друштвено-економски аспекти специјалног рата

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник мр *Тодор Мирковић*

... У свим досадашњим ратовима економски чинилац је имао значајну улогу. Ратови су отпочињани и вођени, најчешће ради остваривања одређених економских користи: освајања подручја богатих стратегијским сировинама и материјалима, експлоатисања јефтине радне снаге, стицања повлашћеног положаја на међународном тржишту и слично.

До почетка 20. века, ратови су, у већем броју случајева, били „исплативи“. Агресор је, остварењем повољног стратегијског решења, по правилу, из ратних похода извлачио већу материјалну корист него што је утрошио у припреме за рат и његово вођење. Међутим, током овог столећа настају суштинске промене. Рат постаје „неисплатив“ из два основна разлога: *прво*, трошкови припреме, а нарочито вођења рата, и то не само општег нуклеарног него и тзв. малих и ограничених ратова, веома су високи; *друго*, огромна рушилачка и убојна моћ нуклеарног и савременог конвенционалног наоружања прети да уништи економске ресурсе пре него што би их победник, којега у евентуалном нуклеарном рату не би ни било, могао користити.

Ти разлози утичу на војне суперсиле и блокове у њиховом идеолошко-политичком конфронтирању и надметању за сфере утицаја да се уздржавају од непосредног оружаног сукобљавања. Међутим, у настојањима да избегну оружану конфронтацију, војне суперсиле се не одричу својих војно-политичких интереса и стратегијских циљева, који су претежно мотивисани економским разлозима – у стварању услова у другим земљама за сигурно и трајно коришћење стратегијских сировина за њихове потребе и потребе њихових савезника и у успостављању политичке и економске доминације над мањим и мање развијеним земљама, ради остваривања одређене економске користи путем неправне економске и друге сарадње.

Због очекиваних огромних разарања у евентуалном оружаном сукобу суперсила и блокова, као и због непопуларности и неисплативости оружане агресије на ванблоковске земље (што је најбоље показала војна интервенција САД у Вијетнаму, а и касније сличне интервенције у разним земљама и деловима света), војне суперсиле, теже да своје политичке интересе и стратегијске циљеве остварују коришћењем других, невојних средстава, од којих су економска, укључујући финансијска и техничка, од посебног, а понекад и пресудног значаја.

У читавом послератном периоду, велике силе, нарочито западне, често су користиле средства економског притиска и уцене ради остваривања својих политичких интереса и стратегијских циљева, што чине и данас. Ти притисци и уцене по свом циљу, облику испољавања, снагама које их спроводе и последицама које из њих произлазе добили су таква обележја да се данас често говори о *економском рату*, као посебном облику специјалног рата...

...Коришћење економских средстава специјалног рата у политичке и војне сврхе је разноврсно: ограничење, забрана и контрола увоза и извоза да би се ослабила економска и војна моћ противника; пружање економске, техничке и војне помоћи да би се остварило или учврстило савезништво; уцене и претње забраном, па и сама забрана даљег пружања економске, техничке и војне помоћи да би се земље-примаоци принудиле на послушност и одустале од мера и акција које нису у сагласности с политиком и стратегијом земље-испоручиоца; трка у наоружавању, њено наметање економско слабијим и мање развијеним земљама ради њиховог економског и војног слабљења; покушаји економског и технолошког потчињавања економски слабијих и мање развијених земаља, у чему посебну улогу имају мултинационалне и трансационалне компаније итд...

... Насупрот ограничењу, забрани и контроли извоза и увоза, економска, војна и техничка помоћ, коју велике силе пружају савезничким и пријатељским земљама, пре свега, ради јачања њихове војне моћи, доприносе развоју економских међународних односа иако у суженим оквирима. Главни даваоци такве помоћи су САД и СССР, а једним делом и остале блоковске земље, као и НР Кина.

Економску, техничку и војну помоћ водеће чланице блокова у првим послератним годинама пружале су претежно земљама с којима су имале уговоре о ступању у војно-политичке савезе (НАТО и ВУ), с циљем да се убрза њихово опорављање од ратних разарања и ојача њихова војна моћ, али и да учврсте своје позиције у тим земљама. Касније је та помоћ прерасла у разне облике економске, техничке и војне сарадње, укључујући испоруке наоружања и војне опреме, њихов заједнички развој, производњу и слично. Међутим, војне суперсиле су наставиле да пружају економску и војну помоћ и осталим, ванблоковским земљама и то оним чије су режиме подржавале. САД су нарочито пружале помоћ оним земљама које су својим геостратегијским положајем употпуњавале окружавање СССР-а и других социјалистичких земаља, а СССР ослободилачким покретима и земљама које су се постепено ослобађале колонијалне зависности. У пружању економске, техничке и војне помоћи укључила се већина индустријски развијених земаља, па и НР Кина.

Неразвијеним и земљама у развоју, економска, техничка и војна помоћ веома је потребна и корисна за убрзање њиховог економског развоја, технолошког напретка и за јачање њихове одбране, али само уколико није политички и војно условљена. Међутим, када ту помоћ

пружају велике силе малим и мање развијеним земљама, нарочито на бази билатералних аранжмана, што је најчешћи случај, онда је она скоро увек политички и војно условљена, тј. велике силе настоје да посредством „помоћи“ остваре војно присуство и политички утицај у земљама – примаоцима, да обезбеде контролу над стратегијски важним подручјима и приступ изворима стратегијских сировина.

Према томе, велике силе економску, техничку и војну помоћ пружају не само с циљем да се ојача економска и војна моћ земаља-примаоца, него (и пре свега) да се учврсти присуство и доминација даваоца помоћи у земљама које такву помоћ примају. Уколико се ово друго не оствари, односно када земља-прималац помоћи престане да следи политику даваоца помоћи, онда се предузимају санкције: обуставља се даље пружање помоћи и уводи се ембарго на испоруке наоружања, војне опреме и резервних делова...

Проблеми технолошког развоја у нашој земљи – економски аспект

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Проф. др *Радмила Стојановић*

... Који су то значајни проблеми када је реч о формулисању стратегије технолошког развоја, зашто нам предстоји још доста рада на њој и шта је то што отежава њено формулисање, а потиче из наше концепције развоја и теорије привредног развоја на коју се у пракси ослањамо? Поменућемо овом приликом само неколико таквих проблема.

Пре свега, још увек немамо, за одређени временски период (пет или десет година унапред), јасне и квантификоване *развојне приоритете Југославије*. При доношењу планских докумената за једну или пет година, често водимо дискусије о развојним приоритетима, али како ни једна грана или регион не желе да буду квалификовани као неприоритетни, то имамо превише приоритета. А кад их има велики број, онда се тешко може говорити о изабраним развојним приоритетима који се у пракси морају стално уважавати. Расплинутост која се јавља при избору приоритета као првом и најважнијем кораку при формулисању политике развоја преноси се даље на читав програм развоја, тј. на цео план за одређени плански период – краткорочни, средњорочни или дугорочни. Не треба посебно истицати колико је избор приоритета значајан за мање земље које не располажу инвестиционим средствима за обимнија инвестициона улагања. А међу такве у свету спада и Југославија. Одсуство јасних приоритета мора се одразити на стратегију технолошког развоја.

Друго што нам недостаје јесте *целина великих система*, које смо претерано разбили и учинили субоптималним. При томе, мислимо, првенствено, на следеће велике системе: енергетски, саобраћајни, производњу сировина и опреме, грађевинарство као комплекс, и, најзад, агроиндустријски комплекс. Свако планирање политике развоја мора првенствено полазити од тих технолошко-економских система, јер од њих зависи укупан развој земље, стабилност привреде и читавог друштва. Управљање таквим комплексима је основа и за постојање стратегије технолошког развоја будући да се технички прогрес највише испољава баш у наведеним сложеним великим системима, а нарочито у појединим гранама унутар њих. Зато што немамо организоване велике системе, нисмо у могућности да планирамо у довољној мери наш развој

у целини, да рационално користимо факторе раста којима располажемо, и да имамо задовољавајући ефекат од нових инвестиција.

Још један губитак морамо имати на уму због неорганизованости великих сложених система. Тај губитак се испољава у томе што највећи део нових инвестиција иде на грађевинске објекте уместо на нову опрему и на модернизацију постојеће. На пример, од укупних нових инвестирања у нашу индустрију нешто више од 60 одсто иде на грађевинске објекте, а мање од 40 одсто на нову опрему. У развијеним земљама је углавном обрнуто, док у САД и Јапану на опрему иде чак до скоро 70 одсто. То расипање средстава, и због нерационалног грађења прескупих објеката и због високих трошкова градње и спорог активирања готових објеката (несинхронизовано стиже нова опрема у односу на завршавање градње), иде, наравно, на штету вишег нивоа опреме и на штету нашег бржег уклапања у нову технолошку револуцију, трећу по реду у светској историји, на чијем се прагу налазимо...

Нуклеарне „суперстратегије“

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-пуковник *Никола Пејновић*

... Стратегија „одвраћања“ или, како се још зове, стратегија „заstraшивања и одмазде“ налази се у последњој деценији под интензивним притиском и „нагризајућим“ дејством научно-технолошког фактора, који својом убрзаном еволуцијом и скоковитим развојем пружа свету и човеку фантастична достигнућа, али доноси и запрепашћујуће опасности. Пре само две деценије, главни проблем у вези са интерконтиненталним ракетним средствима састојао се у томе да им се обезбеди довољан домет и таква прецизност да се њима могу нанети планирани удари на широке демографске агломерације, као што је неколико највећих градова на свакој од супарничких страна. У то време, количина нуклеарних пројектила била је таква да се морало строго рационалисати при планирању њихове употребе. Противник се одвраћао са прорачунатом претњом о уништењу око 30 одсто његовог становништва и око 70 одсто његових виталних индустријских постројења. Уништење војностратегичких објеката и живе силе и технике оружаних снага противника није ни улазило, као посебна ставка, у тадашње стратегијске калкулације.

Захваљујући научно-технолошком прогресу прецизност усмерења и погађања нуклеарних бојевих глава, преношених интерконтиненталним ракетама, таква је да је њихово одступање од центра планираног циља сведено на свега неколико десетина метара. Сада се уместо градова под удар могу ставити противнички ракетни полигони са појединачним нососима интерконтиненталних ракета, као и други тачкасти објективи какви су, на пример, подморнички докови, бомбардери са аеродромима или подземна стратегијска командна места и слични циљеви. Такву прецизност још увек немају подморнички ракетни пројектили мада се и њихова тачност погађања нагло увећава. Пропорционално домету, увећана је и прецизност погађања стратегијских ракетних система средњег домета, чије растурање не прелази неколико десетина метара.

Истовремено је технологија омогућила, а стратегија иницирала и дириговала, повећање преносне моћи ракетних носача који су достигли такве размере које се са претходним не могу упоређивати. Довољно је навести податак да само једна ракета има толико експлозивне моћи која је еквивалентна снази свих бомби и граната употребљених у два претходна светска рата. Уместо једне нуклеарне главе, савремене

ракете могу да носе од три до десет пројектила, уз реално предвиђање да ће неке од највећих бити у стању да носе чак и 30 нуклеарних глава. За стратегијске планере није најбитнија укупна моћ средстава за пренос нуклеарних пројектила већ могућност да се у што мањој јединици времена једном шаржом може изненадно и истовремено напасти што више циљева на противничкој страни. Та димензија стратегијске моћи нарочито је значајна за ефикасну примену такозваног првог стратегијског удара којим се противник онемогућава да својим адекватним снагама узврати противударом на исте системе оне стране која је први удар извела. Према томе, прецизност, количина истовремено лансираних пројектила, као и њихова укупна снага стварају изгледе да се уз изненадну употребу противнику нанесе поражавајући ударац на његове системе првог удара, односно да се он спречи да примени адекватан поступак...

Прилог теоријској расправи о оружаном борби, њеним облицима и садржајима

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник мр Душан Вишњић

... Разлози за неслагање са појединим доктринарним ставовима, првенствено с фронталним, комбинованим и партизанским обликом оружане борбе, те њиховим одредбама, као и покушаји тражења нових решења били би следећи: *прво*, не постоји филозофска основа сврставања појавних тоталитета оружане борбе и борбених дејстава на југословенском простору у неке конкретне форме, јер су такви тоталитети релативно бесформни, безоблични (сваки тоталитет процеса испољава се путем конкретних, посебних и појединачних облика, он сам „по себи“ ни „за нас“ нема своје сопствене форме, више форми); *друго*, неразликовање борбених дејстава и оружане борбе, односно њихова идентификација и изједначавање путем фаворизованих облика оружане борбе доводи до теоријске збрке, јер омогућава (подстиче) инконзеквентну поделу; *треће*, наша нормативна мисао разматра облике оружане борбе одвојено од њихових садржаја, што није оправдано.

Методолошки постулати ове расправе су:

(1) „оружана борба“ и „борбена дејства“ нису синоними, већ посебне синтагме којима се означавају различити друштвени процеси и појаве. Њихов однос није однос општег и посебног, већ однос целине (оружана борба) и дела (борбена дејства);

(2) оружана борба настаје путем сложеног односа борбених дејстава као посебних друштвених процеса, који и сами за себе представљају односе, те је о оружаном борби оправдано мислити као о односу односа или наглашено сложеном појави;

(3) резултанта два супротна међусобно неидентификована процеса борбених дејстава представља суштину садржаја оружане борбе, те о садржају оружане борбе, из методичких разлога, није оправдано говорити одвојено од њених облика;

(4) борбена дејства диспозиционо и егзистенцијално доводе до оружане борбе, али она сама, појединачно узета, нису оружана борба, већ њен део;

(5) борбена дејства су врста друштвених процеса, јер се путем њих производе одређене друштвене последице или промене. (Процеси уопште, изазивају нове процесе или релативно стабилна, кристализована објективна јединства која се споља виде као мирна, и то онда називамо друштвеним творевинама.)

Борбена дејства су врста вољних процеса сарадње. Према критеријуму циљева ради којих се иницирају борбена дејства се могу сврстати у примарна и секундарна. У групу примарних дејстава могу се сврстати она дејства чији је циљ освајање или очување неког простора, односно највећи део свих врста и начина нападних и одбрамбених процеса. Групи секундарних припадала би различита кретања (премештања) и одмарања. Борбена дејства се могу сврстати према критеријуму последица које могу произвести, односно значају циља који остваре у: стратегијска, оперативна и тактичка. Могућна су и друга сврставања, што није предмет овог разматрања.

На крају ових теоријско-методолошких поставки треба напоменути да је основни циљ расправе указивање на друге, теоријски поузданије облике оружане борбе. Метод расправе је логичка анализа, јер је управо она примерена критици сваког емпиријски заснованог теоријског система...

Дистанциона дејства и оружана агресија са дистанце

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Капетан фрегате мр *Радосав Шуљагић*
мр *Наташа Мркић*

... У последње време термин *дистанциона дејства* све се чешће употребљава у *колоквијалној* и *реторичкој* пракси старешина, у различитим приликама и у различитим значењима, па његовом неправилном употребом долази до стварања многих проблема сазнајне природе. То, практично, значи да су дистанциона дејства *конотативан* и *недетерминисан* појам у језику наше ратне вештине. С обзиром на то, одређивање (макар и прелиминарно) његовог правог значења, његовог правог садржаја и обима садржаја, те места у хијерархији појмова ратне вештине представљао би значајан емпиријски и теоријски допринос.

Као синтагма, дистанциона дејства не означавају ниједну врсту (познатих) борбених или неборбених дејстава која су до сада теоријски уобличена и практично изведена у нашој ратној вештини. То нас упућује на поступак утврђивања *синтеме* о правом значењу тог појма и на тражење полазних теоријских упоришта за стварање одговарајуће дефиниције.

Ако се дистанциона дејства разматрају са најопштијег филолошког, етимолошког и лингвистичког становишта, тада теоретичари нашег језика сматрају да тај појам може имати само два значења. У првом случају *дистанционо дејство може означавати такав процес (дејствовање) који производи или који има за последицу неку дистанцу (временску или просторну) између (два или више) предмета, субјекта и објекта, процеса, творевина, итд.* У другом случају, *дистанционо дејство може означавати такав процес (дејствовање) у коме неки субјект делује на објект са неке удаљености (дистанце) и при томе тежи да утиче на његово понашање, да му наметне своју вољу, угрожавајући га или уништавајући га, и томе слично.* Према мишљењу теоретичара језика, ово је значење превладавајуће, јер је више у духу нашег језика, па се може узети као полазиште у даљем разматрању дистанционих дејстава у ратној вештини. При томе, треба уважавати њихову генезу, ниво, садашњи садржај и могућности њихове примене на стратегијском нивоу у оружаним агресијама новог типа.

Као што је познато, *дејства са дистанце* (борбена и неборбена) стална су појава у рату и у оружаним сукобима, од њиховог настанка, до данас. Тако ће, вероватно, бити и убудуће. Припадници оружаних

снага увек су настојали и настоје да противнику нанесу губитке или штету путем одређене активности, али без непосредног контакта са њима. То је могло да буде остварено једино неком активношћу са дистанце. Ради извођења дејстава са дистанце увек се настојало да се пронађу, добију и примене таква средства (борбена и неборбена) која ће омогућити и којима ће бити задовољена основна потреба да се дејствује по противнику са што веће удаљености и то што дубље и шире по његовом простору. У тим настојањима створена су и даље се стварају средства различитих тактичких и техничких одлика, која омогућавају извођење борбених и других активности са дистанце – са различитих удаљености, на различитим деловима простора, укључујући и космос...

Примена Бајесовог одлучивања при анализи борбених ситуација и избору одлуке

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник проф. др *Милован Стојиљковић*
Потпуковник мр *Синиша Боровић*, виши предавач

... Живимо у времену убрзане трансформације проблемског поља управљања сложеним ситуацијама по основи временске димензије, ступња одређености и ступња сложености. Статичност уступа место динамичности, одређеност неодређености, а број релевантних чинилаца ситуације у којој се доносе одлуке непрестано расте.

Тренд пораста динамизма, несигурности и сложености још је карактеристичнији за војне конфликтне ситуације. Може се рећи да иновације у методама управљања и одлучивања не прате такву трансформацију реалних ситуација. Различити фактори делују неповољно на развој нових поступака и њихово увођење у конкретну праксу војног одлучивања. Још увек је превелик скуп ситуација у којима је доносиоцу одлуке најјаче средство властита интуиција и здраворазумски избор акција. Научне методе споро налазе место у процесима анализе сложених ситуација и формирања одлуке.

Теорија одлучивања је једна од научних дисциплина која се бави истраживањима утицајних фактора у процесу одлучивања и изградњи модела за избор најповољнијих акција. Једна од првих потешкоћа је како изузетно велики скуп најразличитијих ситуација класифицирати, ради олакшавања њихове формализације и објективне анализе. У тим класификацијама ситуације одлучивања, у којима су истовремено присутни и неодређеност о будућим стањима окружења и конфликт циљева два међусобно супротстављена доносиоца одлука сматрају се најкомплекснијим. У литератури се за такве ситуације користи израз „стратегijske неодређености“. Одлуке које команданти морају донети у току борбених дејстава управо су типични примери ситуација одлучивања при неодређености и конфликту, односно при стратегијској неодређености. Отуда такве ситуације представљају посебан изазов, и многи истраживачи настоје да изграде моделе који треба да смање почетну неодређеност и олакшају избор доносиоцу одлуке...

Национализам и оружане снаге

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник др *Вук Обрадовић*

... Националисти сепаратистичке оријентације тврде да је ЈНА наднационална творевина и као таква сметња остваривању националне равноправности. Оспоравају њен општејугословенски карактер и истичу да је антисловеначка, антихрватска, антиалбанска... или да је заштитник антисрпске политике и геноцидног дивљања албанских националиста и сепаратиста на Косову. Истичу да готово све значајније положаје у војсци заузимају Срби, те да је старешински кадар унитаристички, проруски и стаљинистички опредељен. Сугеришу да је Армија у друштву „осма република“ или „паралелна држава“, „без организоване контроле друштва“ и до краја „уплетена у цивилни живот“. Тврде да је ЈНА недемократски и најконзервативнији део друштва, препрека демократизацији друштвених односа, супротстављена социјалистичком самоуправљању и тиме стране ткиво у југословенском самоуправно-демократском систему. Захтевају „редефинисање“ друштвене улоге Армије и њено укидање и замењивање националним, односно републичко-покрајинским војскама.

Идеја о укидању ЈНА и конституисању републичких војски снажније је експонирана на јавној политичкој сцени крајем шездесетих и почетком седамдесетих година у СР Хрватској. Свој тадашњи наступ према Армији националистичкосепаратистичке снаге су отпочеле изазивањем „ексцесних случајева“, истицањем „неопходности“ да се изврше „језичке корекције“ у војној терминологији и захтевом да се војни рок служи у својој републици. Затим се отвореније иступало с тезом о формирању републичких армија.

За све то време јавно су пласиране тврдње о наводно неравноправном положају Хрвата у ЈНА. Истицано је да је она српска и унитаристичка, да је Хрвати не осећају својом и да је то основни разлог њиховог недовољног одзива за војне школе.

Поражена почетком седамдесетих година у СР Хрватској, идеја о укидању ЈНА и формирању републичких војски поново се јавила у СР Словенији. Поједини културни и научни радници у тој републици већ дуже време пласирају следеће тезе: ЈНА је наднационална и унитаристичка, бирократско-догматска и проруска организација; у Армији није могуће доследно остваривање националне равноправности; словеначким младићима у ЈНА дешава се исто што им се дешавало у аустроугарској војсци (служе војни рок ван Словеније, слушају команде на туђем језику); Словенија је изгубила своју армију још 1945. године, када је

формирана Југословенска армија; Словенац не треба да служи војни рок ван своје републике, која треба да уреди своју одбрану по милицијском узору; ЈНА је за Словенце старинска организација с менталитетом из педесетих година; она представља опасност по национални идентитет словеначког народа; словеначки младићи се не јављају за војне школе јер ЈНА не доживљавају као своју армију; словеначка нација је војнички кастрирана и окупирана од национално туђе војске; Словенија има право на своју државу, па и на своју војску.

Идеју о формирању републичких армија најцеловитије је разрадио Јанез Јанша у чланку *Војно питање у новом уставу*, објављеном у „Новој ревији“ бр. 67, од новембра–децембра 1987. године. Полазећи од тога да је „неоуђиво право сваког народа и његове државне заједнице да самостално одлучује о питању своје одбране“, Јанша сматра да би војно школство, постављање високих старешина и бригу за социјалне проблеме активног старешинског кадра требало „везати“ за републичке органе. Према његовом мишљењу формирање национално хомогених јединица представља нужан услов остваривања начела равноправности језика народа и народности у Армији. Зато он сугерише да чете и друге основне јединице ЈНА буду састављене искључиво од припадника једне нације; одговарајућим распоредом тих чета, како он каже, лако би се могло обезбедити да у сваком батаљону буду заступљене најмање две нације, у пуку или бригади три, а у дивизији све наше нације и националности. Јединице мање од чете, по овом сценарију, биле би разнородног националног састава и попуњавале би се по начелу добровољног опредељивања војних обвезника...

О континуитету општенародне одбране

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник у пензији проф. др *Гавро Перезић*

... Наш систем одбране имао је од завршетка рата неколико обрта. На њега ћемо се, у овом саопштењу, осврнути са спољнополитичког становишта.

Прво, 11. априла 1945, још док је трајао рат, наша влада је са владом СССР-а закључила Уговор о пријатељству, узајамној помоћи и послератној изградњи, у коме се, у члану 1, потврђује ратни савез са свим чланицама уједињених народа у рату против Немачке до коначне победе. У члану 2. истиче се да, ако би једна од уговорница била увучена у оружане сукобе са Немачком, где би она обновила нападачку политику, или ма којом државом која би се придружила непосредно или у каквој другом облику Немачкој у таквом рату, друге земље уговорнице ће јој одмах упутити војну помоћ. Надаље, у члану 4. уговорнице се обавезују да неће учествовати ни у каквој коалицији против друге уговорнице.

Несумњиво је да је тај уговор формалноправно спутавао слободу уговорницама у избору неке аутономне стратегије одбране која би била супротна примљеним обавезама према члановима 2. и 4. тог уговора. То се, наравно, фактички односило само на Југославију.

Сличног садржаја су били уговори Југославије са Пољском, Мађарском и Румунијом, у којима се обавезе помоћи протежу не само у случају агресије Немачке већ и сваког другог агресора.

Несумњиво, то су били билатерални зачеци једног регионалног војног савеза, који је еволуирао док се, коначно, није оформио и правно дефинисао као споразум у Варшави 1955. године. Али, из тог одбрамбеног круга Југославија је испала већ 1948. године. Према томе, за тај кратки период, с обзиром на општи покровитељски став СССР-а према свим државама у којима се конституисао социјалистички режим, о слободи избора одбрамбене политике Југославије, као и било које друге уговорнице, није могло бити говора.

Друго, већ од 1948. године наступила је општа офанзива земаља Информбироа против Југославије. Била је то својеврсна агресија, која је наметнула обавезу тражења начина да се сачува југословенска независност. Југославија, као држава, нашла се у положају да није имала пријатеља ни у једној суседној земљи. Земље социјалистичког лагера (Мађарска, Румунија, Бугарска, Албанија) ангажовале су све снаге да разбију Југославију. Италија је користила прилику да на свој начин реши питање слободне територије Трста, грчки монархофашисти су нас

оптуживали као главне чиниоце у мешању у грађански рат у Грчкој, Аустрија, иако још у статусу окупационих зона, „распиривала“ је питање Корушке. Све је то многима у свету изгледало као безизлазно стање за Југославију.

У то доба ми смо потражили излаз у тзв. трипартитној помоћи, како за изградњу земље, тако и за изградњу одбране у целини. Али, нисмо жртвовали самосталност одбране, чије је тежиште било на партизанском рату против евентуалног агресора који би својим снагама био у стању да брзо окупира знатан део земље...

Југославија и „нова европска архитектура“

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Др Предраг Симић

... Европски континент, већ четири деценије подељен на два међусобно опречна политичка, економска и социјална система, захваћен је последњих година снажним таласом промена, које су значајно измениле његову геополитичку конфигурацију и отвориле процес дубоке и далекосежне еволуције, која непосредно утиче на положај и интересе свих чинилаца међународних односа у Европи. Савремене промене у Европи, несумњиво, допринеле су крају хладног рата и трке у наоружавању, али је, истовремено, њима окончан и један систем међународних односа, који је, упркос својим многобројним недостацима, омогућио најдужи период мира и стабилности у новијој европској историји. Њихова брзина и асиметричност (интеграција на западу и дезинтеграција на истоку континента) отвориле су више дилема, а међу њима и о томе да ли Европа одиста престаје бити биполарна или се ради само о интермецу, у којем ће стару поделу Исток – Запад заменити подела између „центра“ и „периферије“, односно између развијеног и чврсто интегрисаног запада и неразвијеног и нестабилног истока континента. Да ли су текући европски процеси неповратни или би и даље ваљало рачунати на могућност повратка на раније хладноратовске поделе под утицајем бројних чинилаца зависи, пре свега, од карактера даљег развоја у Совјетском Савезу, Југославији и другим земљама Средње и Источне Европе. Стога бројни аналитичари европских збивања све чешће првобитну синтагму о прерастању „биполарне“ у „континенталну Европу“, као резултату окончања „хладног рата“ на континенту, све чешће замењују тезама о настанку „међуевропе“ и „једне и по Европе“.

Послератна подела Европе на Исток и Запад нестаје, пре свега, због тога што нестаје Источна Европа у њеном идеолошком и геополитичком значењу. Повлачење Совјетског Савеза из тог подручја и колапс државног социјализма створили су својеврсни „вакуум“, не само у појасу између Балтика и Јадрана него и у размерама читавог континента, будући да се и западне интеграције сада суочавају с изазовима за које, изгледа, нису биле довољно спремне. Отуда првобитно уверење да идеје западноевропске интеграције („Европа '92“) нуде упориште променама на читавом континенту, а тиме и универзалне одговоре на проблеме савремених европских друштава, сада делује много мање убедљиво него пре годину дана, те се није тешко сложити с циничном опаском Ралфа Дарендорфа да ће „Европа '92 свакако доћи, само се не зна кад“...

Борба за „совјетско наслеђе“ у Азији

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Оливер Потежица

... Одлука лидера једанаест совјетских република у Алма-Ати (21. децембра 1991) о формирању Заједнице независних држава завршни је чин дезинтеграције СССР-а. То је био крај процеса који је средином прошле деценије започет „перестројком“, замишљеном као тражење путева за остваривање бољег и хуманијег социјализма, али се завршио распадом совјетске савезне државе. Одлука Врховног совјета (26. децембра 1991) о престанку постојања Совјетског Савеза и сопственом распуштању имала је историјски значај. Са међународне политичке сцене, у државном смислу, нестала је једна од две постојеће суперсиле. Нема никакве сумње да ће те промене тек имати огромне последице по односе у савременом свету, пошто се све њихове директне и индиректне импликације не могу још увек потпуно сагледати.

Сада у први план избија питање „совјетског наслеђа“ у региону централне Азије и у области Кавказа, који се налазе на средини линије велике цивилизацијске поделе између ислама и других религија, која се протеже од Балкана до Кине. Западни стручњаци често наводе да је у протекла два века Русија успела да учврсти своју доминацију у том делу азијског континента, прво кроз сукобе са Британцима (који су штитили своје колоније у Индији), а затим са Американцима (који су се борили против „ширења комунизма“). Та „Пандорина кутија“ је поново отворена пре три године, када су совјетске трупе почеле да се повлаче из Авганистана. Убрзо, затим, избили су и први оружани сукоби између азербејџанских муслимана и јерменских хришћана у области Закавказја, да би се потреси у том региону наставили по свим линијама подела између супротстављених религиозних групација и секти, етничких групација и мањина.

Борба за утицај и нове прерасподеле моћи (или интереса) у том делу света сада поново постају кључна глобална питања, повезана са ширим процесима у Европи, Азији и на Блиском истоку. Стварањем осам независних држава у том делу света (Киргизија, Туркменија, Казахстан, Узбекистан, Таџикистан у средњој Азији, као и Азербејџан, Јерменија и Грузија у Закавказју) отпочет је процес ширег регионалног прегруписивања, у којем се, поред најзначајнијих регионалних чинилаца Турске и Ирана, стално повећава број заинтересованих учесника – Русија, Кина, Индија, Пакистан, Европска заједница, арапске земље итд...

... Неки експерти за совјетска питања очекивали су да ће, након потписивања Споразума из Минска, између Русије, Украјине и Белорусије (8. децембра 1991), бивше совјетске средњоазијске републике евентуално формирати заједницу муслиманских држава, као противтежу „заједници словенских држава“. Међутим, на састанку у Ашабаду (13. децембра 1991), те републике (Казахстан, Узбекистан, Туркменија и Таџикистан) одлучиле су се за приступање „тројној заједници“ из Минска. Нешто касније, слично су поступили Азербејџан и Јерменија. Очењује се да је реаговање новоформираних средњоазијских држава било прагматично и усклађено са њиховим реалним интересима. На такво њихово опредељење утицали су и безбедносни разлози, као и спољнополитички ризици од евентуалног даљег инволвирања страних чинилаца у том региону. С друге стране, не треба занемарити ни чињеницу да готово два милиона Узбека живи у Авганистану и да је прокламовани циљ једног од вођа узбечке гериле у Авганистану стварање независне исламске државе на територији данашњег Узбекистана, Туркменије и северног Авганистана. У Таџикистану, на пример, јачају идеје о стварању „великог Таџикистана“, у који би биле укључене и авганистанске територије насељење Таџицима (на пример, један од најпознатијих вођа авганистанске гериле Ахмед Шах Масуд је Таџик). У етничким сукобима Узбека и Киргиза, 1990. у долини Фергана (то упориште исламског фундаментализма налази се на граници Узбекистана, Киргизије и Таџикистана), погинуло је више од 100 људи, а више хиљада је рањено. Многе етничке групације у региону посебно су осетљиве на јачање узбечког национализма, пошто су Узбечи највећа и најзначајнија национална групација, у том делу света. Неки страни посматрачи наводе да би се у читавом региону могла очекивати права ерупција етничких и верских сукоба у случају повлачења јединица армије Заједнице независних држава.

Ирански председник Рафсанџани је недавно изјавио да ће Запад, одмах пошто заврши са Источном Европом и бившим Совјетским Савезом пребацити тежиште својих акција на тај део света. При томе је вероватно имао у виду и осетљиво азербејџанско питање – у Ирану живи петнаестак милиона Азербејџанаца (турског порекла) и тешко је занемарити њихове евентуалне покушаје уједињења са новоформираном Републиком Азербејџан. Слично би могло важити и за милион Туркмена који живе у Ирану. Иранци, управо због тога, настоје максимално да искористе „исламску карту“ и „не штеде“ ни новац, ни агенте, ни пропаганду да би проширили свој утицај...

... Стручњаци за међународне односе сматрају да се на Западу све више јавља убеђење да се треба припремити за окршај са исламским фундаментализмом, који је већ заузео место (или ће га заузети) које је имао комунизам. На конференцији високих функционера НАТО-а, која је у фебруару 1992. одржана у Минхену, посебно су била уочљива упозорења на све већу опасност од исламског фундаментализма, „који, изгледа, замењује комунистичку опасност“.

Амерички професор Амос Перлмутер изјавио је недавно за „Washington Post“ да је исламски фундаментализам „агресивни, револуционарни покрет, који је исто тако милитантан и насилнички настројен као и болшевички, фашистички или нацистички покрети у прошлости“. С друге стране, ирански верски вођа, ајатолах Хамнеи, приликом недавне прославе годишњице иранске исламске револуције, изјавио је да „муслимански и револуционарни народ Ирана и даље сматра Америку највећом сатаном“.

Многи аналитичари процењују да ће следећих година, а можда и деценија, посебно значајни бити сукоби између две велике религије – хришћанства и ислама. Сада се „арена“ њихове борбе налази на простору од Атлантика до југоисточне Азије. Може се, међутим, закључити да је процес новог регионалног прегруписавања, као и нове расподеле моћи и интереса, отворен у том делу света (у складу са изградњом новог светског поретка) и уз веома вешто коришћење (већ превазиђене) опасности од растућег исламског фундаментализма...

На бранику Европе, против новог светског поретка

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Драгош Калајић

... У наведеној литератури структуру „новог светског поретка“ најпотпуније приказује Ричард Гарднер, у раду под насловом *Трновит пут у Светски поредак*, објављеном у часопису „Foreign Affairs“ од априла 1974, где се посебно истиче пројекција уништења суверенитета свих држава: „Ако одмах не створимо Светску владу, не извршимо ревизију Повеље ОУН и не опуномоћимо светски суд да има највећу власт – неће бити прогреса. Једном речју, 'дом светског поретка' треба дизати од темеља а не од крова. Још непосредније речено, око појма националне суверености треба створити обруч делимичне али сталне ерозије, чиме ће се постићи много више него застарелом техником 'фронталног напада'.“ Међу десет главних услова за уништење суверенитета нација и држава које Гарднер пројектује, посебно је значајан последњи, који се управо остварује: „Неопходно је проширити домен деловања оружаних снага ОУН, на све секторе глобалних ратних жаришта... у којима ће такве снаге имати задатак патролирања интернационалним граничним и осталим демаркационим линијама, уз надзор слободних демократских избора у свим земљама и уз верификацију спровођења политике оружаног немешања.“

Основни циљ потпуно развејава сваки привид противуречја у наведеном исказу: политички избори су „слободни“ и „демократски“ само ако служе ерозији националног и државног суверенитета, дакле „демократије“. По аналогiji и на основу непосредног искуства, може се закључити да тај услов изискује вештачко подстицање ратних жаришта као алибија за интервенцију оружаних снага ОУН у служби успостављања свевлашћа господара „новог светског поретка“. Најсажетију дефиницију тог поретка дао је 1991. године банкар Дејвид Рокфелер, ментор *Council on Foreign Relations* и председник „Трилатералне комисије“, на заседању „тајне надвладe света“: „Савремени свет ће бити савршенији и уравнотеженији ако успоставимо једну светску владу. Наднационална власт светских банкара и интелектуалних елита има првенство над правом народа на самоопредељење а то је начело које смо и следили током векова“...

1994.

Доктринарно правило Копнене војске САД – FM 100–5

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Капетан бојног брода у пензији *Живко Лукић*

... Током више од деценије КоВ САД инсистирао је на четири начела своје доктрине: покретљивост, иницијативу, дубину и синхронизацију. Сада је свестраност додата као пето начело. У првој верзији доктрине ваздушно-копнене битке, доктрина КоВ је „базирана на обезбеђивању или задржавању иницијативе и њеном агресивном провођењу до пораза непријатеља. Уништавање непријатељских снага се постиже избацавањем непријатеља из равнотеже снажним почетним ударима из неочекиваних праваца, а затим брзим наредним ударима ради спречавања његовог опоравка. Јединице КоВ нападају непријатеља у дубини, ватром и маневром, и синхронизују све напоре да достигну своје циљеве. Оне ће задржати потребну покретљивост ради пребацавања снага и ватре до тачака на којима је непријатељ најслабији“. То начело је задржано и у обновљеном издању приручника 1986. године. Најновије издање „ваздушно-копнене битке“ као основу за увођење нових начела наводи чињеницу да се доктрина променила. Не постоје више услови за врсту истурене одбране коју је диктирао „хладни рат“ (снаге унапред распоређене, предвиђена опасност, инфраструктура за подршку ради развоја ресурса и покрета итд.). Сада се јавља доктрина сведимензионалних операција ради пројекције силе КоВ, чије јединице ће нормално дејствовати у садејству са ваздухопловним, поморским и космичким снагама, и ретко ће бити укључене у операције изван САД, одвојено од снага савезничких нација.

Борба остаје у фокусу и садашњег FM 100–5, али борба у ширем смислу, укључујући и шире подручје конфликта. Разматрају се сви типови ратовања – од конвенционалних до неконвенционалних, против различитих непријатеља, како оних наоружаних стрељачким оружјем, масовним оклопним средствима и савременим авионима, тако и оних с балистичким ракетама или оружјима за масовно уништавање. У савременом ратовању ниједна битка не може бити изолована од других чинилаца унутар услова ратовања. Ратовање се третира у потпуности као збир свих његових делова. Ангажовање прераста у битку, битка у кампању, а кампања у стратегију. Елементи КоВ-а оперишу на различитим нивоима рата – стратегијском, оперативном и тактичком нивоу, некад с истим ешеленом, прелазећи и мењајући линије између нивоа у релативно кратком времену и поретку. Копнена војска мора бити

способна да се суочи с комплетним хоризонталним и вертикалним дометом операција – нема простора за специјализоване делове који би се укључивали у један тип конфликта а не у други. Свака јединица мора бити спремна за наглу појаву непредвиђених околности. Доктрина указује на то да се јединице КоВ, често распоређују у операције изван ратног стања и да ће се наредних година вероватно суочавати с повећаним бројем инцидената. Неће бити могуће прецизно одвајање једног случаја од другог. Ангажовање у операцијама изван ратног стања може претходити борби, може уследити после ње или ће се враћати назад између та два стања (веома еластично постављање употребе војне силе у дејствима или без њих)...

Фашизам и „нови светски“ поредак

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Академик *Михаило Марковић*

... Државе које се залажу за „нови светски поредак“ имају огромну економску, политичку и војну моћ. Таква концентрација силе није никад виђена у светској историји. Па ипак, изгледи за успех тог пројекта нису превише добри, и то из следећих разлога:

Прво, цео тај подухват је лишен моралне основе (као што је био случај и с фашистичким пројектом „новог европског поретка“). У оба светска рата један елемент идеализма је био присутан у великом ратном ангажовању развијених западних земаља. Иако су материјални интереси и тада били непрестано у игри, свет је оба пута био у реалној опасности, па је могло изгледати да је основни смисао рата у одбрани од „Хуна“ цара Вилијема 1914. године и од Хитлерових нациста четврт века касније. Сада је све сувише огољено и рационализације тешко успевају. Јасно је да се ради о доминацији, контроли простора и бруталној пљачки. Очеvidан је цинизам који се крије иза лепих фраза о слободи, људским правима и демократији.

Друго, тамо где је видљив цинизам, лицемерје и груб, себичан материјални интерес недостаје мотивација за масовно ангажовање, за преузимање великих ризика и за лично жртвовање. Сада је мало људи истински заинтересовано да гине ради туђих територија. Таква масовна спремност за могуће жртве неопходна је за успостављање било каквог поретка. Ако она недостаје, идеја ће се тешко претворити у дело.

Треће, изгледи су мали да ће једина постојећа суперсила успети да сачува тај статус. Истиче време у којем влада несумњива хегемонија Сједињених Америчких Држава. Уздижу се на историјској позорници групације које ће у 21. веку бити довољно моћне да доведу у питање њихову превласт. Један такав моћни ривал ће бити Европа, која има већи привредни потенцијал него САД, уколико се стабилизује и уједини. Други је југоисточна азијска групација, на челу са Јапаном, која има највишу стопу раста на свету. Русија је тренутно у великој кризи, али има огроман потенцијал природних богатстава и, уколико се консолидује и сачува од распада, припада јој истакнуто место у светском поретку 21. века, који ће ипак бити другачији него што амерички идеолози предвиђају.

Четврти, и најважнији разлог за велику скепсу у погледу будућности онога што је Буш назвао, а Кисинџер анализирао под именом „нови светски поредак“ јесу велике, релативно скривене слабости иза застрашујуће моћне фасадне водеће суперсиле света. У америчкој економији

већ одавно постоје патолошке тенденције: редовни годишњи дефицити од око 300 милијарди долара, превелик увоз и потрошња, недовољна производња и извоз. Трка у нуклеарном наоружању је уништила Совјетски Савез, али је и исцрпила Сједињене Америчке Државе. Унутрашњи дуг од око 4.000 милијарди долара прети стабилности целокупног финансијског система. Док је још био утицајан протестантски морал, Американци су много радили, штедели и живели релативно скромно. Сад су они неразумно велики потрошачи и много слабији радници него некад. Хедонистички стил живота је ослабио друштвену кохезију и личну социјалну мотивацију и створио осећање дезинтеграције и аномије заједнице. Стање школства, саобраћаја, проблеми великих градова, пораст криминала и наркоманије заиста остављају утисак да се Америка „распада“. Најзад, та водећа војничка сила света, после болног пораза у Вијетнаму, тешко подноси губитак неколико десетина људских живота.

Тамо где се наиђе на одлучан отпор и где застрашивање не успе, као код српског народа, сви планови падају у воду. Због тога се с разлогом може рећи да „нови светски поредак“ као ни фашистичка нова Европа, неће успети, и да ће светска историја 21. века отићи неким другим путевима...

Теслино схватање рата и будућност ратних процеса

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Проф. др *Велимир Абрамовић*

... У савременим условима значајно се мења карактер ратовања због прелаза са територијалних и економских циљева на ниво размене информатичких образаца. Основни разлог за ту промену нивоа и врсте ратних дејстава јесте успостављање светског телекомуникационог информатичког система, који је у суштини, немогуће потпуно контролисати. У том систему, технички спремном да прихвати негентропске информатичке импулсе произвољно великог броја терминала, омогућено је и појединцу да стиче интелектуалну премоћ на основу енергетског емитовања најразличитијих идеја и концепата. Престаје да буде важно ко је заузео неку територију или ко управља сировинским и енергетским ресурсима неке земље, што је било пресудно за исход сваког старомодно вођеног рата. У класичном освајању територија и преузимању власти, од палеолита па до Тесле, наглашене су биле две компоненте: сила, комбинована са политичком лукавошћу, и херојска етика саможртвовања за ратни идеал, подједнако у одбрамбеним, као и у освајачким ратовима. Физичка елиминација људи била је основа сваког ратног процеса, а трајно подјармљивање економских добара и контрола односа у производњи и расподели циљ сваке послератне окупације.

Главна брига стручњака у вези с психологијом ратних учесника, у ратној теорији, а посебно у пропаганди на терену, била је контрола масовних емоција и уопште емоционално-инстинктивног сегмента неке војске. Проучавање карактера бораца заснивало се на параметрима антрополошког типа: етнопсихологији, историји народа и нација, фолклорно-митској парадигми и егзактним социо-психолошким испитивањима колективних реакција на политичке, економске и идеолошке чиниоце притиска. Рат је третиран као нова ситуација, изненадни обрт или катастрофа у иначе историјски мирном следу догађаја ниског интензитета, који ни брзо, ни битно, не мењају традиционалне карактеристике живота неког народа.

Ратне теорије и тумачења узрока рата у савременом информатичком друштву, заснованом на електроници, телекомуникационим системима и компјутерској технологији, морају темељито да се реконцептуализују. Главна промена јесте то што основни чинилац ратног процеса више није човек, већ логичка шема или образац енергетског

дејства. То је Тесла тачно предвидео, јер није посматрао рат као политички однос зараћених страна продужен физичким сукобом или, како закључује пруски пуковник и теоретичар Клаузевиц, као „политику продужену ратним средствима“ већ као енергетску размену различитих потенцијала, а у још дубљем смислу као уређивање енергетских и материјалних ентитета директно прсликано са хијерархијског плана идеја.

Теслино схватање рата толико је дубоко и револуционарно да задире у смену парадигме саме хришћанске цивилизације, засноване на појму животног простора и жртве појединца за колектив – задире својом метафизичком етиком егзактне природе, тако рећи математичком аксиологијом, која без сумње више одговара научно технолошкој цивилизацији нашег доба и будућности...

Матија Бан – први српски војни теоретичар

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Божидар Јововић

... Матија Бан је читав свој рад везао за остварење идеје о судбини Јужних Словена. Уживао је велико повјерење српске владе и заступао је њене идеје на страни. Још два пута је ишао на Цетиње ради разговора с новим црногорским владаром – кнезом Данилом, како би потврдио старе везе. Послије тога, још док је трајао Кримски рат, двапут је одлазио у Цариград, 1854. и 1855. године. Разлог за то био је покушај да утиче на турске реформе у корист хришћана, нарочито Срба и Бугара. Тај подухват није био лак, нити је то Србија могла да чини званичним путем. Постојала је могућност да Турска посумња у руску позадину свега тога, па да Србија буде окупирана, као што је учињено с Влашком и Молдавијом. Бан је вјешто припремио своју мисију: напустио је професорску службу на Лицеју и написао је двије пјесме у славу Турске и њеног султана. Те пјесме је објавио један француски часопис, хвалећи њихову књижевну вриједност. Све је то било удешено тако да се мисли како је Бан раскрстио са српском владом, те да би Порта имала у њега више повјерења. У Цариграду је био веома добро примљен код турских званичника и представника западних држава. Француски цар Наполеон III одликовао га је медаљом са својим ликом, а турска влада је намјеравала да га удостоји високим одликовањем, али је он захвалио, лукаво се извлачећи из те обавезе. То је Бан учинио нарочито због тога да би се ослободио било каквих обзира према Порти, а исто тако да се о њему не створи погрешна слика у српској јавности.

Уочи европског конгреса у Паризу Бан је написао један историјски приказ о Србији, Влашкој и Молдавији. У њему је настојао да докаже како те државе никада Турска није коначно потчинио. Та идеја о никада покореној Србији била је нешто свјеже и веома је убједљиво доказана. Због тога је српски државни савјет ријешио да се рад штампа у Паризу, а да се писац награди са 400 дуката. Тај Банов дипломатски рад значајно је користио хришћанским народима у Турској, што је подржала и Француска. У Паризу је проглашена „потпуна унутрашња независност Србије под заштитом све Европе“. Бан се послје те успјешно обављене дужности вратио професорском звању. Предавао је француски језик на Војној академији од 2. јануара 1858. до 15. марта 1859. године. Српска влада је у међувремену, на приједлог француског

конзула у Београду, најмеравала да га пошаље у Париз „за свог официозног агента“. У међувремену, у Србији се десио преврат: кнез Александар Карађорђевић је збачен, а на власт су поново дошли Обреновићи.

По доласку на власт Милоша Обреновића Бан је отпуштен из службе под оптужбом да је био „одан пређашњем кнезу“. Није хтио да се упушта у политичке борбе, већ се повукао на „свој летњак на Бановцу“ и почео својеврстан рат против либерала, који су били противници Милошева самовлашћа у скупштини. Писао је чланке у „Српским новинама“, потписујући се псеудонимом у облику знака за цесарски дукат. Те чланке је прво читао, а затим одобравао лично кнез Михаило, а неке је и сам писао. Бан је ту исказао свој традиционални конзервативизам, што га је удаљило од младих нараштаја, који су све више освајали политички и културни простор Србије...

Један поглед, историчарев, на разлоге сарадње међу научницима у југоисточној Европи

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Академик *Владо Стругар*

Науци заиста припада то провиђање у будућност: суверено да расветли претпоставке, образложи предвиђања, изабере ваљанију прилику за југоисточну Европу, по људским вредностима и човечанским значењима. Сав тај разбор бираће страну евроамеричког војног савеза или Европске уније, то јест, између појединачног и сред најближих суседа рогобатног пристајања склопу снага првенствене намене за ратовање, или, дружевног улажења у оквир мирољубљем и твораштвом осмишљене заједнице држава.

И припало би нарочито науци – нигде, чини се, тако прешно као у југоисточној Европи, и свима од ње заповедно – да одреди начела и састави правила опште друштвености, предвиди путеве, средства и облике узајамности људстава различитих националних одређења и верских припадања.

Има, иначе, теорија у свету да ће се у 21. веку – избегне ли се атомски рат уништења тековина људског рода – човеку својствене противности и отуда угон супротности у дружине исказивати највећма кроз супарништво цивилизација, кажу, шест-седам данас делатних у животу човечанства.

А на југоистоку Европе, међутим, три обрасца – имајући духовне суштине од православља, римокатоличке вере и ислама – вековима се сустичу, повремено крве, а икад ли да су искрено и топло усаглашаване. И сада, ево, кроз разбијање шесточлане федерације Југославије и њим проузрокован грађански рат, сваки одсудан учесник јавља се и креће, преже и удара, туче и квари, поистовећујући своју религију са животом и своју нацију са државом.

Слом комунистичког социјализма, уосталом, разголитио је свуда унесеност религија, како које, у политичка борења, сву друштвену кретњу, чак и нечије ратовање. Римокатоличка црква се, напоследку, наводи најстаријим и најзаслужнијим победиоцем над комунизмом. Ислам је прво искористио комунистичке владавине, па затим освајачки напреднула сила. Православље се згбило услед смањења руске моћи нестанком Совјетског Савеза, као и због српског губитка једнодржавне уједињености пређашњом Југославијом.

За политику наредног доба, за стратегију, дакако, и за науку, то су исходи големе важности, јер ће утицати на вернике, уплитати се у целокупан живот становништва; од победилаца кретаће и увијено и усиљено предавање поука и својствених им закона, у пострадаоца, пак, бивати одбрана властитог постојања.

И нека наука предњачи саветујући саглашавање о добром односу и правичном редоследу где се различите намерености сусрећу, сучељена упорства укрштају, неједнаки прохтеви надмећу. Свуда, дакле, благотворно да се наднесе наука, јер би и сама спонтаност гдешто наносила срдњу и претње, супарништво пирила нетрпељивошћу, упоредо, зловољи олакшала да квари уљудност, злочести да гуши слогу.

А слогом величати разум и човештво, то је морално позвање науке, поетично витештво научника.

1975.

Основне карактеристике система руковођења општенородном одбраном СФРЈ

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-пуковник *Иван Долничар*

... Следећа карактеристика руковођења општенородном одбраном садржана је у *економичности* целокупног система одбране. Закључак да су систем општенородне одбране и систем руковођења истовремено и најекономичнији, изведен је, пре свега, на основу *ефикасности* као њихове битне претпоставке.

Друге земље, у правилу, снагу своје одбране граде искључиво или претежно на снази оружја и материјалним факторима отуђеним не само од оних који материјално добро остварују већ и издвојеним од народа којем припадају у силу за себе, чиме своје „бити или не бити“ у ратном сукобу директно стављају у зависност од материјалне опремљености својих оружаних снага. У правилу снага одбране такве земље примарно је детерминирана материјалним ефективима, по принципу: већа материјална издвајања за оружане снаге, боље речено за професионалну армију – веће шансе за успех. У пракси, реализација такве девизе захтева огромну мобилизацију националних добара земље и сталну трку за савременим ратним средствима, а да при томе онај ко та добра остварује нема гаранције да ће његова слобода бити брањена, односно очувана.

Економичност нашег система општенородне одбране – мада и тај систем за претпоставку има максимално могуће ангажовање материјалних добара нашег друштва – *огледа се у највећим гаранцијама које примена општенородног отпора пружа субјектима нашег друштва да ће њихов суверенитет не само бити брањен већ, у крајњој линији, и очуван.* Другим речима, то значи да се економичност система општенородне одбране састоји у чињеници да сваки напор, који као друштво чинимо на плану организације и припрема за случај да будемо угрожени, па и у сфери ангажовања материјалних средстава, има за резултанту оптимални интерес и постизање оптималних циљева у одбрани независности, суверенитета и територијалног интегритета наше самоуправне социјалистичке заједнице...

Јадранско војиште и морнарица НОВЈ у војно-политичкој стратегији НОР-а

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Капетан бојног брода *Душан Миљанић*

... Избацивање Италије из ратног строја и губитак источног дијела јадранске обале значило је разбијање компактности њемачког јужно-европског и медитеранског одбрамбеног фронта на најосјетљивијем простору. Масовни устанак, присуство јаких снага НОВЈ у приморској зони (источна обала Јадрана) и, с друге стране, присуство савезничких снага у јужној Италији – створило је озбиљну стратегијску пукотину у њемачкој европској тврђави. Због тога је њемачка врховна команда морала да прегрупише борбене ефекте, односно да ојача италијански фронт у борби против савезника и јадрански у борби против снага НОВЈ, а и да спријечи искрцавање савезника на источном дијелу јадранске обале. Биле су то респективне снаге, које су Нијемцима биле потребне и на источном фронту. То прегруписавање снага се брзо одразило на свим осталим фронтовима, па и на југословенском ратишту у цјелини. Њемачка врховна команда је истовремено морала рјешавати и друге, нове војно-оперативне проблеме – организацију и одбрану поморског саобраћаја; освајање, посједање и утврђивање релативно простране источне обале Јадрана са острвима и др. Уз све веће захтјеве за људским ефективима и материјалним средствима на свим другим фронтовима, то је знатно погоршавало ионако тежак војно-политички положај њемачке ратне машине.

У процјенама и ратном планирању њемачка врховна команда је морала стално рачунати с могућношћу искрцавања савезничких снага преко Јадрана (нарочито у сјеверном Јадрану). Уколико би до тога дошло, био би с бока угрожен цијели јужноевропски и балкански систем њихове одбране, а с југа централна Европа. Из таквих процјена су проистекла и велика напрезања која су Нијемци учинили, прво за освајање, а затим за одбрану источног дијела јадранске обале.

Посебно се јако погоршавао положај њемачке армијске групације која се налазила на крајњем балканском југу, у Грчкој. То је било потенцирано јачањем НОВЈ и њеном све већом контролом и угрожавањем свих копнених комуникација преко Југославије. Уколико не би биле осигуране поморске комуникације из Егејског мора до Тршћанског залива, било би доведено у питање снабдевање њемачких снага у Грчкој и њихово касније извлачење.

Предвиђајући скори слом свог савезника, Италије, њемачка врховна команда је благовремено планирала копнене и ваздушне групације за интервенцију на италијанском и југословенском ратишту, при чему је посебно мјесто имала источна јадранска обала. Међутим, њемачко командовање ипак није могло предвидјети да ће и ВШ НОВЈ бити у стању да предвиди и да се припреми (послије релативно кратког времена од највећих битака у IV и V офанзиви) за предстојеће догађаје. Оно, такође, није рачунало са брзином и обимом опште плиме устанка у приморским крајевима, посебно у Далмацији. Њемачка команда, као што ћемо видјети, ипак настоји да релативно брзо и енергично реагује на догађаје на јадранском војишту...

Титово дјело и развој наше научне мисли

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник *Миливоје Ореб*

... Идеја и пракса суверене самосталности и равноправности уткана је у све токове нашег друштвеног развоја и у нашу позицију у свјетском социјализму и савременом свијету. Она се непрекидно богати новим садржајима и новим историјским облицима. Као што је јуче била претпоставка самобитности народноослободилачког рата, тако се и данас јавља као нужан увјет изградње социјализма на његовим властитим основама.

У чему је њена универзалност и дијалектичка животност?

Прије свега у дијалектичкој конкретизацији њене садржине као револуционарне антитезе сваком облику хегемонизма и доминације, а то све више постаје кључно питање судбине данашњег свијета и историјска шанса социјализма да, прерастајући у свјетски процес, новим односима превлада општу кризу садашње свјетске подјеле рада и међународних односа, а која се темељи управо на хегемонизму и доминацији. Овако схваћена суверена самосталност и равноправност суштинска је детерминанта наше концепције и праксе односа у комунистичком и радничком покрету, интернационалне солидарности и Титове политике несврстаности и филозофије мира.

Произлазећи из наше револуције и изражавајући унутрашњи развој нашег друштвеног система и Титову политику несврстаности и филозофију мира, и наша концепција и систем опћенародне одбране иманентно носе у себи суверену самосталност и равноправност као своју битну квалитативну одредбу и свој циљ.

Наиме, постаје све евидентнијим да се на филозофији доминације и хегемонизма заснивају и репродуцирају у новим облицима политике са позиција силе и војне стратегије различитих облика агресије. Насупрот томе, стратегија опћенародне одбране и опћенародног одбрамбеног рата може се консеквентно изграђивати, у данашње вријеме, једино на темељима које јој пружа политика несврстаности и антихегемонистичка и антидоминативна филозофија мира. То је данас револуционарна алтернатива опасности коју изазивају снаге контрареволуције у свијету да се први пут у историји човјечанства продуктивне моћи друштва, укључујући и науку, претворе у своју супротност – у силе тоталне деструкције. У томе је дубоки хуманистички смисао Титове филозофије мира и концепције опћенародне одбране.

С овим што смо у најкраћим потезима рекли о Титовом доприносу марксизму и наукама које се на њему темеље, хтјели смо указати на

слједеће чињенице: да Титово дјело има своје темељне теоријске и практичке премисе, које су досљедно развијане у овом четрдесетогодишњем периоду, да је Титово дјело теоретски и практички кохерентно и континуирано и, најзад, да Тито није само практични архитект наше револуције, него је уједно и њен мислилац и визионар, који није само примјенио марксизам на наше увјете, него га је и даље битно развио, обогатио новим сазнањима и новом праксом.

Велике Титове мисли, оживотворене у пракси нашег покрета и револуције, а изнад свега идеја о сувереној самосталности и равноправности, налазе свој одјек и свуда гдје социјализам враћа свој револуционарни, антидогматски, демократски и хумани лик. То је отуда што Титова мисао и пракса погађају бит савремености. Управо стога се ни домет Титове мисли и дјела не дâ ограничити просторно-временским координатама. Он им измиче, јер остаје отворен према револуционарним могућностима епохе у којој социјализам постаје темељним свјетским процесом...

Могућности и ограничења експеримената у ратној вештини

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник проф. др Ђорђе Станић

... Основно питање при дефинисању експеримента јесте – да ли се појава истражује у току њеног природног јављања и догађања, или се она намерно изазива и мења. С тим у вези, може се говорити о неексперименталним и експерименталним емпиријским истраживањима. Анализирајући пројекте из ратне вештине, који су реализовани и емпиријским путем, лако се може утврдити да је највећи број тих истраживања доминантно неексперименталан. Претежно се истражују различита квалитативна својства и дескрипција појава, а утврђивање каузалних (узрочно-последичних) веза недовољно је заступљено. У неким емпиријским истраживањима експеримент се често тумачи искључиво као начин прикупљања података, као средство предистраживања ради идентификације проблема или откривања индикатора, а ређе као целовит истраживачки поступак.

Када се расправља о експерименту у ратној вештини, чини се да је за његово дефинисање нужно поћи од тога шта се сматра битним за експеримент – утврђивање каузалних односа, контрола фактора, природност услова, могућности генерализације, поље примене и могућност трансфера, инструменти и мере за превазилажење тешкоћа у извођењу експеримента и др. О томе, теорија и методологија ратне вештине до сада нису дале потпун одговор.

Савремени, а нарочито будући развој теорије и праксе ратне вештине не може се заснивати само на дедукцији норми и правила за доктринарне документе из општих марксистичко-филозофских, социолошких, политиколошких и других постулата и поставки, као ни само на основу емпиријских сведочења заснованих на неексперименталним методама. Наравно, велики значај имају и неекспериментални поступци, као што су систематска опсервација или реконструкција претходних искустава (раније ратне праксе или мирнодопске, пре свега вежбовне праксе). Међутим, тек у дијалектичком јединству са експериментима и теоријским методама могућно је остварити виши квалитет истраживања, а тиме и веће ефекте. Ако се томе дода изражена оправдана сумња у то да је реконструкција претходног искуства експеримент, онда се дефинисање експеримента у ратној вештини још више усложњава...

Импликације научно-техничке револуције и физиономије савременог рата на даљи развој система васпитања и образовања у оружаним снагама

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Потпуковник др *Војислав Стојковић*

... На подручју војног васпитања и образовања импликације научно-техничке револуције испољавају се у два смера. Први обухвата непосредне импликације научно-техничке револуције чији је утицај евидентан на образовање уопште. Други смер утицаја научно-техничке револуције на војно образовање испољава се посредно, преко развоја техничко-технолошког чиниоца оружане борбе и промена у физиономији савременог рата.

Из оквира првог смера посебно су изражене следеће импликације:

а) *порастан улоге и значаја војног образовања.* То је непосредна последица чињенице да са становишта рада развој људског фактора има стратешко значење. Адекватно порасту значаја образовања са становишта рада и науке, и у војној сфери је научно-техничка и технолошка револуција мултиплицирала значај образовања и борбене обуке са аспекта укупне борбене способности савремене армије. Јер, између промена у материјално-техничком фактору рата и оружане борбе и развоја система обуке и васпитања постоји директна међузависност – што је сложенија ратна техника обуком се мора обезбедити виши ниво и квалитет знања и способности. С обзиром на значај поливалентне функције официра у свим савременим армијама уочљиве су промене у образовању официрског кадра. Реформним концепцијама настоји се обезбедити флексибилан профил официра, лако прилагодљив на брзе научно-техничке промене, али и са потребним квантумом ужих стручно-специјалистичких знања;

б) *прогресија образовних захтева.* Пред образовање, као значајну карику интеракцијске спреге: *наука–технологија–рад–образовање*, данас се постављају неупоредиво већи захтеви. Условно их је могуће сврстати у неколико група: (1) захтеви да се образовањем обезбеди знатно већи квантум фундаменталних општих и општетехничких знања; (2) захтеви за продубљеним високоспецијализованим знањима; (3) захтеви да усвојена знања и способности буду оперативни – примењиви у пракси и да могу послужити као основа за даљу спознају, учење и развој;

(4) захтеви за интеграцијом науке, образовања и рада; (5) захтеви да институционално образовање обезбеди све потребне предуслове за касније перманентно образовање и самообразовање.

Наведени општи захтеви, сагледани у контексту опредељења концепције ОНО и ДСЗ испољавају се као конкретни задаци које системом образовања и васпитања оружаних снага треба реализовати; (1) непрекидно проширивање културе (опште, техничко-информатичке и општевојне) старешинског (и војничког) састава као претпоставке успешности и ефикасности деловања у све сложенијим, промењивим и непредвидивим условима мирнодопске и ратне праксе; (2) непосредно повезивање војног образовања са науком, пре свега војном, и са захтевима ратне праксе; (3) теоријско и практично оспособљавање старешина и војника за стваралачко обављање делатности;

с) *нужност перманентног образовања.* У данашње време сви сегменти човековог живота и рада захтевају перманентно образовање схваћено као континуирана активност која се реализује различитим облицима институционалног и ванинституционалног образовања и самообразовања, али увек организованог, осмишљеног и сврсисходног. Нема дилеме да је на подручју војне едукације нужност перманентног образовања, као глобалне политике и доктрине, израженија него у већини других делатности. Захтеве за перманентним образовањем лакше је остварити у систему образовања старешинског кадра, него у систему борбене обуке војника, односно резервног састава у целини;

д) *увођење савремене технике у процес образовања.* Данас, кад садржај и темпо укупних друштвених и техничко-технолошких промена захтева да се процеси образовања модернизују у програмском и технолошком погледу, промене у медиолошкој сфери образовања су најочљивије. У војној сфери се објективизирају путем увођења комплексних полигона, система за тренажу и симулацију, аутоматизованих стрелишта и других сложених наставно-техничких и информатичких система специјалне намене;

е) *захтеви за научном организацијом едукативног процеса.* У савременим условима профилисање кадрова, конципирање система образовања, планирање и програмирање образовно-васпитног рада јесу сложени научни проблеми чије је успешно решавање једино могуће полидисциплинарним приступом. Руководјење васпитно-образовним процесом, организација и технологија образовања такође захтевају такав приступ. Због тога ефикасност сваког система образовања и васпитања и његов даљи развој зависи од његове отворености за примену сазнања и метода из широког спектра андрагогији (педагогији) компатибилних, иако на први поглед понекад удаљених, наука и научних дисциплина. Затвореност система и теорије на којој се заснива, никако не може бити алтернатива, јер неминовно води у заостајање...

Промене у савременом свету и њихове импликације на доградњу концепције општенародне одбране и оружаних снага СФРЈ

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Генерал-мајор проф. др *Радован Радиновић*

... Пошто се савремена стратегија доминације све изразитије ослања на невојна средства, али уз сталну претњу војном силом, уз ескалацију наших унутрашњих међунационалних, међурепубличких и међуконфесионалних сукоба и укључивање у те сукобе страног чиниоца према остваривању његових стратегијских интереса, у први план опасности по безбедност и независност наше земље долази „специјални рат“. Он би био вођен у комбинацији са разним облицима војног интервенционизма, почев од убацивања диверзантско-терористичких група, преко потхрањивања унутрашњих оружаних побуна, те разбијачке делатности нарасталих и ојачалих сепаратистичких снага, све до удара са дистанце и инвазије дела војних снага.

Иако је „специјални рат“, сада и у догледно време, највероватнији облик угрожавања безбедности и независности СФРЈ, не сме се искључити ни могућност оружане агресије на нашу земљу, иако нам овог тренутка таква опасност не прети конкретно ни од једне суседне земље, нити од неке велике силе или савеза држава. Могућност оружане агресије на Југославију садржана је у продубљивању наше унутрашње друштвене кризе до степена избијања грађанског рата, у евентуалном регионалном сукобу на Балкану или Медитерану на основу постојећих противуречности међу земљама тих региона или њиховом даљњем заостравању и продубљивању, те у могућности значајне промене опште констелације односа који детерминишу нашу безбедност и независност. Најважнији чинилац од којег зависи наша безбедност и независност, а и вероватноћа њеног угрожавања оружаном агресијом, јесте унутрашње стање. Даље продубљивање кризе могло би до те мере ослабити одбрамбену моћ наше земље да би се сасвим логично наметнула опасност инволвирања спољњег чиниоца. Он би ограниченим војним акцијама (сукоб ниског интензитета, са ударима са дистанце), као преовлађујућим начином ограничене примене војне силе, или класичном оружаном агресијом подржавао снаге унутрашњег непријатеља у њиховом деструктивном деловању – да оружаном акцијом прекрајају територију и поделе нашу земљу.

На основу чињеница, у случају даље ескалације сукоба у земљи и њиховог претварања у грађански рат, страни чинилац би несумњиво настојао да и оружаном акцијом оствари своје стратегијске интересе према Југославији. Штавише, реално је очекивати да ће се у те процесе и сукобе укључивати, и то као у сукобе ниског интензитета, што имплицира ограничену и селективну примену војне силе, али и могућност ескалирања и прерастања у оружану агресију са ограниченим или радикалним циљем.

Једини сигуран начин за заштиту од сваке врсте оружане агресије на нашу земљу јесте излазак из постојеће кризе, на основу чега би страни чинилац сигурно процењивао да је Југославија спремна и одлучна да се ефикасно брани од сваког агресора, ако би и интерес тога спољног чиниоца био подржавање одбране Југославије и спречавање њене дезинтеграције као државе. На жалост, због стања у земљи и дубине и ширине унутрашње кризе, та опција се не може означити као константа у деловању спољног чиниоца према Југославији.

Кад је реч о оружаној агресији, према степену вероватноће, у први ред опасности долази оружана агресија у оквиру сукоба ниског интензитета, која би била типа удара са дистанце. У том случају, радило би се о селективној и ограниченој примени војне силе, како по циљевима и аспектима напада и удара, тако и по употребљеним снагама и средствима. Агресор би таквом моделу агресије прибегао само када би, на основу својих стратегијских процена, поверовао да му ми, властитим ударом, не бисмо могли нанети губитке које његово јавно мњење не би било у стању да прихвати. Стога је ефикасна стратегија одвраћања на одговарајућем нивоу конвенционалне претње и даље реална брана од такве врсте оружаног угрожавања наше безбедности и независности.

Не процењујући степен вероватноће појединих врста или облика оружаног угрожавања безбедности Југославије и не улазећи у процену услова и односа у оквиру којих би до таквог угрожавања могло доћи, чињеница је да и даље постоје могућности за оружану агресију с радикалним и ограниченим циљем...

Корени и геополитичка димензија југословенске кризе

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Проф. др *Живојин Ракочевић*

... Извесни лидери и „виртуози мира“ на Западу виде Југославију као *плутајућу мину*; не више као барутану која само што није експлодирала. Метафорички обрт није случајан. Веома дуго трајање или протежност југословенске кризе и новонастале крајње опасне замке и странпутице тзв. планетарног детанта условиле су и ту, наоко, необичну промену у употреби, односно пропагандно-политичком владању најважнијим метафорама, параболама и аналогјама светског политичког речника.

Садашња југословенска криза, по много чему судећи, има веома замршен друштвени каузалитет, небројено скривених и видљивих димензија или „аспеката“, своје „паклене механизме“ и мовенсе, општепознате, али и сасвим нове феномене и појаве, различите и, чак, дијаметрално супротне мотиве и циљеве.

Такозвана геополитичка димензија те готово тоталне кризе југословенског друштва и Југославије као облика државног уређења јесте *примордијална* димензија. Она је прожимала или, пак, пресецала „прегнантне тачке“ заједничке државе Јужних Словена пре седам-осам деценија, суштински и драматски „одлучивала“ о њеном развоју и опстанку између два светска рата, уништила је на почетку другог светског рата и пружила „божанску прилику“ да се обнови у знатно ширим државним, царинским и другим границама. Сада јој прети новом погибелји, или „само отплутавањем“ у неку од западних геополитичких орбита, односно интересних сфера.

Метафизика југословенске геополитичке „архитектуре“ изражавала се, и изражава, у моделима, начинима и облицима државне политичке власти, у тзв. односима снага између „њених“ нација и познијих федералних јединки, у њеним односима с великим и средњим силама. Лигом народâ и Организацијом уједињених нација, међународним финансијским установама и регионалним супранационалним групацијама држава итд. Критичка историја планетарног хода и кода „света нација“ и наука о геополитици и тзв. светским пословима јесу једини поуздани водичи и инструменти уколико се одважимо да кренемо на неизванестан пут досезања оних „прегнантних тачака“ европских и светских процеса из којих су поникле прва и друга Југославија.

У Југославији се, речено платонски, сада догађају све могуће промене и на све начине. Делују ум, разум, разборитост, истинско

мњење, али и искривљена и лажна свест, тзв. јавно мњење, опскурно (рђаво метафизичко) „трагање“ за тзв. апсолутним идејама и „формулама“ самоопредељења нација, националних држава, „апсолутних“ облика тржишне економије и капитала, а уз све то пароксизми и ђаболска убрзања југословенске кризе у виду националистичке, односно шовинистичке пропаганде, тзв. медијских и психолошких ратова, оружаных међунационалних, односно међурепубличких сукоба, прагматизам и својеврсни волунтаризам тзв. ауторске савезне владе, и слично...

Нека актуелна питања војне стратегије

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Пуковник мр *Радован Грубач*

... Садашња структура и организација наших оружаних снага по многим одликама је класична. Карактерише је структурно-функционална неусклађеност, па је непримерена савременим садржајима и формама оружане борбе. Организација има пренаглашену родовску, а посебно видовску структуру. Полазећи од јединства оружане борбе на копну, мору и у ваздушном простору на нашем, релативно малом ратишту, таква организација нема функционално оправдање. Она, осим тога, усложњава руковођење и командовање, обуку, материјално обезбеђење и слично. Како су у структури наших видова и облика организовања уграђени, мање или више, исти родовски састави, сем неколико специјалистичких, нема оправдања за даље задржавање такве организације.

Пошто су измењени услови мобилизације и стратегијског развоја и повећане потребе за сталним високим степеном борбене готовости дела оружаних снага треба преиспитати садашња решења у тој области. Наиме, садашњом организацијом неке снаге, које би, уз малу трансформацију, могле имати атрибут тзв. готових снага, „везане“ су обавезом мобилизације и покретања других снага.

Предимензионираност оружаних снага, узрокована како величином, тако и организацијом, води к паду њиховог квалитета и функционалности. С обзиром на савремене захтеве у погледу мобилности, покретљивости, ватрене моћи, заштићености и управљивости оружаних снага, који се не могу испунити квантитетом, и с обзиром на материјална ограничења развоја наше војне организације, квалитет се једино може побољшати на рачун квантитета. Осим тога, неки сродни или исти задаци у надлежности су већег броја родова и служби, што све води к слабом искоришћењу „капацитета“, нерационалној употреби снага, предимензионираности и нематеријализованости функција, и слично. Ради се о нескладу између функционалних потреба и ангажованих снага, што најчешће има за последицу неизвршење задатка упркос употреби великих снага. Проблем се може решити већим степеном специјализације снага, али само до нивоа којим се не нарушава способност сваког организационог дела за самостално вођење оружане борбе.

При пројектовању нове структуре и организације оружаних снага треба имати у виду да се не ради о изградњи потпуно новог система, већ о реорганизацији постојећег. Коначна решења треба да се доносе након анализе трошкова и ефеката реорганизације система за сваки његов део посебно и за систем у целини...

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД
11002 Београд, Бирчанинова 5
Телефони: (011) 645-020 и 36-13-751 лок.: 23-124 и 23-152
Телефакс: (011) 645-020

НАРУЏБЕНИЦА

Претплаћујем(о) се на часописе за 1999. годину: примерака

1. **ВОЈНО ДЕЛО**

(општевојни теоријски часопис) излази двомесечно.

Годишња претплата 130,00, полугодишња претплата 70,00
динара. Приликом уплате позвати се на број 051/963 _____

2. **НОВИ ГЛАСНИК**

(војностручни интервидовски часопис) излази двомесечно.

Годишња претплата 150,00, полугодишња претплата 80,00
динара. Приликом уплате позвати се на број 053/963 _____

3. **ВОЈНОТЕХНИЧКИ ГЛАСНИК**

(стручни и научни часопис ВЈ) излази двомесечно.

Годишња претплата 100,00, полугодишња претплата 60,00
динара. Приликом уплате позвати се на број 054/963 _____

Број примерака часописа који се наручује уписати у наруџбеницу и послати на адресу: ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД, Бирчанинова 5, 11002 Београд.

За претплате физичких лица не достављамо фактуре. Поручиоци уплаћују износ претплате на жиро-рачун 40818-637-9-6319 РЦ Топчидер – за ВИЗ (са позивом на број за сваки часопис) и шаљу примерак уплатнице уз наруџбеницу.

Часописе слати на адресу:

Купац

Место Улица бр.

Дана

.....
Потпис наручиоца

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Александар Сенић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.900 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПARIЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Југословенски библиографско-информацијски институт